

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

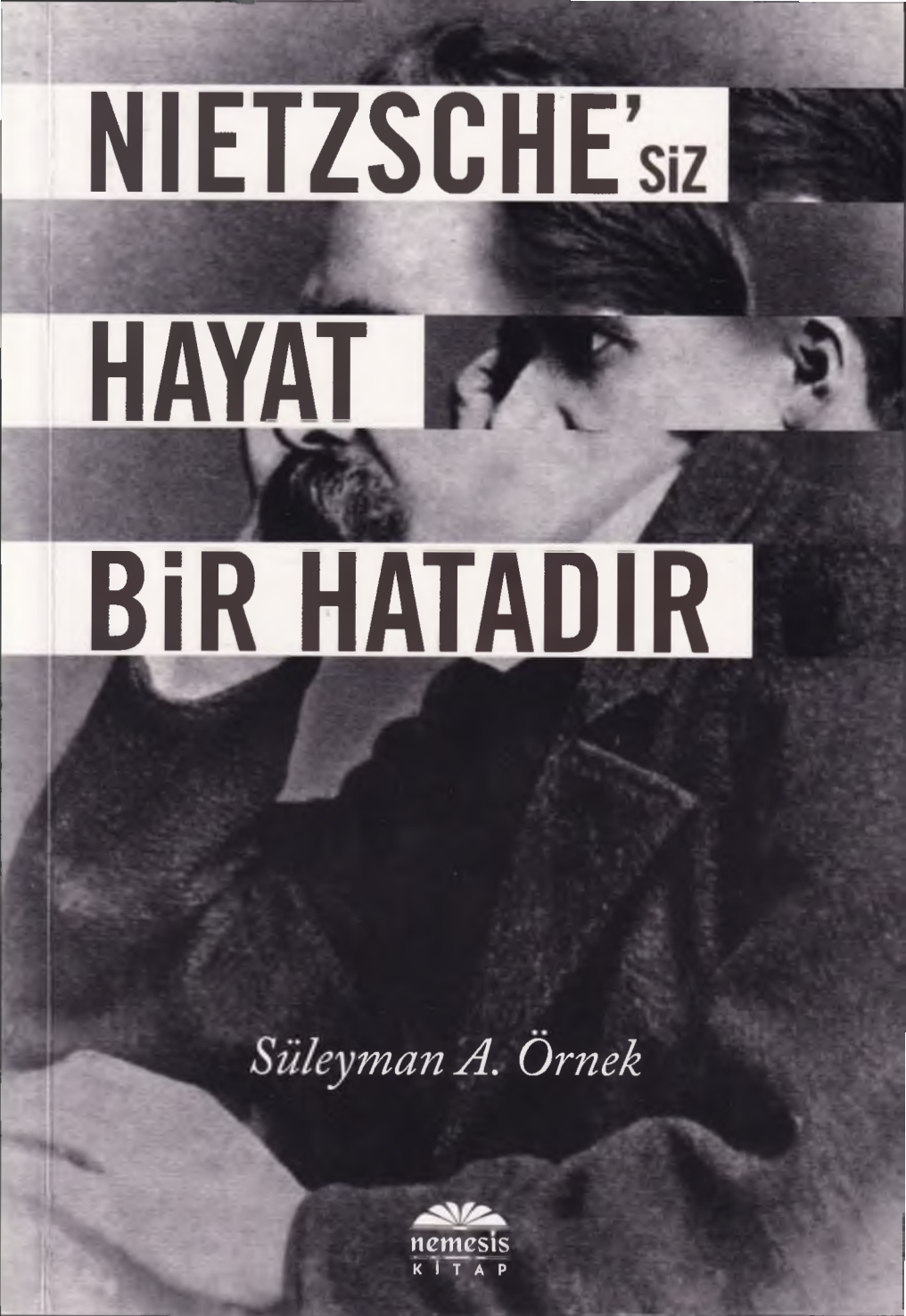
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NIETZSCHE' Siz

HAYAT

BİR HATADIR

Süleyman A. Örnek

nemesis
KİTAP

NIETZSCHE'SİZ HAYAT BİR HATADIR

Süleyman A. Örnek

Nietzsche'siz Hayat Bir Hatadır / Süleyman A. Örnek

Nemesis Kitap / Felsefe

Yayın No: 108

Yazan: Süleyman A. Örnek

Yayına Hazırlayan: Emre Kalcı

Kapak Tasarım ve Uygulama: Melih Aytek Yıldırım

Dizgi: Hazel Çelik

ISBN: 978-605-5395-84-1

© Süleyman A. Örnek

© Nemesis Kitap

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Nemesis Kitap Çakıtaşı Yayıncılık'ın bir markasıdır.

Sertifika No: 10547

1. Baskı / Ekim 2012

Baskı ve Cilt:

Melisa Matbaası

Çiftehavuzlar Yolu Acar Sitesi No: 4 Davutpaşa / İstanbul

Tel: 0212 674 97 23 - 670 97 29

Yayımlayan:

NEMESIS KİTAP

Gürsel Mah. Alaybey Sk. No:10/1 Kağıthane / İstanbul

Tel: 0212 222 10 66 - Faks: 0212 222 46 16

info@nemesiskitap.com / www.nemesiskitap.com

İçindekiler

NIETZSCHE; ÇARPICI BİR YAŞAM ÖYKÜSÜ / 7

‘GÜÇ İSTENCİ’ ve NAZİLER HİKÂYESİ / 43

BİRİNCİ BÖLÜM İÇİN GİRİZGÂH / 47

NIETZSCHE KİTAPLARI İÇİN KULLANILAN

KISALTMALAR LİSTESİ / 52

Birinci Bölüm

HER İNSANDA BİRAZ NIETZSCHE VARDIR / 55

Nietzsche Kadınları Sever mi? / 56

Evlilik İki Kişilik Ruh Kirliliğidir! / 68

Kaç Dostum Yalnızlığına Kaç! / 76

Ve Belki de Tanrı Sadece Şeytanın Bir Buluşudur! / 83

Ahlak Beyaz Bir Yalandır! / 93

Ne Çok Bira Var Alman Zekâsında! / 111

İnsanlar Eşit Değildir ya da Nietzsche'nin Sosyalizmle İlişkisi / 120

Yaşamak İçin Yalan Şart! / 128

Nietzsche, Akademisyenler ve Felsefe / 133

Umut Kötülüklerin En Kötüsüdür! / 142

Tüm İyi Şeyler Güler / 149

Kanınla Yaz; Göreceksin ki Kan, Tindir! / 158

İnsanın İyi Bir Babası Yoksa Kendine Bir Tane Edinmelidir! / 173

İKİNCİ BÖLÜM İÇİN GİRİZGÂH / 179

İkinci Bölüm:

NIETZSCHE'DEN PIRILTILAR VE

ÇAĞRIŞTIRDIKLARI / 183

KAYNAKÇA / 278

NIETZSCHE; ÇARPICI BİR YAŞAM ÖYKÜSÜ

Nietzsche, 15 Ekim 1844 Salı günü saat 10.00 civarında, Naumburg'la Leipzig şehirleri arasında küçük bir köy olan Röcken'de dünyaya gelir. Babası Karl Ludwig Nietzsche (1813-1849) Röcken'de bir papaz, annesi Franziska Nietzsche (1826-1897) ise bir ev hanımıdır.

Ailenin ilk çocuğu olan Nietzsche'ye, Prusya imparatoru IV. Friedrich Wilhelm'in adı verilir. Çünkü Nietzsche, bir tesadüf eseri olarak imparatorun doğum gününde doğar. Nietzsche'nin babası da, hem kendisini kişisel önerisiyle papazlığa getiren imparatora olan sadakatının bir işareti olarak, hem de doğum günlerinin aynı olması nedeniyle oğluna imparatorun adını verir. Bu nedenle küçük erkek bundan böyle Friedrich Wilhelm Nietzsche olarak anılacaktır.

Nietzsche'nin ailesinde bol sayıda Protestan papaz bulunmaktadır. Babası, amcası ve büyük babaları hep Protestan papazlardır. Muhtemelen bu miras yüzünden herkes ailenin yeni üyesinin de bir papaz olacağını düşünür. Zaten Nietzsche de 21 yaşına gelene kadar bu yönlendirmelerin etkisinde kalır.

Papaz olması beklenen Nietzsche'nin, Hristiyanlığın en

büyük düşmanlarından biri olması son derece ironik bir durumdur. O, bir papaz olmaktansa tanrısızlığın vaizi olmayı seçmiş ve yaşamı boyunca Hristiyanlığı ve genel olarak din olgusunu, insanı alçaltan bir sürü pratiği olarak görmüştür.

Nietzsche, hayatının ilk büyük travmasını henüz küçük bir çocukken yaşar. Babası Karl Ludwig 30 Temmuz 1849'da, Nietzsche henüz 5 yaşındayken ölür. Bir baş yaralanmasının sonrasında gelişen beyin rahatsızlığı Karl Ludwig'in önce konuşma yeteneğini sonra da görme yeteneğini yok etmiş ve bu süreç onu ölüme götürmüştür.

Nietzsche babasının bu erken ölümü yüzünden bir baba ve erkek otorite modeli tanıyamadan büyür. Bu sarsıcı ölümden hemen sonra aile babaannenin yaşadığı yer olan Naumburg'a taşınmak zorunda kalır. Nietzsche burada annesi, babaannesi, kız kardeşi ve iki halasından oluşan 5 kadın tarafından büyütülür. Yıllar sonra arkadaşı Lou Salome'nin 'tavırlarında büyük bir nezaket ve neredeyse feminen bir uysallık sergiledi' diye tarif ettiği Nietzsche belki de bu kadınların etkisiyle böyle bir tutum geliştirmişti.

Nietzsche'nin bir baba ya da erkek otorite modeli tanımadan büyümesi onu ileride baba yerine koyabileceği tipler aramaya iter. Yıllar sonra yazacağı *İnsanca, Pek İnsanca* adlı kitapta '*İnsanın iyi bir babası yoksa kendine bir tane edinmelidir*' diyen Nietzsche aslında bu konuda epey çaba göstermiştir. Nietzsche'nin ilk adayını ise Alman filozof Arthur Schopenhauer'dır. 1865 yılında Leipzig'de eski kitaplar satan bir dükkânda tesadüfen *İrade ve Tasarım Olarak Dünya* adlı kitabını bulup çok kısa sürede okuduğu Schopenhauer, Nietzsche için ideal bir baba adayıdır. Onun ateist ve kaotik dünya görüşü, bir sanat formu olarak müziği çok yüceltmesi Nietzsche'yi etkiler. Onun gözünde Schopenhauer ce-

sur bir dâhidir. Nietzsche arkadaşlarına artık bundan böyle bir Schopenhauerci olduğunu bile açıklar. Ama yeni baba adayıyla ilgili küçük bir sorun vardır. Schopenhauer 1860 yılında Frankfurt'ta ölmüştür. Kız kardeşi Elisabeth'in belirttiğine göre eğer Schopenhauer 1860 yılında ölmemiş olsaydı Nietzsche ona babası gibi koşacaktı.

Nietzsche'nin bir sonraki baba adayı Alman klasik müzik bestecisi Richard Wagner'dir. İlk kez 1868'de tanıştığı Wagner, Nietzsche için hayatı boyunca çok şey ifade etmiştir. Kendisi de usta bir piyanist olan ve şaşılacak derece iyi piyano doğaçlamaları çalabilen Nietzsche, Wagner'de, aradığı dâhi ve babayı bir arada bulmuş ve ona hemen bağlanmışır.

Wagner, Nietzsche'nin 1871'de elyazmalarını okuduğu *Tragedyanın Doğuşu* adlı kitabını çok beğenir. Hatta eşi Cosima'ya kitapla ilgili şöyle der: "Bu her zaman kendim için istediğim bir kitap."

Bu yıllar Nietzsche ile Wagner'in ilişkisinin sorunsuz gittiği yıllardır. Nietzsche de mutluluğunu, *'Wagner'in yanındayken tanrı katındaymışım gibi geliyor'* diyerek ifade eder. Yeni babası Wagner onun müzikal yeteneğini de onaylamaktadır. Nietzsche'nin kendisi için özel olarak çaldığı bir piyano doğaçlamasının ardından aynen şöyle der:

'Hayır Nietzsche, bir profesör için fazla iyi çalyorsun.'

Wagner'in bu dönemde Nietzsche üzerinde o kadar büyük bir etkisi vardır ki aralarında et yeme konusunda çıkan tartışmada bu etkinin büyüklüğü derhâl hissedilir. Nietzsche'nin vejeteryan olduğunu öğrenen Wagner, manevi oğlunun dengelessiz besleneceği endişesiyle bu duruma çok kızar. İyi evlat Nietzsche ise babasını hiç üzmemeyerek birkaç gün sonra vejeteryanlığı bırakır. Bu yıllarda Wagner, Nietzsche'yi ger-

çekten oğlu gibi görüyor olmalı ki onu evlendirmeye bile kal-
kar. Herkes gibi Wagner de Nietzsche'nin trajik yalnızlığı-
nın farkındadır ve hâlen muzdarip olduğu bütün sağlık so-
runlarından kurtulabilmesi için ona tek bir şey önerir : 'Ev-
len!' Sonraki yıllarda 'evlilik iki kişilik ruh kirliliğidir' diye ya-
zacak olan bir adama ne hoş bir öneri.

Nietzsche'nin bu dönemdeki Wagner hayranlığında göz
ardı edilmemesi gereken çok önemli bir başka faktör daha
var elbette: Cosima. Besteci Franz List'in kızı olan Cosima,
zeki ve entelektüel bir kadındı ve Nietzsche hayatı boyunca
Cosima'ya platonik bir aşk besledi. Nietzsche zihinsel kont-
rolünü kaybettiğinde yazdığı onlarca mektuptan birinde bu
platonik aşkına şöyle seslenir:

"Ariadne, seni seviyorum!" Dionysos.

Nietzsche'nin bu mektupta Cosima'ya Ariadne diye hitap
etmesine ve kendisini Antik Yunan tanrılarından Dionysos
ile özdeşleştirmesine daha sonra değineceğimizi belirtip ha-
yat hikâyemize devam edelim.

Nietzsche, babası gibi gördüğü bu iki figürden de, çeşit-
li gerekçelerle dramatik olarak kopmuştur. Schopenhauer'le
zaten fikrîsel tanışmalarının dışında hiç tanışamadıklarından
söz etmiştik. Wagner'le olan fikrîsel ve fiziksel yakınlıkları da
ortaya çıkan şiddetli görüş ayrılıkları yüzünden kopacaktır.
Nietzsche'nin babası gibi 1813 yılında doğmuş olan Wagner
de, onun baba özlemini ancak bir süreliğine dindirebilecektir.
Özgürlüğüne çok düşkün olan ve çok sevilen biri bile olsa, bu
derece bağlanılan herkesin, kişi için bir hapisane olduğunu
yazan Nietzsche, bütün bu görüşlerine rağmen Wagner'den
ayrılışının etkisinden yaşadığı sürece kurtulamamıştır. Bu ko-
nuya da ileride tekrar değinmek üzere ara verelim ve tekrar
Nietzsche'nin çocukluğuna dönelim.

1849 yılı Temmuz ayında babasını kaybetmiş olan Nietzsche'yi altı ay sonra yeni bir ölüm beklemektedir. Nietzsche, 1850'nin Ocak ayında henüz iki yaşında olan erkek kardeşi Joseph'i kaybeder. Fakat bu ölüm, içinde trajik bir tesadüf de barındırır. Erkek kardeşinin öldüğü gün olan 4 Ocak, Nietzsche'nin yıllar sonra 1889'da akli dengesini kaybettiği günle aynıdır.

Nietzsche'nin hayatında başka garip tesadüfler de vardır. Örneğin Nietzsche, Richard Wagner'le Cosima'nın evlendikleri gün olan 25 Ağustos 1870'in 30. yıl dönümünde, 25 Ağustos 1900'da hayatını kaybetmiştir. Nietzsche hayatta olsa bu dramatik tesadüflere özel anlamlar yüklemeydi. Çünkü o zaten hayatın olumsal olduğuna ve tesadüfler tarafından yönetildiğine inanırdı.

Biz yine çocukluğa dönelim. Ailenin Naumburg'a babaannenin yanına taşındığı yıllar Nietzsche'nin eğitiminin başladığı yıllardır. 1851'de bir süre piyano dersleri alır. İki yıl sonra ise bir devlet okulu olan Bürgerschule'ye kaydolar. Nietzsche kolay arkadaş edinemeyen ağırbaşlı bir çocuktur. O kadar ağırbaşlıdır ki bu okuldaki arkadaşları ağırbaşlılığı yüzünden Nietzsche'ye '*küçük papaz*' adını takarlar. Okulun kurallarına harfiyen uyar. Nietzsche kurallara o kadar bağlıdır ki bir gün bardaktan boşanırcasına yağın yağmura rağmen eve hiç istifi bozmadan ağır ağır döner. Nedenini soran annesine de, '*Öğretmen koş koş eve gitmeyin dedi*' diye açıklar durumu.

Çocukluğunda kurallara bu derece bağlı olan birinin, büyüdükten sonra tüm yerleşik değerleri ve kuralları acımasızca sorgulaması ve sarsılmaz bir irade gösterisiyle pek çoğunu paramparça etmesi hayli ilginçtir. Aslında Nietzsche'nin çocukluğunda, dikkatli gözler için bu çelik iradenin de işaretleri vardır. Çünkü çocuk Nietzsche yumuşak başlıdır ama

göstermesi gerektiğinde sağlam iradesini göstermekten kaçınmaz. Örneğin, bir gün arkadaşlarıyla girdiği bahis sonucu bir deste kibriti yakar ve gözlerini bile kırpmadan öylece avucunda tutar.

Eğitime devam ettiği Bürgerschule Nietzsche'ye pek uygun değildir ve bu nedenle o da Naumburg'da bir katedral okulu olan Domgymnasium'a hazırlanabilmesi için özel bir okula nakledilir. 1854 Eylül ayında kabul edildiği Domgymnasium'daki eğitime, 1858'de başlayacağı Pforta Koleji'ne gidene kadar devam eder. Çok sıkı kurallara sahip bir katedral okulu olan Pforta Koleji'nde âdeta askeri bir düzen içindedir küçük Nietzsche. Yoğun disiplin altında ve asık suratla geçirdiği bu yıllarla ilgili ileride kız kardeşine yazdığı bir mektupta Nietzsche, bu yıllarda hiç gülemediğini ve bu açığını kapatmak için gelecekte bol bol güleceğini ifade eder. Alman idealist filozofu Fichte'nin de ünlü mezunlarından biri olduğu Pforta Koleji'nde Nietzsche'nin tipik bir günü aşağıdaki gibidir:

05.00	Yataktan Kalkış	16.15	Okuma Saati
05.30	Sabah Duası ve Kahvaltı	17.15	Ödev Zamanı
06.00	Derslerin Başlaması	19.00	Akşam Yemeği
12.30	Dua ve Öğle Yemeği	20.30	Dua
14.00	Öğleden Sonra Dersleri	21.00	Uyku Vakti

Mezunları arasında, Nietzsche'nin daha sonra filoloji çalıştığı Basel Üniversite'sinde *Tragedyanın Doğuşu* adlı kitabına büyük muhalefet edecek olan filoloji profesörü Wilamowitz-Möllandorf'un da bulunduğu bu disiplinli okulda Nietzsche tam altı yıl geçirir.

Bu yıllar boyunca Nietzsche hâlâ 'küçük papaz'dır ve İncil okumaktan çok hoşlanmaktadır. Bu dönem içinde kayıtlara geçen tek yaramazlığı 14 Nisan 1863'te Kösen istasyonunda olmuştur. Nietzsche, bir sınıf arkadaşıyla bira içip sarhoş olduğu için okul yönetiminden ceza alır. İleride yazacağı *Ecce Homo* kitabında alkolle ilişkisini anlatırken gerektiğinde iyi içebileceğini örneklemek için söz ettiği bu olay, kolay arkadaşlık kuramayan yalnız bir çocuk olan Nietzsche'nin aslında arkadaşlık için fedakârlık yapmaya da hazır olduğunu gösteren bir işaret gibi anlaşılabilir. Çünkü Nietzsche'nin hiçbir zaman alkolle başının hoş olmadığını biliyoruz. Belki de bu tepki Hristiyanlığa duyduğu tepkiyle başlamıştır. Çünkü *Ecce Homo* kitabında Nietzsche aynen şu ifadeyi kullanır:

"Şarabın keyif verdiğine inanmak için Hristiyan olmalıydım."

'Küçük Papaz' 1864'te Pforta'yı bitirir ama kafasında Hristiyanlıkla ilgili pek çok soru işareti vardır. *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* adlı kitabının önsözünde belirttiği gibi Nietzsche daha 13 yaşındayken iyi, kötü, ve tanrı üstüne düşünmeye, bir şeyler karalamaya başlar. Yeryüzündeki kötülükleri iyi bir tanrıyla bağdaştıramayan Nietzsche, sorunu tanrıya 'kötünün babası onurunu' vermekle çözer. 1862 yılında Pforta'daki öğrenciliği döneminde Nietzsche, birkaç arkadaşıyla *Germania* diye bir edebiyat derneği kurar ve burada da Hristiyanlık ve tanrı hakkında şüphelerini arkadaşlarıyla paylaşır. Pforta'yı bitirdiği yıl olan 1864'te yazdığı notlarından birinde ise artık biraz daha nettir.

"Tanrının insan olması (insan suretinde olması), insanın mutluluğu sonsuzlukta araması gerektiğini değil, cennetini yeryüzünde kurması gerektiğini gösterir ancak."

1864'te Pforta'yı bitirdikten sonra Nietzsche, arkadaşı Paul Deussen'le birlikte üniversite eğitimi için Bonn'a gider. Bu-

radaki ilk sömestirde bile Nietzsche hâlâ ağırlıklı olarak teoloji okumayı düşünmektedir. İkinci sömestirdeyse ilgisinin teolojiden filolojiye kaydığını fark eder.

Bu kararda elbette o dönemde Bonn Üniversitesi filoloji bölümünün çok popüler olmasının ve Nietzsche'nin kendisine çok yakın bulduğu filoloji profesörü Friedrich Wilhelm Ritschl'in de payı büyüktür. Nietzsche'nin yine bir baba gibi sevdiği ve *Ecce Homo* adlı kitabında, '*Şimdiye dek gördüğüm biricik dâhi bilgindi. Onda bir Alman'ı bile sevimli yapan o cana yakın baştan çıkmışlık vardı*' diye övgüyle söz ettiği profesör Ritschl bu kritik dönemde Nietzsche'nin hayatında belirleyici olur. Ritschl 1864 yılı sonlarında bölümde yaşadığı anlaşmazlıklar yüzünden Bonn'dan ayrılıp Leipzig Üniversitesi'ne geçince Nietzsche de sevgi ve saygıyla bağlı olduğu hocasını takip eder.

1865 yılında Nietzsche ilginç bir olay yaşar. Arkadaşlarıyla Köln'ü gezmekte olan Nietzsche onlardan kendisini bir restorana götürmesini ister. Arkadaşları da, ya muziplik olsun diye ya da Nietzsche'nin kadın cinsine daha fazla yaklaşılabilmesi için onu bir geneleve götürürler. Nietzsche kendini birden hayat kadınlarıyla çevrilmiş bulur ve şaşırır. O vaziyetteyken odadaki piyanoya gözü takılan Nietzsche kadınlara aldırmadan bir süre piyano çalar. Deussen'in 1901'de yazdığı anılarında geçen bu olayda pek çok belirsizlik vardır. Nietzsche biraz çaldıktan sonra piyanoyu boşverip kadınlardan biriyle yatmış ve ölümüne neden olan frengiyi buradan mı kapmıştır? Yoksa bu genelev Nietzsche'nin içinde piyano çaldığı müstesna mekânlardan biri olarak mı kalmıştır? Bu noktalar hâlen çok açık değil. Ama bu genelev macerasını takip eden yıl olan 1866'da Nietzsche bir süre frengi tedavisi görmüştür.

Nietzsche artık üniversitede ne çalışacağı konusunda net-

tir. Teoloji değil filoloji okuyacaktır ve bu kararını da 1865 yılında eve yazdığı mektupta kesin bir dille bildirir.

Nietzsche, Leipzig'de artık Ritschl'in yakın çevresindedir ve burası uzun süre arkadaşlık yapacağı filolog Erwin Rohde ile tanıştığı yerdir.

1867 yılına gelindiğinde Prusya-Avusturya savaşı patlak verir ve milliyetçi damarı kabaran Nietzsche bir yıllığına gönüllü askerlik için başvurur. Gözleri bozuk olduğu için önce reddedilen Nietzsche daha sonra askere kabul edilir. Fakat Nietzsche'nin askerliği çok kısa sürer. Daha doğrusu aslında bir fiyaskoyla biter çünkü ata binmeye çalıştığı sırada düşüp yaralanır ve uzun süre hastanede kaldıktan sonra geri gönderilir.

Nietzsche bu yıllarda kendisini hâlâ Alman hissediyor ve aidiyet duyuyor olmalıdır. Çünkü kısa bir süre sonra Almanya ve Almanlar hakkında söyleyeceği aşağılayıcı sözler bize aidiyetinin hızla kaybolduğunu gösteriyor.

1868 yılı Nietzsche'nin hayatında çok önemli bir yıldır. Bu yılın Aralık ayında Basel Üniversitesi'nde Yunan Dili ve Edebiyatı profesörü Kiessling görevinden ayrılır. Bu boş kadro için kendisine Nietzsche ile ilgili sorular sorulması üzerine hocası profesör Ritschl çok güzel sözlerle onu bu göreve önerir.

"Her ne kadar 39 yıllık kariyerimde pek çok genç yeteneğin gözlerimin önünde büyüüp geliştiğini görmüş olsam da, işlerinden hiçbirisi Nietzsche'ninki kadar erken yaşta onun olgunluğuna ulaşamadı. O, benim, öğrenciyken bana katkıda bulunmasını kabul ettiğim ilk kişidir. Henüz 24 yaşındadır ama tanrı izin verir de uzun yaşarsa Alman filolojisinin en yüksek noktalarına çıkacağını tahmin ediyorum. O sağlıklı, enerjik ve cesurdur. Nietzsche hoş biridir ve alçakgönüllüdür. Her ne kadar konumuzla

pek ilgisi yoksa da Nietzsche yetenekli bir müzisyendir. Belki benim bir fenomeni tarif ettiğimi söyleyeceksiniz. Evet, Nietzsche tam bir fenomendir.”

Görüldüğü gibi hocası Ritschl Nietzsche’yi Basel Üniversitesi’ne aldirmek için çok uğraşmıştır. Neyse ki bu çabası boşa gitmez ve 1869 yılı Şubat ayında Nietzsche söz konusu pozisyon için resmi bir teklif alır; şimdi artık kartvizitini bile bastırmıştır:

‘Friedrich Nietzsche, Klasik Filoloji Doçenti.’

Nietzsche artık İsviçre’de Basel Üniversitesi’nde bir doçenttir ve bu ülkeye karşı hissettiği görev duygusundan dolayı Alman vatandaşlığından ayrılır. İlginç bir şekilde İsviçre yasalarının gereği olan ikamet şartlarını da yerine getirmez ve bu ülkenin vatandaşı da olamaz. Nietzsche, Alman vatandaşlığından resmen çıktığı 17 Nisan 1869’dan itibaren ömrünün sonuna kadar bir ‘vatansız’ olarak yaşar.

Bu durum belki de Almanya’da çok uzun süre kabul görmemesinin ve yok sayılmasının bir açıklamasını da verebilir. Bu tarihten itibaren ve gittikçe artan bir dozda Nietzsche kendini Alman olan her şeyden sıyırmak ister gibidir. Hatta *Ecce Homo* adlı kitabında işi genetik inkâra kadar vardırır.

“Bu ırka dayanamıyorum. Ben Polonya soylusuyum. Kanıma tek damla Alman kanı karışmamıştır.”

Nietzsche 1870 yılını Basel Üniversitesi’ndeki yoğun akademik çalışmalarla geçirir. Klasik Yunan tragedyası ve Sokrates hakkında konferanslar vermektedir. Wagner’in önerisiyle bu konferans notlarını bir kitapta toplamaya karar verir. Böylece 1872 Ocak ayında ancak bastırabileceği *Tragedya’nın Doğuşu* (Die Geburt Der Tragödie) adlı kitabının taslağını bitirir. Bu yıl içinde yaptığı birkaç filolojik yayınla Nietzsche

profesörlüğe yükselir.

1870 yılı Ağustos ayında Nietzsche'nin gönüllü askerlik yapma isteği yeniden depreşir. Orduya başvurur ancak İsviçre'nin tarafsız statüsü gereği ancak sıhhiye olarak görev yapmasına izin verilir. Cephede sadece bir hafta kalır. Bu süre içinde sadece bir hastanın başka bir yere nakledilmesine eşlik eder ve bunun hemen ardından da geri gönderilir. Çünkü burada difteriye yakalanır ve tıbbi yardıma asıl kendisinin ihtiyacı vardır. Böylece attan düşmeyle sonuçlanan ilk askerlik deneyiminin ardından bu ikinci deneme de tam bir fiyaskoyla sonuçlanır.

Nietzsche'nin bu yıllardaki askerlik tutkusu irdelenmelidir. Kurallara çok bağlı bir '*küçük papaz*' olarak Nietzsche, askerliği kendi yaşam görüşüne uygun bulmuş olmalı. Sıkı kurallar, şaşmaz bir düzen (Pforta), sağlam bir irade gösterisi (Bürgerschule) ve tıpkı Nietzsche'nin tüm hayatta olmasını istediği bir hiyerarşi ve sıra düzeni. Nietzsche askerlikte bunların hepsini bir arada bulmuş olmalı.

Nietzsche'nin orduya sığınmasının bir nedeni de onun müzmin yalnızlığı olmalı. Kız kardeşi Elisabeth'e 1885 yılında yazdığı bir mektupta, "*Şimdiye kadar, çocukluğumdan beri kalbimde ve vicdanımda aynı sıkıntıları taşıdığım hiçbir insan bulamadım*" diye yakınan Nietzsche belki bu arayışına ordu da devam ediyordu.

Nietzsche, hem herkes gibi olmak; köpek beslemek, evlenmek ve dostlar edinmek ister; hem de bir istisna olmak, aykırı bir münzevi olmak için adımlar atar. Askerlik belki de, onun herkes gibi olmak isteyen yönüne hitap ediyordu.

Askerliğin ilkeleri ve atmosferi tüm dünyada birbirine çok benzer. Bizde 'baba ocağı' diye de adlandırılan askerlik orta-

mı Nietzsche'ye belki de bir baba kucaklayıcılığı ya da eksikliğini duyduğu bir baba otoritesi vadediyordu.

1871 yılında Nietzsche'nin mesleki huzursuzluğu had safhaya varır. Daha 1869'da arkadaşı Rohde'ye yazdığı gibi, o, filolojiyi son durak olarak değil, felsefi sorunlarla daha derinden ilgilenebilmek için bir araç gibi görmektedir. Nietzsche bu çerçevede, o sıralarda boş bulunan bir felsefe profesörlüğü kadrosu için başvurur ve kendi yerine de arkadaşı Rohde'yi önerir. Fakat ikisi de reddedilir.

2 Ocak 1872'de *Tragedyanın Doğuşu* (Die Geburt Der Tragödie) adlı kitabı basılır. Kitap, alışılmış bin adet yerine sekiz yüz adet basılır. Nietzsche, yazarlık hakkı olarak yıllık maaşının %10'una denk gelen bir ücret olan 300 Mark alır. O gün tanesi 3 Mark'tan satılan bu kitap, 1998'deki bir açık arttırmada 2500 Dolar'a alıcı bulur. Bu arada üniversitedeki maaşı da 3000 Frank'tan 4000 Frank'a yükseltilir. Böylece ekonomik açıdan biraz rahatlamış olur.

Nietzsche 1873 ve 1876 yılları arasında *Zamana Aykırı Bakışlar* (Unzeitgemässe Betrachtungen) adını verdiği 4 kitaplık bir seri yayımlar. Bu dört kitap, yayımlanma sıralarına göre şunlardır. *David Strauss, İtirafçı ve Yazar* (1873), *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası* (1874), *Eğitici Olarak Schopenhauer* (1874), *Richard Wagner Bayreuth'da* (1876).

Bu yıllarda Nietzsche'nin sağlığı da gittikçe kötüleşmektedir. Gözleri berbatır. Baş ve mide ağrıları onu zaman zaman çalışamaz hâle sokmaktadır. Başta Wagner olmak üzere etrafındaki herkes Nietzsche'nin evlenmesini ve hayatını bir düzene sokmasını istemektedir. Hatta gözlerini muayene eden Schön adlı bir doktor bile Nietzsche'ye evlenmesini tavsiye eder:

“Bayım, gözleriniz oldukça kötü durumda. Evlenseniz iyi olur.”

Bu nasıl tavsiye hiç anlamış değilim. Doktor, *‘Nasılsa gözlerin bozuk, evleneceğin kadını da pek görmezsin. Öylece geçinir gidersiniz. Malum, evlilikte bazı şeyleri de görmemek gerekir’* düşüncesiyle mi Nietzsche’ye evlilik önermiştir acaba. Her neyse biz devam edelim. Zaten Nietzsche de doktorun tavsiyesini yerine getirmedir.

Bu yıllar içinde Nietzsche’nin yaşadığı en dramatik olay Wagner’den kopuşu olur. Wagner’i fazla Alman bulan ve onu Yahudi düşmanı olmakla suçlayan Nietzsche, 5 Kasım 1876’da son kez gördüğü Wagner’den ömrünün sonuna kadar kopar. Nietzsche böylece bu çok önem verdiği ve anne tarafından akrabası da olan baba-dâhi-otorite figüründen koparak biraz daha eksilir. Filozof Jaspers’e göre ise Nietzsche, Wagner’den kopmasının üstesinden hiçbir zaman gelememiş, onun boşluğunu hiçbir zaman giderememiştir.

1879 yılında kız kardeşi Elisabeth kısıtlı aklıyla bir girişimde bulunur. Belki de Wagner’den kopuşunun Nietzsche’de yarattığı tahribatı fark eden Elisabeth bu ikisini yeniden biraraya getirmeyi dener. Fakat bu girişim başarısızlıkla sonuçlanır. Ancak bu uzlaştırma çabası sırasında belki Elisabeth’in Wagner-Cosima çiftini ikna etmek amacıyla söylediği bir şey kız kardeşinin Nietzsche’yi nasıl gördüğünü anlatır. Cosima ortak bir arkadaşları olan Gersdorff’a yazdığı mektupta, Elisabeth’ten Nietzsche’nin akıl hastası olduğunu öğrendiğini bildirir.

Burada Elisabeth hakkında bir paragraf açmalıyız. Nietzsche, hayatında çok önemli bir yer tutan kendisinden iki yaş küçük kız kardeşi hakkında hayatı boyunca çelişik duygular beslemiştir. Elisabeth, Nietzsche’nin kız kardeşi, bakı-

cısı, editörü, düşmanı (antisemitizm yüzünden), tahrifatçısı (Nietzsche'nin yazdıklarına kendi faşist görüşlerini eklemiştir) ve aynı zamanda eserlerinin koruyucusu olmuştur.

Nietzsche, *Gezgin ve Gölgesi* adlı kitabında annesi ve kız kardeşini kastederek *"İki kişi hakkında derin düşüncelere dalmadım ve bu onlara olan sevgimin kanıtıdır"* derken, çok sonraları yazdığı bir başka kitap olan *Ecce Homo* da bambaşka, onlara karşı tam tersi bir tutum takınır:

"Benimle en derin karşıtlığı, içgüdünün akıl almaz bayağılıklarını aradığımda, hep annemle kız kardeşim çıkar önüme. Kendimi bu tür ayaktakımıyla akraba sanmam, tanrısallığıma küfür olurdu. En az anne-babasıyla akrabadır kişi."

Nietzsche, 1885'te bir Nazi ile evlenen ve kendisi de ırkçı düşüncelere sahip olan Elisabeth'e en çok, Yahudi düşmanlığı yaptığı için kızar. Güney Amerika ülkelerinden Paraguay'a gidip orada Yeni Almanya (Nueva Germania) adında saf ırk bir Alman kolonisi kurmayı deneyecek kadar militan bir faşist olan Elisabeth'in eşi Bernhard Förster, Nietzsche'ye hayran olan ama Nietzsche'nin asla tasvip etmediği bir tiptir. Zaten girişim de fiyaskoyla sonuçlanır. Güç bağımlısı Elisabeth'in tamamen kontrolü altına aldığı Bernhard Förster, saf bir Alman kolonisi kurmak için kandırıp Paraguay'a götürdüğü köylüleri dolandırarak intihar eder. Nietzsche, Elisabeth'in bu ırkçı düşüncelerinden duyduğu rahatsızlığı dostu Overbeck'e 1884'te yazdığı mektupta şöyle ifade eder:

"Şu lanet olası Yahudi düşmanlığı kız kardeşimle köklü ayrılığımızın nedeni."

İşte aynı Elisabeth, akli dengesini yitirdikten sonra Nietzsche'nin bakıcısı da olur. Özellikle annelerinin 1897'deki ölümünden sonra 'Lama' diye hitap ettiği Nietzsche'nin her

şeyi olur. Nietzsche'nin yazdıklarına kendi ırkçı görüşlerini ekleyerek onu Nazilere peşkeş çeken ve onun en büyük tahrifatçısı olan Elisabeth; daha sonra Nietzsche'nin tüm elyazmalarını ve eserlerini Goethe Enstitüsü'nün de bulunduğu Weimar'a taşıyarak onun yazdıklarının en büyük koruyucusu olur ve burada bir Nietzsche arşivi kurulmasını sağlar. Elisabeth, ayrıca Nietzsche'nin çocukluğundan beri yazdığı tüm taslakları saklayarak filozofun bir bütün olarak anlaşılmasına da katkıda bulunmuştur.

1879 yılının son önemli olayı, Nietzsche'nin Basel'de 10 yıldır sürdürdüğü profesörlük görevinden sağlık sorunları nedeniyle istifa etmesidir. İstifası 14 Haziran'da, üniversitenin resmi üzüntü ve teşekkürlerini bildiren bir yazıyla ve kendisine görevdeyken aldığı maaşın dörtte üçü olan 3000 İsviçre Frangı bir emekli maaşı bağlanarak kabul edilir. Nietzsche, artık özgür ve vatansız bir emekli filoloji profesörüdür.

1880'den, çöküşün başladığı Ocak 1889'a kadar Nietzsche yersiz yurtsuz bir gezgin hayatı yaşar. Daha önce Alman vatandaşlığından çıktığı için bir vatansız olan Nietzsche, bu süre içinde Almanya, Fransa, İsviçre ve İtalya'nın çeşitli şehirlerinde, çoğu zaman bozulan sağlığına bir şifa olur umuyla ordan oraya dolaşır. Kışları Fransa'nın Akdeniz kıyısındaki şehri olan Nice'te yazları ise İsviçre'nin Alplerdeki bir köyü olan Sils-Maria'da ve daha önce öğrenci olarak bulunduğu Leipzig'de kalıyordu. Aynı şekilde Turin, Cenova, Messina, Floransa, Venedik ve Roma bu şekilde birkaç aylık sürelerle yaşadığı yerlerdi.

Bu dokuz yıllık dönem ayrıca kitap üretimi açısından Nietzsche'nin en verimli olduğu dönemdir. En önemli eserlerini bu zaman aralığında yazar. 1879 yılında *İnsanca, Pek İnsanca* (Menschliches, Allzumenschliches), 1880 yılında ise

Gezgin ve Gölgesi (Wanderer und sein Schatten) yayımlanır. Satışlar ise her zamanki gibi pek parlak değildir.

Nietzsche bu iki kitabını yazdığı yıllarda çok ciddi sağlık sorunlarıyla boğuşuyordu. Üniversite'den istifa etmesini gerektiren baş ağrıları ve ciddi görme bozukluğu, okuyup yazmasına da engel oluyordu. Her şeyi dostlarına yazdırmak zorunda kalıyordu. Okumalarını da yine onlar ve annesi ortaklaşa yapıyorlardı. Annesinin 1879'da Nietzsche'ye okuduğu yazarlardan bazıları şunlardır: Lermantov, Gogol, Poe, Twain. Bu yıllarda sağlık durumu o kadar kötüdür ki 1879 sonunda Nietzsche'nin öldüğü söylentisi bile bir süre ortada dolaşır. Hatta Wagner de dayanamayıp Overbeck'e Nietzsche'nin sağlık durumunu sorar. Esasen henüz otuz beşini devirdiği o günlerde Nietzsche de kendini pek iyi hissetmemektedir.

"Her ne kadar Dante gibi hayatın ortasında olsam da yine de ölümün ortasındayım gibi hissediyorum. Çünkü o beni an be an kendine çekiyor. Bir dereceye kadar kendimi yaşlı bir adam gibi ve hayatımın çalışmasını yapmış birisi gibi hissediyorum."

1880 yılında da kendini pek iyi hissetmeyen Nietzsche öleceğine inanır gibidir. Hatta arkadaşı Malvida von Meysenburg'a 14 Ocak'ta veda eder gibi bir kehanet mektubu bile yazar.

"Bazı işaretlere göre beni kurtaracak olan beyin felci yakındır."

Neyse ki Nietzsche'nin kehaneti boşa çıkar ve yaklaşık bir on yıl kadar düşünmeye, üretmeye devam edebilir.

1881 yılı 8 Temmuz tarihi, Nietzsche'nin *Ecce Homo* kitabında *'Ahlaka karşı seferim bu kitapla başlar'* diye söz ettiği ve çok önem verdiği *Tan Kızıllığı* (Morgenröthe) adlı kitabının basıldığı tarihtir.

1882 yılı ise Nietzsche için, içinde hüznü ve platonik bir aşk hikâyesi barındıran önemli bir yıldır. Nietzsche Rus bir aristokrat aileden gelen Lou Salomé ile tanışır ve hayatında ilk kez âşık olur. Lou zeki ve kültürlüdür. Doymak bilmez bir entelektüel merak sahibidir ve tıpkı Nietzsche gibi zamanın tüm değerlerine karşı kuşkuyla yaklaşmaktadır.

Nietzsche ve Lou, Roma'da, ortak dostları Malwida von Meysenburg'un evinde tanışır. Nietzsche'nin arkadaşı olan Malwida, Lou'nun annesinin de yakın arkadaşıdır. O yıllarda Zürih'te felsefe ve teoloji eğitimi almakta olan Lou, henüz 21 yaşında genç ve alımlı bir kadındır.

Nietzsche'nin Lou ile tanışmasının hikayesi ilginçtir. Aslında Lou ile 16 Mart tarihinde ilk tanışan ve ondan büyük bir övgüyle bahsederek Nietzsche'yi ondan haberdar eden arkadaşı, Paul Ree'dir.

Nietzsche'den beş yaş küçük olan Ree, Nietzsche'nin 1873'ten beri tanıdığı ama en çok 1876-1877 yıllarında *İnsanca, Pek İnsanca* adlı kitabını yazarken yakınlaştığı bir arkadaşıdır. Bu yıllarda görme sorunu iyice arttığı için Nietzsche, kitabını Ree'ye yazdırmak zorunda kalmıştır. Ree de, tıpkı Nietzsche gibi psikolojiye çok meraklı bir felsefecidir.

Leipzig Üniversitesi'nde felsefe ve hukuk çalışan Ree, 1877'de *Ahlaki Duyguların Kökeni* adında bir kitap yazar. Ahlaki duyguların kuşaktan kuşağa aktarıldığını ve bu sayede artık doğuştan kazanılan özellikler hâline geldiğini iddia eden Darwin ve Lemarck çizgisinde bir kitaptır bu. Hem bu yönleriyle hem de özgeciliği övmesi nedeniyle kitap Nietzsche'nin tepkisini çeker. Ree aynı zamanda sıkı bir Schopenhauer takipçisi ve ateisttir.

İşte bu Ree, büyük bir tesadüf sonucu, Lou ve annesi

Malwida'nın evini ziyaret ettiklerinde orada bulunmaktadır. Ve Lou o zamanlarda az rastlanan örnek bir dişi figür olarak ortaya çıktığında, ona önce Ree âşık olur. Henüz farkında olmadığı bu talihsiz tesadüf belki bize Nietzsche'nin tutkuyla istediği bir gönül ilişkisinde neden hüsrana uğradığını anlatabilir.

Hem Ree'nin, hem de kafasının bir yerlerinde her zaman Nietzsche'yi evlendirme planları yapan anaç Malwida'nın mektupları üzerine Nietzsche, Nisan sonlarında Roma'ya gelir.

Büyük buluşma gerçekleşir. Paul Ree, Lou Salomé ve Nietzsche, Malwida'nın evinde derin entelektüel sohbetler ve yoğun bir duygusal çekimin beslediği üçlü bir dostluk kurarlar. Elbette bu ilişkiden herkesin farklı kişisel beklentisi vardır. Lou güzel ve entelektüel bir kadın olarak Nietzsche ve Ree gibi (daha sonraları Rilke ve Freud) sanatçıların ve yazarların gösterdiği ilginin tadını çıkarmaktadır. Nietzsche ve Ree'nin dertleri ise ortaktır. Her ikisi de birbirinden habersiz şekilde aynı kadına âşıktır.

İşte Nietzsche tam bu esnada kendisi için son derece kritik bir hata yapar. Lou'nun anılarında yazdığına göre Ree'den kendisi adına Lou'ya evlenme teklif etmesini ister. Önceki ay Lou'ya evlenme teklif edip red cevabı alan Ree, bu kez aynı teklifi arkadaşı adına yapar. Nietzsche'nin aralarında Jaspers'in de bulunduğu çoğu yorumcusu tarafından hiç yapılmadığına inanılan bu aracılı teklif ilişkilerini bozmaz ve üçlünün 1882 yazını birlikte çalışarak geçirme planları yapmasını engellemez.

Nietzsche Mayıs ayının ilk haftasında, Lou, Ree ve Lou'nun annesiyle birlikte İtalya'nın kuzeybatısındaki Orta Gölü'nde birkaç güzel gün geçirir. Lou ile başbaşa yoğun felsefi sohbetler yapma şansını da yakalayan Nietzsche bu esna-

da kızın derinliğinden ve kavrama gücünden hayli etkilenir.

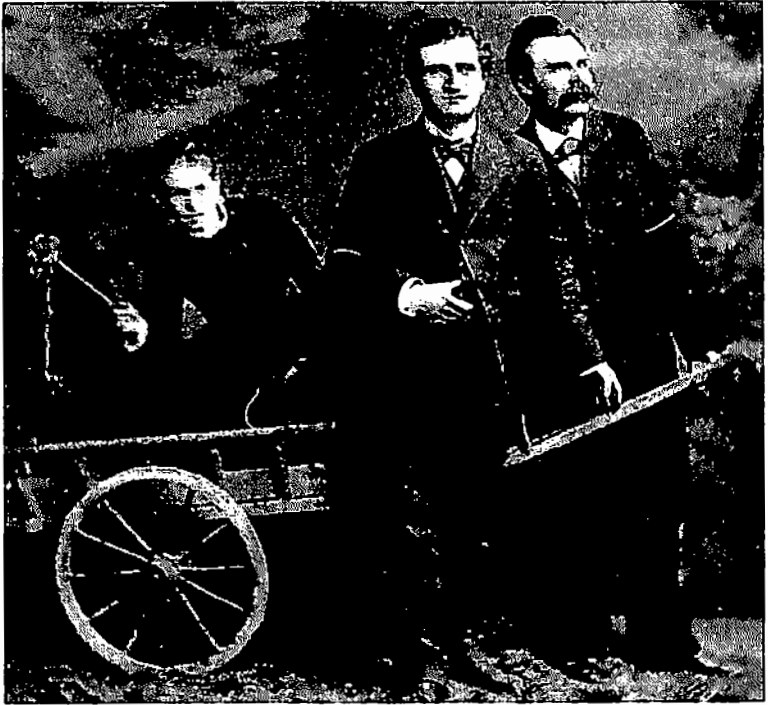
Bu dönem Nietzsche'nin Lou ile ilişkisinin en parlak zamanıdır. Overbeck, 8-12 Mayıs tarihleri arasında haber vermeden kendisini ziyarete gelen Nietzsche'de gördüğü değişikliklere çok şaşırır. Nietzsche'nin ruh hâli çok iyidir ve sağlığı da nispeten düzelmiştir. Aşk (umudu bile) Nietzsche'yi güzelleştirmiştir.

Nietzsche, Overbeck'i ziyaretinden sonra daha önceden Luzern'e giden Ree ve Lou'ya katılır. Fakat Nietzsche onlara katılmadan önce Ree'ye yazdığı bir mektupta, yanlarına geldiğinde Lou'yla Luzern Gölü'nde bulunan 'Aslan Anıtı'nda özel olarak konuşmak istediğini bildirir. Bu nedenle Nietzsche'yi istasyondan alan Ree ve Lou onu doğrudan anıtın bulunduğu Luzern Gölü'ne götürürler. Lou'nun naklettiğine göre, buradaki özel sohbetlerinde Nietzsche bu defa bir aracı kullanmadan doğrudan Lou'ya evlenme teklif eder. Lou'nun anılarından öğrendiğimize göre Nietzsche kendisinden yine red cevabı alır. Yine son zamanlardaki Nietzsche yorumcularının bu teklifin gerçek olduğuna dair şüpheler beslediklerini hatırlatarak çok önemli bir başka olaya geçelim.

Tam da bu Luzern günlerinde çok ilginç bir şey yaşanır.

Nietzsche sonunda Ree ve Lou'nun birbirine âşık olduklarını ve durumlarını meşrulaştırmak için kendisini kullandıklarını anlar. Belki de bu ruh hâli içinde, Lou'ya göre, Nietzsche o meşhur (kimilerine göre skandal) fotoğrafı organize eder. Lou'nun anılarına göre, koreografisini en küçük ayrıntısına kadar Nietzsche'nin yaptığı bu fotoğrafta Lou köylülerin ulaşım amacıyla kullandıkları küçük bir at arabasının üstünde diz çökmüş vaziyette durmakta ve elinde küçük bir kırbaç tutmaktadır. Her zaman arabayı taşıyan atların yerindeyse o günlerde Lou'yu seven iki erkek, Ree ve Nietzsche

koşuludur. Her iki erkek de kollarından bir iple Lou'ya bağlıdır. Tıpkı o günlerde yaşadıkları hayatta olduğu gibi.

İlginç ayrıntılar barındıran bu fotoğrafta Nietzsche, kırbaççısından-sahibinden bağımsızmışçasına, ilgisizce uzaklara doğru bakmaktadır. Arkasında bıraktığı eski sahibi, artık kendisi nereye isterse oraya gidecektir âdeta. O artık sahibini umursamayan bir köledir.

Nietzsche, bu fotoğrafın çekilmesinden çok kısa bir süre sonra yazdığı *Böyle Söyledi Zerdüşt* adlı kitabında 'Kadınlara mı gidiyorsun? Kırbacını unutma!' diye seslenir okurlarına. Bu

sözler kırbaçlı fotoğrafa bir gönderme midir yoksa Nietzsche kadının mutlaka erkeğin gücünü hissetmek istediğini mi anlatmak istiyor orası meçhul. Belki de kendisinin kadınlar konusunda gösteremediği gücün acı bir itirafıdır bu sözler.

Nietzsche'nin bu fotoğraf olayından sonra da Lou ile ilgili umutları devam etmektedir.

Temmuz ayında Wagner'in Bayreuth'da *Parsifal* adlı eseri sahneye konacaktır. Bayreuth'da Wagner ve yakın çevresi tarafından istenmeyen adam ilan edilen Nietzsche, yine de belki bir davet alırım umuduyla Bayreuth yakınlarında bir yere yerleşir. Ama 'babası' onu çoktan unutmuştur. Hatta Malwida'nın barıştırma girişimine bile çok sert yanıt vererek kendi olduğu yerde Nietzsche'nin adının asla anılmamasını ister. Böylece Nietzsche'nin kısa bir zaman sonra yazacağı *Şen Bilim* adlı kitapta, '*Gel seninle yıldız arkadaşlığı yapalım, yörelerimiz farklı da olsa yine dost kalalım*' şeklindeki temennisinin de karşılıksız olduğu anlaşılır. Wagner bu tarz dostluğa uygun biri değildir.

Elbette Lou ve Elisabeth bu nefretten muaf olduklarından ve ayrıca ellerinde 28 Temmuz'daki *Parsifal* gösterimi için bilet de olduğu için Bayreuth'a geçerler.

Ama Lou ve Elisabeth arasında da gözle görülen bir gerilim vardır. Elisabeth için Lou, erkek kardeşiyle ilişkisini gölgeleyen bir tehlikedir. Ayrıca Lou, Elisabeth'in nefret ettiği her şeyi simgelemektedir. Elisabeth, Naumburg'un dar kalıpları arasına sıkışmış bir kızkurusu iken, Lou etrafında erkeklerin dört döndüğü ve sayısız evlilik teklifi alan bir kötü örnektir.

Bu arada Nietzsche'nin, 20 Ağustos'ta, içinde tanrının öldüğünü ilan eden ünlü 125. fragmanının da bulunduğu *Şen Bilim* (Fröncliche Wissenschaft) kitabı piyasaya çıkar. Nietzs-

che, her zamanki gibi coşkuyla önceden planladıkları biçimde Lou ve Elisabeth'in Tautenburg'da kendisine katılmalarını beklemektedir. O, bir çocuk gibi yollardaki banklara 'Ölü Adam', *Şen Bilim* gibi isimler vererek oylanmakta ve belki hâlâ Lou'yla ilgili güzel hayaller kurmaktadır.

Nihayet buluşurlar ve Elisabeth'in varlığına rağmen Nietzsche ve Lou birlikte iyi vakit geçirirler. Birlikte uzun yürüyüşlere çıkıp derin sohbetler ederler. Lou'nun yazdığı *Nietzsche* adlı kitapta, *'Çoğunlukla büyük bir nezaket, neredeyse feminen bir uysallık ve geniş yürekli bir iyi huyluluk sergilerdi'* diye tanımladığı Nietzsche'ye biraz da keşfetme dürtüsüyle yaklaştığı açıktır. Lou, Nietzsche'yle hoşça vakit geçirirken bir taraftan da Ree'ye kıskançlığa kapılmaması için rahatlatıcı notlar yazar: "Her gün çok eğleniyoruz, çok gülüyoruz. Yakın mıyız peki? Her şeye rağmen hayır. Ve varlığımızın gizli derinliklerinde biz ayrı dünyalara aitiz."

Bu ayrı dünyaların bir nedeni de acaba Nietzsche'nin Ree'ye yazdığı bir mektupta sözünü ettiği özel evlilik miydi? *"Evlilik bütünüyle farklı bir konu. Ben en fazla iki yıllık bir evliliğe razı olabilirim ve bu bile sadece önümüzdeki on yılda yapmak zorunda olduklarım yüzünden."*

O yıllarda Lou kadar açık fikirli bile olsa bir kadının böyle bir evliliğin tarafı olmak istememesi anlaşılır olsa gerek. Ayrıca bu da Nietzsche'nin gerçek fikri miydi yoksa o her zamanki gibi kendi acısını ve yıkımını mı davet ediyordu bilinmez.

Tabii Elisabeth'in ve Nietzsche'nin annesi Franziska'nın buayrı dünyaları, asla biraraya gelemeyecek dünyalara çevirme gayretlerini de unutmamak gerekir.

Elisabeth bir rakip gibi gördüğü Lou'yu bitirmek için kampanyaya başlamıştı bile. Bayreuth'da Parsifal performansı ve

Tautenburg'daki çok yakın günlerden sonra Elisabeth, Lou'yu bir nefret nesnesine çevirmişti. Ona göre Lou, Nietzsche'ye muallakat oluyordu ve ağabeyi de ondan kurtulmayı beceremiyordu. Annesine göre ise mezarında kocasının kemiklerini sızlatan o kırbaçlı resim tam bir skandaldı ve bunun sorumlusu da Lou idi. O kadını evinde istemiyordu.

Ree, Lou ve Nietzsche üçlüsü bütün bu olanlardan sonra son kez 17 Eylül'de biraraya gelirler. Ortada dolaşan gerginlik, soğukluk ve kıskançlık yüzünden birlikte yaşama ve çalışma planları suya düşer. Nietzsche, Lou ve Ree'nin birbirlerine bağlandıklarını ve hayatlarında kendisine artık yer olmadığını anlar. Nietzsche şimdi en diptedir. Ne ruh hâli, ne de sağlığı bunu kaldıracabilecek durumdadır. Elisabeth ve annesiyle bağlarını koparıp Leipzig'e giderken dostu Overbeck'e uğrayan Nietzsche bir harabeye dönmüş durumdadır. Overbeck ve karısı kalması için ısrar ederler ama Nietzsche kalmaz. Her ikisi de Nietzsche'nin intihar edeceğinden endişelenirler ve gerçekten de Ocak ayına kadar yazdığı mektuplarda bunun imaları da bolca vardır. Yılbaşında Overbeck'e şöyle yazar:

'Hayatın çiğnediğim bu son lokması şimdiye kadarkilerin en acısıydı.'

Ama onun 'acıya dalmak yoluyla acılardan kaçan' soylu ve güçlü ruhu 1883 yılında muhteşem bir şekilde kendini ortaya koyar.

Profesörlükten istifa etmek zorunda kaldığı günlerden birinde arkadaşı Ree'ye yazdığı bir mektupta, 'Ben eski bir acı taşıyıcısıyım ve yükümü taşımaya devam edeceğim' diye yazan Nietzsche, 1883 yılına zevkle taşıyacağı yeni acılarla girer. Neyse ki o, acılarını hayatın ayrılmaz ve gerekli bileşenleri gibi görür. Acılar belki bizi daha iyi insanlar hâline getirmez ama kesinlikle bizi daha çok derinleştirirler diyen

Nietzsche'nin 1883 yılının başlarında yaşadığı yeni acı, aslında vaktiyle küllenen eski bir acıdır. 13 Şubat'ta Wagner ölür. Nietzsche, Wagner'in ölümü üzerine arkadaşı Malwida'ya duygularını şöyle ifade eder: *'İnsanın bu kadar sevdiği birine altı yıl boyunca muhalif olmak zorunda kalması zordu.'* Arkadaşı Overbeck'e 22 Mart'ta yazdığı mektupta ise *'Wagner kıyaslanmaz biçimde tanıdığım en dolu insandı'* diye yazacaktı. *'Sadece onu sevdim, başkasını değil. Tam kalbime göre bir insandı.'*

Nietzsche, Wagner'i sevmiştir, ona hayrandı ve belki de onu kaybettiği babasının yerine koyuyordu. Fakat bütün bunlar Nietzsche'nin tüm gücüyle Wagner'e saldırmasına engel olmamıştı. Nietzsche aslında *Ecce Homo* kitabında hangi kriterleri gözeterek insanlara saldırdığını anlatıyor:

"Kişilere saldırmam hiç; onları genel, ama usul usul yayılan ve yakalanması güç bir tehlike durumunu görünür kılmak için bir büyüteç gibi kullanırım."

Nietzsche aslında Wagner'e saldırmamıştı. Onun derdi bir dâhi olarak gördüğü Wagner'in fazla Alman, fazla milliyetçi ve Yahudi düşmanı olduğunu keşfetmesinden duyduğu hayal kırıklığıydı.

Wagner'in bu kez fiziki ölümü, Lou yüzünden yaşadığı büyük hayal kırıklığı, yine Lou yüzünden koptuğu annesi ve kız kardeşi, istediği ya da hayranlık duyduğu her şeyin çökmesi Nietzsche'nin yaşamını o günlerde bir çöle çevirmiştir.

Fakat her büyük ve soylu ruh gibi Nietzsche de sürekli bataklığa bakıp orada debelenmez. O, yıldızlara bakar ve 1883'ün başlarında o yıldızlardan bir yıldız doğar. Nietzsche'nin *Ecce Homo*'da *'Bu yapıtın yeri apayrı'* diye söz ettiği ve 3 Şubat 1883'te dostu Overbeck'e *'en iyi kitabımı yazdım'* diye gururla bahsettiği bu eser *Böyle Söyledi Zerdüşt* (Also Sprach Za-

rathustra) adlı kitabıdır. Nietzsche, üstinsan ve bengi dönüş gibi tüm tezlerini işlediği ve altbaşlığı *'Herkes ve Hiçkimse İçin Bir Kitap'* olan bu kitabı 4 ayrı bölüm olarak tasarlar. Kitabın ikinci bölümünü 1883 ortalarında, üçüncü bölümünü ise 1884 Ocak ayında yazar. Ama üçüncü bölümün yayınlanması o yılın sonunu bulur. Kitabın son bölümünü 1885 kış aylarında yazan Nietzsche, yayıncısı Schmeitzner'in mali olarak zora girmesi nedeniyle bu son bölümü kendi cebinden ödeyerek ve sadece 45 kopya bastırır. Kitabın 4 parçası bir bütün olarak ancak 1892'de basılabilmektedir.

Nietzsche, herhâlde çok çoşkulu bir yaratım sürecine girmiş olduğu için ya da belki 1883'te Overbeck'e yazdığı gibi düşmanlığa pek uygun bir yapısı olmadığı için, Lou yüzünden koptuğu annesi ve kız kardeşiyle 1883 yılı başlarında yeniden yazışmaya başlar.

1883 yılı ortalarında Nietzsche ya depreşen akademisyenlik arzusundan dolayı ya da ulaştığı yeni seviyede akademik paylaşımlar yapabilmek amacıyla bir girişimde bulunur. Konferanslar verebilmek için Leipzig Üniversitesi'ne başvurur. Fakat rektör Nietzsche'nin Hristiyanlığa karşı olan aşağılayıcı tutumunu gerekçe göstererek bu isteği reddeder. Böylece Nietzsche 'alim öküzler' dediği ve 1879'dan beri uzak kaldığı statükocu akademisyen topluluğundan biraz da şansının yar-dımıyla uzak kalmaya devam eder.

Nietzsche 1883 ile 1885 arasını başyapıtı olan Zerdüş'te ayırır. 1885 yılının 22 Mayıs'ı, Nietzsche'yi utandıran bir olayın tarihidir. Çünkü bu tarihte güç bağımlısı ve muhteris bir kadın olan kız kardeşi Elisabeth, bir ırkçı ve faşist olan Bernhard Förster'le evlenir. 22 Mayıs aynı zamanda Wagner'in doğum tarihidir (1813) ve muhtemelen, eşini çoktan sindirmiş olan baskın Elisabeth tarafından bir hoşluk olsun diye

seçilmiştir?

1886 yılı ortalarında Nietzsche'nin, yeni kitabı *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (Jenseits von Gut und Böse) yayımlanır. 'İyi' ve 'kötü' gibi ahlaki yargıları irdeleyen, bu değerlerin aslında kimin işine yaradığını anlamaya çalışan bu kitabın alt-başlığı da bir mesaj içerir: '*Bir Gelecek Felsefesini Açış*'. Nietzsche felsefenin artık 'iyi', 'kötü' gibi mutlak doğrularla ve kabullerle değil, yaşamdan beslenen, kaynağını ve meşruluğunu yaşamdan alan oluşsal ilkelerle yapılmasının yolunu açmak ister. Onun, geleceğin felsefesinden anladığı budur. Yeni değerlerle yeni bir felsefedir istediği.

1887'nin ilginç olayı ise meşhur Lou'nun uzun arayışlarından sonra Mayıs ayında Carl F. Andreas ile nişanlanmasıdır. Lou'nun Paul Ree'ye de kalmamış olması Nietzsche için bir teselli olmuş mudur bilmem ama o, bu sıralarda yoğun olarak *Şen Bilim* kitabının beşinci bölümüyle uğraşmakta ve Avrupa nihilizmi hakkında kafa yormaktadır. Yine bu sıralarda Nietzsche deliliğinin başlangıcından önce son kez dostu Overbeck'le görüşmüştür.

10 Kasım 1887 ise Nietzsche'nin üretkenliğinin en önemli ürünlerinden birinin ortaya çıkış tarihidir. *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* (Zur Genealogie der Moral) adını taşıyan bu çalışmasında Nietzsche, ahlakın, iyi ve kötü gibi ahlaki yargıların izini Antik Yunan'a dek sürer.

1888 yılının başlarında Nietzsche'yi çok mutlu eden bir olay yaşanır. Kopenhag Üniversitesi'nden Georg Brandes, Nietzsche felsefesi hakkında övgü dolu konferanslar verir. Bu çerçevede ikili arasında heyecanlı yazışmalar olur. Brandes bunların birinde Nietzsche'ye Kierkegaard'ı okumasını tavsiye eder. Nietzsche bu okumaları yapmak için plan yapar ama bu plan hiçbir zaman gerçekleşmez.

Nietzsche 1888 yılı Eylül ayı ortalarında muhasebesini bir türlü tamamlayamadığı Wagner'le ilgili bir kitap yazar. *Wagner Olayı* (Der Fall Wagner) adlı bu kitabında Nietzsche, Wagner ve müziği hakkında ayrıntılı analizler yapar. Ve onunla olan fikri ihtilafının gerekçelerini sunar.

1888 yılı Nietzsche için özellikle verimli bir yıldır. Aslında Nietzsche'nin *Wagner Olayı*'ndan hemen sonra elyazmalarını gönderdiği ve Kasım ortasında basımı tamamlanmış olan yeni kitabı *Putların Batışı* (Götzen-Dömmerng) ancak 27 Ocak 1889'da Basel'deki kitapçılara ulaşır.

Bu sıralarda trajik bir durum belirir. Nietzsche'nin mektuplarında sonradan akut hâle gelen deliliğinin ilk işaretleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ekim'de yazdığı bir mektupta kendinden 'çağın ilk tini' ve 'hakikatin dâhisi' olarak bahseder. Bu süreç gittikçe hızlanır ve Kasım sonuna gelindiğinde Nietzsche kendini artık düzenli olarak megalomanyak terimlerle ifade etmektedir. Örneğin 1888'de yazdığı *Ecce Homo*'da şöyle bir ifade vardır:

"Bir kimsenin kitaplarımdan birini eline alması kendisine verebileceği en büyük payedir."

Nietzsche, 1888 yılında, bütün bu erken delilik belirtileri gözlenmeden bir kitabını daha yayıncıya teslim etmiştir. Nietzsche'nin aslında 1888 sonlarında yayıma hazır olan ama 1895 yılına dek yayımlanmayan bu kitabının adı *Decal* (Der Antichrist) adını taşımaktadır. Nietzsche'nin önsözünde 'bu kitap en azlarındır' diye sunduğu *Decal*, cephe tarrazuna giriştiği Hristiyanlığa karşı yedi maddeyle son bulur. O sıralarda Paraguay'daki saf Alman Kolonisine, hükümetin Alman bir papaz ataması için çalışan Elisabeth, kitabın basılmasının bunu imkânsız kılacağını düşünüyordu. Kitabın yayımının da buna benzer endişeler yüzünden gecikti-

ğini düşünebiliriz.

Nietzsche'nin entelektüel açıdan çok verimli geçen 1888 yılında yazımını tamamlayıp yayıncısına gönderdiği bir başka çalışma ise, *Kişi Nasıl Kendisi Olur* (Wir man Wird, Was man İst) alt başlığını taşıyan *Ecce Homo* adlı otobiyografik eseridir. Nietzsche'nin yayıncısına yazdığı mektupta, doğum günü olan 15 Ekim'de yazmaya başladığını bildirdiği bu kitabın hikâyesi biraz karışık ve tartışmalıdır. Yayıncısı kitapta çok tahrik edici bulduğu bazı pasajları sansürler. Sansürlenen bu pasajlar ise daha sonradan Nietzsche'nin annesi ve kız kardeşi tarafından yok edilir. Belki de bu sansür ve onu takip eden yok etme, Nietzsche ve okurlarına yapılan en büyük kötülüktür. Bütün bunlardan sonra, 1888 yılında yazımı tamamlanan *Ecce Homo* ancak Nietzsche'nin ölümünden sonra 1908 yılında basılabilir.

Yine Nietzsche'nin, deliliğinin başlangıcından günler önce, 1888 sonlarında tamamladığı ve 9 şiirden oluşan kitabı *Dionysos Ditrambosları* (Dionysos-Dithyromben) bu çığınca üretim döneminin eserlerindendir. Dionysos, Antik Yunan mitolojisinde şarap tanrısıdır. Nietzsche'nin çok sevdiği ve deliliği başladıktan sonra yazdığı bazı mektupları bile onun adıyla, Dionysos diye imzalaması, bu tanrı coşkuyu, esrimeyi, ölçüsüzce taşan bir yaşam gücü ve çılgınlığı temsil eder. Akı ve ölçülülüğü temsil eden Yunan tanrısı Apollon'a karşı Nietzsche, hem sanatta, hem de yaşamda Dionysos'u kılavuz edinir. Fakat Nietzsche son noktada Apollon'u da dışlamaz ve sanatın da yaşamın da bu iki tanrıyı gereksindiğini kabul eder. Kitabın adında kullanılan 'Ditrambos' ise adına düzenlenen ayinlerde tanrı Dionysos'u övmek için kullanılan bir kelime olmasının yanında tragedyaya da kaynak olmuş bir yazın türüdür.

Nietzsche'nin 1888 sonundaki bu çılgınca üretim dönemi-
nin son eseri *Nietzsche Wagner'e Karşı* adlı kitaptır. Daha önce
yayımlanan *Wagner Olayı*'nın değerlendirme yazılarında, ba-
zıları Nietzsche'nin Wagner'i çok çabuk terk ettiğini belir-
terek kitabı eleştirmişlerdir. Nietzsche bunun aksini göster-
mek için daha önce yazdıklarından Wagner'le ve dekadansla
(yozlaşma) ilgili olanları biraraya toplamak ister. Çalışmayı
tamamlar ve 15 Aralık'ta yayıncısına gönderir. Nietzsche bu
kitap için derlediği malzemenin *Ecce Homo* gibi başka kitap-
larında zaten olduğunu belirterek kitabın yayımlanması ko-
nusundaki kararsızlığını 22 Ağustos'ta yayıncısına yazar. Bu
kararsızlığa rağmen kitap biraz da yayıncısıyla yaşadığı karı-
şıklıktan dolayı 1889 yılında piyasaya çıkar.

Yoğun yazma faaliyetiyle geçen 1888'in ardından gelen
1889 yılı, Nietzsche'nin trajedisinin başladığı yıldır. Bu yılın
başlarında Nietzsche akli dengesini kaybeder. 3-6 Ocak 1889
tarihleri arasında dostlarına yazdığı çılgınca mektuplar, in-
sanlarda Nietzsche'nin delirdiği izlenimi uyandırır. 3 Ocak'ta
Turin'de kaldığı pansiyonun önünde yaşlı bir atın kırbaçlan-
dığını gören Nietzsche hemen gidip hıçkırarak atın boynu-
na sarılır. Pansiyon sahibinin odasına geri getirdiği Nietzs-
che bu kez odasında piyanonun başına geçerek tüm komşu-
larını irkiltten bir oratoryo çalar.

Aslında Nietzsche de tehlikeli bir hayat yaşadığının far-
kındadır. 1881 Ağustos'unda dostu Peter Gast'a şöyle yazar:
'Çok tehlikeli bir hayat sürüyorum.' İlk dönem kitaplarından
biri olan *Eğitici Olarak Schopenhauer*'de ise bu tehlikenin ne
olduğunu açıklar:

"Kişinin kendine giden yol, kendi olma yolculuğu eziyet verici
ve tehlikeli bir girişimdir. İnsanın örtülerinden soyunduğu böyle
bir çaba sırasında kendine, hiçbir hekimin iyileştiremeyeceği ka-

dar zarar vermesi işten bile değildir.”

Peki Nietzsche tehlikeli bir hayat yaşadığının farkındadır da, delilik gibi bir belanın pençesine düŝebileceğini hiç düşünmüş müdür? Yazdıklarına bakılırsa hayır. Nietzsche, kendisi için delilik gibi bir son beklemez hiç. 4 Mayıs 1885 tarihinde Overbeck’e yazdığı bir mektupta bu konuda düŝündüklerini yazar:

“Bazen Zerdüşt’ü yazanın deli olduğunu düŝünebileceğın ŝüphesine kapılıyorum. Benim tehlikem gerçekten çok büyük ama bu türden bir tehlike değil.”

Nietzsche, Lou’ya yazdığı bir mektupta da bu konuya değinir.

“Tüm sağlığım ve art niyetimle deliliğe eğilimim olup olmadığını düŝündüm. Sonunda ‘hayır’ dedim kendime.”

Nietzsche kendisi için böyle bir son öngörmemiŝtir ama ne yazık ki bu gerçekteŝir. Aralık ayının sonlarında mektuplarında belirmeye başlayan tuhaf dil, bu trajedinin habercisidir. Örneğın 28 Aralık’ta Overbeck’e şöyle yazar:

“Avrupa mahkemelerini Alman karşıtı bir birliğe ikna etmek için bir muhtıra üzerinde çalıŝıyorum. Amacım Alman İparatorluğu’nu demir bir gömlek içine hapsederek onları bir umutsuzluk savaŝına kışkırtmak...”

Bu mektubu okuyan Overbeck, 31 Aralık’ta endiŝeyle Nietzsche’nin sağlığını soran bir cevap yazar. Nietzsche’den buna sakın bir yanıt gelir:

“Mektubu kötü bir ıŝıkta yazdım ve artık ne yazdığımı bilmiyordum.”

Elbette kötü ıŝık durumu açıklamak için yeterli değildir. Çünkü Nietzsche dostlarına çılgınlık dozu gittikçe artan tuhaf

mektuplar yazmaya devam eder. Yine bu günlerde yazar August Stringberg'e yazdığı bir mektupta Nietzsche, Roma'daki prensese bir davette bulunduğunu ve genç imparatoru öldürtmek istediğini yazar. Mektubu da Nietzsche Caesar adıyla imzalar.

Nietzsche artık kontrolünü tamamen yitirmiştir ve 4 Ocak 1889'da dostu Peter Gast'a Turin'den yazdığı bir mektupta bunu kendine özgü şiirsel üslubuyla anlatır:

"Üstad Pietro! Bana yeni bir şarkı söyle. Dünya şekil değiştiriyor ve bütün cennetler sevinç içinde."

Bu mektubu okuyunca insanda sanki Nietzsche'nin kendi zihin dünyasındaki değişimin farkında olduğu ve dolayısıyla gerçeklikle bağıni tam yitirmediği izlenimi doğuyor. Sonuçta o dünyanın, kendi dünyasının şekil değiştirmekte olduğunun farkındadır sanki. Ve yine bu farkındalığı gösteren bir başka mektubu da dostu Jacob Burckhardt'a 4 Ocak'ta yazmıştır:

"Her şey, bir dünya yarattığım için çektiğim sıkıntıyı bağışlatmak adına yapılmış küçük bir şakaydı. Dionysos..."

Fakat bu akıllıca görünen mektuplardan sonra Nietzsche, Lou'dan önceki gençlik yıllarının platonik aşkı olan Wagner'in karısı Cosima'ya Ocak ayı başında yine çılgınca bir mektup yazar:

"Ariadne, seni seviyorum. Dionysos"

Peki bu Ariadne kimdir? Nietzsche'nin Cosima'yı nasıl gördüğünü anlatan mitolojik bir figür olan Ariadne'ye biraz yakından bakalım.

Ariadne, Yunan mitolojisinde Theseus adlı yiğidi karmaşık bir labirentten kurtaran güzel bir kızdır. Ariadne, düşmanı ile çarpışmak için Girit'e gelen Theseus'a görür görmez âşık olur

ve düşmanının bulunduğu Labyrinth (labirent) mağarasında kaybolmaması için ona bir yumak iplik verir. Düşmanını öldürdükten sonra bu ipi takip ederek karanlık mağaradan çıkmayı başaran Theseus, Ariadne'yi kaçırıp Naksos adasına götürür. Ama Theseus bir gece kızın yanından gizlice ayrılır ve onu adada yapayalnız bırakır. Fakat Ariadne daha üzülmeyle bile vakit bulamadan onun güzelliğine vurulmuş olan Dionysos gelir ve kızı alıp tanrıların dağı Olympos'a götürür.

Yaşantısını göz önüne aldığımızda, Nietzsche'nin kendini bu mitolojik hikayede yer alan iki erkek kahramanla da özdeşleştirdiğini düşünülebiliriz. Nietzsche, hem yaşadığı duygusal boşluğun-karanlığın labirentinden Cosima (daha sonra Lou) tarafından kurtarılmayı bekleyen Theseus'tur; hem de Naksos adasında çaresiz kalan Ariadne'yi kurtaran kahraman tanrı Dionysos'tur. İçinde bulunduğu ruh hâline göre kendini bunlardan biri ya da diğeriyle özdeşleştirmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Cosima'ya yazdığı mektubu 'Dionysos' adıyla imzalayan Nietzsche, belki de o mektubu yazarken Cosima'yı Naksos adasında kurtarılmayı bekleyen biçare Ariadne olarak hayal ediyordu.

Nietzsche, Cosima'ya duygusal olarak çok derinden bağlanmıştı. Cosima'nın günlüğünden öğrendiğimize göre mental çöküşünün gerçekleştiği günlerde kendisi Nietzsche'den üç tane aşk mektubu (notu) almıştır. Cosima (Ariadne) Nietzsche'nin içinde o kadar köklü bir biçimde yer etmiş olmalı ki Mart ayında Jena'daki psikiyatri kliniğine getirildiğinde oradaki doktorlara şöyle söyler:

"Beni buraya karım Cosima getirdi."

Freud, Nietzsche'nin Wagner ve Cosima'yla olan ilişkisine baksa buradan çok rahat bir Oedipus Kompleksi öyküsü çıkarabilirdi sanırım. Nefret edilen güçlü baba figürü Wag-

ner ve anneye (Ariadne/Cosima) duyulan kuvvetli cinsel ilgi.

Nietzsche, artık kontrolünü yitirdiği bu günlerden birinde, 7 Ocak'ta, dostu Overbeck ve karısı İda'ya şöyle yazar:

"Her ne kadar siz şimdiye kadar benim borçlarımı ödediğime dair çok az inanç beslemişseniz de, ben hâlâ borçlarımı ödeyen bir adam olduğumu kanıtlamak istiyorum. Örneğin her ikinize de olan borçlarımı... Şimdi tüm Yahudi düşmanlarını öldürtüyorum... Dionysos"

Mental bütünlüğünü yitirdikten sonra Nietzsche kadar çarpıcı şeyler yazan başka biri daha var mıdır bilmiyorum ama 5 Ocak'ta dostu Jacob Burckhardt'a yazdığı mektupta geçen şu satırlar onun felsefesini bilenler için son derece ilginçtir:

"... Öğrenci paltomu giyip her yere gidiyorum; rastgele insanların omuzlarına dokunup, memnun muyuz, ben tanrıyım, bu karikatürü ben yaptım, diyorum..."

Bilindiği üzere Nietzsche, insan yaşamında metafizik bir tanrıya yer olmadığı inancındadır. Onun 'üstinsan'ı, herhangi bir ideale ya da tanrıya ihtiyaç duymayan hatta kendisi tanrı olmak isteyen bir varoluştur. *Şen Bilim* kitabının meşhur 125. fragmanında Nietzsche, insanın tanrıyı öldürdüğünü ve artık ona ihtiyacı olmadığını söyler ve ekler:

"İnsan tanrıyı öldürdüğüne göre şimdi ona düşen kendisi tanrılık etmek, onun yerine geçmektir."

Nietzsche'nin yukarıdaki satırlarına bu bağlamda dönecek olursak kendisini tanrının yerine geçmiş üstinsan olarak gördüğünü pekâlâ iddia edebiliriz. Fakat Nietzsche tüm bu tanrılık iddialarındaki tuhaflığı da görür gibidir. Yani ortada tanrılık iddiasıyla dolaşan bir tanrı karikatürü vardır ve çoğu karikatür gibi o da komiktir. Bu komik karikatürün sorum-

lusu ise Nietzsche'dir çünkü onu, kendisinin de ifade ettiği gibi o yapmıştır. Elbette ulaşılan bu sonucu hem insanın tanrı olma özleminin geldiği tuhaf-komik bir son nokta olarak, hem de metafizik tanrının ve onun yerine geçmek isteyenlerin hep birlikte karikatüre dair olduğu şeklinde yorumlayabiliriz.

Burckhardt 6 Ocak'ta bu mektubu aldıktan sonra doğru Overbeck'in yanına gider. Endişelenen Overbeck derhâl Nietzsche'ye bir mektup yazıp Basel'e gelmesini ister. Fakat bu şekilde bir sonuç alamayacağını anlayınca önce 7 Ocak'ta Basel Psikiyatri Kliniği'nde doktor Wille'yi görmeye gider ve hemen ardından da onun tavsiyesiyle aynı akşam Nietzsche'nin bulunduğu Turin'e hareket eder. 8 Ocak'ta akşam üzeri Turin'e varan Overbeck, daha sonraki bir tarihte, 15 Ocak'ta, arkadaşı Peter Gast'a, kendisini bulduğu zaman Nietzsche'nin ne hâlde olduğunu ayrıntılarıyla yazar:

"Ben Nietzsche'yi bulduğumda o bir divana sinmiş 'Nietzsche Wagner'e Karşı' kitabının düzeltmelerini okuyordu. Tükenmiş görünüyordu. Beni fark ettiğinde hızla bana doğru koştu. Beni tanıdı ve sertçe kucakladı. Göz yaşlarına boğulmuştu. Sonra titreyip büzülerek divana çöktü."

Arkadaşı Overbeck tarafından 10 Ocak'ta Basel'deki psikiyatri kliniğine getirilen Nietzsche burada yine şaşırtıcı bir olayın kahramanı olur. Kliniğin şefi Wille'nin kendini tanıtmaması üzerine Nietzsche ona aynen şöyle der:

"Wille? Siz bir psikiyatristsiniz. Sizinle birkaç yıl önce din kaynaklı delilik üzerine bir sohbet etmiştik. Konumuz o zamanlar Basel'de yaşayan deli bir adamdı."

Wille her ayrıntısı doğru olan bu ortak yaşantıyı sessizce onaylar. Hem Overbeck'i hem de Wille'yi şaşırtan Nietzsche'nin bu zihin berraklığı tuhaftır aslında. Nietzsche

bir taraftan gerçekte bağını tam yitirmemiş gibi görünmekte, diğer taraftan da kendisinin hasta olduğunun farkına varamayacak kadar gerçek dünyadan kopuk yaşamaktadır.

Nietzsche, Basel'deki bu kliniğe getirildiğinde frenginin beyin felcine neden olan üçüncü evresindedir. Kliniğe götürülürken yolda şarkılar söyler, eldivenlerini camdan dışarı atar. Annesiyle karşılaştığında *"Bak ben Turin'in tiranıyım,"* diye bağırır. Yine zaman zaman düşünceleri berraklaşmaktadır. Birisi ona bir kitap uzattığında şöyle der:

"Ben de iyi kitaplar yazmadım mı?"

Nietzsche bir süre Basel'deki klinikte tedavi edildikten sonra Almanyaya, Jena'daki Binswanger kliniğine nakledilir. Jena'da durumunun biraz düzelmesi ve istikrar kazanması üzerine annesi Franziska oğlunu 1890 yılı Mart ayında Naumburg'daki evlerine götürür ve 1897'de ölünceye dek Nietzsche'ye bakar. Annesi öldükten sonra ise 1893'te Paraguay'daki saf Alman kolonisi 'Nueva Germania'dan dönen Elisabeth, Nietzsche'nin bakımını üstlenir. Elisabeth, kardeşinin felsefesinin tanınmasına katkısı olur inancıyla Temmuz 1897'de Nietzsche'yi ve elyazmalarını Goethe-Schiller arşivinin de bulunduğu Weimar'a taşır.

1898 ve 1899 yıllarında konuşma ve yürüme yeteneğini kısmen kaybetmesine yol açan birkaç felç geçiren Nietzsche, yakalandığı zatürrenin ardından 25 Ağustos 1900'de Weimar'da ölür. Elisabeth, Nietzsche'yi doğduğu yer olan ve babalarının da yatmakta olduğu Röcken'e gömer. Şu anda Elisabeth ve annesi de bu aile mezarlığında yatmaktadırlar.

Nietzsche'nin cenazesinde konuşmayı arkadaşı Peter Gast yapar ve aynen şunları söyler:

"Senin adın bütün gelecek kuşaklar için kutsal olsun!"

Böylece Nietzsche'nin kendi ölümünden sonrasına dair bir kehaneti daha doğrulanır. Çünkü cenazesi yapıldığı günlerde henüz basılmamış bulunan kitabı *Ecce Homo*'da Nietzsche aynen şöyle demiştir:

"Günün birinde beni ermişler katına koyacaklar diye ödüm kopuyor: Anlıyorsunuz ya, bu kitabı önceden çıkarıyorum ki, ileride benim adıma ahmaklıklar yapmasınlar. Ermiş olmak istemem, soytarı olayım daha iyi..."

Nietzsche ölür ama bu, onun, otobiyografik kitabında da yazdığı gibi bir bakıma yeniden doğumudur. *Ecce Homo* adlı kitabında, *"Benim zamanım gelmedi daha; kimi insan öldükten sonra doğar,"* diyerek isabetli bir kehanette daha bulunan Nietzsche kelimenin tam anlamıyla öldükten sonra doğar.

‘GÜÇ İSTENCI’ VE NAZİLER HİKÂYESİ

Nietzsche, 1888 Aralık ayında kız kardeşi Elisabeth’e gönderdiği bir mektupta aynen şöyle yazmıştı:

“Benim gibi bir adama bu kadar yakın olmanın ne demek olduğuyla ilgili en küçük bir fikrin bile yok. Ben insanlığın geleceğini avucumun içinde tutuyorum.”

Elisabeth, Nietzsche’nin ölümünden hemen sonra harekete geçer. Ya Nietzsche gibi bir adama bu kadar yakın olmanın anlamını bildiğini göstermek için ya da belki bunu gerçekten anladığı için bir kitap hazırlığına girişir. Elisabeth, daha 1901 yılında, Nietzsche’nin 1883-1888 yılları arasında yazmış olduğu ve daha önce hiç yayımlanmamış olan notlarından 483 tanesini seçerek ‘Güç İstenci’ başlığı altında piyasaya sürer.

Bu arada şunu belirtmeliyiz ki Elisabeth’in ne felsefi bir konuyu anlayacak derinliği, ne de felsefeye ilgisi vardır. Onun ki daha çok rol çalma kabilinden bir faaliyettir. Elisabeth’in felsefi yeteneksizliği o dönem çevresinde olanlar tarafından da teyit edilmiştir. Örneğin Aralık 1896’da, Elisabeth’e Nietzsche’nin felsefesini öğretmek ve ona felsefi kılavuzluk yapmak için görevlendirilen Rudolp Steiner, 6 ay kadar tahammül edebildiği Elisabeth’ten kaçır gibi uzaklaşır. Ayrılırken görüşleri şöyledir:

“Elisabeth’e felsefe hakkında bir şey öğretmek imkânsız.”

İşte bu gayretkeş kadın, bu derece sığ olmasına rağmen, Nietzsche'nin yazılarında pek çok tahrifata girişerek hayalindeki Nietzsche'yi yaratmak ister. Bir Nazi ile uzun yıllar evli kalan Elisabeth, Nietzsche'yi bir Nazi yanlısı gibi göstermek için epey uğraşır. Elbette onun çabaları Nietzsche gibi güçlü sözleri olan bir filozofu kendi ideolojilerinin resmi savunucusu gibi görmek isteyen Nazileri de heyecanlandırır. Bu çerçevede 1930 yılında bir Nazi olan felsefeci Alfred Bäumler, Hitler iktidara geldikten sonra felsefe profesörü olarak Berlin'e davet edilir ve Nietzsche'den Nazi yanlısı malzemeler devşirmekle görevlendirilir. Alfred Bäumler bu amaçla Nietzsche'nin eserlerinin ucuz bir cep baskısını yapar.

Özellikle Bäumler'in bu cep baskısından sonra *Güç İstenci*'nin ve Nietzsche'nin hem Almanya'daki, hem de yurtdışındaki algılanması hayli değişir. Nietzsche artık Nazi yanlısı bir filozof gibi kabul edilmekte ve fikirlerine buradan saldırılmaktadır.

Nietzsche'nin ölümünden 33 yıl sonra iktidara gelen ve dünyanın kabusu olan Hitler'in çalışma odasında bir Nietzsche büstü bile vardı. Elisabeth'i 1932'de bir buket gülle onurlandıran Hitler, 1934'deki bir başka ziyaretinde ise Elisabeth'e Nietzsche'nin mezarına bırakılmak üzere üstünde *'Büyük Savasçıya'* yazan bir çelek getirir. 1935'te ölen Elisabeth'in cenazesine de katılan Hitler, Nietzsche için bir de anıt yaptırır.

Böylece Nietzsche'nin kendisi hakkında yaptığı bir kehanet daha Elisabeth ve Nazilerin ortak gayretleriyle doğru çıkar. Nietzsche *Ecce Homo* kitabında aynen şunları söyler:

"Başıma geleceği biliyorum. Bir gün korkunç bir şeyin anısıyla birlikte söylenecek benim adım.."

Alman ırkçılar Elisabeth'in gayretleriyle oluşan bu puslu

havadan yararlanmaya daha erken yıllarda başlarlar. Alman Hükümeti 1. Dünya Savaşı sırasında Nietzsche'nin *Böyle Söyledi Zerdüşt* kitabından 150.000 adet bastırarak genç askerlere ilham vermesi için İncil'le birlikte tavsiye eder.

20. yüzyılı belki de en fazla etkilemiş filozof olan Nietzsche'de, entelektüeller, şairler, yazarlar ve felsefeciler gibi faşistler de tahrifat yoluyla bile olsa bir şeyler bulmuş olabilirler. İrkçı, faşist hatta milliyetçi bile olmayan, Yahudi düşmanlığı yüzünden Elisabeth'le sık sık bozuşan, Wagner'le ilişkisini ise tümünden kesen Nietzsche elbette bunlardan sorumlu tutulamaz.

Tekrar *Güç İstenci* serüvenine dönecek olursak; Nietzsche bizzat kendisi *Güç İstenci* adında bir kitap tasarlamıştır. Fakat daha sonra bu projeyi tamamlamaya mental durumu izin vermemiştir.

Eserlerinin titiz bir düzenlemesini yaparak toplu basımını gerçekleştiren Giorgio Colli ve Mazzino Montinori gibi değerli Nietzsche araştırmacılarından sonra Walter Kaufmann, Elisabeth'in yaptığı tahrifatı ayıklayarak ve malzemeyi kronolojik sıraya koyarak *Güç İstenci*'ni düzenlemiş ve daha sonra da 1967 yılında İngilizce'ye kazandırmıştır.

Şimdi son hâli verilen bu metne yaklaşımda yaygın olarak yapılan iki hatadan söz edebiliriz. Birinci hata, 'Güç İstenci'ni Nietzsche'nin bütün görüşlerini sistematik olarak ifade ettiği felsefi başyapıtı saymaktır; ikinci hata ise Nietzsche'nin 1883-1888 yılları arasında yazdığı bu notları sadece not oldukları için değersiz görmektir.

Kaufmann'ın tahrifattan arındırıp düzenlediği bu notları Nietzsche severlerin doğru değerlendirmesi çok önemlidir. Okurların bu notları, görünür sözlerinin arkasında alt

ve yan anlamlar bulunduran, çok katmanlı bir dil kullanan Nietzsche'nin çok boyutlu ve tutarlı bir bütün olarak anlaşılmasında yardımcı unsurlar olarak görmeleri belki de en iyisidir.

BİRİNCİ BÖLÜM İÇİN GİRİZGÂH

İsterseniz önce kitabın adıyla başlayalım. Ben okuduğum kitapların adlarının nasıl konduğunu, onların hikâyelerini hep merak ederim. Bu, çocuğa konan adı merak etmek gibi bir şey biraz da. Aranızda benim gibi okurlar olabilir düşüncesiyle bu isim hikâyesinden kısaca söz etmek istiyorum.

Aslında bu kitabın adını koyarken de ilhamım yine Nietzsche oldu.

Nietzsche müziği çok sever ve virtüöz derecesinde piyano çalar. Özellikle piyano doğaçlamalarında mükemmeldir. Nietzsche entelektüel üretiminin en yoğun olduğu 1888 yılı başlarında arkadaşı Peter Gast'a şöyle yazar:

"Müziksiz bir hayat, bir hatadır, bir yorgunluk, bir sürgündür."

Bu mektubu okuduğum andan itibaren şu anda elinizde tuttuğumuz kitabın ismi benim için belliydi: *'Nietzsche'siz Hayat Bir Hatadır'*

Böyle bir hayatın niçin hata olduğunu kitabı okuduktan sonra zaten göreceksiniz. Dolayısıyla bu faslı geçiyorum. Nietzsche benim hayatıma bu yoğunlukta girdikten sonra, ben kendimi daha güçlü, daha özgür, daha evrensel ve kesinlikle daha 'insan' hissettim. Umarım sizde daha güzel ve daha derin etkiler yaparak bu bahsi de kapatalım.

Filozof Jaspers'in *Nietzsche* adlı harika kitabında söylediği gibi, Nietzsche'nin düşünceleri, onun hayatı bilinçli olarak kavranmadan anlaşılamaz. Hayatıyla ilgili en önemli kaynaklar ise kendi eserleri ve mektuplarıdır. Bu kitap için her iki kaynağı da titizlikle taradım. Nietzsche'nin kendi yazdığı ve çok gür sesle, âdeta bir peygamber edasıyla konuştuğu o şahane kitapları taradım. Ayrıca Nietzsche'nin tüm insani görkemini ve zaaflarını ortaya koyan o şahane mektupları da taradım elbette. Christoper Middleton'ın *Nietzsche'den Seçilmiş Mektuplar* kitabında dediği gibi bu mektuplar âdeta bir yeraltı labirentinin havadan fotoğrafı gibidir ve Nietzsche'nin bir bütün olarak anlaşılmasında çok önemlidir.

Bu çalışmamda muhtemelen 20. yüzyılı en çok etkileyen ve içinde bulunduğumuz yüzyılda da etkisi hâlâ devam eden Nietzsche'yi, kitaplarını, mektuplarını ve yayımlanmamış notlarını merkeze alarak tanıtmaya çalışacağım. Amacım hem okuyucunun çok fazla teknik ayrıntıya boğulmadan Nietzsche'yi daha yakından tanımasına yardımcı olmak, hem de Nietzsche aracılığıyla felsefi düşüncesinin gücünü ve önemini sergileyebilmektir.

Kendisine 'tehlikeli belki'nin filozofu diyen Nietzsche'ye kayıtsız kalmak imkânsızdır. O, öylesine güçlü bir sesle konuşur ki mutlaka kafanızı çevirip bakmak ihtiyacı duyarsınız. Heidegger'in de belirttiği gibi onun ya izinde, ya da karşısında olursunuz. Çünkü bir yaşam filozofu olan Nietzsche'nin eserleri, insan olmanın ne anlama geldiğine dair en önemli sorularla ilgilenir. Onun derdi kuru ve soyut sözlerle bir grup akademisyenin hep yapageldiği gibi felsefe yapmak değildir; Nietzsche, yaşama doğrudan dokunmak ister. O, *Putların Batışı* adlı kitabının alt başlığında sözünü ettiği şekilde çekiçle felsefe yapmak ister. Zamanın hâkim değerlerini sor-

gülmek, onları çekiç darbeleriyle şöyle bir yokladıktan sonra hükmünü kaybetmiş olanlarını paramparça etmek ister. Ona göre çekiç darbelerine, yani şiddetli bir sorgulama ve eleştiriye dayanamayan değerler zaten miadını doldurmuştur ve yok olup gitmelidir. O, çekiçle felsefe yapar. Elbette bunu sadece yıkmak dürtüsüyle yapmaz. Onun amacı yeni ve insana uygun, onu yücelten değerlere yer açmaktır. O, putları, sorgulamadan inanılan değerleri, insanı bir sürü varlığı hâline getiren inanışları tuz buz etmek ister. *Eccē Homo* adlı kitabında bunu kendi sözleriyle ifade eder:

“Putları devirmek – zanaatim asıl bu benim.”

Nietzsche, bazen *Zerdüşt*’te yaptığı gibi, ‘*Beni anlamıyorlar; ben bu kulakların dinleyeceği ağız değilim*’ diyerek serzenişte bulunsada aslında hayatı boyunca derinliğini paylaşabileceği insanların hasretiyle yanıp tutuşmuştur.

1887 yılında dostu Overbeck’e bu kaygılarını anlattığı bir mektubunda aynen şöyle yazar:

“Çok acı veriyor. Bu on beş yıl içinde tek bir insanın bile beni keşfetmemesi, bana ihtiyaç duymaması, beni sevmemesi.”

Tıpkı *Zerdüşt*’te söylediği gibi ‘*İnsandaki her şeyi kavramak isteyen her şeye dokunmak zorundadır*’ ilkesiyle davranan Nietzsche, insanın ve hayatın bu kadar derinine inip bu denli çok keşif yaptıktan sonra bunları paylaşabileceği insanları arar, onların özlemi içindedir. *Zerdüşt*’te bunu itiraf da eder aslında:

“Usandım bilgeliğimden, tıpkı fazla bal toplamış arılar gibi; uzanacak eller gerek bana.”

Fakat Nietzsche, bu bala uzanacak ellerin göğüs germek zorunda kalacağı zorlukların da farkındadır ve onları *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* adlı kitabında her zamanki nezaketiyle uyarır:

"Açıkçası, benim yazılarımı ilk kez okuyanın zorluk çekeceğini sanıyorum; içine girilmesi pek de kolay değil onların."

Okuyucusunu, kendini anlamanın zor olabileceği konusunda incelikle uyaran Nietzsche bununla kalmayarak kendisinin nasıl okunması gerektiği konusunda önerilerde de bulunur. *Tan Kızılığ*ı adlı kitabında kendisini anlamak isteyen okurun nasıl bir okuma yapması gerektiği konusunda oldukça doyurucu bir açıklama yapar:

"Beni iyi okumayı öğrenin; yavaş, derin, özenli ve dikkatli, satır aralarıyla, açık kapılar bırakarak, duyarlı parmaklarla ve gözlerle okuyun."

Peki bir yaşam filozofu olarak Nietzsche bize nasıl yaşamamız gerektiğini söyler mi ya da insanlara bir reçete verir mi? Cevap hayır. Nietzsche asla böyle bir şey yapmaz. Çünkü öncelikle Nietzsche herkese hitaben konuşmaz. Onun işi genelle, toplulukla, sürüyle değildir. O, insanlığı kurtarmak ve düzeltmek gibi şeylere de inanmaz çünkü 'insanlık' gibi soyut, tümel, açıkça ne olduğu belli olmayan şeylere inanmaz. *Ecce Homo*'da zaten bunu açıkça ilan eder:

"İnsanlığı düzeltmek herhâlde benim vadedeceğim en sonuncu iş olurdu..."

Onun işi 'az'larla, 'istisna'larla ve kendi aklıyla düşünen, sorgulayan 'sürü dışı' bireyledir. Nietzsche, herkes için doğru olan reçeteler vermez çünkü o, herkes için doğru olan şeylere inanmaz. Bu ahlakın, dinin, devletin ve totaliter sistemlerin işidir. Nietzsche bu yüzden yol sormayı sevmez. *Zerdüş*t'te "Yolları, yollara sormayı ve denemeyi sevdim hep!" diye tavrını anlatır. Nietzsche kendisini can kulağıyla dinleyenlere bir tek esaslı nasihat verir: kendi doğrularınızı, kendi erdeminizi, kendi yaşamınızı yaratın; yani, kendiniz olun. Ahlakın, di-

nin ya da devletin istediği kişi değil. Nietzsche'nin felsefesi en çok kendi olma yolculuğuna çıkmayı göze alabilecek kadar cesur, ne pahasına olursa olsun bu yolculuğu sonuna dek sürdürmeyi isteyen gözü pek insanlara yardımcı olabilir. Çünkü Nietzsche bu yoldan geçmiş biri olarak haykırır kitaplarında.

Kaynağını bizzat yaşamdan almayan, kendi keşfetmediğimiz hiçbir erdeme ve hiçbir genelgeçer ilkeye inanmayan Nietzsche, müritler, takipçiler ve yandaşları sevmez. O, kendisinin de aşılmasını açıkça talep eder. *Ecce Homo*'da şöyle ifade eder bunu:

"Hep öğrenci kalan insan, öğretmenine borcunu kötü ödüyor demektir. Neden benim çelengimi yolmak istemiyorsunuz?"

Jaspers'in Nietzsche kitabında çok güzel belirttiği gibi Nietzsche, diğer peygamberlerin aksine, herkesi kendine gönderen, kendini bulmaya gönderen bir peygamberdir. Yani o, beni takip edin demez; kendinizi takip edin der, beni boşverin ve kendinizi arayıp bulun.

Nietzsche, mental gücü yerindeyken yazdığı otobiyografik kitabı *Ecce Homo*'ya alt başlık olarak çok ilginç bir felsefi soruyu seçer: *'Kişi Nasıl Kendisi Olur?'* Ve yine aynı kitapta okuyucularına bunun yolunu gösterir gibidir:

"Şimdi size beni yitirmenizi, kendinizi bulmanızı buyuruyorum!"

Şimdi insana dair derin bir kavrayışa sahip olan ve kendini felsefeciler arasındaki ilk psikolog olarak gören Nietzsche'nin yaşamına daha ayrıntılı bakabiliriz sanırım. Her büyük felsefenin, onu oluşturan filozofun bir itirafı olduğuna inanan Nietzsche'nin, takip eden bölümde anlatacağım hayat hikâyesinin, felsefesinin anlaşılmasında çok yardımcı olacağına inanıyorum.

Nietzsche Kitapları İçin Kullanılan Kısaltmalar Listesi

A: Aforizmalar
ASÜ: Ahlakın Soykütüğü Üstüne
D: Deccal
DD: Dionysos Ditrambos
DSİY: David Strauss, İtirafçı ve Yazar
EH: Ecce Homo
EOS: Eğitici Olarak Schopenhauer
GG: Gezgin ve Gölgesi
GI: Güç İstenci
İKÖ: İyinin ve Kötünün Ötesinde
İPİ 1: İnsanca, Pek İnsanca 1
İPİ 2: İnsanca, Pek İnsanca 2
PB: Putların Batışı
RWB: Richard Wagner Bayreuth'da
ŞB: Şen Bilim
TD: Tragedyanın Doğuşu
TK: Tan Kızılığı
TYİYS: Tarihın Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası
WANWK: Wagner Olayı: Nietzsche Wagner'e Karşı
YTÇF: Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe
Z: Böyle Söyledi Zerdüşt

*"Nietzsche'nin kendisi hakkındaki derin kavrayışı
yaşamış ve yaşaması muhtemel herkesten çok daha fazlaydı."*

Sigmund Freud

Birinci Bölüm:
HER İNSANDA BIRAZ NIETZSCHE VARDIR

Nietzsche Kadınları Sever mi?

Elbette sever ama daha çok uzaktan. Nietzsche kadınları mesafelerde ve mektuplarda sever daha çok. Tabii ki bu durum tamamen Nietzsche'nin tercihi değildir. O, kadınlara âşık olmak ve onlar tarafından sevilme istemiştir. Hatta erkeklerin akıllı bir kadın tarafından sevilmeye muhtaç olduklarını bile düşünür.

"Erkeklerin kendini aşağılama hastalığının en iyi şifası, akıllı bir kadın tarafından sevilme." İPİ 1, s.268

Nietzsche'de kendini aşağılama hastalığı olduğunu sanmıyorum ama bildiğiniz gibi o da akıllı kadınlar tarafından (Cosima ve Lou) seilmeyi istemiştir. Hem de çok istemiştir ama belki Nietzsche kadınların silahlarına yabancı olduğu için onlarla ilişkisinde çok derinlere inememiştir. Belki o aşamadığı maskelere kurban gitmiştir.

"İç dünyalarını arasanız da bulamayacağınız, salt maskelerden ibaret kadınlar vardır..." İPİ 1, s.273

Hayatında çok az sayıda kadın olan Nietzsche'ye belki de hep böyle maskeli kadınlar rastlamıştır. Acaba Lou da bir maske miydi? Nietzsche'ye hep umut verip onunla oynadı mı? Ree ile fingirdeşirken, Nietzsche'yi yedekte mi bekletti? Aslında Nietzsche, kadınların hep maskelerle dolaşmak ve hep rol yapmak zorunda olmalarını anlar gibidir.

"Kadınların bütün tarihini düşünün. Onların her şeyden önce, her şeyin üzerinde aktrisler olması zorunlu değil mi... Her zaman ortaya çıkan nedir? Rol yapmaları, kendilerini verirken bile... Kadınlar böylesine artistiktir." ŞB, s.240

Kadınların bütün tarihi derken Nietzsche acaba yüzyıllardır hâkim güç olan erkeklerin yazdığı tarihten mi söz ediyor? Malum, üstad Cemil Meriç, "Tarih galip gelenlerin yazdığı kitaptır" der. Bu ilişkide yüzyıllardır galip olan ve gücü elinde bulunduran taraf erkeklerdir. Acaba Nietzsche bu zorunluluğu anladığını söylerken, kadın bu güçten daha fazla yararlanabilmek için rol yapmak ve stratejiler geliştirmek durumunda kalmıştır mı demek istiyor? Nietzsche'nin kurnazlığa ve akla daha çok başvuran güçsüzlerdir, güçlülerse zaman içinde ihtiyaçları kalmadığı için akıldan bile vazgeçmişlerdir diye düşündüğünü yazılarından biliyoruz. Yani, rol yapmak, ince stratejiler üretmek ve maskelerle dolaşmak, yüzyıllardır süregelen erkek egemen toplumların baskı altında tuttuğu kadınlara dayattığı nahoş bir armağan mı? Belki de!

Nietzsche bu maskeleri, stratejik üstünlükleri ve rol kabiliyetleri nedeniyle kadınları diplomatlara benzetir. Bir de her ikisinde de bulunan yoğun ısrar ve bezdirme politikalarını kullanmadaki beceriyi unutmamalı...

"Her bir kimse huzursuzluklarla, korkularla, işin ve düşüncelerin yığılmasıyla öyle bitkin ve zayıf düşürülebilir ki, karmaşık görünen bir şeye artık karşı koyamayıp teslim olur – diplomatlar ve kadınlar bilir bunu." İPİ 1, s.272

Ben bu aforizmayı okuduğumda aklıma Hitler'in bir sürü zırvadan oluşan *Kavgam* adlı kitabı geldi. Daha doğrusu o kitaptan aklımda kalan bir sözü hatırladım. Hitler kitapta şöyle bir şey söylüyordu:

"Ben propagandalarımı genellikle akşam saatlerinde yaparım. Çünkü bu saatlerde insanlar yorgun olurlar, dirençleri düşer ve ne söylerseniz kabul etmeye hazırdırlar!"

Şimdi tipik bir Türk evini düşünelim. Adam akşam eve yorgun argın gelir. Kadın ev hanımı, hep evde. Kocasından bazı istekleri var ve bunları nasıl elde edebileceği konusunda düşünmek için de bol vakti var. Bir de tarihten kendisine kalmış strateji ustalığı. Daha yemeğe bile geçilmeden propaganda ve yıldırma faaliyeti başlar. Bu yolda bütün silahlar mübahdır üstelik; surat asmalar, ağlama nöbetleri, duygu sömürleri ve hatta cilveler. Rakibinin taktiklerinin çoğuna yabancı olan ve örselenmiş bir şekilde eve gelen adam çaresizce teslim olur. Sonuç, kadın için tam bir zaferdir. Bu bayramda da önce kendi anne babasının evi ziyaret edilecektir. Bayramdan hemen sonra ise ehliyet kursuna yazılacaktır. O çok istediği pahalı çanta konusu o kadar da önemli değildir. Ünlü stratejist pazarlıkta bir şeyler vermesi gerektiğini bilir. Ee ne yap-sın artık, vazgeçmiş görüldüğü çantayı da gizlice biriktirdiği paralarla kendisi alacaktır. Allah hepsini bir arada vermiyor değil mi şekerim!

Nietzsche de, derin kavrayışıyla kadının bu gücünü görmüş ve onun karşısında erkeğin bir çocuk gibi kaldığını fark etmiştir.

"Gerçek bir erkekte bir çocuk gizlidir: oynamak ister. Hadi bakalım kadınlar, keşfedin, erkekteki çocuğu!" Z, s.72

Kadınlar Nietzsche'nin öğüdünü dinleyerek önce erkekteki bu çocuğu keşfetmiş, sonra onunla bir güzel oynamışlardır. Erkek, kadın için hem güzel ve faydalı bir oyuncak, hem de nihai amacı için bir vasıtaadır.

"Erkek bir araçtır kadın için: amaç her zaman çocuktur." Z, s.72

Yani, esas olan üreme içgüdüsüdür, türün devam ettirilmesidir. Eh bu da erkeksiz olmadığından, kadın da mecburen kullanır onu ne yapsın.

Belli ki Nietzsche, kadınlarla olan travmatik yaşantılarının da etkisiyle onlardan çok korkmuş. Umutsuzca sevdiği Cosima'nın kayıtsızlığı ve Lou'nun gözlerinin önünde arkadaşası Paul Ree'yle fingirdeşmesi galiba Nietzsche'nin asabını bir hayli bozmuş. Bu duygu durumunun etkisinden olacak, Nietzsche kadınlar hakkında çok sert ifadeler de kullanır.

"Tüm yaşamları boyunca, geçimlerini sadece gençlikteki çekiciliklerine borçlu olmak isteyen ve bu kurnazlık bir de görmüş geçirmiş anneleri tarafından kulaklarına fısıldanan kızlar, kibar fahişelerle aynı şeyi istemektedirler, ancak onlardan daha uyanıktırlar ve onlar kadar da namuslu değildir." İPİ 1, s.273

Nietzsche'nin bu sözlerini okuyunca benim aklıma bizim anne-kız iklimi geldi. Güzel yurdumuzda da ilk tecrübelerini annelerinden edinen namuslu genç kızlarımız, genellikle erkeklerin karşı kamptan düşmanlar oldukları korkutmaca-

larıyla büyütülürler. Onlar kötüdür, kurnazdır ve saf bedenlerini ele geçirmeye hazır yaratıklardır. Bu yüzden henüz körpe olan bedenlerini ve onun asli bileşeni olan 'tenasüli mücevherlerini' iyi korumalıdır. İki cins insan böylece aşılmaz duvarlarla birbirinden ayrılır ve toplumsal yaşam parçalanır. Düğünlerde kız-kıza danslar edilir ve 'mücevherler' düşmandan olabildiğince korunur.

Elbette bu şekilde yetiştirilen kız evlendiğinde bile içinde bir yerlerde kocasını 'düşman' olarak görecektir, ona karşı tedbirli olacak ve şüphesiz bu düşmana karşı galip gelmek için Bizans oyunlarına başvuracaktır.

Nietzsche kadından korkmuştur bir kere. O, kadının intikamından aldığı şehvetten de, açık yaraları bulup vahşice katmatma ustalığından da ürker.

"Kadınlar nefret duygusu içindeyken, erkeklerin olduğundan daha tehlikelidirler; öncelikle düşmanca duyguları bir kez uyandığında, hiçbir hakseverlikle dizginlemezler kendilerini, nefretlerini varabileceği son noktaya kadar rahatça büyütürler; ayrıca (her insanda, her partide bulunan) yaralı noktaları bulmak ve oradan vurmakta ustadırlar: hançer gibi sivri anlama yetileri bu konuda büyük yararlılık gösterir (oysa erkekler yaraları görünce çekinik, genellikle yüce gönüllü ve uzlaşmacı bir ruh hâline girerler)." İPİ 1, s.276

Yine yukarıdakine yakın anlamlar barındıran bir başka aforizmasında Nietzsche, iki cinsiyetin haklı olmak, haklı çıkmak karşısındaki tavırlarını irdeler. Nietzsche'ye göre, kadın haklı olduğunda zaferinin tadını acımasızca çıkarır.

"Bir kadına hak verildiğinde, bir de yenilenin ensesine sevinçle basmaktan alamaz kendini – zaferin tadını çıkarması gerekir; oysa erkek başka bir erkek karşısında böyle bir durumda genellikle utanır haklı olmaktan. Bu yüzden erkek zafere alışkındır, kadın bir istisna yaşar bu konuda." İPİ 2, s.145

Nietzsche genel olarak kadınları yeterince derin de bulmaz. Ona göre kadınlar maskelerle ve başka yollarla kendilerini gizledikleri için derin görünürler. Yani bir bakıma derin olup olmadıkları ölçülemediğinden derin kabul edilir kadınlar...

"Kadının derin olduğu kabul edilir – neden? Çünkü asla inilemez onun temeline. Kadın, sıkı bile değildir henüz."

PB, s.14

Ya da belki erkekte henüz kadını ölçecek araçlar yoktur. Erkek bu ölçü birimine sahip değildir henüz. Ya da Nietzsche haklıdır ve ortada ölçülecek bir şey yoktur. Her neyse.

Anlaşılan bu kadınlar Nietzsche'yi hayatından bezdirmişler. Artık annesi mi, kız kardeşi Elisabeth mi (ben ondan şüpheleniyorum) yoksa Cosima'yla Lou Salome mi? Artık her kimse ama Nietzsche bir hayli bezmiş kadınlardan. Belki şimdi paylaşacağım bu küfür gibi sözler kadınlar karşısında çoğu zaman çaresiz kalan zavallı Nietzsche'nin bir tür intikamıdır. Zaten kendisi de, ben düşüncelerimden kurtulmak için yazıyorum demiyor mu? Nietzsche kadınların birer kibir işareti sayılabilecek bir sürü olumsuzluğu barındırdıklarına inanır. Ve kadın tüm bunlar için utanmalıdır ona kalırsa...

"Kadının utanmak için o kadar çok sebebi var ki: kadında o denli çok aşırı titizlik, yüzeysellik, akıl hocalığı taslama sevdası, küçücük kendini bir şey sanmalar, küçücük dizginsizlikler, küçücük büyüklük tutkusu gizli ki." İKÖ, s.157

Nietzsche kadınları iyi tanıdığı ve onların da genellikle kendisini sevdikleri iddiasındadır. Belki Salome'nin sözünü ettiği o 'feminen' tavrı, Nietzsche'yi kadınların sevmesine yol açmıştır.

"O mutsuz kadıncıklar, 'özgürleşmiş' olanlar, çocuk doğurmayaya gücü yetmeyenler dışında hepsi beni severler. Sevd mi parçalar gerçek kadın dediğin... Ah o ne tehlikeli, o ne sinsî, yeraltında yaşayan bir yırtıcı hayvancıktır! Nasıl da şirindir üstelik! Oç ardından koşan bir kadıncık yazgıyı bile dinlemez, yıkar geçer. Kadın erkekten ölçülmez derecede daha kötüdür; daha akıllıdır da. Bir çeşit yozlaşmadır kadında iyilik..." EH, s.55

Özellikle bu son pasajda, ilk bakışta pek öyle görünmese de, Nietzsche'nin kadınlara duyduğu korkuyla karışık derin saygının izlerini görebiliriz. Nietzsche'nin satır aralarında 'şirin', 'erkekten daha akıllı' diye övdüğü kadınlara olan derin saygısını yakalayabilmek için onun genel tezlerini iyi bilmek gerekir.

Öncelikle Nietzsche'nin iyi-kötü anlayışı çok farklıdır. O, iyiliği sürü baskısıyla yüceltilen korkak ve pısırik bir tutum olarak görür. Kötülük yapamayan, kendi seçimlerini ve 'istem'ini cesurca sergileyemeyen sürü insanı kabul görmek

için 'iyi'ye tutunur; diğer taraftan 'kötü' ve 'kötülük' ise bir güç göstergesidir. Kötülük, kendini sürünün dışında gören istisnai ve özgür insanın davranışına çoğu zaman sürü tarafından verilen addır. Nietzsche'de 'iyi' zayıf, pısrık bir sürü hayvanı; 'kötü' ise güçlü, özgür ve istisnai bir varoluşu anlatır daha çok.

Bu açıdan bakıldığında eğer kadın Nietzsche'nin dediği gibi 'ölçülmez derecede erkekte daha kötü' ise bu aynı zamanda kadının gücünün de bir göstergesidir.

Nietzsche, kadınların çeşitli nedenlerden henüz dostluğa da yatkın olmadıklarını düşünür. Gücü olmadığında bir köle, gücü ele geçirdiğinde ise bir zorbaya dönüşüveren kadın bu nedenle henüz dostluğa yatkın değildir Nietzsche için.

"Bir köle misin? O halde bir dost olamazsın. Bir tiran mısın? O halde dostların olmaz. Çok uzun süredir bir köle ve bir tiran gizliydi kadında. Bu yüzden kadın henüz yatkın değildir dostluğa: sadece aşkı bilir o. Sevmediği her şeye karşı adanetsizlik ve körlük vardır, kadının aşkında... Kadın, henüz yatkın değildir dostluğa." Z, s.62

Kadın, yüzyıllardır erkeğe nazaran ikincil pozisyonda kaldığı için kendini bir köle olarak duyumsamış olabilir. Elbette egemen güç olan erkeğin de ona böyle hissettirdiğini iddia edebiliriz. Tiranlık meselesi ise kadının çok uzun süre gördüğü köle muamelesi yüzünden gösterdiği bir aşırı tepki gibi anlaşılabilir. Malum ezilenler sonradan gücü ellerine geçirdiklerinde çok çabuk acımasız ezenlere dönüşüverirler. O güzel sözde de denildiği gibi, *'En büyük zalimler mazlumlardan çıkar.'*

İşte bu sebeplerden kadında bir köle ve tiranın yüzyıllar-

dır gizlendiğini söyleyen Nietzsche, kadını dostluğa elverişli bulmaz. Peki kadını dostluk için elverişsiz bulan Nietzsche, erkeği bunun için yeterli bulur mu? Yanıtını kendisinden dinleyelim:

"Kadın henüz yatkın değildir dostluğa. Ama söyleyin bana, siz erkekler, hanginiz yatkınsınız ki dostluğa? Ah erkekler, sizin yoksulluğunuz ve ruhunuzun cimriliği! Sizin dostlarınıza verdiğiniz kadarını, ben düşmanıma veririm ve yoksul da düşmem bu yüzden. Arkadaşlık var: dostluk olsun!" Z, s.63

Görüldüğü gibi Nietzsche'nin tek derdi kadınlar da değildir. O, sadece gördüğünü söyler ve kıyasıya eleştirir. Hatta zaman zaman kendisini çürütecek şeyler bile söyler ama zaten bu da, Nietzsche'ye göre, bir filozofta olması gereken bir tutumdur.

"Bir filozofun kendisini çürütecek birine ihtiyacı yok; kendisi bunu gayet güzel yapar." GG, s.138

Her neyse! Biz yine Nietzsche'nin kadınlara bakışına dönelim. Nietzsche, kadınlarda gözlediği yoğun nefreti de bir yetersizliğe ve belki bir zorunluluğa bağlar.

"Kadınlar, büyülemeyi unuttukları ölçüde nefret etmeyi öğrenirler." İKÖ, s.82

Yani, erkeği etkileyebilen, onu büyüleyebilen kadının nefrete de ihtiyacı kalmaz. Çünkü o, büyük bir gücün sahibidir: etkileme-büyüleme. Hele erkeği mutlu etmede kendi gücünün farkına varan kadın Nietzsche'ye göre artık bambaşka bir noktadadır. Çünkü erkeği mutlu etmenin kendi ellerinde olduğunu fark eden kadınlar önce bu keşfe sevinirler. Daha sonra ise erkeği mutlu etmek için gerekenin sadece bir kadın olduğunu keşfederek bu defa onu küçümsemeye başlarlar.

"Deneyimsiz kızlar, bir erkeği mutlu kılmanın kendi ellerinde olduğunu düşünerek gurur duyuyorlar kendileriyle; daha sonra, bir erkeği mutlu kılmak için sadece bir kız gerektiğini kabul etmenin, o erkeği küçümsemek olduğunu öğrenirler. Kadınların kibirliliği, bir erkeğin mutlu bir kocadan daha fazla olmasını gerektirir." İPİ 1, s.273-274

Nietzsche'ye göre, kadın gücü sever ve ilişkide gücü mutlaka hissetmek ister. Nietzsche, belki güç bağımlısı olan ve bu yüzden Nazilere katılan kız kardeşi Elisabeth'e bakıp, belki de kendisi dahil etrafındaki bütün erkekleri parmağında oynatan Lou'ya bakıp o ünlü cümlesini söylemiştir:

"Kadınlara mı gidiyorsun? Kırbacını unutma!" Z, s.73

Nietzsche, bu ünlü sözünü Paul Ree ve Lou Salome ile birlikte o ünlü skandal fotoğrafı çektiirdikten kısa bir süre sonra yazmıştır. Hani annesinin 'babanın kemiklerini sızlattın' diye sitem ettiği o ünlü fotoğrafı. O fotoğrafta da bir kırbaç vardır ve o kırbaç Nietzsche'yi de, Paul Ree'yi de parmağında

oynatan Salome'nin elindedir. Nietzsche belki atı çeken bölümde kendisinin değil de Salome'nin olmasını isterdi. Nietzsche kadına gitmiş ve kırbağı unutmamıştır. Fakat bir talihsizlik (!) eseri kırbağı kadının eline geçmiştir. Belki Lou da tecrübeli ve zeki bir kadın olarak erkekleri mutlu etme gücünü ya da bir erkeği mutlu etmenin ne kadar kolay olduğunu erkenden keşfetmiş ve bu sayede çoktan bu iki erkeğin üstüne çıkmıştır.

Tüm bu söyledikleri okunduğunda Nietzsche'nin kadınları hor gördüğü söylenebilir ama Nietzsche tam tersi bir idiadadır. Ona göre kadınları hor gören yine kadınlardır. Hatta bu durumu önlemek için Nietzsche bir çare bile önerir:

"Aşağıdaki sözlerimse gerçekten kadın dostluğuna bir çağrıdır: kadınlar, kadınlar hakkında ağzını açmamalı!" İKÖ, s.158

Bunun dışında Nietzsche'nin kadınlara desteğini doğru-
dan eylemle gösterebildiği bir olay da yaşanmıştır. Nietzsche, İsviçre'deki Basel Üniversitesi'nde hocayken doktora programına bir kadın başvurur. Ama o tarihte Basel'de kadınların doktora yapmalarına izin verilmemektedir. Fakülte yönetimi 10 Temmuz 1874'te bu konuyu görüşmek üzere toplanır. Altıya karşı dörtle red oyu çıkmış olsa da, Nietzsche olumlu oy kullananların arasında yer alır ve arkadaşlarıyla birlikte olumlu oylarının resmi kayıtlara geçirilmesini talep ederler.

Nietzsche kadınları çoğu zaman yıkıcı sözlerle eleştirir. Evet bu doğru ama onun tarzını bilenler bu eleştiriye de daha doğru değerlendirebilirler. Nietzsche, her konuda olduğu gibi kadınları da kişisel nefret duygusundan kaynaklanan bir yık-

ma güdüsüyle değil, bir yapma ve yeniden oluşturma arzusuyla eleştirir. Onun özlemi daha iyi ilişkilere, daha güçlü insanlardır. Bazen öyle görünmese de Nietzsche, saldırılarında eleştirilerinde temel olarak kendi kişisel yaşamını almaz. O, eleştirilerini daha üstün olana ulaşmak ve var olanı aşabilmek için yapar.

"Kişisel anlaşmazlık ya da geçmiş kötü deneyimler yüzünden saldırmam hiç. Saldırmam, benim minnettarlığımın ve iyilikseverliğimin bir kanıtıdır. Adımı bir şeye bağlamakla ya da bir kişiye, onu saydığımı, seçip üstün tuttuğumu göstermiş olurum. Yanında ya da karşısında – bu, benim için fark etmez." EH, s.23

Yani Nietzsche saldırır, eleştirir, yıkar, tuz-buz eder. Ama asla sadece yıkmak için değil. Daha üstün olana ulaşmak için yapar bunu. Hatta o, kadınlardan haz duymanın da asil bir ruhun belirtileri arasında olduğunu yazar.

"Belki daha küçük ama daha kırılgan ve göksel bir yaratık türü olarak kadınlardan alınan haz. Kafalarında sadece dans etmek, aptallık ve süslü giysiler olan yaratıklarla karşılaşmak ne büyük bir zevk! Onlar, hayatları büyük sorumluluklar altında bunalan gergin ve derin her erkek ruhunun sevinç kaynağı olmuşlardır." Gİ, s.590

Nietzsche'nin övgüsü de böyledir işte. Hem kim bilir belki de Nietzsche, tüm iddialarına rağmen, kadınları yeterince anlayamamıştır. Kadınları anlamanın zorluğunu da teslim

ederek bu konudaki son sözü Oscar Wilde'a bırakmak belki en iyisidir.

"Kadınlar sevimlik için yaratılmışlardır, anlaşılmağ için değıl."

Evlilik İki Kişilik Ruh Kirliliğıdir!

Nietzsche, tahmin edilebileceğı gibi evliliğı karşı da çok eleştireldir. O, evliliğı karşı değıldir. Değışik tarihlerde bir kısmı beceriksizce olan çeşitli evlilik girişimlerinde bulunmuştur. 1874'te Elisabeth'e yazdığı mektupta Bertha Rohr isimli bir kadına evlilik teklifinde bulunmaya çok yakın olduğundan söz eder. Fakat nedendir bilinmez, bu teklif hiç gerçekleşmez. Ancak Nietzsche 1876 yılı 11 Nisan'ında bir adım daha öteye gider ve henüz birkaç saat önce tanıştığı bir kadın olan Mathilde Trampedach'e evlilik teklif eder. Kız bunu reddeder çünkü piyano hocasına âşıktır. 1882 yılında Lou'ya yaptığı tekliften ise daha önce söz etmiştik. Aslında Nietzsche'nin evliliğı karşı yoğun şüpheleri vardır. Bu nedenle, sırlıslıkla âşık olduğu kadın olan Lou söz konusu olduğunda bile iki yıllığına evlilikten söz edebilmiştir. Nietzsche böylesine absürt denebilecek öneri ve tavırlarla aslında evliliğı karşı ikili bir tutum sergiliyor gibidir. Hem onu çok istiyor, hem de evliliğı içten içe direniyor gibidir. Tıpkı aşağıdaki aforizma da söz ettiğı gibi.

"Yükseltmeyen her ilişki aşağı çeker, ve tersi; bu yüzden olağan olarak, erkekler kadınları aldıklarında biraz aşağı inerler, bu sırada kadınlar biraz yükselir. Çok zeki erkekler, iğrenç

bir ilaca direnir gibi direnirler, bir o kadar da gereksinirler evliliğe.” İPİ 1, s.270

Nietzsche'nin evlilik hakkındaki kuşkularının odağında sanki çok yakın olmaktan kaynaklanan bir tehlike var gibidir. O, evlilikte iki tarafın birbirlerine çok yakın olmaları hâlinde ilişkinin hemen tükeneceğine inanır.

“Bir insanla çok yakın yaşıyorsak, sanki iyi bir bakır gravüre hep çıplak parmakla dokunuyor gibiyizdir: günün birinde kötü, kirli kâğıttan başka bir şey kalmaz elimizde. Bir insanın ruhu da sürekli dokunmayla tükenir sonunda; en azından bize sonunda tükenmiş görünür. Başlangıçtaki resmini ve güzelliğini bir daha asla göremeyiz. Kişi, kadınlarla ve dostlarla çok samimi ilişki yüzünden hep yitirir; bazen yaşamının incisini yitirir.” İPİ 1, s.284

Günümüzde evlilik uzmanları bile çiftlere ara sıra tek olmalarını önermektedir. Bazen yalnız tatile çıkmalarını, bazı şeyleri tek başlarına yapmalarını ve eşlerin birbirlerine biraz uzak kalmalarını önermektedirler.

Nietzsche ilk önemli sorunu ‘çok yakın’ olmak olarak tespit etmiş ve aklıdan geçen çözüme benzer bir temenniye de paylaştırmıştır.

“Karı koca bir arada yaşanmasaydı; iyi evliliklere daha sık rastlanırdı.” İPİ 1, s.270

Tabii burada Nietzsche'nin '*mesafe pathosu*' kavramı çok işimize yarayabilir. Mesafe duygusu diye çevrilebilecek bu kavram bize yıldız-hayran ilişkisi örneği üzerinden açıklayıcı olabilir. Hayran yıldıza tapar, onu çok beğeniyordur, ona hayrandır. Çünkü yıldız uzaktadır, erişilmezdir, arada bir '*mesafe*' vardır. Yıldız, hayran gibi değildir. O farklıdır, başkadır, neredeyse başka bir dünyaya aittir. Elbette evlilikte böyle bir mesafe duygusu oluşturulamadığı için işler zamanla kötüleşiyor.

Bu satırları yazarken aklıma eskiden televizyonlarda izleyip şaşırdığımız aristokrat evlilikleri geldi. Karı koca 15 odalı büyük bir evde yaşıyorlar. Uşaklar, hizmetçiler filan. Karı koca birbirlerine hayli uzak ve kesinlikle '*siz*' diye hitap ediyorlar. Dışarıda bir davete katılacaklar mesela. At arabası kapının önünde bekliyor. Adam uşağı çağırıp aynen şöyle söylüyor: "*Madam Dupont'a söyler misiniz lütfen araba hazır!*" "*Elbette efendim,*" deyip ayrılan uşak iki dakika sonra gelip: "*Madam Dupont neredeyse hazır olduğunu ve birkaç dakika içinde aşağıya ineceğini iletmemi istedi efendim,*" diyor. Böyle böyle gidiyor. Arada hep bir mesafe var. Kadın partide kocasının başka bir kadına baktığını söylerken bile diplomatik.

"Mösyö Dupont, eminim partide Matmazel Rosanna'yla bu kadar ilgilenmenizi gerektirecek haklı sebepleriniz vardır."

Kim bilir belki de en iyi evlilik şekli budur. Uzaktan sevgi, diplomatik ilişki ama hep saygı. Hatta belki de en iyi aşk ilişkisi Oscar Wilde'ın vaktiyle dediği gibi postayla yürütülendir.

Yine Nietzsche'ye dönecek olursak, tam bu noktada bir '*aşk*' parantezi açmamız yerinde olabilir. Çünkü az sonra Nietzsche'nin evliliklerin ne üzerine kurulması gerektiğiyle ilgili görüşlerine yer vereceğiz. Bir evlilik aşk üzerine kurulmalı mı sorusunu Nietzsche'nin gözünden inceleyeceğiz. Şimdi Nietzsche aşk konusunda ne düşünüyor bahsine geçebiliriz.

Nietzsche aşk konusunda gerçekçidir. Ona göre konu aslında tenseldir ve âşıklar onu yüceltmek adına olsa gerek aşkı tinselleştirirler.

"Aşk, tenselliğin tinselleştirilmesidir." PB, s.35

Yani aslında tensel olan bir olguya âşıklar yüce, gizemli ve neredeyse kutsal anlamlar yüklerler. Onun için ölmeye hazırdır pek çoğu. Can nedir ki aşkın yanında. O, bambaşkadır. Oysa Nietzsche'ye göre insanların aşkı böyle tinselleştirmelerinin ve efsaneleştirmelerinin, hatta ondan tapar gibi söz etmelerinin nedeni başkadır. Nietzsche'ye göre, aşk nadir olduğu için bu kadar yüceltilmektedir.

"İnsanların aşktan coşkulu ve taparcasına söz etmelerinin nedeni, onu pek fazla yaşamamış ve bu besini doya doya yiyememiş olmalarıdır: bu nedenle aşk insanlar için 'tanrıların besini' hâlini almıştır." TK, s.119

Nietzsche'nin aşka şüpheyle bakmasının bir nedeni de onun yanıltıcı işlevidir. Aşk, insanları aynılaştırır ve derece farklarını ortadan kaldırarak onları eşit kılar. Nietzsche ise bu sahte eşitlik hâlinden hiç hoşlanmaz.

"Aşk, kendisini adadığı kimseyi, tüm diğeri olma duygularından kurtarmak ister, bu yüzden tam anlamıyla bir aldatma ve benzetmedir, sürekli aldatır ve gerçekte var olmayan bir eşitliği oynar." TK, s.265

Nietzsche, hakkındaki kuşkularını bu şekilde dile getirdiği aşkı, bu nedenlerden dolayı 'aşırı bir tepki' olarak nitelemeler ve evliliğin bu aşırı tepki üzerine kurulup kurulamayacağını sorgular.

"Bir kurum asla bir aşırı tepki üzerine kurulmaz; evlilik, söylendiği gibi 'aşk' üzerine kurulmaz. Evlilik cinsel dürtü üzerine kurulur, mülkiyet dürtüsü üzerine, iktidar dürtüsü üzerine kurulur..." PB, s.94

Nietzsche'ye göre, bu kurumun bir başka sıkıntısı da şudur. Evlilik hem aşırı bir tepki olan 'aşk'ın üzerine kurulur, hem de bu aşırı tepkinin sürekli olması umut edilir. Eşler ömür boyu birbirlerine âşık kalabilecekleri yalanına gönüllü olarak inanmak isterler. Belki de evliliğin asıl güzel yanı budur: Her iki tarafın da kendisini sürekli aldatmasının bir zorunluluk olması. Bir sürü yalanın üstüne kurulan kutsal aile. Ne güzel!

"Evlilik kurumu, aslında bir tutku olan aşkın, sürekli olabileceği, yani normalde ömür boyu süren kalıcı bir aşkın oluşturulabileceği inancını ısrarla korur." TK, s.33

Nietzsche burjuva evliliğini aşk sözcüğünü suistimal ettiği için eleştirdiği aşağıdaki aforizmasında, Friedrich Engels'in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı kitabındaki-
lere çok benzer görüşler öne sürer. Asıl amaç, aile adı altında küçük zorunlulukların ve bağımlılıkların yaratılması yoluyla burjuva toplumunun devam ettirilmesi ve ayrıca miras hukukunun güvenceye alınmasıdır. 'Aşk' bunun için kullanı-

lan bir paravandır sadece.

"Kelimenin burjuva anlamında evlilik âdeta toplumun iki kişiye cinsel dürtülerini belirli koşullar, ancak toplumun çıkarlarını gözeten koşullar altında birbiriyle tatmin etme izni vermesidir... Ancak bunu tarif etmek için aşk sözcüğünü suistimal etmemeliyiz!" Gİ, s.462-463

Nietzsche bütün olumsuzlukların yanında evlilikteki uygunsuz eşleşmelerden de rahatsızdır. Her eşleşmenin olabilecek binlerce olasılık arasındaki en doğru eşleşme olmadığı malumdur. Zaten bunun böyle olmadığını gittikçe artan boşanma oranları da söylüyor. Nietzsche sırf yalnız kalamadığı için, sırf adet olduğu için alelade birbirine bağlanmalara ve rastgele eşleşmelere karşı insanları şöyle uyarır:

"Sizin evlilik bağlarınız: dikkat edin kötü bir bağlanma olmasın bu! Çok hızlı bağlanıyorsunuz: bu yüzden de nikâh yeminini çiğnemek geliyor ardından.

Nikâh tükürmektense, nikâh yalanı söylemektense, nikâh yeminini çiğnemek daha iyi. Şöyle demişti bana bir kadın: 'Evet çiğnedim nikah yeminimi, ama ilk önce nikâh çiğnedi beni!'

Uygunsuz eşleşenlerin daima en kötü kinciler olduğunu gördüm: artık yalnız olamamalarının intikamını alıyorlardı tüm dünyadan." Z, s.240

Nietzsche'nin yazılarında daha önceleri arkadaşı Paul Ree'ye bir mektubunda söz ettiği iki-üç yıllık evlilik fikrinin

izleri de var. O, evliliğin gerçekten de çok ciddi bir şey olduğuna inandığı için bu işin önce nispeten kısa bir süre denenmesi gerektiğini savunuyor. Nietzsche iki kişi olmanın getireceği zorlukların bilinciyle şunları yazar:

"Bu yüzden dürüstlerin birbiriyle şöyle konuşmasını isterdim: 'Birbirimizi seviyoruz. Görelim bakalım, koruyacak mıyız sevgimizi! Yoksa bir hata mı olacak vaadimiz? Bir süre verin bize ve küçük bir evlilik, görelim bakalım yeterli miyiz, büyük evliliğe! Büyük bir iştir her zaman iki kişi olmak!'"

Sadece üremek için değil, yükselmek için de yardım etmeli size, kardeşlerim, evlilik bahçesi!" Z, s.240

'Sadece üremek için değil!' Nietzsche bu konuda da son derece hassastır. Kendi kendine yetemediği için, kendinden kaçmak için bir çocuk isteyenleri uyarır:

"Gençsin ve çocuk sahibi olmak, evlenmek istiyorsun. Ben de soruyorum sana: bir çocuk istemeye layık bir insan mısın?" Z, s.75

Oysa ne acıdır ki tüm dünyada çocuk yapmak, evlenenlerin doğal hakkı gibi görülüyor. Araba kullanmak için, sığır yetiştiriciliği için ve hatta don lastiği üretebilmek için ayrı ayrı ruhsat almak gerekiyor ama çocuk sahibi olmak için herhangi bir izne gerek yok. Hatta tam tersi, devlet herkesin çocuk sahibi olmasını teşvik ediyor. 'Çocuk yardımı' veriyor çalışanlara, hak etsin, hak etmesin. Ortalıkta dolaşan başiboş sürüler de bu bilinçli politikaların bir sonucu olmalı.

Nietzsche bütün olumsuzluklarını teşhir ettikten ve olası sakıncalarını gösterdikten sonra en sonunda evliliği onaylar ve kutsar. Ama nasıl bir evliliktir bu? Bu evlilik, daha yüce ve daha üstün bir şeylerin yaratılması istemine dayanan bir evliliktir.

"Daha yüce bir beden yaratmalısın, bir yaratıcı yaratmalısın. Evlilik: iki kişinin, onu yaratanlardan daha fazla olan birini yaratma istemine evlilik derim ben. Böyle bir istemin sahipleri olarak birbirlerine saygı duymalarına derim ben, evlilik diye." Z, s.76

Yoksa o, 'çok fazlalar', 'lüzumsuzlar' diyerek aşağıladığı sürü insanların saçma sapan evliliklerine saygı duymaz.

"Ah, bu iki kişilik ruh yoksulluğu! Ah, bu iki kişilik ruh kirliliği! Ah, bu iki kişilik sefil huzur! Evlilik diyorlar tüm bunlara; ve cennette kıyıldığını söylüyorlar, nikahlarının."

Eksik olsun lüzumsuzların bu cenneti! Eksik olsunlar, bu cennet bağıyla birbirine bağlanmış hayvanlar!" Z, s.76

Kaç Dostum Yalnızlığına Kaç!

Bazı insanlar vardır. Yalnızlık onların kaderidir neredeyse. Ne yapsalar, ne etseler bu yalnızlıktan kurtulamazlar. Etrafları insanla doluyken de durum pek farklı değildir. Onlar istisnai varoluşlardır, görevleri vardır veya kolay kolay anlaşılamayacak kadar derindirler.

Nietzsche'nin yalnızlık ve dostlara sahip olma konularında da ikili bir tutumu vardır. O, hem yaratıcılığın gerektirdiği yalnızlığı istemiş ve aramış, hem de hayatı boyunca kendisiyle benzer kaygıları, düşünceleri paylaşan insanların özlemini duymuştur:

"Ne yaşayanlar, ne de ölüler arasında kendimi yakın hissettiğim hiç kimse yok. Bu tarif edilemeyecek kadar ürpertici..."
Overbeck'e Mektup, 05.08.1886

Nietzsche etrafında rastgele insanlar istemez. 'Sürü', 'lüzumsuzlar', 'pek çoklar' gibi nitelemelerle aşağıladığı bu insanlardan alacağı ya da onlara verebileceği bir şey olduğunu düşünmez. Esasen bu tarz insanların eksikliğini hiç de çekmediğini yazar arkadaşına bir mektubunda.

"Her yerde etrafımda birçok insan var ama endişelerimin benzer olduğu insanların eksikliğini çekiyorum."

Overbeck'e Mektup, 12.12.1886

İşte Nietzsche bu tarz insanların, yani eşitlerinin özlemi

içindedir. Dostlarına zaman zaman bu özlemin şiddetini anlatan hüznü mektuplar da yazar...

"Nazik bir sesi o kadar nadir duyuyorum ki şimdi yalnızım, saçma bir şekilde yalnız... Ve yıllar boyunca hiçbir tazelik, bir damla insanlık, bir nefes sevgi olmadan."

Seydlitz'e Mektup, 12.02.1888

Aslında Nietzsche'nin yazılarında tarif ettiği yalnızlığı ve ıssızlığı o kadar derindir ki, oraya gerçekten ulaşılabilir mi diye merak ediyor insan. Nietzsche'nin âdeta sadece kendisine ayırdığı içsel dünyası o kadar derindir ki belki de etrafındakiler bunu fark etmişler ve o dünyaya girmeye çalışmaktan bile korkmuşlardır. Nietzsche'nin anlattığı, deneyimlediği yalnızlık mutlak ve âdeta içine girilemez bir yalnızlıktır.

"Yedi kattır yalnızlığın derisi; bir şey işlemez içine. İnsanlara yaklaşırsın, dostlarını selamlarsın: Gene bir ıssızlık, gene bir tek bakış yok karşılık veren." EH, s. 90

Nietzsche yalnızlık mührüyle doğmuş bir yaratıcıdır. O, yeni değerler, yeni dünyalar ve yeni yaşam olanakları yaratmanın peşindedir. Kafası boş, aylak, kendisi ve toplumla hiçbir mücadelesi olmayan insanları sevmez. Bunların arkadaşlığı da önemsizdir onun için. Hatta bu tiplerden köşe bucak kaçınmayı önerir Nietzsche.

"Aylak kişi arkadaşları için tehlikelidir: çünkü, yapacak yete-

rince işi olmadığından, arkadaşlarının yaptıklarını ve yapmadıklarını diline dolar, sonunda işlerine de karışır ve rahatsızlık verir: bu yüzden akıllılık edip, sadece çalışanlarla arkadaşlık edilmelidir.” İPİ 2, s.136

Nietzsche şaheserim dediği *Zerdüşt*’te bu konudaki kararlılığını güçlü bir sesle ilan eder:

“Yaratanları, hasat edenleri, şölen yapanları dost edineceğim kendime.” Z, s.25

Nietzsche buradaki önerisiyle bize, ‘Boş bir kafa şeytanın çalışma odasıdır’ sözünü hatırlatmak ister gibidir. Boş kafa şeytanın rahatça çalışıp kötülük üretebileceği ferah bir mekândır. Bu nedenle Nietzsche bizi sanki, ‘Dikkat edin arkadaşınızın tek işi siz olmayın’ diye uyarır gibidir.

Nietzsche aslında mutlak bir yalnızlığın da, seçkin olmayan bir kalabalığın da barındırdığı tehlikelerin farkındadır.

“Bir başınayken kendi kendini yer bitirir yalnız kişi, başı kalabalıkken çok kişi yer onu, hadi seç.” İPİ 2, s.167

Çaresizlikten, elden başka türlü bir şey gelmediği için sığınılan yalnızlık da, kendi kendimizin sesine bile tahammül edemediğimiz için kucağına kaçtığımız toplum da derman olmaz bize. Çünkü her ikisi de seçilmiş durumlar değildir, birer kaçıştır.

"Yalnızlıktan-sessizlikten korkar, kendimizi toplumda sağırlaştırırız." EOS, s.52

Nietzsche her yaratıcının ihtiyaç duyduğu seçilmiş yalnızlıkların değerini bilir. Unutmamalı ki tanrı da işin en başında yalnızdı, hiçbir şey yokken o vardı. Kutsal kitaplara bakacak olursak tanrı hâlâ en büyük yalnız. Dosta ihtiyacı yok onun ve zaten Nietzsche'ye kulak verecek olursak dostu da olamaz tanrının çünkü dostluk eşitler arasında olabilen bir şey. En azından kendini eşit hissedenler arasında olabilir bu.

Böylece Nietzsche'nin bir dostta olmasını istediği özellikler de yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Bir kere Nietzsche'nin dostu yeterince meşgul olacak, yani aylak olmayacak. Sonra bu dost Nietzsche'nin endişelerini, özlemlerini, düşüncelerini paylaşabilecek kalitede olacak, yani onun eşiti, dengi olacak...

"İletişim kuramamak aslında yalnızlıkların en korkuncudur. Farkı, her demir maskeden daha sert olan maskedir ancak dostluk eşitler arasında (inter pares) mümkündür. Inter Pares! İnsanı sarhoş eden bir sözcük."

Elisabeth'e Mektup, 08.07.1886

Bir dostluğun ancak eşitler arasında olabileceğine inanan Nietzsche bu yüzden herkesle dost olmaya hazır, liberal tavırlı insanlara karşı mesafelidir. Çünkü aslında kendinden aşağıda gördüğü biriyle dostluk ilişkisine girişen biri, o kişiye gönül indiriyordur, yani bir bakıma lütfediyordur. Nietzsche zaten bu şekilde başlayan bir dostluk çabasının sonucunun pek parlak olamayacağını düşündüğü için, gönül indirerek değil eşi-

tin gördüğün kişiyle gönlünü açarak dostluk kurmanın doğruluğuna inanır.

"İnsanlara gönül indirmek, yüreğinin kapılarını herkese açık tutmak, liberal bir tavidir, ama yalnızca liberal. Seçkin bir konukseverliğe yetkin olan yürekler, sıkı sıkıya çekilmiş perdelerinden ve örtülmüş panjurlarından anlaşılırlar: en iyi odalarını boş tutarlar. Neden mi? – 'gönül indirmenin' söz konusu olmadığı konukları bekledikleri için." PB, s.80

Nietzsche bunlara ilaveten idealindeki dost için bir kriter daha koyuyor. O da sevinçleri paylaşabilecek inceliğe sahip olmak. Onun için asıl önemli olan acıları değil, sevinçleri paylaşabilmektir.

"Acıyı değil sevinci paylaşmaktır dost kılan." İPİ 1, s.324

Nietzsche'ye göre senin sadece acılarını paylaşmaya hevesli insanlarla dost olabilmek çok zordur. Onlar senin acını paylaşıyor gibi göründüklerinde Nietzsche'ye göre aslında o durumda üstün olmalarının keyfini çıkarıyorlardır muhtemelen. O kişi acını da, sevincini de aynı coşkuyla paylaşabiliyorsa başka ama Nietzsche sadece acı severlere karşı oldukça kuşku doludur.

"Merhametli, kara günde daima yardıma hazır yaratılışlarla, aynı zamanda arkadaş da olunabilmesi çok enderdir: başkalarının iyi gününde yapacak işleri yoktur, gereksizdirler,

üstünlüklerine sahip olmadıklarını hissederler ve bu yüzden hoşnutsuzluklarını kolayca belli ederler." İPİ 1, s.246

Nietzsche acıları en alçak hayvan bile paylaşabilir diyerek sevinci paylaşmaya verdiği önemi ısrarla vurgular.

"Bizi sokan yılan, bize acı verdiğini düşünür ve sevinir buna; en alçak hayvan başkasının acısını tasavvur edebilir. Ama başkasının sevincini tasavvur etmek ve bu yüzden sevinmek, en yüksek hayvanların en yüksek ayrıcalığıdır ve onların arasında da seçkin örneklerle özgüdür." İPİ 2, s.44-45

Bu aforizmada geçen ve insan için kullanılan 'hayvan' nitelemesi hassas okuru incitmesin. Nietzsche insanı 'sorgulayan hayvan' olarak görür ve yukarıdaki aforizmada geçen 'yüksek hayvanlar' nitelemesi Nietzsche'nin dilinde bir övgüdür. Gerçi Nietzsche'nin diline bu denli yabancıysa ve ayrıca bu denli hassassa bir kişinin ondan alabileceği bir şey var mıdır tartışılır. Her neyse biz yine konumuza dönelim.

Nietzsche aslında karşısına çırlıçıplak, olduğu gibi çıkabileceği dostların özlemi içindedir. Ama bir yandan da bunun barındırdığı tehlikelerin farkındadır.

"Dostlarının karşısına giyinmeden mi çıkmak istiyorsun? Kendini ona olduğun gibi göstermekle mi onurlandıracağını dostunu? Ama bu yüzden lanetliyor o seni! Kendini gizlemeyen, öfkeliendirir: bu kadar çok nedenimiz var, çıplaklıktan korkmak için!" Z, s.61

Nietzsche içten içe gerçek bir dostluğun imkânsızlığını sezmiş gibidir. Ve aslında o kendi yalnızlığına biraz da zevkle kaçır.

"Kaç dostum yalnızlığına!... Şatafatlı maskaralarla doludur pazaryeri... Kaç yalnızlığına! Küçüklere ve sefillere fazla yakın yaşıyordun. Zehirli sineklerin soktuğunu görüyorum seni!" Z, s.56-57

Elbette küçük ve sefil gördükleriyle dost olamazdı Nietzsche ve galiba öyle olmayanlar da pek onun karşısına çıkmadı. Hem küçük ve sefil olmasalar da artık biliyorsunuz ki Nietzsche'nin dostluk için başka kriterleri de var.

Nietzsche'nin yalnızlık ve dostlukla ilgili söylediklerini düşündükçe aklımda harika bir dize dönüp duruyor. Hasan Ali Toptaş'ın *Yalnızlıklar* adlı uzun şiirinden aklımda kalmış harika bir dize...

"Kimileri düşer yalnızlığa, kimileri yükselir..."

Nietzsche yalnızlığa düşmüş mü, yoksa ona yükselmiş midir, bu tartışılabilir. Ama benim yıllar içinde geldiğim noktayı Oğuz Atay, harika romanı *Tutunamayanlar*'da çok güzel ifade etmiş:

"Bir dostun varlığı güzel bir şeydir; fakat bir dosta ihtiyaç duymadan yaşayabilmektir önemli olan..."

Ve Belki de Tanrı Sadece Şeytanın Bir Buluşudur!

Nietzsche'nin dinle ve özellikle Hristiyanlık'la başı pek hoş değildir. O, genel olarak Hristiyanlık üzerinden eleştirdiği dini, insanın ve bu dünyanın değerini düşürmekle suçlar.

"Dünya Hristiyanlıkta bir sövü sözcüğüdür." WONWK,
s.52

Bu aslında sadece Hristiyanlığın değil, tüm semavi dinlerin ortak bakışıdır. Dünya tüm büyük dinler için fâni, geçici ve bu nedenle de değersiz bir yerdir. Bir imtihan yeridir en fazla. İyi birer kul olarak bu imtihan atlatılmalı ve sonsuz yaşama, sonsuz mutluluğa kavuşulmalıdır.

Nietzsche ise bu noktada tam tersi bir tutum takınır. O, bu dünyanın elimizdeki en büyük değer olduğunu ve belirsiz bir 'öte dünya' için asla feda edilmemesi gerektiğini iddia eder; ve insanlara tüm kalbiyle bu dünyaya bağlı kalmalarını tavsiye eder.

"Yalvarıyorum kardeşlerim, yeryüzüne sadık kalın ve size yerüstü umutlardan söz edenlere inanmayın!" Z, s.13

Nietzsche hep öte dünya, sonsuzluk ve cennet propagandası yapan peygamberlerin aksine, bu dünya propagandası yapan bir peygamber edasıyla konuşur. O, yeme-içmeyi, dans

etmeyi, müziği kısacası dünyevi, fâni diye aşağılanan ne varsa onların yüceltilmesini ister. Nietzsche, yaşamı değerli kılmanın ve onu her vesileyle yüceltmenin peşindedir.

"Sadece yeme ve içmeyi değil, bütün faaliyetleri kutsallaştıracak insanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu dünyanın her seferinde yeniden ve yeni şekillerde yüceleştirilmesi gerekir." Gİ, s.636

Nietzsche dini duygunun kökenleri üzerinde de düşünmüştür. Ona göre din duygusunun kökeni, her şeyin bir nedeni olması gerektiği, nedensiz hiçbir şeyin olmayacağı inancıdır. Elbette bu inanç insanı zamanla bu nedenin de bir nedeni olduğu fikrine, yani kaçınılmaz olarak tanrı düşüncesine götürür. Nietzsche ise 'oluş'a, 'rastlantı'ya ve yaşamın amaçsızlığına-masumiyetine inanan bir filozoftur. O, yazılarında amaçlılıkla, her şeyin bir nedeni olduğu fikriyle alay eder.

"Belki karınca da ormanda, kendisinin ormanın hedefi ve amacı olduğunu kuruyordur." GG, s.21

Nietzsche'ye göre, tıpkı amaç fikri gibi ölümsüzlük ve sonsuzluk da insanın kendi uydurmalarıdır. İnsan ölümle birlikte tıpkı at sinekleri ve tarla fareleri gibi yok olup gideceğine bir türlü inanmak istemez. Bu yüzden de ölümsüzlük ve sonsuzluk peşinde koşar. Ruh ise bu amaca yardımcı olarak icat edilmiş bir yardımcı unsurdur.

"Nasıl karınca ve kulak biti yeryüzü serüvenlerinin sonunda tanrı katına ve ölümsüzlüğe yükselmiyorlarsa insan için de böyle bir şeyden söz edilemez. Ayrıca böyle bir ayrıcalık neden dünya gibi küçük bir yıldız ve insan gibi küçük bir türe özgü olsun." TK, s.47

Nietzsche mistik bir şeye inanmanın, inancın en azından inanana mutluluk ve huzur verdiğini kabul eder. Ama o duyulan bu huzur ve mutluluğun bir şeyleri kanıtladığını inkâr eder.

"Biz de yadsımlıyoruz inancın saadet verdiğini; tam da bundan dolayı inancın bir şeyi kanıtladığını yadsıyoruz." ASÜ, s.149

Nietzsche inanç konusunu çok irdemiştir. İnandığımız şeylere inanmaya nasıl başlıyoruz? Biz Türk, İngiliz, Müslüman ya da Hristiyan olmayı seçtik mi yoksa önümüzde hazır mı bulduk? Nietzsche'nin 'özgür tinli'nin zıt anlamlısı olarak kullandığı 'bağlı tinli' ideal bir inanandır. Özgür tinli sorgularken ve nedenleri ararken bağlı tinli hiç düşünmez. O, sadece inanır.

"Bağlı tinli, nedenlerden değil, alışkanlıktan alır tavrını; örneğin Hristiyan'dır ama farklı dinleri kavrayıp da aralarından bir seçim yaptığı için değil; İngilizdir ama kararını İngiltere'den yana verdiği için değil, Hristiyanlığı ve İngilizliği hazır bulmuştur önünde ve bir şarap ülkesinde doğan bir kişinin şarap içen birisi olması gibi, nedensiz kabul etmiştir onları. Daha sonra, Hristiyan ve İngiliz olduğunda, belki

birkaç gerekçe de bulmuştur alışkanlığından yana."

İPİ 1, s.192

Bağlı tinli okumaz, nedenleri sorgulamaz çünkü aklı yüz-yılların kolaycılığı ve pasıyla zaten körelmiştir. Nietzsche'nin bağlı tinli tanımını okurken aklıma Nikola Tesla'nın o iddialı sözü takılıyor ister istemez.

"Kutsal kitapları okuyup anlamayan dindar, okuyup anlayan tanrıtanımaz olur."

Genellikle inancı temellendirmek için mistik açıklamalar yapılabilir. Bu tarz açıklamalar bireysel yaşantılara ve öznel tecrübelere dayanan açıklamalardır. Aslında öznel ve sezgisel olmalarından dolayı da tam olarak aktarılamaz ve açıklanamazlar. Ama sırf aktarılamadığı ve açıklanamadığı için de derin oldukları düşünülür. Fakat Nietzsche bunu da kabul etmez.

"Mistik açıklamalar derin sayılır. Aslında onlar yüzeysel bile değildir." **ŞB, s.131**

Bir şey tam olarak anlatılamayınca ve tanımlanamayınca onun hakkında efsaneler uydurmak da kolaydır. İnanan insan da boş kalan yerleri rüyayla, kerametle, efsaneyle, mucizeyle doldurur. Aslında bunu yapmaya mecburdur çünkü kendisinin de inancını hep sağlam tutabilmek için bunlara ihtiyacı vardır. Bu nedenle o duyduğu her şeye bir kutsallık atfetmeye hazırdır ve bunu da büyük bir coşkuyla yapar.

Nietzsche'nin din ve müminler hakkında söylediklerini okuduğumda aklıma ilk olarak Abraham Maslow'un çok sev-

diğim bir sözü gelmişti.

"Elinizdeki tek alet çekipse, her şeyi bir çivi olarak görürsünüz."

İşte tıpkı bu sözdeki gibi, belki de ellerindeki tek aletleri inançları olan müminler yaşadıkları, duydukları ya da şahit oldukları her şeyi imanlarını pekiştiren-meşrulaştıran kanıtlar gibi görüyorlar. İlahi bir ideal ve yüce bir anlam olmadan hayatlarını yeterince değerli görmeyen bu kitleye Nietzsche 'ayaktakımı' der. Ona göre ayaktakımının bir şeye inanması için bir nedene bile ihtiyacı yoktur. Ayrıca, onlar zaten nedensiz bir şekilde inandıkları için nedenler ileri sürerek bunları inançlarından vazgeçirmek de mümkün değildir. Bu nedenle inananın değeri de pek azdır Nietzsche'nin gözünde, çünkü Nietzsche için 'inanan aramadan bulan kişidir.' O, hazzır kalıpların ve basmakalıp bir dünyanın insanıdır. Hayalleri, umutları ve korkuları bile sürüye ait şeylerdir.

"Ayaktakımının bir zamanlar sebepsiz inanmaya alıştığı şeyleri, kim sebepler öne sürerek yıkabilir ki?" Z, s.330

Nietzsche'ye göre ayaktakımının inancı 'sebepsiz'dir ama 'karşılıksız' değildir. Onun inancı, cennet gibi büyük bir bedel ödenerek tanrı tarafından satın alınmıştır. O ayrıca bu yüksek bedelin bir güvensizlik işareti olduğuna da inanır. Sunduğu inancın çok değerli olduğuna inanan biri, niçin bu inanca itibar edilmesi karşılığında bir de cennet gibi çok değerli bir ödül vaat etsin ki?

"Kendisine inanılmasına, bu inanç karşılığında cennet vaat edecek kadar önem veren birinin korkunç bir güvensizlik ya-

*şamış olması gerekir. Aski takdirde kendisine inananları böyle yüksek bir fiyata satın almazdı."*TK, s.55

Nietzsche bu iman-cennet denkleminin bir tarafı olan inançlı insanı bir başka gerekçeyle daha eleştirir. Ona göre inançlı insan özgür olmayan bağımlı bir tiptir. O, kendisini amaç olarak değil bir araç olarak görür ve bu yönüyle de istismara çok açıktır.

*"İnançlı insan, her türden inanan, zorunlu olarak bağımlı insandır, kendini amaç olarak koyamayan biridir. 'İnanan', kendine ait değildir, o ancak araç olabilir, onun kullanılması gerekir, kendisini kullanacak birine ihtiyaç duyar."*D, s.81

Allah'tan iyi kalpli istismarcılar bu boşluğu hemen fark ederler ve inanan kimseyi her bakımdan sömürmek için yoğun bir çaba gösterirler. Böylece kendisi hariç neredeyse her şeye inanan kimse sömürülme ihtiyacını gidermiş olur. Ali-Veli cemaati, Ahmet-Mehmet tarikatı, Bilmemne Yardım Derneği vb. Sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada bu ve benzeri oluşumlar inananların sömürülme ihtiyacını karşılamak üzere faaliyet gösteren ve Allah rızası için çalışan müstesna organizasyonlardır.

Nietzsche arkaik korkular yüzünden, ölümsüzlük isteğinden ya da her türlü kişisel yetersizlik yüzünden icat edildiğini düşündüğü tanrı kavramına karşı hayli kuşkuludur. Ve bunu pek çok yazısında açıkça belli eder.

*"Nasıl? İnsan yalnızca tanrının bir hatası mı? Yoksa tanrı yalnızca bir hatası mı insanın?"*PB, s.10

Nietzsche o ironik uslubuyla, tanrının bir şeytan işi bile olabileceğini iddia eder. Ortalama insanın, her kötülüğü kafasında yarattığı bir şeytana havale etme kolaycılığına gönderme yapan Nietzsche, bu hâliyle bir kötülük gibi gördüğü tanrı konusundaki sorumluluğu da muzipçe şeytana atma hevesindedir. ‘İyi’ bir tanrı ve ‘kötü’ bir şeytan fikri üzerinden örgütlenen ve birbirinden kesin çizgilerle ayrılan bu iyi-kötü değerlendirmesi Nietzsche’yi hiç tatmin etmez. Aslında Nietzsche’nin amacı ‘iyi’, ‘kötü’ diye bildirdiğimiz tüm değerlerin bu kadar kesin çizgilerle ayrılamayacak mutlak şeyler olmadıklarını göstermek, gerekirse onları ters yüz etmek ve nihayet bu değerleri yaşamı alçaltmadan yeniden oluşturmaktır.

“Tüm değerler ters yüz edilemez mi? Ve belki de kötüdür iyi! Ve tanrı sadece bir buluşu ve inceliğidir şeytanın! Belki de her şey sahtedir en temelinde!” İPİ 1, s.15

Nietzsche dinlerin tanrıya atfettikleri pek çok insani özellik hakkında da yoğun kuşkular besler. O, yargılayan, insanları cennet ya da cehenneme göndermekle tehdit eden bir tanrının sevimlyeğine inanır.

“Tanrı sevimlik istediye, ilk başta yargılamayı bir yana bırakmalıydı; adaleti de. Bir yargıç, acıma duygusuna sahip olsa bile sevilmez.” ŞB, s.137

Nietzsche bunun dışında, insanları ancak kendisine inanmaları şartıyla seven, inanmazlarsa başlarına türlü iş açacağını söyleyip onları açıkça tehdit eden bir tanrıyı da anlayamaz.

"Ne? İnsanları ancak kendisine inanmaları koşulu ile seven, bu sevgiye inanmayanlara kötü kötü bakan, gözdağı veren bir tanrı mı? Ne? Her şeye gücü yeten bir tanrının duyduğu eğerli tümcelere sıkıştırılmış bir aşk mı?" ŞB, s.137

Nietzsche aslında kızan, yargılayan, kötülük yapınca bizi fena cezalandıran bir tanrı kavramını onaylamaz. Ona göre, insan yapımıdır bu tanrı ve muhtemelen fazla ileri gitmiş bir varsayımdır.

"Tanrı fazlasıyla aşırı bir hipotezdir." Gİ, s.99

Sadece Nietzsche değil, yaklaşık 1000 yıl önce yazdığı rubailerinde Ömer Hayyam da aynı konudaki şüphesini dile getirir:

"Kim senin yasanı çığnemedi ki söyle

Günahsız bir ömrün tadı ne ki söyle

Yaptığım kötülüğü kötülükle ödetirsin sen

Sen ile ben arasında ne fark kalır ki söyle..."

Nietzsche'nin tanrı kavramına karşı olmasının ana nedeni onun bu kavramı insan ve yaşam karşısı bulmasıdır. Onun derdi, yüceltilen tanrı ve öte dünyanın yerine insan ve bu dünyayı koymak, her koşul altında bu dünya yaşamını savunmaktır.

"Tanrı kavramı şimdiye kadar, varoluşa en büyük itirazdı. Tanrıyı yadsıyoruz, tanrıya karşı sorumlu olmayı yadsıyoruz;

ancak böylelikle kurtarıyoruz dünyayı.” PB, s.48

Nietzsche’ye göre, insan ancak her türlü metafizikten ve dinden kendini kurtarabilirse çok yüksek bir kültür aşamasına ulaşmış olacaktır.

“İnsan batıl inançtan ve dinden kaynaklanan kavramların ve korkuların dışına çıktığında ve örneğin artık sevgili küçük meleğe ya da ilk günaha inanmadığında, ruhların kurtuluşundan söz etmeyi de unuttuğunda, kesinlikle çok yüksek bir kültür aşamasına ulaşmış olacaktır.” İPİ 1, s.41

Nietzsche, insanın korkularının bir eseri gibi gördüğü din ve tanrı kavramına insanı yüceltmek ve onun bütün görkemi ni ortaya çıkarmak için karşı çıkar. Nietzsche, aynı zamanda kendi çağdaşı olan anarşist Mihail A. Bakunin’in şu sözlerinin altına rahatlıkla imzasını atardı herhâlde.

“Tanrı var olsaydı bile insanlık onuru için onu yok etmemiz gerekecekti!”

Aslında Nietzsche’nin de bir tanrısı var. Ama, o yargılayan, cezalandıran, insan onurunu kıran ve yaşamı daraltan bir tanrı değil. Tam tersine o, coşkunun, sarhoşluğun, dansın ve yaşamın tanrısı. Nietzsche’nin tanrısı Antik Yunan’ın şarap tanrısı Dionysos’tur.

“İnanacak olsaydım, dans etmesini bilen bir tanrıya inanırdım!” Z, s.44

Dionysos, Nietzsche için hayata tüm acı ve ıstıraplarıyla

evet diyebilen trajik bilgeliğin bir temsilcisidir. O, kendinden geçmenin, dolu dolu yaşamanın ve hayatı her şeyiyle kabul etmenin sembolüdür. Nietzsche için Dionysos, dopdolu bir hayatı vaaz eden bir yaşam tanrısıdır. Her şeyiyle, her zaman ve her koşulda onaylanan yaşamdır Nietzsche için Dionysos.

Peki Nietzsche tek tanrılı dinlerin metafizik tanrısını niçin reddeder? Nietzsche bunu sadece tanrı ya da metafizik alerjisinden dolayı yapmaz. Ya da çoğunlukla yapıldığı gibi farklı-aykırı görünmek adına da yapmaz. Zaten Nietzsche'nin derdi 'görünmek' değil, 'olmak'tır; hem de 'kendisi olmak!'

Nietzsche *Zerdüş'te* tanrının ölümünün niçin gerekli ve önemli olduğunu anlatır aslında.

"Tanrı öldü; yaşama sırası üstinsanda!" Z, s.325

Peki bu tanrıdan sonra bile hâlâ yaşayacak olan üstinsan kimdir? Nietzsche'nin üstinsanı sürünün dışında olan, sürüyü kendi altında gören insandır. O, realiteyi kendi aklıyla görüp değerlendirir ve hazır kalıplara asla değer vermez. Üstinsan, din ve ahlak gibi sürü değerlerine itibar etmeyip kendi değerlerini oluşturan insandır. O, yaşamını bir sanat eserini oluşturur gibi özgürce oluşturan, sorgulayan, eleştiren ve yıkan biridir. Ayrıca üstinsan cesurdur çünkü o hakikate, çıplak gerçeğe tahammül edebilen biridir. Din ve ahlak gibi sığınaklara kaçmadan hayatı cesurca ve onurlu bir biçimde göğüsleyebilen biridir üstinsan. O, kendinden ve insan olmanın trajik zorluğundan kaçmaz. Üstinsan tanrıya ihtiyaç duymayan, tanrı gibi idealler olmadan da yapabilen biridir.

Bu bölümü, Nietzsche'nin, efendisiz, otoritesiz yapamayan

bağımlı insanlara yönelttiği sarsıcı sorulardan biriyle bitirelim:

"Tanrının kendisinin bizim en kalıcı yalanımız olduğu kanıtlanırsa ne olur?" ŞB, s.214

Aslında cevap o kadar da zor değil. Bağımlı tip hiç vakit kaybetmeden kendine yeni tanrı ya da tanrılar bulur.

Ahlak Beyaz Bir Yalandır!

İnsanı, 'sorgulayan hayvan' olarak niteleyen Nietzsche bu çerçevede ahlakı da geniş çaplı bir sorgulamaya tabi tutar. O, bu sorgulamadan şunları anlamaya çalışır: Ahlak nedir? Kimin işine yarar? Ahlak yaşamı zenginleştiren bir şey mi yoksa onu daraltıp yoksullaştıran bir şey midir? Genelgeçer bir ahlaktan söz edilebilir mi?

Nietzsche'ye göre ahlak, şeylerin değeriyle ilgili önceden oluşturulmuş hazır yargılar bütünüdür. Ahlaklı olmak diye övülen şey ise aslında bu hazır yargıları hiç sorgulamadan kabul etmektir.

"Ahlaklı olmak demek, çok eski bir yasaya ya da geleneğe itaat etmek demektir." İPİ 1, s.92

Üstelik zaman içinde kökeni ve ilk anlamı unutulmuş bu gelenekler gittikçe daha çok saygı görmeye başlarlar. Ve nihayet kutsallaştırılırlar. İşte insan eliyle yaratılıp kutsallaştırılan bu değerler, yani ahlak Nietzsche'ye göre sürüye hitap eden, sürünün içgüdüsel olarak ulaştığı bir yerdir.

"Ahlak, sürünün içgüdüsüdür." İKÖ, s.114

Peki sürü insanı kimdir? Sürü insanı, kendi aklıyla düşünmeyen eleştirmeyen ve sorgulamayan aşağı bir türdür. O, 'bağlı tinli'dir. Ona göre, bütün her şeyin değerlendirilmesi daha önce birileri tarafından yapılmıştır. Düşünmenin, eleştirmenin ve sorgulamanın bir gereği yoktur. Sürü insanı kendini mevcut değerlere uydurup düşünme zahmetinden korur. O artık bu sayede kolayca iyi ve ahlaklı biridir. Tabii Nietzsche onun durumunu daha farklı kelimelerle anlatır.

"Sadece âdet olduğu üzere bir inancı kabul etmek, bu elbette namussuz olmak, korkak olmak, tembel olmak demektir! Bu durumda ahlaklı olmanın ön koşulu namussuzluk, korkaklık, tembellik mi oluyor?" TK, s.78

Korkak ve tembel olan sürü insanı ahlaka sığınır. Çünkü o ahlakı zaten kendi 'iyi' ve 'kötü'leriyle oluşturmuştur. Etrafında kendisi gibi düşünen birçok insan vardır. Aynı şeylere iyi, aynı şeylere kötü demektedirler. Sürü insanı varlığını güvenle sürdürebilmek için ahlaka sığınır. Çünkü bu sürü değerleri içinde kendini güvende hisseder. Ahlak, onun için bir sığınaktır. Yani acizler, korkaklar, sürü elemanları güven-

de olabilmek için bir araya gelirler ve kendi değerlerini ahlak adı altında mutlaklaştırıp yüceltirler; tabii en vasat, en sıradan olanı baştacı ederek.

"Sürü içgüdüsü vasat ve sıradan olanı en yüce ve en değerli olan kabul eder. Burası çoğunluğun kendini bulduğu yerdir." **Gİ**, s.202

Sürü, türünün devamı için kendine benzer insanlar üretmek, kendi değerlerini hâkim değerler yapmak zorundadır. Bu anlamda da kendi ahlakını bir çeşit silah ve terbiye aracı gibi kullanır. Sürünün ahlakı, kendisi gibi 'iyi ve ahlaklı' olmayanları terbiye etme aracıdır. Nihai amaç ise insanı evcilleştirmek ve onu sürü değerlerine sorgusuz sualsiz itaat eder hâle getirmektir. Ahlak, bir vahşi hayvan (özgür tinli) terbiye etme aracıdır.

"Tüm zamanlarda insanlar 'iyileştirilmek' istenmiştir. Bir vahşi hayvanın evcilleştirilmesine de, bir insan türünün terbiye edilmesine de 'iyileştirme' denir." **PB**, s.49-50

Ahlaklı sürü insanı herkesi aynı kalıba sokmak, aynılaştırmak ister. Çünkü sürü insanı kendi gibi olmayanları sürü için tehdit sayar. Bu yönüyle ahlak, Nietzsche'nin çok önem verdiği, kişinin kendisi olma çabasının önündeki en büyük engeldir. Herkesin gittiği yoldan giderse kişi nasıl kendisi olabilir ki? Ayrıca ahlak neyin iyi, neyin kötü olduğunu biliyor-muş gibi yapar ve Nietzsche buna hiç katlanamaz:

"Neyin iyi, neyin kötü olduğunu henüz hiç kimse bilmiyor, onu sen yaratacaksın-bir yaratıcı olarak." Z, s.221

İşte Nietzsche'nin hayalindeki insan (üstinsan) bunu yapabilir. O, sürünün değerlerini boşverip, 'bu benim iyim', 'bu benim kötüm!' diyebilen insandır. O, 'ben böyle istiyorum' diyerek sürüye aldırmadan 'istem'ini sergileyebilen, onu savunabilen biridir. Çünkü Nietzsche'ye göre zaten herkes için geçerli olan genelgeçer bir ahlak olmadığı gibi, ahlaki gerçekler de yoktur. Ahlak adına ileri sürülen her şey sadece bir yorumdan ibarettir:

"Ahlaki gerçekler diye bir şey yoktur. Ahlak, belirli olayların bir yorumlanmasıdır, daha doğrusu bir yanlış yorumlanmasıdır."

PB, s.49

Nietzsche insanın çeşitliliğini ve zenginliğini azaltan sürü ahlakını ve onun ürettiği insan tipini sert sözlerle eleştirir. Ona göre, 'ahlaksız' insan 'ahlaklı' insandan çok daha değerli bir tiptir çünkü o özgündür ve değer ölçüsü dışarıda değil kendi içindedir. O, bir kopya değildir; kendisidir ya da kendisi olma yolunda özgür tinli biridir ama her hâlükârda 'ahlaklı' sürü insanından daha değerlidir:

"Ahlaklı insan, ahlaksız insandan daha düşük bir türdür, daha zayıf bir türdür; o bir kopyadır, değer ölçüsü kendi dışındadır." Gİ, s.256

Tabii burda özellikle Nietzsche'ye yeni başlamış okuyucuları bir konuda bilgilendirmeliyiz. Nietzsche 'ahlaksız' derken bu kelimeyi bizim günlük hayatta kullandığımız gibi hakaret kastıyla kullanmaz; o, 'ahlaksız' derken sürü ahlakının dışındaki olan, gerçeği kendi gözleriyle görüp değerlendiren, kendi ahlakını ve kendi değerlerini yaratan özgün insanı kast ediyor. Bu anlatılanlardan anlaşılacağı üzere Nietzsche kendisini de bir 'ahlaksız' olarak görmektedir ve hatta arkadaşı Malwilda von Meysenburg'a 15 Kasım 1888'de yazdığı bir mektubu 'Ahlaksız' diye imzalar.

Peki Nietzsche sürü değerlerinden, sürü ahlakından neden bu kadar tiksindir. Bu değerler hangileridir?

Örneğin Nietzsche sürünün anladığı şekliyle merhametten nefret eder. Çünkü bu hâliyle merhamet güçsüzü hep güçsüz hâlde tutan ve acının her tarafa yayılmasından dolayı sıkıntıyı artıran bir duygudur. Nietzsche'ye göre merhamet, zayıfların güçlülere acı çektmek için kullandığı sinsi bir silahtır; çünkü zayıflar sadece acılarını anlamamızı değil, bizim de acı çekmemizi isterler. En azından bu sayede bize acı çektirebildiklerini görmek isterler.

"Daha çok kendilerine acınılsın diye ağlayıp bağtıran ve bu yüzden durumlarının dikkati çekebileceği anı kollayan çocukları gözlemlemek yerinde olur; hastalarla ve ruhsal rahatsızlığı olanlarla ilişki içinde yaşandığında, bu yakınmaların ve inlemelerin, mutsuzluğun sergilenmesinin, aslında orada bulunanlara acı çektirmek amacını güdüp gütmmediğini sorar insan kendisine: sonra da berikilerin dile getirdiği acıma, zayıflar ve acı çekenler için bir tesellidir. Görürler ki tüm zayıflıklarına karşın en azından hâlâ bir güçleri vardır: acı çektirme gücü." İPİ 1, s.69-70

Nietzsche acı çeken insanlarla ilgili ilginç bir gözlemde daha bulunur. Ona göre, acı çekmekte oldukları için başkalarından merhamet bekleyen insanlar aslında bu durumu kendileri davet ederler. Onlar sürekli eski yaraları kanatarak, acı arayışı peşinde geçmiş ve şimdiki sürekli kurcalayarak acıya ulaşırlar.

"Acı çekenler, acı dolu duygulara fırsat yaratmada gösterdikleri ürkütücü isteklilikle birleşirler; kuşkulu olmaktan, kötülükler ve yalandan zedelemeler üstüne kendi kendilerini yemekten hoşnutturlar; kötülüklerinin zehriyle kendilerini zehirleme ve ısırdırap dolu kuşkuların zevkini sürme fırsatlarını sunan karanlık ve soru dolu olaylar için geçmişlerinin ve şimdilerinin bağırsaklarını karıştırıp araştırırlar – en eski yaraları deşerler, en uzun süre tedavi görmüş yara izlerini kanatırlar, dostlarından, çocuklarından, onlara en yakın olanlardan caniler yaratırlar." ASÜ, s.131

Nietzsche her acının kişisel olduğunu ve bu nedenle aslında birinin başkasının acısını gerçek anlamda hissetmesinin imkânsız olduğunu düşünür. Acıma duygusunda başkasının acısını kişisel olmaktan çıkaran, tüm acıları neredeyse aynılaştıran bir şeyler vardır. Bu kadar kişiye özgü şeye sadece bu yüzden bile dokunulmamalıdır belki de...

"Bizim kişisel, en derin acımızı neredeyse hiç kimse kavrayamaz, hemen hemen hiç kimse ona ulaşamaz. Aynı kaptan bile yesek, burada komşumuz için örtük kalırız. Şu da var ki, insanlar, acı çektiğimizin farkına vardığında, bizim acımızı yüzeysel bir biçimde yorumlarlar. Acıma duygusunun ta

özünde, onun başkalarının acısında kişisel olan her şeyi sıyrıp atması vardır.” ŞB, s.202

Yani başkalarının acısı aslında tam olarak içine girilemeyecek bir alandır. Bu yüzden de onun kişiselliğini görmezden gelip içine nüfuz etmeye çalışılmalıdır. Her acı bireyseldir ve öyle de yaşanmalıdır. Zaten öyle ya da böyle herkesin payına düşen belli bir acı miktarı var. Herkes, hiç sızlanmadan ve asilce kendi payına düşen acıyı çekmelidir. Kendi acısı için açık ya da gizli merhamet dilenmemelidir. Bunun dışında Nietzsche, ‘hayatın büyük ekonomisi’nin zafer kadar yenilgiyi, iyilik kadar kötülüğü, zevk kadar acıyı gereksindiğini söyler. Yani acı ve sıkıntı da, haz gibi, şehvet ve mutluluk gibi zorunludur insan için. Yardımsever pozlarla aslında derinliğini asla kavrayamayacağımız bir acıyı, üstelik karşı tarafın buna ruhunun derinleşmesi için ihtiyacı da varken ortadan kaldırmaya çalışmak Nietzsche’ye göre ‘yazgının rolünü üstlenmek’tir, ‘entelektüel hoppalık ve edepsizliktir’.

“Ruhumun bütün ekonomisi, rahatsızlıktan etkilenen denge, yeni kaynakların, gereksinimlerin açığa çıkacağı yol, bütün yaraların iyileşeceği yol, geçmişin bütün dönemlerinin dökülüp atılacağı yol – bizim sevgili acıyan arkadaşlarımız sıkıntının içinde bulunabilecek bu tür şeylerin hiçbirine aldırılmaz. Yardım etmek isterler, gelgelelim, derdin kişi için zorunlu olduğu konusunda hiçbir düşünceleri yoktur. Oysa yılgınlıklar, yoksunluklar, güçten düşmeler, gece yarıları, maceralar, riskler, gaflar senin için de, benim için de karşıtları ölçüsünde gereklidir.” ŞB, s.203

Biz bir insanın ruhunun ne kadar acıya ihtiyacı olduğunu ya da acıyla olan özel ilişkisini asla bilemeyiz. Dolayısıyla acı çeken birine şahit olduğumuzda hemen hiç düşünmeden onun acısını hafifletmeye ya da ortadan kaldırmaya çalışmak Nietzsche'ye göre acıyı, sıkıntıyı derhâl yok edilmesi gereken iğrenç şeyler gibi gören 'yardımseverlerimiz'in tutumudur. Çünkü 'acıma dini' (yürek) onlara derhâl yardım etmelerini buyurur ve onlar en hızlı yardımı götürdüklerinde en çok yardım ettiklerini düşünürler. Bu 'acıma dini' mensupları insanın en büyük acısının, aynı zamanda onun en büyük mutluluğuna ve huzuruna giden bir yol olabileceğini asla düşünemezler.

"Yardımseverlerimiz insanın cennetine giden yolun her zaman onun cehenneminden, şehvete düşkünlüğünden geçtiğini anlamazlar." ŞB, s.203

Nietzsche'ye göre bir grup insan da vardır ki kendilerini 'iyi' olduklarına inandırabilmek için merhamet göstermek zorunda olduklarını sanırlar. Merhamet göstermeyi iyilik sanan böylesi bir anlayışı Nietzsche 'aptalca' diye niteler.

"Mutsuzlar öylesine aptaldırlar ki, onların nezdinde acıma göstermek, dünyanın en büyük iyiliğidir." İPİ 1, s.69

Nietzsche merhamet gösterme örtüsü altında aslında bir tür haz duyan, mutlu olan kişilerden de tiksindir. Bu tipler hep acıyacak birilerini ararlar. Başkalarının hep acınacak durumda olması aslında onların zavallı ruhlarını okşar. Hemen acıları,

düşmüşlükleri görürler çünkü kendileri de oradan beslenirler. Sevinçleri, coşkuları ve mutlulukları sevmezler hiç. Onların sefil ruhlarına göre değildir bu pırıltılar. Nietzsche sahte merhamet gösterileri yaparak mutlu olan bu tipleri 'utanmaz' diye niteler.

"Sabiden hoşlanmam yufka yüreklilerden, merhamet ederek mutlu olanlardan: utanma fazlasıyla eksiktir onlarda." Z, s.96

Nietzsche merhametin genellikle kılık değiştiren, sahtekâr bir duygu olduğunda ısrarcıdır. O, çoğu bayağı insanın başkalarının acılarından bir tür zevk duyduğunu ve bu şehvetle karışık zevkin de merhamet örtüsü altına saklanmaya çalışıldığını savunur.

"Çok zalim gözleriniz var bence ve şehvetle bakıyorsunuz acı çekenlere. Şehvetiniz kılık değiştirip de, merhamet adını almadı mı sadece?" Z, s.60

Nietzsche kendini sürekli merhamet dilenmek zorunda hisseden insanlara karşı bizi uyarır. Dikkat etmemiz gereken şey, bu tarz insanların bekledikleri merhameti elde edebilmek için takındıkları 'sempatik' ve 'insanca' tutumdur.

"Hastalar ve güçsüzler daha sempattirler, 'daha insanca'dırlar: daha kötü niyetlidirler: kötü niyeti yaratanlar hasta insanlardı." Gİ, s.546

Nietzsche burada belki de kötü niyetin kaynağında bir eksikliği ve acizliği gördüğünü söylemek istiyor. Öyle ya 'tam' olan kendisiyle hoşnuttur ve kötü niyet, kör yıkıcılık beslemesi için bir nedeni yoktur. Yine Nietzsche bir başka aforizmasında kendinden hoşnut olmayanların çok tehlikeli insanlar olduğunu ve sürekli olarak bunun öcünü almaya hazır beklediklerini söylemiyor mu?

"İnsan kendisi ile doyuma ulaşmalıdır. Ancak o zaman bir insana bakmaya gönül indirilebilir. Kendisi ile yetinmeyen biri, sürekli aç almaya hazırdır, biz ötekiler de onun çirkin görünüşlerine katlanmak zorunda kalarak, onun kurbanları olacağız. Çünkü çirkinliğin görüntüsü insanı kötü eder, içini karartır." ŞB, s.175

Nietzsche hem merhamet bekleyen, hem de merhamet gösteren tarafındaki kuşkularını böylece ortaya koyduktan sonra çok daha sert bir tespit yapar. Ona göre, güçsüzlüğü koruyup yaygınlaştırdığı ve gücün artmasını engellediği için de çok tehlikeli bir duygudur merhamet. Merhamet, çöküşü ve yozlaşmayı artıran bir duygudur Nietzsche için. Ve bu yönüyle de her türlü ahlaksızlıktan bile tehlikelidir.

"Merhametin, her türlü ahlaksızlıktan daha tehlikeli olduğunu fark ettim... İnsan, felakete saygı göstermelidir – güçsüzlere 'yok ol' diyen felakete." Gİ, s.57

Merhameti böyle lanetledikten sonra Nietzsche 'büyük yürekler'i de uyarır. Onlar, bir şekilde merhamete yol açabi-

leceği için sıkıntılarını bile açık etmemelidirler. Aksi takdirde vicık vicık merhamet onları da sarıp sarmalayabilir. Acı severler hemen çevresine üşüşür ve ona şehvetle karışık merhamet duymak için hiçbir fırsatı kaçırmazlar.

"Sıkıntılarını dışa vurmak büyük yüreklere yakışmaz!" PB, s.101

Nietzsche, tıpkı merhamet gibi, sürünün iyilik sevdasına da çok mesafelidir. Ona göre, iyilik de içinde bol miktarda arıza barındırır. Bunlardan biri korkaklıktır. Nietzsche'ye göre iyilik duyguları en başlarda bir korkaklık sonucu oluşmuş ve kuşaktan kuşağa aktarılmışlardır. Yani bu korkakça iyilik bize kalmış bir genetik miras olabilir.

"İyi huylu insanlar, atalarının yabancı saldırılar karşısında yaşadıkları sürekli korku ile bu özelliği kazanmışlardır – onlar yumuşatmış, yatıştırmış, af dilemiş, önlem almış, unutmuş, yüze gülmüş, sinmiş, acılarını ve bıkkınlıklarını gizlemiş, karakter özelliklerini hemen törpülemiş – ve sonunda bu yumuşak ve iyi işleyen mekanizmayı çocuklarına ve torunlarına aktarmışlardır. Daha olumlu bir yazgıları olsaydı, sürekli korkmalarına neden olmazdı." TK, s.196-197

Nietzsche'ye göre, bazı insanlar da iyilik yapıp manevi tatmin sağlama peşindedirler. Yani böyle insanların iyilik yapmaya ihtiyacı vardır. Böylece kendilerini ne kadar iyi insanlar olduklarına inandırabilirler. Nietzsche, miskinlik, ikiyüzlülük ve zayıflık doğuran böyle bir eylemi elbette onaylamaz. Ayrıca çok bencilce duygularla güdülenen bu iyilik kalkışması ço-

ğunlukla içinde bol miktarda kabalık da barındırır.

"İyiliksever biri, iyilik yaptığında maneviyatını tatmin eder. Bu ihtiyacın şiddeti ölçüsünde, ihtiyacını tatmin etmede kendisine hizmet eden kişiyi çok az düşünür, kabalaşır ve belki kırıcı bile olabilir." TK, s.204

Nietzsche sanki iyilik yapmaya da, iyilik görmeye de ihtiyaç duymayacak insanların özlemi içindedir. İyilik ille de yapılacaksa, bu sadece güç fazlalığından, taşan bir iyilik olmalıdır. Korkaklığın değil gücün, manevi tatmin duygusunun değil hayatı yüceltme arzusunun yönlendirdiği bir iyilik olmalıdır bu. Zayıfın zayıfa yaptığı ve onu daha da alçaltan değil, güçlünün güçlüye yaptığı ve onu daha da güçlendirmek amacı güden bir jest olmalı bu. Elbette başkasına yardım etmek de isteyeceğiz ama bu, anladığımız ve eşitimiz olana, sadece onu daha yüceltmek, daha sevinçli kılmak için yapılacak bir yardım olmalı.

"Yardım etmeyi de isteyeceksin ama yalnızca seninle benzer acıyı, benzer umudu paylaştıkları için anladıklarına – arkadaşlarına; bu yardım etme kendine yardım edecek biçimde olacak. Onları daha yürekli, daha yılmaz, daha yalın, daha sevinçli kılmak isterim. Bugün pek azının anladığı, en az da acıma vaizlerinin anladığı şeyi öğretmek isterim: Acıyı değil sevinci paylaşmayı." ŞB, s.204

Nietzsche'nin sürünün alçaltıcı merhameti ve iyilik sevdasını eleştirirken üzerinde durduğu bir başka nokta da 'iyilik

yap, iyilik bul' formülüyle anlatılan genel yaklaşımdır. 'İyilik yap, en azından kötülük görme ve acı çekme' diye de formüle edilebilecek olan bu beklenti yine korku temeline dayanır.

*"Aslında çoğunlukla tek bir şeyi isterler, saflık içinde: kimse-
nin kendilerine acı çektirmemesini. Bu yüzden herkesten er-
ken davranıp, iyilik yapmak isterler herkese. Oysa korkaklık-
tır bu: adına 'erdem' denilse bile."* Z, s.190

Zaten Nietzsche'ye göre sürü, korkaklığına ve pısırlıklı-
ğa iyilik; duyduğu şehvetle karışık zevke ve aşağılama arzu-
suna merhamet; kölece itaatine ve kuralcılığına ise sadakat
ve dürüstlük der. Ve tüm zaaflarına, bayağılıklarına toplu-
ca erdem elbisesi giydirir. Aynı zamanda bir saldırı silahı da
olan sürünün erdemleri gören gözlerde ancak tiksinti uyan-
dırır. 'Erdem', sürünün ağzına hiç yakışmayan bir kelimedir
Nietzsche'ye göre.

*"Ah, nasıl da eğreti durur 'erdem' sözü onların ağzında! Ve,
'ben adilim' dediklerinde her zaman, 'intikamım alındı' di-
yorlarmış gibi cınlar sesleri. Erdemleriyle düşmanlarının
gözlerini oymak isterler; ve sırf başkalarını alçaltmak için
yükselebilirler. Kimileri de bataklıkta yaşar ve konuşur içinden:
Erdem, usulca oturmaktır bataklıkta."* Z, s.104

Yine Nietzsche'ye göre bazıları denetimi ve baskıyı, bazı-
ları da hep seçip ayıran, hep kötüyü gören kendi zavallı göz-
lerini erdem sanır.

"Kimileri de, 'erdem gereklidir' diye konuşup durur, erdem uğruna; ama aslında polis in gerekli olduğuna inanırlar sadece. Ve insandaki yücelikleri göremeyen kimileri de, insanın aşağılıklarını çok yakından görmeyi erdem zanneder; yani, kendi kem gözüne erdem der." Z, s.105

Yani sürüden olan neredeyse herkes erdemli olduğu iddiasındadır ve Nietzsche de neyin iyi, neyin kötü olduğunu bildiğini varsayan ve kendisini hep iyiyle özdeşleştiren bu insan türünü alabildiğine aşağılar.

"İnsan, sadece erdemliyse çok küçük bir insan türüdür. Erdem bazı koşullarda daha çok aptallığın şerefli bir biçimidir." Gİ, s.222

Nietzsche ayrıca her türlü bayağılıklarını ve çirkinliklerini 'erdem' ve 'ahlak' örtüsü altına gizlemeye çalışanlara da öfkesini kudar. Ne kadar ahlaklı ve erdemli olduklarını sürekli gösterip durmak isteyen bayağı sürü insanlarına Nietzsche 'ahlak mastürbasyoncuları', 'otuzbirciler' der.

"Aralarında kılık değiştirmiş intikamcı yargıçlar var; sürekli, 'adalet' sözünü zehirli bir balgam gibi taşıyorlar ağızlarında. Aralarında, en iğrenç boş insan türü eksik değil, yalancı hilkat garibeleri; amaçları 'iyi ruhlar' olarak görünmek. Sizi gidi, ahlak mastürbasyoncuları; 'otuzbirciler' türü sizi." ASÜ, s.127

Nietzsche'nin bu aforizmasını okuyunca aklıma toplulu-muzda sayıları hayli fazla olan 'ahlak bekçileri' geldi. Hani mahallenin namusu bu eblehlerden sorulur. O küçücük beyinle-riyle herkese hemencecik ahlaksız damgası vurmaya hazırdır-lar. Ahlak, namus, din hepsi bu fındık beyinlilerden sorulur. Kendileri gibi olmayana hiçbir şekilde hayat hakkı tanımaz-lar. O meşhur merhamet ve insanlık gösterileri anında bu-harlaşıverir. Çünkü onların bayağı merhametleri sadece sürü içinde geçerlidir. Neredeyse hiçbirinin işi gücü yoktur. Ta-bii kadrolu 'ahlak bekçiliği' işini saymazsak. Hepsi de aslında yıllanmış yalanlar olan mutlak doğrulara sahiptirler. Bu ne-denle asla esnek değillerdir. Her mahallede bolca bulunurlar.

Peki ahlak ve erdem hakkında bu kadar ağır laflar eden Nietzsche'nin inandığı hiç bir ahlaki değer yok mudur? Var-sa onlar nelerdir? Şimdi bu soruları değerlendirelim biraz.

Örneğin Nietzsche acıma hakkında ne düşünür, o, hiç mi acıma duymaz?

Elbette Nietzsche de acıma duyar; hem de derinden. Ama onun acıma kriterleri biraz değişiktir. Onun acıma duygusu manevi tatmine ya da şehvetle karışık bir merhamet gösteri-sine benzemez. Bakın durumu kendisi nasıl anlatıyor:

"Ben boşa harcanan değerli yetenekleri gördüğümde ya da bi-rilerinin aptalca tesadüfler yüzünden olabileceğinden daha azında durduğunda acıma hissedirim." Gİ, s.248

Nietzsche'nin duyduğu merhamet yüceltmek içindir, al-çaltmak için değil. O, ziyan olan bir değere, yeteneği ve gücü olduğu hâlde çıkabileceği kadar yükseğe çıkamamış insanla-

ra üzülr daha çok. Bir çeşit hayıflanma gibi belki.

Ayrıca o çok değer verdiği dört tür erdemden daha söz eder. Bunlardan ilki Nietzsche'nin 'en ender bulunan erdem' diye niteleyerek en üste koyduğu 'adalet'tir.

"Doğrusu, saygımızı, adalet dürtüsüne ve gücüne sahip olan kişiden daha fazla hak eden kimse yoktur: çünkü o kimsede erdemler, dört bir yandan nehirleri içine alan dipsiz bir denizdeki gibi, birleşir ve gizlenirler." TYİYS, s.50

Görüldüğü gibi Nietzsche adaleti, içinde tüm erdemlerin birleştiğı en üstün erdem sayıyor. Gerçekten kişi adaletli olabilmek için her türlü önyargıdan, kibirden ve buna benzer kusurlardan uzak olmalıdır. Adalete böylesine önem veren Nietzsche bir başka yazısında ise onu sevgiden bile üstün tuttuğunu gösterir.

"Neden sevgiye, adaletin aleyhine daha büyük bir değer verilir ve sanki ondan çok daha yüce bir varlıkmış gibi, en güzel şeyler sevgi hakkında söylenir? Oysa sevgi adaletten açıkça daha aptal değil midir?" İPİ 1, s.80

Nietzsche'de adaletin ayrıcalıklı yerini böylece belirttikten sonra onun çok değer verdiğı bir başka erdeme geçebiliriz: 'asalet'. Asalet, Nietzsche için çok önemlidir ama o bununla seçkin bir kan ya da yüksek bir zümreye ait olma anlamında anlaşılan asaleti kastetmez. O, asalet derken tavırlarda ve ruhta asil olmayı, büyük olmayı kasteder. Zaten Nietzsche yazılarında asil olmaktan ne anladığını ayrıntılı bir şekilde

de açıklar. Nietzsche'ye göre:

"Asil olmak; yoksulluğa ve hastalığa tahammül etmek, kolay onurlardan sakınmak ve kolaylıkla öven herkese karşı güvensizlik, – çünkü öven herkes, ne övdüğünü anladığına inanır – sürdürülen düşmanlıklara tahammül etmek, demagojiye ve aşağı tabaka laubaliliğine karşı tiksinti duymak, sürekli olarak büyük çoğunluğa sözlerle değil ama eylemlerle ters düşmektir." Gİ, s.589-590-591

Nietzsche adalet ve asaletin dışında bir başka erdemden daha söz eder: 'cesaret'. Fakat o cesaret derken, tehlikeleri fark edemeyecek kadar aptal olanların genellikle yaptığı bilinçsizce ateşin üstüne yürümeyi, kof kahramanlık gösterilerini ya da tehlike yokmuş gibi davranmayı kastetmez. Günümüzde 'cahil cesareti' diye nitelediğimiz bu cesarettten hayli farklıdır Nietzsche'nin sözünü ettiği cesaret. Nietzsche cesaret derken cesurca sorgulayan, yıkan, arayan, entelektüel cesareti kasteder. Böyle bir cesaret kendisine verilenle asla yetinmez ve tüm değerleri sorgular. O, realiteyi kendi gözleriyle görmek ister. Bu, elbette bazı tehlikeler barındırır ve Nietzsche de bu tehlikelerin farkındadır. Hatta o, sürünün bayağı konforunda yaşamaktansa tehlikeli yaşamayı önerir.

"İnanın bana varoluşun hasadından en büyük ürünü, en büyük hazzı yaşamamanın gizi, tehlikeli yaşamaktır... Kentlerinizi Vezûv'ün eteklerine kurun. Gemilerinizi haritası çıkarılmamış denizlere gönderin. Benzerlerinizle ve kendinizle savaşa savaşa yaşayın! Ormanlarda ürkek bir geyik gibi gizli saklı yaşamakla yetindiğinizde iş işten geçmiş olur." ŞB, s.171-172

Yukarıdaki tehlikeler (ve elbette keşifler) entelektüel cesaret sahibi insanları bekleyen şeylerdir. Onlar, sürü insanından farklı olarak, yıkmaktan, tehlikeye atılmaktan, savaşmaktan, şeytanın avukatlığını yapmaktan ve elbette yeni değerler yaratmaktan korkmazlar. Onlar bu yüzden 'güçlü ve özgür tinler'dir. Nietzsche için bu tarz cesaretin belki de en önemli ölçütü hiçbir yalana ihtiyaç duymadan gerçeğe tahammül edebilmektir.

"Bir tin ne kadar gerçeğe tahammül edebilir, bir tin ne kadar gerçeğe cesaret eder? Benim için bu değerın gerçek standardı hâline geldi." Gİ, s.635

Gerçeği arayan, bulabildiğine tahammül eden ve yıkıcı da olsa her türlü bilgiye, yeniliğe cesaret edebilen kişi Nietzsche için entelektüel cesaret sahibi güçlü bir tindir. O, yanardağın eteklerinde yaşayabilen ve korkusuzca açık denizlere çıkabilmektedir. O, 'yüksek dağda, buz içinde gönüllü yaşayan' bir özgür tindir. Nietzsche yazılarında adalet, asalet ve entelektüel cesaretin dışında bir erdemden daha söz eder: 'nezaket.'

"Nezaket çok iyi bir şeydir ve gerçekten dört ana erdemden biridir." TK, s.219

Lou Salome'nin *Nietzsche* adlı kitabında yaptığı tahlili düşünecek olursak Nietzsche'nin kişisel yaşamında da nezakete önem veren biri olduğunu anlayabiliriz. Lou'nun söz konusu kitabında 'çoğunlukla büyük bir nezaket ve geniş yürekli bir iyi huyluluk sergilerdi' diye tarif ettiği Nietzsche'ye

göre gerçek nezaket çok değerli bir erdemdir ve bize bazı başka erdemlerin de işaretini verir. O, taştan bir gücün ve asaletin göstergesidir.

"Gerçek kibarlık, asalet, ruh büyüklüğü ve bolluktan kaynaklanır." Gİ, s.585

Ne Çok Bira Var Alman Zekâsında!

Şu Nietzsche'nin Almanlara yaptığını belki de hiç kimse yapmamıştır. Onun Almanlar hakkında söylediğinin çok küçük bir bölümünü bir Türk yazar Türkler hakkında söylemiş olsa herhâlde ömür boyu iflah olmaz, gün yüzü göremezdi.

"Göz koyduğum şeylerden biri de Almanların en üstün hor görücüsü olmaktır. Alman kişiliğine karşı güvensizliğimi daha yirmi altı yaşında dile getirdim. Almanlar çekilmez şeylerdir benim için. Tüm işgüdülerime aykırı gelen bir tür insan düşündüğümde, ortaya hep bir Alman çıkar... Ayaktakımıdır Almanlar... Onlarla düşüp kalkmakla kendini aşağılamış olur kişi... Bu ırka dayanamıyorum; kişi onların içinde hep kötü çevrededir... Almanlar ne denli bayağı olduklarını hiç mi hiç bilmezler, ama bayağılığın son perdesidir bu, yalnızca birer Alman olmalarından bile utanmazlar." EH, s.110-111

Şimdi biraz hayal kuralım ve yukardaki cümleleri bir Türk

yazarın kendi ulusu için söylediğini varsayalım. Metin hemen önce 'büyük' gazetelere manşet olur. Muhtemelen şehit haberlerinin hemen yanında yer alır ki vuruculuk gücü artsın. Gazetelerin başyazarları hemen bir başyazı döşenirler. Konu malum. Uğruna bilmem kaç bin şehit verilen ve şanlı bir tarihe sahip olan Türklerin ne kadar asil bir millet olduğunu bazı haddini bilmez Türklere yeniden hatırlatmak. Yani bir başka yazarın vaktiyle pek güzel dediği gibi, bir güzel 'Türk'e Türk propagandası' yapılır. Gazeteler hedef kitleleri olan çok duygulu sığırları istedikleri kıvama getirebilmek için günlerce nöbetleşe çalışırlar. Elbette 'vatan aşkı'yla ve linç psikolojisiyle. Arada yalan yanlış bir sürü şey de yazılır ki müşteri tam kıvamına gelsin. Böylece Nietzsche'nin gazeteler hakkındaki güzel sözünü de doğrulamış olurlar.

"Gazete; lüzumsuzların çıkarttığı balgamdır." Z, s.54

Tabii ki bu kadarla kalmaz. Artık yol açılmıştır ve nefretin çığ gibi büyümesini sağlamak onlar için çocuk oyuncağıdır. Önce kurbanlarını kendi bulundukları bataklığa çekerler ve orada da tecrübeleriyle infazı yaparlar. İlk iş olarak kurbanı birkaç güzel sıfat seçerler: hain, içbirlikçi, bilmemne uşağı, bölücü vb. Kurban artık bu sıfatları ölene kadar tescilli marka olarak, üstünden hiç çıkaramayacağı demirden bir elbise olarak kullanmak zorundadır. O, artık hain X ya da içbirlikçi Y'dir.

Kurban büyük bir hata yaparak ete susamış azgın kitleye bir koz vermiştir. Kurban hatalı olduğuna göre onun geçmişinde de mutlaka falsolar vardır. İtinayla bu işaretler aranır ve mutlaka gerekli veriler temin edilir. Aslında onun ne halt ola-

cağı görmeyi bilen gözler için çok önceden bellidir. Mesela kurban herkesin çılgınca sevindiği futboldaki milli bir zaferden sonra hiç sevinmemiştir ya da emniyet şeridini kullanmış, köprüden kaçak geçmiş, içmeden sarhoş olmuştur. Kurbanın ıssız bir yerde ve loş bir ışıktaki derin derin düşündüğü bile görülmüştür. İlgili görüntüler hemen gazetelere ve televizyonlara düşer.

Artık zamanı gelmiştir. Sabun köpüğü diziler gibi bölüm bölüm haftalarca sürdürülen linç kampanyası etkisini gösterir. Bilmemne ocaklarından ya da filan ocakbaşından öfkeli kalabalıklar artık öç almaya hazır hâle getirilmişlerdir. Şimdi hepsi işyerinde aşağılanmanın, hayatta çuvallamanın, kendi payına düşen acıların ve kadınsızlığın öcünü almak için yeterince kıvama gelmişlerdir.

Ağızlarından köpükler çıkara çıkara, bağıra çağıra bir meydana toplanır kuru kalabalık. Tek başınayken kendini bir hiç hisseden bir sürü insan, bu hiçlik duygusunu kalabalık içinde unutmaya ve gizlemeye çalışır. Aslında onlar kalabalığı, kendilerine bunu unutturduğu için çok severler. Feryat, figan, telin, gürültü arşılâya yükselir. O kadar böğürtü arasında hiçbir fikri incelik, hiçbir insan sesi duyulmaz. Sadece kılıçlar çekilir, kırbaçlar şaklatılır. Doğal olarak şu aforizmayı daha önce hiç duymamışlardır.

"Kırbacını öyle şaklatma! Gürültü düşünceleri öldürür." Z, s.258

Sürünün boş sözlere karnı toktur. Onlar bir hainin neye layık olduğunu gayet iyi bilirler. Mutlaka kan çıkmalıdır teskin olmaları için. Şimdi dökülecek kan onlar için zaferlerini

simgeleyen kutsal bir sıvıdır. Zaten yüzyıllar boyu hep böyle yapmışlardır; ya şehit vermişler ya da şehit olmuşlardır. Hem de sorgusuz sualsiz. Elbette Tefik Fikret'in şu dizeleri de onlara hiçbir şey söylemez:

"Din şehid ister, asuman kurban,

Her zaman, her tarafta kan, kan, kan!"

Sürü, kanın bozma, zehirleme gücünü ise bilmez. Sürekli kanla düşünmeye alışmış beyinler artık kansız bir şeyi hayal bile edemez hâle gelirler. Kan, en masum, en meşru hakikati bile zehirler, haklılığını ortadan kaldırır ve kirletir.

"Kan, en kötü tanığıdır hakikatin; kan, en arı öğretiyi bile zehirler." Z, s.101

Kurbanın maketleri ellerde bayram balonları gibi taşınır. Sonuçta bu da bir tür bayramdır. 'Milli Köpürme, Taşma ve Hezeyan Bayramı'. 'Nefret Bayramı.' Bir tür şeytan taşlama ya da cadı süre avı. Ortada, kötülüğü konusunda herkesin görüş birliğine vardığı bir kurbanın olması ve mutlak haklı olmanın muzaffer bilinciyle mağrur durumda olan kocaman bir sürünün coşkusu bayram iklimini pekiştirir. Bu vecd halinde maketler, resimler yakılır, küfürler edilir ve rahatlanır. Sürü içgüdüsel olarak farkında olduğu bir rahatsızlığı böylece giderir. Kurban çok yükselmiştir. Artık onlardan değildir. O, sürü için açık bir tehdittir ve başı derhâl ezilmelidir. Onun esas suçu budur. Sürünün daha doğru dürüst yürümediği bir yerde, o uçmaya kalkmıştır.

"Onların üstüne çıkıyorsun: ama ne denli yükseğe çıkarsan, o

*denli küçük görünüyorsun basedin gözüne. En çok da uçan-
dan nefret edilir.” Z, s.69*

Görev tamamlanmıştır. Kinler kusulmuş, kurban lanetlenmiş ve apar topar yurt dışına kaçmak zorunda bırakılmıştır. Memleket böylece bir beladan daha kurtarılmıştır. Sürünün değerlerine karşı çıkmamanın ne anlama geldiği herkese bir defa daha hatırlatılmış ve gerekli kişilere de aba altından sopa gösterilmiştir. O çok merhametli, ahlak bekçisi ve her biri samimi inananlar olan sürü erbabının nasıl böyle kana susamış canavarlara dönüşebildiğine pek dikkat çekilmez.

Ertesi gün gazeteler güzel, yatıştırıcı başlıklarla çıkar: ‘Sağduyulu Olmalıyız!’, ‘Tahriklere Kapılmayalım!’, ‘Şimdi Birlik Zamanı!’ ‘En Fazla Birlik ve Beraberliğe İhtiyacımız Olan Şu Dönemde...!’

Yani anlayacağınız Almanya’da Nietzsche olmak çok kolay. Sen gel de bu memlekette sürüye muhalif ol. Her neyse biz konumuza devam edelim.

Nietzsche başından beri Alman olduğunu bile inkâr etmiştir. Ortada bu durumu kanıtlayan bir veri olmasa da o bir Polonya soylusu olduğu iddiasındadır.

“Ben saf kan Polonya soylusuyum, tek damla bile kötü kan karışmamış, Alman kanı hiç mi hiç.” EH, s.16

Nietzsche felsefe söz konusu olduğunda da Almanları aşağılamaya devam eder. Ona göre felsefenin soylu dünyası hiç kaba saba Almanlara göre değildir.

"Felsefenin ince ve soylu dünyasına girebilmek benzersiz bir seçkinliktir – Almanlıkla hiç ilgisi olmamalı insanın bunun için." EH, s.51

Tabii bu konuda Nietzsche'ye katılmak pek mümkün değildir. Bunun için felsefe dünyasını halen çok fazla etkilemeye devam eden Alman filozoflardan bazılarının adını anmak sanırım yeterli olacaktır: Leibniz, Kant, Hegel, Schopenhauer, Heidegger ve çağdaşlardan da Adorno, Horkheimer ve Habermas. Bu liste elbette daha da uzatılabilir ama benim Nietzsche'nin bu savına katılmadığımı anlatmak için bu kadarı yeterli olur sanırım.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Nietzsche bir 'vatansız'dır. Vatansız olmasının yanında onun özellikle olgun dönemlerinden sonra milli hislere sahip olduğunu gösteren bir işaret bile yoktur. Hatta elimizde bunun tam tersini savunan yazıları var. O, her türlü bağlılığın, bağlanılan şey ya da kişi ne kadar değerli ve yüce olursa olsun, bir hapishane olduğunu söyler.

Bu bağlamda her ne kadar Alman faşizmi Nietzsche'yi yahudi-karşıtı gibi gösterip kullanmaya kalktıysa da onun değil faşist, milliyetçi bile olmadığını, hatta Yahudilere de sempatiyle baktığını gösteren hayli yazısı vardır.

"Yahudilere epeyce gönül borcu vardır. En çok da ağlanacak ölçüde akıl dışı bir ırk olan, bugün bile hâlâ önce kafalarını yıkamaları gereken Almanlar... Yahudiler etki kazandıkları her yerde insanlara ince ayrımlar yapmayı, daha aydınlık, daha temiz yazmayı öğrettiler; onların ödevi her zaman 'akıl'a kulak verilmesini sağlamaktır." ŞB, s.220

Nietzsche aslında Alman olmaya değil de, 'Alman' sözcüğüne yüklenen milliyetçi ve ırkçı anlamlara karşıdır sanki...

"Bugün 'Alman' sözcüğünün kullanılageldiği anlamda, milliyetçiliği, ırklar arasındaki kini savunacak kadar, ulusal yürek kaşıntılarından, kan zehirlenmesinden haz duyacak kadar Alman değiliz." ŞB, s.256

Nietzsche ırk tahriklerine karşı çok mesafelidir ve kendini 'yurtsuz', 'iyi Avrupalı' olarak niteler. Zaten yaşam öyküsünü anlatırken, 1869'dan ölümüne kadar bir yurtsuz olarak Avrupa'da oradan oraya dolaştığından ve bir 'vatansız' olarak öldüğünden söz etmiştik.

"Biz yurtsuzlar, 'modern insanlar' olarak ırkça da, soyca da çok katlıyız, karışmışız. Bu yüzden, bugün Almanya'da Alman düşünmesinin bir işareti olarak boy gösteren yalancı ırk özsaygısı, ırk edepsizliği bizi baştan çıkartıyor... Bizler iyi Avrupalıyız." ŞB, s.257

Nietzsche kendi döneminde gözlemlediği Almanlara karşı ağır eleştiriler yapar. Bu eleştirilerin odağında bulunan rahatsızlık ise Almanların aşırı milliyetçi eğilimleri ve sahte ırk özsaygısıdır. Nietzsche bunu 'güç israfı ve aptallaşma' olarak niteler fakat yine de geleceğe dair bir umudu vardır.

"Bugün özellikle Almanlar başka yerdeki insanlardan çok daha az düşünüyor. Ama belki iki nesil sonra milliyetçi güç

israfına ve aptallaşmaya gerek kalmayacak.” Gİ, s.20

Nietzsche yaşadığı dönem Almanya’sında yoğun olarak şahit olduğu milliyetçiliğin altında fikri bir altyapı olmadığından ve bunun tahrik edilmiş heyecanlarla sürdürülen bir çılgınlık olduğundan emin gibidir:

“Tüm bu sığır milliyetçiliğın arkasında herhangi bir fikir varmı?” Gİ, s.472

Nietzsche’nin Almanlığa tepkisi daha çok o dönem Almanlarının aşırı milliyetçi oluşlarıdır. Nietzsche’ninki aslında milliyetçiliğe ve ırkçılığa bir tepkidir. Nietzsche zaten ahlak gibi, milliyetçilik gibi sürüce ulaşılan değerlere karşı hep kuşkuludur. O, böyle değerleri bir kaçış ve sığınma gibi görür. Nietzsche belki de haberdar olmadığı 18.yüzyıl İngiliz aydınlarından Samuel Johnson’un şu sözünü eminim çok beğenirdi:

“Milliyetçilik, alçakların son sığınağıdır.”

Nietzsche’nin Almanlara karşı bu denli alerjisinin bir nedeni de henüz hayattayken kendi ülkesinde karşılaştığı umut kırıcı muameledir. Yazar Abraham Wolf’un *Nietzsche’nin Felsefesi* adlı kitabındaki iddiasına göre Nietzsche, biraz da kitaplarının ve fikirlerinin Almanya’da hiç ilgi görmemesi yüzünden soğudu Almanlardan. Zaten bu konudaki sitemini Nietzsche kendisi de belirtir.

“Tam on yıl Almanya’da hiç kimse benim adımlı, o içine gömüldüğü anlamsız suskuya karşı savunmayı kendine dert edinmedi.” EH, s.111

Nietzsche 12 Şubat 1888'de arkadaşı Reinhard von Seydlitz'e yazdığı bir mektupta da benzer yakınmalarda bulunur.

"Bugünlerde bana bir dost sesi nadiren ulaşıyor. Yalnızım. Saçma bir şekilde yalnız. Kırk beşimde olduğum bugünlerde Almanya'da hâlâ isteksizce karşılanıyorum. 'Tuhaf', 'anlamsız' ve 'psikiyatrik', beni anlatmak için en sık kullanılan ifadeler."

Yani Nietzsche yaşadığı dönemde Almanları sevmemiş, Almanlar da onu anlamamış ve kabullenmemiştir. Nietzsche bir taraftan da bu durumu yadırgamaz. Kendisini yaşadığı zamanın ötesinde duyumsayan ve henüz kendi zamanının gelmediğini iyi bilen Nietzsche aslında anlaşılmasını da doğru ve haklı bulur.

"Daha şimdiden, getirdiğim doğruları duyacak kulaklar, alacak eller beklemem, kendi kendimle hepten çelişmek olurdu. Bugün beni duymamalarını, verdiklerimi almak istememelerini anlaşılır bulduğum gibi, ayrıca işin doğrusu da budur sanıyorum." EH, s.47

Yani Nietzsche'ninki zorunlu bir anlaşılma ve yalnızlık hikâyesi. O, örtüşmeyen zamanların kurbanı biraz da. Her istisnai varoluş gibi bunun bedelini fazlasıyla ödemiş biri Nietzsche. Sürüden kendini kurtaran her ayrıksı gibi muzdarip ve yeni değerler yaratan her öncü gibi yalnız.

İnsanlar Eşit Değildir ya da Nietzsche'nin Sosyalizmle İlişkisi

Nietzsche sosyalizmden tiksindir, çünkü eşitlik lafı bile onun tüylerini diken diken etmeye yeter. Nietzsche'ye göre, eşitlik ideali insanı aynı kabul eden, sürüleştiren bir idealdir. Bu ideal, gelişmenin, büyümenin ve çoğalmanın önünde bir engeldir. O, eşitliğe değil, herkesin sahip olduğu güç miktarına göre sıralandığı bir rütbe düzenine (rang order) inanır.

"İnsanlar eşit değildir. Eşit olmamalıdır da!... Yükselme doğru kurmak ister kendini yaşam, direklerle ve basamaklarla: çok uzaklara ve mutlu güzelliklere doğru bakmak ister – bu yüzden gereksinir yüksekliğe!

Ve yüksekliğe gereksindiği için, basamaklara da, basamaklar ve bu basamaklardan yukarı çıkanlar arasındaki çelişkiye de gereksinim duyar! Yukarı çıkmak ve yukarı çıkarak kendini aşmak ister yaşam." Z, s.111-112

Nietzsche sürekli 'eşitlik istiyoruz' diye ortalarda dolaşanları 'eşitlik vaizleri' diye niteler. O, eşitlik isteğinin bir tür gizli intikam olduğunu, yükselemeyenlerin, bu potansiyele sahip olmayanların herkesi kendi oldukları yere, aşağıya çekmek ve böylece kendileriyle eşitlemek istediklerini düşünür.

"İntikam almak istiyoruz ve bizimle aynı olmayan herkese küfredmek – böyle ant içer örümcek yürekli. Siz, eşitlik vaizleri, acizliğin tiranca çılgınlığı işte böyle eşitlik diye haykı-

rıyor içinizden: en gizli tiranca hazlarınız erdem sözcükleri kılığına giriyor!" Z, s.110

Nietzsche'ye göre sosyalizm, en az sayıda olanların (parti bürokrasisi), aptalların ve yüzeysel olanların tiranlığıdır. Nietzsche, sahip olmayı ve daha fazlasına sahip olmayı istemeyi içgüdülerin en eskisi ve en sağlıklısı sayar. Büyümek, artmak ve çoğalmak yaşamın kendisidir. Nietzsche bunları yadsıyan sosyalizmde yaşamı inkâr eden bir şeyler bulur.

"Sosyalizm doktrinde gizli, oldukça fena hâlde bir 'yaşamı inkâr istenci' vardır." GI, s.107

Nietzsche birer yozlaşma örneği olarak Hristiyanlık ve sosyalizmin aslında birbirine benzediklerini düşünür. Hatta sosyalizmi Hristiyanlığın laik bir devamı gibi görür. Ona göre her iki sistemde de güçsüz ve yoksulların zorbalığı söz konusudur. Bunun dışında hem Hristiyanlık, hem de sosyalizm kinden beslenir. Nietzsche'ye göre Hristiyanlıkta bu kin içe dönüktür ve suçluluk (günah) olarak yaşanır. Sosyalizmde ise aynı kin topluma ve düzene yöneltilir; saldırgandır. Nietzsche'ye göre 'ahiret günü' ile devrim beklentisi bile benzerlik gösterir. Her ikisinde de ortak tema bir tür hesap kapatmadır.

"Ahiret günü bile intikamın tatlı avuntusudur – sosyalist işçinin beklediği devrimin, biraz daha uzak bir zamanda düşünülenidir..." PB, s.85

O, gün gelecek ve hesap görülecektir. Ezilenler, yoksullar ve zayıflar mutlu olacaklardır. Sosyalizmin Hristiyanlıktan farkı ise hesabı öte dünyada değil, bu dünyada görmeyi vadetmesidir.

Nietzsche'nin sosyalizme bu denli karşı olmasının en önemli nedeni, bu sistemin 'devletçi' anlayışıdır. Bütün felsefesi göz önüne alındığında Nietzsche, ahlak ve din gibi mutlaklara şiddetle karşı çıkar. İstisna olana, bireye gelişimi için daha fazla alan sağlamak isteyen Nietzsche'nin bütün bunları tuz buz eden despotik bir devleti öngören sosyalizme sempatik bakması beklenemezdi zaten.

"Sosyalizm, mirasını devralmak istediği despotizmin hayalperest küçük kardeşidir; demek ki çabaları en derin anlamda gericidir. Çünkü, sadece her zaman despotizmin sahip olduğu ölçüde bir devlet gücünü özlemektedir, bireyi düpedüz yok etmeye çalışarak, geçmiştekilerin tümünü de aşmaktadır. Onun gözünde birey, doğanın haksız bir lüksü olarak görünmekte ve topluluğun amaca uygun bir organı olarak iyileştirilmesi gerekmektedir." İPİ 1, s.312

Burada ahlak ve sosyalizmin bireye bakışındaki ortaklığa da dikkat etmek gerekir. Bilindiği üzere sürü ahlakı için sürü değerlerine karşı çıkan istisnai birey bir tehlikedir ve bu nedenle yok edilmesi gereken bir tehdittir. Totaliter bir örgütlenme olan sosyalizmde de birey 'kamu yararı' için bir tehlike ve bir lükstür. Birey sosyalizmde toplumun, toplumsal olanın bir karşı tezidir âdeta. Bu bağlamda her iki sistem de bireyi iyileştirilmesi gereken bir hastalık gibi görür ve ondan korkar.

Sosyalizmin devleti bir put hâline getirmesi ve 'olabildi-

ğince çok devlet' isteği Nietzsche'ye göre zaman içinde kendi karşısını mutlaka doğurur: 'Olabilmişince az devlet'. Bu anlamda Nietzsche, sosyalizmin devlete bu kadar tutkuyla sarılmasının bir yararı olabileceğinden de söz eder.

"Sosyalizm, her türlü devlet gücü yığılmasının tehlikesini son derece zalimce ve etkin bir biçimde öğretmeye ve bu bakımdan bizzat devlete karşı güvensizlik uyandırmaya yarayabilir." İPİ 1, s.312

Nietzsche bir mutlak güç olan ve tanrının yeryüzündeki temsilcisi olma iddiasındaki devlete şiddetle karşıdır. O, 'daha çok devlet'in, 'daha az birey' anlamına geldiğini çok iyi bilir. Tanrıya karşı olan Nietzsche'nin, onun yeryüzündeki temsilcisi olan devlete karşı olmaması ise zaten düşünülemez. Nietzsche için devlet 'lüzumsuzların putu'dur.

Sosyalizmi despotik, eşitlikçi ve devletçi olduğu için, bireye yer bırakmadığı için eleştiren Nietzsche, bu davanın inanmışlarına da biraz yakından bakar. Kimdir bu davanın ya da böyle davaların inananları? İnanıyor göründükleri şeyi tam olarak kavramışlar mıdır, o dava üstüne fazla düşünürler mi?

Nietzsche önce bir devrim için uğraşanları ikiye ayırır. Kendileri için bu davaya hizmet edenler ve çocukları-torunları için bu işi yapanlar. Yani birinci grup kişisel çıkarları için, ikinci grup ise elcil (diğerkâm) güdülerle bu davaya hizmet etmektedir. Nietzsche, 'ben bu işi kendim için istemiyorum' ilkesiyle davranan ikinci gruptaki elcil devrimcileri çok tehlikeli bulur.

"Sonuncular en tehlikelilerdir; çünkü diğerkâm oldukları inancı ve vicdan rahatlığı içindedirler. Birincilerin ağzına bir parmak bal çalınabilir: egemen toplum hâlâ bunu yapabilecek kadar zengin ve akıllıdır. Tehlike, hedeflerin kişisellikten çıkmasıyla başlar: kişisel çıkar gütmeyen devrimciler mevcut düzenin tüm savunucularına kişisel çıkar güdüyor gözüyle bakarlar ve bu yüzden kendilerini onlardan üstün görürler." İPİ 1, s.299

Böylece büyük davalara inanmış olanların yüzüne zaman içinde yerleşen o kendini beğenmiş ve küçümser ifadenin sırrı da çözülmüş oldu. Zamanla kurtarmak istediklerini bile küçümser hale gelen bu zevatın meğer geçerli bir mazereti varmış. Meğer onlar kendileri için bir şey istemiyorlarmış. Tabii dava yoluyla devşirdikleri özsaygıyı, özdeğeri, davadan devşirdikleri anlam duygusunu ve yine davanın kendilerine aşladığı umudu saymazsak.

Kendisi için bir şey istememek büyük bir ikiyüzlülük ve yalandır. İnsan kendisi için bir şey ister; istemelidir de. Bu, doğal ve sağlıklı olandır. Aslında gelecek nesiller ya da çocuklar için istendiği söylenen şeyler bile türün devamı güdüsü düşünüldüğünde kişinin kendisi için istediği şeylerdir. Ama kendisi için bir şey istiyor olma durumu baştan ayıp ilan edildiği için kişi bunu türlü örtüler -vatan, millet, onur, Tanrı, erdem, gelecek nesiller vb.- altında saklamak zorunda hisseder kendini.

Nietzsche bir davayı tüm derinliğiyle kavrayan kişilerin inançlarının sarsılacağını ve artık o davaya sadık kalamayacaklarını da iddia eder. Yani, başka bir deyişle herhangi bir davanın ateşli savunucuları o davayı az buçuk bilenler ve asla onu derinlemesine kavrayamayanlardır. Zaten tam anlamıyla kavrasalar onda görececek bir sürü çirkin şey bulacakların-

dan emindir Nietzsche.

"Bir davayı tüm derinliğiyle kavrayan kişilerin, ona sürekli sadık kalmaları enderdir. Derinliği gün ışığına çıkarmışlardır işte: her zaman çokça berbat şey vardır orada görülecek." İPİ 1, s.322

Nietzsche bir bakıma düşünme yeteneği kısıtlı ve düşünmeyi fazla sevmeyen tiplerin daha iyi dava adamı olacağını söyler. Davalar ve partiler bunlar için çok uygundur. Nasılsa zaten birileri onlar adına düşünür. Onlar sadece söyleneni yapsalar da olur. Düşünme, iş yap sadece. Davanın has adamı olursun böylece.

"Çok düşünen bir kişi, parti (dava) adamı olmaya uygun biri değildir: çok geçmeden parti üzerine düşünmeye başlar enine boyuna." İPİ 1, s.341

Kültürümüzde 'körün değneğini bellediği gibi bellemek' diye bir deyim vardır. Öğrendiği, sahip olduğu ya da inandığı şeyleri bir daha asla bırakmayan, görüşlerini ve alışkanlıklarını hiçbir şekilde değiştirmeyen tutucu kişiler için kullanılır. İşte Nietzsche inandığı şeye böyle değneğini belleyen kör misali yapışan, esneklikten uzak, çok farklı fikirlerden ve yaklaşımlardan bihaber olanları alaya alır. 'Gözümü açtım, seni gördüm, seni bildim' şeklinde formüle edebileceğimiz bu inanan kitlesi Nietzsche için geri kalmış bir kültürün temsilcisidir. Her türlü davada ve grupta bol miktarda bulunan bu kurnaz hazırcılar o davaya bir şey katmak bir yana, karikatür tutum-

ları ve şaşallıklarıyla o davanın büyük itibar kaybına uğramasına yol açarlar. Bu aslında onlar için o kadar da büyük bir sorun değildir çünkü onlar zaten davanın saygınlığından çok, o davadan devşirebilecekleri saygınlığın peşindedirler. İnsan başka görüşleri de bildiği ve anladığı oranda daha esnek olabilir ama bu sözde dava adamları kargadan başka kuş tanımadıkları için sinir bozucu derecede katıdırlar.

"Çok değişik kanaatlerden geçmemiş ve ağına ilk düştüğü inanışa takılıp kalmış birisi, her koşulda tam da bu değişmezlik yüzünden geri kalmış kültürlerin bir temsilcisidir; o, bu eğitim eksikliğinin gereği olarak katı, anlayışsız, dikkatli, yumuşaklıktan uzak, sürekli itham eden, tereddütsüz, görüşünü kabul ettirmek için her yola başvuran, başka görüşlerin de var olması gerektiğini hiç kavrayamayan birisidir; bu bakımdan belki bir enerji kaynağıdır ve hatta fazlasıyla özgürleşmiş ve gevşemiş kültürlerde iyileştiricidir bile, ama sadece kendisine karşı olunması için şiddetle kışkırttığından ötürü..." İPİ 1, s.364

Nietzsche sosyalizme şimdiye dek açıkladığımız bu nedenlerden dolayı düşmandır ve bu rejimle ilgili gerçekleştiğini göremediği çok ilginç bir kehanette bulunmuştur. Nietzsche'nin gerçekleştiğini göremediği bu kehanet ölümünden yaklaşık doksan yıl sonra Sovyetler Birliği'nde yaşandı.

"Gerçekten isterdim ki, sosyalist bir toplumda hayatın kendini inkar ettiğini, kendi köklerini kestiğini birkaç önemli deney ispat etsin." Gİ, s.107

Nietzsche bu kehanetinin gerçekteştiğini göremedi ama biz gördük. Sovyetler Birliği ve ardından tüm Doğu Bloku ülkeleri dünyaya sosyalizmin hayatı ve insanı inkâr eden bir deney olduğunu ispat etti.

Nietzsche sosyalizme düşmandır da liberal demokrasiye dost mudur? Cevap hayır. Nietzsche'nin baskıcı, devletçi ve eşitlikçi bulduğu için sosyalizme karşı olduğunu artık biliyoruz. Peki liberal-parlamentar demokrasiye neden karşıdır? Bunu kendisinden öğrenelim...

"Demokrasi, büyük insanlara ve elit bir topluma inançsızlığı temsil eder: 'Herkes herkese eşittir.' 'Temelde hepimiz biriz ve hepimiz kendini arayan sığırlar ve avam takımımız.' Sürü hayvanlarının efendi olmasını sağlayan araçlar olduğu için parlamenter hükümete karşıyım." Gİ, s.474

Anlayacağınız Nietzsche parlamenter demokrasiyi de eşitlikçi bulur. O, avam içindir, ayaktakımı içindir ve sürünün ortalamanın baş olmasını sağlar. Bu sistemde yatarılan liberal eşitlik havası da zamanla herkesi aynılaştıran, istisnai varoluşlara ve özgür tinlilere karşıt bir tutuma dönüşür.

Peki sosyalizme de, parlamenter demokrasiye de karşı olan Nietzsche nasıl bir rejim hayal etmektedir? O, aristokratik ve elitist bir topluma inanır. En iyilerin yönettiği, en iyilerin ve üstinsanların doğup gelişmesine olanak sağlamak üzere örgütlenmiş bir toplumdur bu. Nietzsche'nin arzuladığı toplum 'aykırı hayvanlar'ın zevkle var olabileceği, insanların erdemlerini ve yaşamlarını bile bir sanatçı özeniyle kendi oluşturacakları ideal bir toplumdur. Bu yönüyle Nietzsche'nin ideal toplumu biraz Platon'un filozoflar tarafından yönetilmesi-

ni istediği ideal devletine benzetilebilir. Bilindiği gibi Platon da ideal bir devleti filozofların yönetmesi gerektiğini savunmuş ve *Devlet* adlı ünlü kitabındaki yönetimle ilgili o çarpıcı sözünü bu çerçevede söylemiştir.

"Filozoflar kral ya da krallar filozof olmadıkça ... bence bu devletlerin başı dertten kurtulamaz."

Nietzsche'nin hayalindeki aristokrat-seçkin tip de filozof, sanatçı ve azizin bir karışımıdır. Fakat şu unutulmamalıdır ki Nietzsche'nin toplum ideali pek açık değildir. O, aslında toplumdan çok bireyle ilgilidir ve ne pahasına olursa olsun bireyi topluma (sürüye) karşı korumaya ve yüceltmeye kararlıdır.

Yaşamak İçin Yalan Şart!

Nietzsche için sanat, yaşamın onaylanmasında, insanın yaşamın gerçekliğine katlanabilmesinde ve yeni yaşam olanaklarının keşfedilmesinde ana unsurlardan biridir. Nietzsche yaşamı bütünüyle bir sanat eseri gibi görür ve aslında sanatla yaşam arasında bir fark gözetmez. O, herkesin kendi hayatına bir sanat eseriymişçesine yaklaşmasını ister.

"Dünya dediğiniz şeyi, önce siz yaratmalısınız; bizzat sizin aklınız, sizin isteminiz, sizin sevginizle şekil bulmalı ol!" Z, s.93

Nietzsche hayatı bir kurma ve yeniden yıkma, dünyayı kendi gözlerimizin katlanabileceği kıvama getirme faaliyeti ola-

rak görür. O, bu çerçevede sanatçıyı da saflıkla kendi oyununu oynayan bir çocuğa benzetir.

*"Yok olma, kurma ve yıkma, her türlü ahlaki yargılama dışında, ebediyen aynı saflıkla bu dünyada yalnızca sanatçı ve çocuğun oyununda vardır."*YTÇF, s.67

Oyun oynayan çocuğu düşünün biraz. Oyun o anda çocuk için dünyanın en önemli şeyidir. Kendini tüm dikkatiyle oynana verir. Nesnelerle yeni dünyalar kurar, onlara yeni anlamlar verir. Diyelim ki dışarıdan birisi çocuğun oyununu bozmak için şöyle dedi: "O gerçek ayı değil ki, oyuncak!". Bu, oyun oynayan bir çocuğa yapılabilecek en büyük kötülüktür. Zaten o da hemen oyunu bozmaya yeltenene karşı çıkar: "Hiç de bile. O gerçek bir kere. Hem onun adı ayı değil, Tom!" Bazen hayal kırıklığına uğrar, işler istediği gibi gitmez çünkü o anda kafasında olan dünyayı kuramaz. Araba garaja sığmaz örneğin. Fena bozulur; tıpkı hayattaki gibi.

Çocuk biraz sonra ayının misyonunu değiştirir. Tom'u ters çevirip kanepe yapar ve o andan itibaren Tom artık bir kanepe dir. Üstüne de az önce garaja sığmayan arabasını koyar. Hep yeni olanaklar yaratır; tıpkı hayatta olması gerektiği gibi. Belki iyice sıkılıp oyunu bırakır bir süreliğine ama oynadığı sürece oyun çocuk için dünyanın en önemli uğraş ıdır. Çünkü çocuk için o oyun değildir, hayatın ta kendisidir. Çocuk oyunda sevebileceği, ilginç bulduğu bir dünyayı yaratır.

Sanatçı da tıpkı çocuk gibi kurgular yapar, yeni dünyalar kurar, beğenmez ve yıkar. Hayalinde kahramanlar yaratır, onları edebiyata, filme ya da tiyatroya aktarır. Tuvalde bir dünya yaratır ya da onun bir kesitini. Tıpkı çocuk gibi sanatçı da

kızar, yıkar, eleştirir ve hayal kırıklığına uğrar.

Çocuk oyunda işler istediği gibi gitsin diye ya da kurduğu dünyayı sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğunda yalan söyler ve gerçeği tahrif eder. Aynılarını sanatçı da yapar. O da yalan söyler, karakterler uydurur ve nesneleri, şekilleri tahrif eder. Çocuk da, sanatçı da nesnelerde anlam aramaz; her ikisi de onlara kendisi anlam yükler.

Nietzsche bizden, tıpkı sanatçı ve çocuğun yaptığı gibi, kendi hayatlarımızı kurmamızı ister. Saflıkla, coşkuyla, içine kendi yalanlarımızı da katarak sevebileceğimiz bir dünyayı oluşturmamızı bekler. Yani bu anlamda aslında herkes birer sanatçı olmalıdır.

Artık biliyoruz ki Nietzsche için rütbe düzeni çok önemlidir ve o bu konuda da herkesi bir değer sırasına sokar.

Nietzsche'nin rütbe düzeninde bir tarafta, hayatını kendi özgün ve biricik hayatı olarak kuran, kendi erdemlerini bile kendi yaratan, realiteyi kendi gözleriyle görüp değerlendiren insan-sanatçılar vardır. Diğer tarafta ise, hayatını herkesin hayatı gibi kuran, daha önce pek çok kez üretilmiş basmakalıp inanç ve hayatların reproduksiyonlarını alıp, bunları hayatı olarak benimseyen insan-sanatçılar vardır. Nietzsche'nin birinci gruptakileri onayladığını artık biliyoruz.

Nietzsche'nin onayladığı birinci gruptaki insanların çok önemli bir özelliği var. Onlar sürekli bu dünyadan yakınmak yerine, onu hoşlarına gidecek bir yer hâline getiriyorlar.

"Biz kendi zihnimizde mevcut olan resimdeki dünyayı kuruyoruz!" Gİ, s.100

Nietzsche'nin sanatçıdaki ideal örneklerinden biri Antik Yunan'da mitolojik bir kahraman olan Kıbrıslı heykel sanatçısı Pygmalion'dur. Kadınlardan nefret eden Pygmalion evlenmemeye ant içmiştir. Ona sanat yetmektedir. Günlerden bir gün bir kadın heykeli yapmaya karar verir. Bu kararı bilinçaltının itmesiyle mi verdi yoksa insanlara kusursuz bir kadın nasıl olur göstermek mi istedi bilinmiyor. Çalışıp çabalar ve o zamana dek yapılmış en güzel kadın heykelini yapar. Heykel o kadar güzel olmuştur ki Pygmalion o fildişi afete âşık olur sonunda. Bu heykel kadın, Pygmalion'da artık bir saplantıya dönüşür. Ona çeşitli elbiseler giydirir, hediyeler alır. Gece onu yatağına alır ve canlıymış gibi öpüp koklar. Düşlerinde onun hep canlandığını görür ama sonunda hep acı gerçekle yüzleşmek zorunda kalır. O cansız bir heykeli sevmiştir.

Bütün bunları gören ve bu yeni aşk çeşidiyle yakından ilgilenen aşk tanrıçası Venüs mutsuz delikanlıya yardım etmeye karar verir. Venüs bayramında tapınağa gelip kendisine yalvaran ve o heykel gibi kızı karşısına çıkarmasını dileyen Pygmalion'u kırmaz. Heykeli canlandırır. Evlenirler ve Paphos adında bir çocukları olur. Mutlu mesut yaşarlar.

Kıssadan hisse; Pygmalion arzulamış, yaratmış ve dışarıda anlam aramak yerine, anlamı kendi yarattığı heykele yüklemiştir. Bu, tam da Nietzsche'nin sanatçıdan istediği şeydir. Onun sanatçısı anlam yaratan, yeni yaşam olanakları sunan ve sevebileceğini yaratan istisnai bir varlıktır.

Nietzsche bu sanat faaliyetinin fizyolojik bir de önkoşulu olduğunu iddia eder. Bu da yaşamı güzelleştiren 'coşku'dur.

"Sanatın var olması için, herhangi bir estetik edimin ve bakmanın olması için, fizyolojik bir önkabul kaçınılmazdır: coş-

ku... Coşkunun asıl özelliği gücün artması ve doluluk duygusudur. Bu duygudan nesnelere de verilir, nesneler, bizden onu almaya zorlanır.” PB, s.67-68

Sanatçı, Nietzsche için çok önemli bir varlıktır ve o, sanatçılardan öğrenebileceğimiz önemli şeyler olduğuna inanır. Peki sanatçılardan ne öğrenebiliriz?

“Öyle olmadıkları hâlde, şeyleri kendimiz için nasıl güzel, çekici, istenir kılabileceğimizi öğreniriz.” ŞB, s.180

Nietzsche sanata çok değer verdikleri, nasıl yaşayacaklarını bildikleri için Antik Yunan medeniyetine de hayrandır. Onların acıyı sevince dönüştürme yeteneklerine, kendilerini iyi hissetmek için sürekli şenlikler düzenlemelerine bayılır.

“Eski dünyanın insanları daha iyi neşelenmeyi biliyorlardı: bizim bildiğimiz ise daha az sıkılmaktır: onlar kendilerini iyi hissetmek ve şenlikler düzenlemek için hep yeni fırsatlar yaratıyorlardı, keskin zekâ ve derin düşünüş zenginliğiyle arayıp buluyorlardı.” İPİ 2, s.105

Nietzsche Antik Yunanlıları biçimlere, sözlere, tonlara inandıkları ve sanatçı gibi yaşadıkları için yüceltir. Nietzsche'nin asrısaaleti de Antik Yunan medeniyetiydi ve o bu döneme gerçekten büyük hayranlık besler. Ona göre sanata ve felsefeye çok düşkün olan Yunanlılar gerçek birer sanatçı olduklarını göstererek kendi sevebilecekleri tanrıları bile yaratmışlar-

dır. Tıpkı kendilerine benzeyen bu Olympos tanrıları yalan söyler, kıskanır, gazaba gelir, lanetler, âşık olur, entrikalar yapar ve alay eder. Velhasıl Nietzsche'ye göre Yunanalılar nasıl yaşayacaklarını çok iyi biliyorlardı.

"Ah şu Yunanlılar! Onlar nasıl yaşayacaklarını bilirlerdi. Bunun için gereken yiğitçe yüzeyde, kıvrımda, deride durmaktır, görünüşleri süslemektir; biçimlere, tonlara, sözlere inanmaktır." ŞB, s.16

Nietzsche'ye göre, sanatın da yardımıyla dünyayı istediğimiz şekilde biçimlendirmek ve sonra da yaşama-evrene 'evet' demek bir yaratıcılıktır. Çünkü bu süreçte sanatçı-insan hem kendini hem de yaşadığı dünyayı yeniden yaratır. Şüphesiz, dünya, tıpkı Pygmalion gibi sevebileceği şeyi yaratan, güçlü ve coşkulu insan-sanatçılarla daha anlamlı bir yer olacaktır.

Nietzsche, Akademisyenler ve Felsefe

Nietzsche aslında felsefeye de sanata biçtiği rolün bir benzerini biçer. Nietzsche için felsefeciyse sanatçıyı büyük yapan ortak bir değer vardır: 'yaratmak'. Nietzsche, Kıbrıslı sanatçı Pygmalion'dan beklediği, dünyayı sanat aracılığıyla dönüştürme ve güzelleştirme misyonunun bir benzerini felsefecilerden de bekler. Felsefeci de aynı işi yeni değerler yaratarak yapmalıdır. Nietzsche'ye göre esas olan, değerli olan budur.

"Yeni değerler bulanların çevresinde döner dünya!" Z, s.146

Nietzsche felsefe ve filozoftan ne anladığını çeşitli kitaplarında veciz sözlerle anlatmıştır. Örneğin ben felsefenin ne olduğunu anlatan aşağıdaki ifadesini çok severim.

"Felsefe, bugüne dek anladığım, yaşadığım gibisi, yüksek dağda, buz içinde gönüllü yaşamaktır – varlıkta yabancı, sorunsal olanı, şimdiye dek ahlakın yargıladığı her şeyi arayıştır."

EH, s.8

'Yüksek dağda, buz içinde gönüllü yaşamak' ne güzel bir anlatım. Peki kimdir bu tariftaki filozof ve amacı nedir? Yine Nietzsche'ye dönelim:

"Filozof kimdir? İnsanın kendini ne dereceye kadar yükseltebileceğini ölçmek için en aşırı çabaları gösteren kişidir." Gİ, s.606

Yani filozof, daha ileri gidilebilir mi, yeni değerler-dünyalar yaratılabilir mi diye sınırları yoklayan ve insanın imkânlarını zorlayan kişidir. Sınırları zorlamak sürünün dışında olmak, en önlere yer almak demektir. Bu da hem acı verir hem de yalnızlaştırır. Fakat Nietzsche bu acının filozofu daha iyi bir insan yapmasa da daha derin bir insan yaptığının farkındadır:

"Tinin en son kurtarıcısı yalnızca büyük acıdır... Yalnız, büyük, uzun, ağır acı zaman ister – onun üzerinde yaş ağaçlar gibi yanarız – Bu acı biz filozofları içimizin en son derinliklerine inmeye, her türlü güveni, yaradılışça iyi olan her şeyi, bir örtü oluşturan, ortalama olan her şeyi bir yana bırakmaya zorlar. – belki de daha önce içinde insanlığımızı bulduğumuz her şeyi. Böyle bir acının bizi 'daha iyi' kıldığından kuşkuluyum, ama bizi daha derinleştirdiğini biliyorum." ŞB, s.14,15

Nietzsche böylesine büyük acılar çekmeye yetenekli olanların – filozof olsun ya da olmasın – sıra düzeninde çok yukarılara çıkacağını söyler. Ona göre, derinden acı çekme yeteneği olanların ruh yüceliği de o denli fazladır. Derin acı, insanlık durumunda kişiyi yukarılara yükseltir.

"Ne denli derinden acı çekiyorsa insan, o denli bellidir hemen hemen sıralanma düzenindeki yeri. Acıları, en kurnaz bilgenin bile bilebileceğinden daha bilgili kılar onu, sizin hiç bilmediğiniz birçok uzak dehşetli dünya tanır, evinde gibidir onlarda." İKÖ, s.204

Elbette böylesine acı veren, zor ve yalnızlaştırıcı görevleri pek çok kişinin tercih etmeyeceği açıktır. Zaten filozof sayısı belki bu zorluk yüzünden çok azdır. Bu yüzden yalnızlık filozof için neredeyse bir kaderdir ve Nietzsche de bu durumun farkındadır.

"Yalnız yaşamak için bir hayvan ya da bir tanrı olunmalı-

diyor Aristoteles. Üçüncü durum eksik: ikisi birden olunmalı – filozof...”PB, s.9

Yalnızlığının bilincinde bile olmayan hayvan bir yanda, yalnızlığının mutlak bilincinde olduğu hâlde belki başka seçeneği olmayan – çünkü gerçek bir ilişki ya da dostluk ancak eşitler arasında olabilir, hatırlayın – tanrı diğer yanda. Ve ikisinin birleşiminden oluşan ‘yüksek dağda buz içinde gönüllü yaşayan’ bir derin acı uzmanı ve yalnız: ‘filozof’.

Nietzsche aslında filozofa yalnızlığın yakıştığını da düşünür. Daha doğrusu, böylesi zor görevler üstlenen ve böylesi çetin bir hayat yaşayan filozofun toplulukla, herkesle birlikte olmak için pek uygun olmadığını düşünür. Nietzsche filozofları havada yalnız ve asilce süzülen kartallara benzetir.

“Filozoflar birbirlerini sevmek için yaratılmamışlardır. Kartallar birlikte uçmazlar. Bunu kekliklere ve sığırcık kuşlarına bırakalım... Havada süzülme ve pençelere sahip olmak, büyük dehaların çoğu budur.” Gİ, s.612

Nietzsche filozoflarda birtakım ortak dürtüler de gözlemiştir. Ona göre filozof öncelikle kuşkucudur ve söyleneni, ortaya konulana hemen kabul etmeyip karşı çıkar. Sonra filozofun analitik dürtüleri güçlüdür. O, araştırır, derinlemesine düşünür, karşılaştırır ve bir konuyu kızmadan ve duygusal yakınlık duymadan değerlendirir. Ama belki de bunların en önemlisi filozofun adil olma isteğidir.

"Felsefi kafalarla diğerleri arasındaki fark, birincilerin adil olmak istemeleri, diğerlerinin ise yargıç olmak istemeleridir."

İPİ 2, s.35

Filozofun ayırıcı özelliği yargulamaktan, kolay hüküm vermekten kaçınmasıdır. Onun asli kaygısı, Nietzsche'nin en değerli erdem diyerek baş tacı ettiği adaletten ayrılmamaktır. Nietzsche ayrıca nihilizmin de bir yönüyle filozofa iyi geleceğini düşünür.

"Bir filozof, farklı bir şekilde ve farklı araçlarla iyileşir: örneğin nihilizmle iyileşir. Hiçbir gerçeğin olmadığına inanç, yani nihilist inanç, bir bilgi savaşçısı olarak dur durak bilmeden çirkin gerçeklerle savaşan biri için büyük bir rahatlamadır, çünkü gerçek çirkindir." **GI, s.392**

Bütün bu yöntem ve tutumlarıyla felsefe tam devletin karşı kutbunda yer alır. Herhangi bir mutlak fikrine uzak olması beklenen felsefenin, kendisi bir mutlak olan devletle bir zıtlık oluşturması anlaşılabilir bir şeydir. Eleştiren, sorgulayan ve yıkan yöntemleriyle felsefe, tanrının yeryüzündeki gölgesi konumundaki bir total sistem olan devlet için gerçek bir tehlikedir.

"Devlet ve felsefe, doğaları gereği, birbirlerinin karşı tezidir. Gerçek bir filozof, devlet için hayati bir tehlike oluşturur." **TYİYS, s.104**

Devlet ulaşamadığı, nüfuz edemediği ve biçimlendiremediği kişi, kuruluş ve şahıslara karşı hep kuşkuludur. Kişinin devletle bir alışverişi yoksa ve devletten bir beklenti içinde değilse ister istemez bir özgürlük alanı oluşur. Hele o kişinin her türlü baskıya ve biçimlendirme çabasına direnebilecek bir iç sığınağı varsa durum devlet için daha da vahim bir hâl alır. İşte felsefe asıl bu yüzden bir tehlikedir devlet için. Çünkü felsefe insana hiçbir zorbalığın içine giremeyeceği bir iç dünya sağlar.

"Güçlü toplumların, hükümetlerin, dinlerin bulunduğu yerde, kısacası tiranlığın hüküm sürdüğü her yerde, yalnız filozoflardan nefret edilmiştir; çünkü felsefe insanlara, hiçbir tiranlığın içeri giremeyeceği bir sığınağı, iç dünyanın mağarasını, vicdanın labirentini açar." EOS, s.24

Elbette devletin felsefeye ve hakiki filozofa cephe almasının tek nedeni bu değildir. Çıplak hakikatin peşinde olan felsefeye karşı devlet sadece kendine yararlı olanın peşindedir. Hakikat olsun ya da olmasın.

"Devlet asla hakikate değil, her zaman yalnızca kendine yararlı olan hakikate önem verir; daha doğrusu, ister hakikat ister yarı hakikat, isterse yanlış olsun, kendisine yararlı olan her şeye önem verir." EOS, s.95-96

Tabii ki devlete kafa tutabilen, devletin hoşuna gitmeyen şeyleri söyleyebilen hakiki filozoflar olduğu kadar, Nietzsche'nin akademik filozof diye alaya aldığı devlet kont-

rolünde filozoflar da var. Nietzsche kendi üniversite hocalığı döneminde birlikte çalışma şansı bulduğu bu akademik filozoflarla ilgili gözlemlerini şöyle anlatır:

“Benim için akademik filozoflar tamamen önemsiz insanlardı ve ben onları başka bilimlerin sonuçlarını bir araya getirip bir şeyler yapan, boş zamanlarında gazete okuyup konse-re giden, ayrıca akademideki arkadaşlarının bile ustaca mas-kelenmiş bir küçümsemeyle davrandığı insanlar olarak görüyordum. Onların az şey bildiklerine ve bu bilgi eksikliğini gizlemek için, bulanık bir anlatım kullanmaktan asla sıkılmadıklarına inanılırdı.” EOS, s.92

Nietzsche, ‘kötü filozoflar’ da dediği bu grubu hem çok gülünç, hem de felsefe için zararlı bulur. Belirli saatlerde, topluluk önünde, daha önce belirlenmiş konularda düşünme yükümlülüğü olan ve daima bildiğinden daha fazlasını biliyor-muş izlenimi vermesi gereken bu tip Nietzsche için bir karikatürdür.

“Kabul etmek gerekir ki, bu kötü filozoflar sürüsü gülünçtür. Peki neden zararlıdırlar? Kısaca yanıtlarsak: felsefeyi gülünç bir mesele hâline getirdikleri için. Devletçe kabul edilmiş sah-te düşünürlük var olduğu sürece, hakiki bir felsefenin muaz-zam etkisi ortadan kaldırılacak ya da en azından frenlene-cektir.” EOS, s.95

Nietzsche bu kötü filozoflara, bu kadrolu devlet düşünür-lerine başka adlar da verir. Onlara âlim der, bilgin der ve hatta

âlim öküzler bile der. Nietzsche'ye göre bu âlim, yalnızca kitap açıp kapayan ve böyle yapı yapı düşünme yeteneğini yitiren biridir. Âlim, kitap karıştırmıyorsa düşünemez de. Düşünürken yaptığı şey de sadece bir uyarıma tepki vermektir. O, okunmuş bir düşünceye, daha önceden düşünülmüş olana tepki verir en fazla. Sadece tepki gösterir hâle gelmiştir zamanla. Âlim bütün gücünü evet ve hayır demeye, çoktan düşünülmüş olanları eleştirmeye harcar. Zamanla kendisi düşünmez olur artık.

Nietzsche'ye göre, âlim tipi zamanla kendini ortaya koymaktan, tavır almaktan da vazgeçer. Âlim, geçerlikte olan değerlerin herhangi bir sorunu söz konusu olduğunda kendini ortaya koymayan, suya sabuna dokunmayan, her çeşit teklifi oya koyan objektif insandır. O âdeta eyleyen değil, gözleyendir.

Nietzsche bunlar gibi âlimlerin kadrolu düşünür olarak çalıştığı üniversitelerde felsefe öğretilmediğini savunur. Çünkü öğretilen felsefeye yapılabilecek belki de mümkün tek eleştiri olan 'bu felsefeye göre yaşanabilir mi?' sorusu üniversitelerde asla öğretilmez. Üniversitede sadece sözcükler hakkındaki sözcüklerin eleştirisi öğretilir. Nietzsche'ye göre üniversite felsefesi, hayat hakkında yeterli deneyimi olmayan genç beyinleri bulanık ve hayatla örtüşmeyen sözcüklerle doldurarak felsefeyi bir karikatür hâline getiriyor.

"Şimdi, yaşamda fazla bir deneyimi olmadan, sözcüklerden ibaret elli sistemin ve bunların elli eleştirisinin yan yana ve iç içe muhafaza edildiği genç bir zihni düşünün – nasıl bir ıssızlık, nasıl bir yabanileşme, felsefe eğitimine yönelik nasıl bir alay!" EOS, s.91

Nietzsche, bu şekilde ağır sözlerle eleştirdiği âlim-üniversite ortamından felsefe adına hiçbir şey beklemez. Zaten onların amacı gençlere felsefe öğretmek değil, onları felsefe sınavlarına hazırlamaktır. Bu, sorgulamayan, yeni yaşam olanakları yaratmayan, ısırmayan devlet dostu felsefe zaten Nietzsche için çoktan ölmüştür. Hatta Nietzsche onun için bir mezar taşı yazısı bile düşünmüştür.

"İşte, üniversite felsefesinin mezar taşında böyle yazmalı: 'Kimseyi üzmedi.'" EOS, s.100

Nietzsche akademisyen kadınları da unutmaz. Ona göre bir kadın eğer akademisyenliğe eğilim duyuyorsa burada bir sorun vardır.

"Akademisyenliğe eğilimli olan kadının genellikle cinselliğinde bozuk bir şey vardır." İKÖ, s.90

Hemen şeytanın avukatlığına soyunalım bu noktada. Peki akademisyenliğe eğilimli olan erkeklerin durumu nedir? Nietzsche onların cinselliğini zaten feda ettiği için mi dokunmaz mesela akademisyen erkeklere? Ya da şöyle sormalı belki: erkeklige herhangi bir zarar vermeyen akademisyenlik kadınlığa nasıl zararlar verebilir?

Yıllarca yoğun akademik faaliyetler yüzünden sabahın köründen gece yarısına kadar kitaplarla, makalelerle geçirilmek zorunda kalınan ve neredeyse sadece kitap açıp kapamaya indirgenmiş bir hayat cinsel coşkuyu azaltmaz mı gerçekten? Böylesine büyük bir yoğunlaşma gerektiren bu faali-

yet insanda sevişme arzusu bırakır mı acaba?

Elbette sorular daha da artırılabilir ama ben akademik faaliyetin, eğer cinsel yaşamda bir tahribat yaratıyorsa, kadında da erkekte de benzer etkiler bırakacağına inanıyorum.

Umut Kötülüklerin En Kötüsüdür!

Önce bölüm başlığımızdaki aforizmada bir kötülük olarak nitelenen umuttan bahsedelim biraz. ;

Günlük hayatta umut hep yüceltilen bir duygudur. 'Umut-suz yaşanmaz' denir, 'umut etmek güzeldir' denir ve hemen hemen tüm yaşam gelecekte olacak güzel şeylerin, başımıza gelecek iyi şeylerin hayali üzerine kurulmaya çalışılır.

İşte Nietzsche'nin 'kötülüklerin en kötüsü' olarak nitelediği umut böyle bir umuttur. İnsanı hep bir beklenti ve kof arzula-
lama içinde tutan bir umut. İnsanı mutsuz edeceği kesin olan ve gerçekleşmesi bizden çok dış şartlara bağlı olan bir umut...

"Mutsuz kişiler derim her zaman beklemek (umut etmek) zorunda olanlara." Z, s.219

Bu durumun nasıl bir şey olduğunu biraz kafamızda canlandırmaya çalışalım. Ve daha canlı bir imge olsun diye kasap dükkanı önünde kemik bekleyen bir köpeği düşünelim. Kasap insafa gelip ona her gün kemik atarsa ne âlâ, yoksa işi çok zor. Çöplük karıştıran, av peşinde koşan kendi benzerlerinin her

gün onurlarıyla verdikleri yaşam mücadelesi bir yanda; bütün gururunu, hayatını kasabın insafına terk eden ve mesleği umut etmek olan bizim köpek diğer yanda.

İşte mutsuz eden ve bu yüzden bir kötülük olan umut budur. Durumu insanlara uyguladığımızda ise ortaya daha vahim bir tablo çıkıyor. Sahip olduklarıyla mevcut şartlarda sevinemeyen, şimdi ve burada olmaktan, hayatın günlük akışından coşku duymayan insanın memnuniyetsizliğini hep bekleme ve umut etme perdesi arkasına saklamasıdır burada sorunu yaratan. 'An'dan, yaşamdan sevinç duyamayan ve sevinmeyi-mutluluğu hep ileriye atan bu tarz insan hep bekler, hep umut eder, hep anlamı gelecekte ya da geçmişte arar. Örneğin şöyle sorar: 'Hayatın bir anlamı var mı?' Bu sorudaki hastalıklı yan ise şudur. Bizim anlam diye aradığımız şey hayatın günlük akışında, oluşta ve tüm canlılığıyla hayatın içindedir. Zaten bir bütün olarak hayatını anlamlı bulamayan ve ayrıca anlamlar arayan biri ciddi sorunlar yaşıyor demektir. Freud bu durum için çok daha ağır konuşur:

"Hayatın anlamı konusunda kendini sorguluyorsan hastasın demektir."

Yani anlam bizzat hayatın bütünüdür, kendisidir. Tüm yaşama hâkim olan ama kendisi yaşamın üstünde olan âdeta ulu, mistik bir anlam aramak aslında yaşamı küçümseyenlerin, onu değersiz bulanların yapacağı bir şeydir. Yaşam, olduğu hâliyle değerlidir. Şimdi ve burada verilmeli yaşamın değeri-hakkı.

Hayatı tüm yönleriyle – hatta yeme-içme gibi sıradan faaliyetleri bile – kutsallaştırmayı öneren Nietzsche'nin böyle bir mistik anlam arayışını saçma bulacağı açıktır.

Umut etmek, güneşli ve güzel yarınlar beklemek ya da sonsuz mutluluk hayaliyle cenneti düşlemek bunlar hep bu dün-

yanın, yaşamın katilleridir. Bu dünyayı coşkuyla yaşamamanın ustası olan Antik Yunanlılar da umut hakkında olumlu şeyler söylemezler.

"Umut kötülüklerin en kötüsüdür çünkü mutsuzları aynı durumda tutar." D, s.32

Peki umut etmek ve sürekli bir beklenti içinde yaşamak insanı mutsuz eder bunu anladık ama mutluluk denen şey tam olarak nedir, belirtileri nelerdir, herkese yönelik genel bir mutluluk reçetesi verilebilir mi? Şimdi derseniz Nietzsche'nin bakış açısından tüm bu sorulara biraz eğilelim.

Nietzsche, modern insanın aksi yöndeki tüm yakınmalarına rağmen, dünya üzerinde bol miktarda mutluluk olduğuna inanır.

"Dünyada bulanık gözlerin gördüğünden çok daha fazla mutluluk bulunur: yeter ki doğru hesaplansın ve her gün her şeyde, en zor durumdaki insan yaşamında bile bol bulunan tüm hoşnutluk anları unutulmasın." İPİ 1, s.68-69

Gerçekten de normal evler hapisanelerden daha fazladır ama insan nedense mutluluğu-sükûneti değil acıyı-yıkımı daha ilginç bulur. İnsanın en katlanamadığı şeylerden biri de başka insanları mutlu görmektir. Herhâlde bu yüzden, insanlar mutlulukları görme konusunda çok da istekli değildir. Mutsuzluktur gözlerimizin asıl aradığı. Nietzsche bu yüzden başka insanlara, öyle olmasak bile, mutsuzluğumuzu göstermenin iyi olabileceğini söyler. Çünkü acı çekiyorsak ve on-

lar gibi bataklıkta debeleniyorsak bizi daha kolay bağışlayabilirler. Yoksa mutluluğumuz hemcinslerimiz tarafından asla bağışlanmaz. Zaten biz başkalarını en çok erdemlerimizle ve mutluluğumuzla rahatsız ederiz, kötülüklerimizle değil. Dolayısıyla cezayı hak eden de erdemlerimizdir.

"İnsan en çok erdemleri yüzünden cezalandırılır." İKÖ, s.88

Dolayısıyla, erdemlerimizi, mutluluğumuzu fazla ortaya sermemek akıllıca olabilir.

"Kişi mutsuzluğunu açığa vurmali ve zaman zaman, ıstıtiler bir biçimde inlemeli, gözle görülür bir sabırsızlık içinde olmalı: çünkü acıya ve yoksunluğa rağmen ne kadar emin ve mutlu olduğunu başkalarına hissettirirse, onları o kadar haset ve kötülükle dolu kılacaktır!" İPİ 2, s.163

Nietzsche bize akıllı davranıp ara sıra rol yapmamızı öğütüyor yani. Mutsuzmuş gibi yapmamızı, acı çekiyormuş gibi yapmamızı öneriyor. Bu durum bana yine Nietzsche'nin çok güzel bir başka aforizmasını anımsattı. Aforizmanın adı 'tilkelerin tilkisi' ve ben bunu oldukça komik de bulurum.

"Gerçekten bir tilki, yalnızca ulaşamadığı üzümlere değil, ulaştığı ve başkalarından önce ele geçirdiği üzümlere de ekşider." İPİ 2, s.137

Yani mutluluğa herkesten önce ulaşmışsanız bile diyor Nietzsche, tilkilik yapıp bunu saklayın ya da en azından insanların gözlerine sokmayın. Mutsuz görünmeliyiz, hatta bununla yetinmeyip zaman zaman acı çekiyor görünmeliyiz hemcinslerimizi mutlu etmek için. Çünkü Nietzsche'ye göre hem başkalarını acı çekerken görmek, hem de onlara acı çektirmek insan cinsini mutlu eden bir şeydir.

"Bşkalarının acı çekişini görmek mutlu kılar insanı, başkalarına acı vermek daha da mutlu." ASÜ, s.73

Peki insanların kem gözünden bile sakınmamız gereken bu pırlanta kadar değerli şeyin, mutluluğun belirtileri nelerdir? Nietzsche bir yaşam filozofu olarak mutluluğun da harika bir tanımını yapmıştır.

"Tüm mutluluk duygularında ortak olan şey iki türdür: duygu yoğunluğu ve bu duygudaki çılgınca neşe, öyle ki insan bir balık gibi kendisini kendisi için en uygun ortamda hissederek ve bu duyguyla sıçrayıp durur." TK, s.234

Bu benim okuduğum en güzel mutluluk tariflerinden biri. 'Kendini en uygun ortamda hissetmek' ve taşan bir sevinç. Peki mutluluğun ayrılmaz bir parçası sevinç duymaksa, sevinçse, o zaman bir sorunumuz var demektir. Çünkü aslında mutluluk da sevinç de öyle kolay kolay saklanabilen duygular değil. Yani saklamaya çalışsak bile hemcinslerimizin nefretinden kaçabilmek pek öyle kolay değil. Bu defa da duygularımızı saklamakla, sahici olmamakla suçlayıp yine bizden

nefret ederler. Aslında ne yaşarsak yaşayalım hemcinslerimiz yaşadığımız şeylerde bizi küçümseyecek ve bizi yaralayacak bir şeyleri mutlaka bulurlar. Bu bakımdan bence o kadar tilkilige gerek yok. Üç beş aptal ve kifayetsiz biz mutluyuz diye bizden nefret edeceklerse, bırakın etsinler. Onlar zaten nefret etmede, aşağılamada ve bataklıkta debelenmede açık ara ustadırlar! Nefretlerinden ve küçümsemelerinden ise zaten kolay kolay kaçış yoktur.

"Ne yaşarsanız yaşayın, sizin iyi olmanızı istemeyen biri, yaşadığınız olayda sizi küçümseyecek bir neden bulacaktır! Ruhun ve bilginin en köklü değişimlerini yaşayın ve sonunda sağlığına kavuşan bir insan gibi acılı bir gülümseme ile özgürlük ve aydınlık sessizliğe ulaşın ama birisi çıkıp şöyle diyecektir: 'şuradaki var ya, o hastalığını bir gerekçe olarak, acizliğini de herkesin acizliğinin bir kanıtı olarak kabul ediyor; acı çekenin üstünlüğünü yaşamak için hasta olacak kadar kibirli.'" TK, s.249

Tilkilik yapıp mutluluğunuzu belli etmeyin diyen Nietzsche bir başka aforizmasında ise aslında bunun fazla saklanamayacağını ve mutluluğun kendini bazı işaretlerle belli edeceğini söyler.

"Mutluluğun ilk etkisi güç duygusudur. Bu güç ister kendimize karşı, ister başka insanlara, ister düşüncelere ve hayali varlıklara karşı olsun, kendisini ifade etmek ister. İfade etmenin alışılmış yolları şunlardır: hediyeler vermek, alay etmek, yok etmek – her üçü de ortak bir dürtüye sahiptir." TK, s.210

Peki nasıl bir duygu olduğunu etkilerini ve umutla olan ilişkisini anlatmaya çalıştığımız mutlulukla ilgili tavsiyeler verilebilir mi? Şunları yaparsanız mutlu olursunuz yollu reçeteler verilebilir mi? Özellikle günümüzde kitapçı raflarında sıkça rastladığımız, 'Mutluluğa Giden On Yol', 'On beş Adımda Mutluluk' ya da 'Yirmi Mutluluk Egzersizi' gibi kitaplar insanlara yardımcı olabilir mi gerçekten?

O düzeyde bir mutluluksa belki evet ama Nietzsche'ye göre bu olamaz. Ona göre mutluluk reçetesiz bir idealdir çünkü bireyseldir. Yani herkesin mutluluğu farklı kaynaklardan beslenir ve her mutluluk, tıpkı her erdem gibi, kişinin kendi hayatına dayanmalıdır.

"Şayet birey mutlu olmak istiyorsa, ona mutluluğa giden yol ile ilgili talimatlar verilmemelidir, çünkü bireysel mutluluk, başkalarının bilmediği kişisel kurallarla mümkündür, dış kaynaklı kurallarla sadece engellenir, örselenir- ahlaki olarak adlandırılan kurallar, gerçekte bireylere karşı olup, onların mutluluğunu kesinlikle istemezler." TK, s.82

Şimdi oturup on adımda kendi mutluluğumuzu nasıl oluşturacağımızı düşünebiliriz. Ama bunu kendimiz yapmalıyız ve sadece kendi hayatımıza dayanarak!

Nietzsche aslında çok övülen ve özlenen bir durum olan mutluluğun başlı başına bir amaç olabileceğini kabul etmez. O, bizim mutluluk için değil güç için çabaladığımızı savunur. Mutluluk ulaşılan sonuçlardan biridir, gücün bir his belirtisidir.

"Mutluluk hedef değildir. Tersine güç duygusu hedeftir. İnsanın ve insanlığın içinde müthiş bir güç kendini deşarj etmek, yaratmak istemektedir; ... Bireysel mutluluğun yerine 'güç'ü koymalıdır. İnsan güç için çaba harcar." A, s.59-60-61

Nietzsche aslında mutluluğa bile kayıtsız kalabilecek kadar güçlü insanlar ister. Yani mutluluğun bile üstüne çıkabilmiş, doygun, kendinden hoşnut ve güçlü insanlar. O, mutluluk diye bir derdi olmayan, bu hiç aklına bile gelmeyen insanları özler.

"İnsan daha mutlu mu olmak ister yoksa mutluluk ve mutsuzluğa karşı daha kayıtsız mı olmak ister?" Gİ, s.571

Mutluluğu isteyen, onu arayanın doğal olarak ona sahip olmadığından söz etmiştik. Kayıtsız kalabilen insansa mutluluğa bile ihtiyacı olmayan, onun çok üstünde biridir. Yani Nietzsche'nin özlemini duyduğu tip.

Tüm İyi Şeyler Güler

Değişik dönemlerin ve kültürlerin gülmeye, kahkaha atmaya karşı farklı tutumları olmuştur. Mutluluğu ana amaç kabul eden ve özellikle Sokrates'ten sonra felsefeyi de bu ana amaca ulaşma yolu gibi gören Antik Yunan düşüncüsü bu çerçevede gülmeyi onaylamıştır. Hatta Aristoteles insanın özünü gülmeye tanımlamış ve onu 'gülen hayvan (animal ridens) ilan

etmiştir. Antik Yunanlı gülme özürli kişiler için özel bir sıfat bile kullanır. Barry Sanders'ın harika kitabı *Kahkahanın Zaferi*'nde anlattığına göre Antik Yunanlılar hiç gülmeyen kişilere 'gülüşsüz' (agelastus) derlermiş. Bakın Antik Yunan'da 'gülüşsüz'ler nasıl tanımlanıyormuş:

"Bütün 'gülüşsüz'ler son derece üzgün bir surat takınır, bazen ruhlarının öylesine umutsuzlukla dolmasına izin verirler ki, olsa olsa melankolik olarak nitelendirilebilirler. Kurşuni, soluk ve ıslak melankolikler, enerji veren ve bütünleştiren ateşten yoksundurlar. İnsanlıktan çok uzaktırlar."

Kahkahanın Zaferi, s.84

Benim bu 'gülüşsüz'lere ait bir gözlemim var. Onların çoğunda gözlediğim şey bir tür ciddi görünme kaygısı. Sağlık-larını ciddiyet örtüsü altına gizlemeye çalışıyorlar gibi. Ama sağlık öyle bir bela ki ciddiyet numaralarıyla bile saklanamaz. En fazla ciddi bir sığır olabilir insan.

Bazıları da gülüşlerinin hesabını veremeyecekleri için ciddi görünüyorlar sanki. Bu topraklarda hâlâ gülen ve güldü-ğü için suçlu ilan edilen birine, 'Ne gülüyorsun, açıkta bir şey mi gördün?' diye soruluyor. Ben bu imanın mantığını hiçbir zaman anlayamadım. Burada açıkta olduğunda bizi güldüre-bileceği ima edilen şey bir cinsel uzuv. Yani bu durumda sadece açıkta bir cinsel uzuv varsa gülüşümüz haklı ve anlaşılır kabul ediliyor? Bunun dışında insanın gülmesinin bir alemi yok. Benimse açıkta bir cinsel uzuv gördüğümde ki bu çok na-diren oluyor gülme hissim asla oluşmaz; bunun yerine cinsel arzularım uyanır. Burada da şükür ki herkesle aynı değilim. Millet gülerken ben uyarılıyorum. Ve şunu hep merak eder

dururum: acaba ben gülerken de onlar tahrik oluyorlar mı?

Bir kısım dangalak da sanırım ciddi görünmenin kendilerine bir çeşit üstünlük getireceğini düşünüyor olmalı. Özellikle kendilerini üstün hissetmek için ellerinde başka bir şeyi olmayanlardır bunlar elbette. Bu gruptaki insanlar da bana ister istemez Oscar Wilde'ın o harika sözünü hatırlatıyorlar.

“Sığ olanların tek sığınağı ciddiyettir.”

Antik Yunan insanı gülmeyi kutsayıp kahkaha için şenlikler bile düzenlerken ve gülüşsüzleri aşağılarken sonraki yüzyıllarda gülme açısından işler oldukça kötüleşmiştir. Tek tanrılı dinlere geçildikten sonra ise işler çok daha vahim bir hâl alır. Artık gülmek kötüdür çünkü henüz ‘büyük hesap günü’ yaşanmamış ve daha kimin doya doya gülmeye hakkı olduğu belirlenmemiştir.

Tek tanrılı dinlerde gülmek, kadere ve tanrıya bir meydan okumak gibi algılanmıştır. Bu nedenle gerçek bir inanan asık bir suratla ve ciddiyetle hesap gününü beklemeli, şeytana uymamalıdır.

Haham Chanina Bar Papa'nın MS 300'de Yahudi inananlara verdiği tavsiyeye yakından bakalım: ‘Hoppalığa yönelme güdüsü duyduğunuzda kutsal kitabın sözleriyle buna karşı koyun.’ Yani tanrıdan uzaklaştığınızı hissediyor ve yüksek sesle gülme isteği duyuyorsanız kutsal kitap sizi gereken ciddiyet ve ağırbaşlılığa döndürecektir. Yani gülmek tanrıdan uzaklaşmak dolayısıyla şeytana yaklaşımdır Yahudi anlayışında.

Durum Hristiyanlıkta da pek parlak değildir. Kilise ileri gelenleri İS 150'de doğmuş olan İskenderiyeli Clemens'ten itibaren gülme karşıtı bir tutum takınmışlardır.

‘Gülme ya da gülünesi davranışa öykünen insanlar şehrimiz-

den atılacaktır. Söylenen bütün sözlerin kaynağı mizaç ve karakterdir; bu yüzden, arkasında budala bir mizaç olmadıkça budalaca sözler edilemez. Gülme, cennetin sınırları dışında olmaktan zevk duymanın bir göstergesidir; başka hiçbir sözün dile getiremeyeceği kadar yüksek sesle küfrün çağrısını seslendirir.'

Kapadokyalı kilise babası Basileios hangi amaçla olursa olsun her tür gülmeyi yasaklar. 'Keşişlerin Yaşamının Kusursuzluğu Üzerine' adlı kitabında inananlara önerileri şöyledir:

"Hristiyan şaka yapmamalı, gülmemeli, espri yapanlarla muhatap olmamalıdır."

Hristiyanlığın etkili yazarlarından Saint-Victor'lu Hugh ise 'Ecclesiastien Homilae' adlı eserinde gülmeyi doğrudan bir kötülük olarak niteler. 'Sevinç, kaynağına bağlı olarak iyi veya kötü olabilir; ama gülme her açıdan kötüdür.'

Maalesef gülme ve kahkahaya karşı tek tanrılı dinlerin olumsuz tavrı Müslümanlıkta'da pek değişmez. Gülme ve özellikle kahkahayla gülme orada da olumsuzlanır. İslam büyüklerinden İmam Sadık *"Kahkaha şeytandandır"* diyerek gülmeye karşı diğer büyük dinlerin tavrını sürdürür. İslam peygamberi Hazreti Muhammed ise *"Güler yüz sadakadır"* diyerek gülümseme-gülme üzerindeki dini baskıyı biraz hafifletiyor gibi olsa da son noktada gülmek ve ağlamak arasındaki tercihini gülmekten yana yapmaz.

'Eğer cennet ve cehennemi görseydiniz az güler çok ağlardınız.'

Fakat Müslümanlıktaki belki de en gülme karşıtı sözü büyük bir mezhebin de kurucusu olan İmam-ı Azam diye bilinen Ebu Hanife söylemiştir.

'Ömrümde bir defa güldüm, ona da pişmanım.'

Anlaşılan o ki büyük dinler gülmeyi, kahkahayı pek onay-

lamıyor. Gerekçe de ortak gibi: çünkü kahkaha tanrının iznine tabi olan, öbür dünyaya ait bir cennet yaşantısı. Ancak bütün kaygılardan, suçluluk duygularından ve korkulardan arındıktan sonra hak ediyorsan olabilecek bir şey.

Peki bütün bu dini kısıtlamalara aldırmadan ağız dolusu gülen ve bunu her fırsatta yapan kişi aslında ne yapmış oluyor? Clemens ve başka bazı din büyüklerinin dediği gibi gülme gerçekten bir küfre çağrı mı, yoksa gülmek için cennete kadar bekleyemeyen insanların insan olmaktan gelen haklarını masumca kullanmaları mı? Nietzsche ikincisine inanır. Ve şimdiye kadar türlü gerekçelerle çok az sevinmiş olan insanı daha çok sevinmeye, neşelenmeye davet eder.

“İnsan, insan olalı beri çok az sevinmiştir: bir tek budur kardeşlerim bizim en büyük günahımız. En iyisi, sevinmeyi öğrenelim, böylece başkalarına acı vermeyi ve acıları düşünmeyi unuturuz.” Z, s.96

Sevinmek, sevinç duymak yaşamı onaylamanın, yaşamdan hoşnut olmanın bir görüntüsüdür. Nietzsche'nin de çok sevdiği bir düşünür olan Montaigne'e göre ise bir bilgelik işaretidir.

“Bilgeliliğin en açık görüntüsü sürekli bir sevinçtir.”

Denemeler, s.37

Gülme ve kahkaha ise bu sevinci gösteren en coşkulu, en insani araçlardır. Neşe taşan bir gücü, güç fazlalığını gösterir.

"Neşeden daha gerekli ne vardır? Delice neşeden payını almamış hiçbir şey başarıya ulaşmaz. Neşe ancak güç fazlasıdır, gücün kanıtıdır." PB, s.7

Nietzsche neşeyi karalayan, onu hor gören insanlara karşı tepkilidir. Bunlar bir türlü korkularını yenememiş ve yaşamla başedememiş kişilerdir. Ya da Nietzsche'nin ifadesini kullanırsak 'yaşamın derinden yaraladığı insanlar'dır.

"Yaşamın derinden yaraladığı insanlar, her türlü neşeden kuşku duymuşlardır, sanki neşe hep çocukça bir şeymiş, akılsızlığın belirtisiymiş gibi. Bu tip insanlara göre bütün güllerin altında, gizli ve saklı mezarlar vardır, eğlenceler, oyunlar, neşeli müzik onlara, son kez bir dakikalığına yaşamın coşkusunu içine çekmek isteyen, ağır bir hastanın bilinçli olarak kendini aldatması gibi görünür. Ama neşe ile ilgili bu yargı, bıkkınlığın ve hastalığın karanlık zemininde ılık demetinin yansıyıp kırılmasından başka bir şey değildir." TK, s.203

Nietzsche'ye göre neşeden kuşku duyan bu ruh hâlinin temelinde yaşamdan bıkkınlığın neden olduğu bir hastalık vardır. Yani bu neşesizlik ve keyifsizlik durumu aslında bedensel bir sorundur, hastalıktır. Ve şartların değişmesiyle filan da yok olmaz.

"Keyifsizlik bedensel bir hastalıktır ve keyifsizliğe yol açan şeyin sonradan ortadan kaldırılmasıyla asla yok olmaz." İPİ 1, s.326

İnsanlığın en büyük günahının şimdiye kadar yeterince sevinmemek ve gülmemek olduğunu söyleyen Nietzsche, en azından bundan sonrasını kurtarmak için bir çare düşünür. Geçmişte otorite baskısı, cennete kavuşamama endişesi ve yeterince özgün bireyler olamamaktan kaynaklanan nedenler yüzünden az güldük. Nietzsche şunu önerir; geçmişte olayları hak ettiklerinden daha ciddiye aldık şimdi artık hafifletirelim ve daha çok gülelim.

“Bizim olayları hak ettiklerinden daha komik görmemiz gerekir, çünkü biz onları uzun süre hak ettiklerinden daha fazla ciddiye aldık – Bilginin akıllı askerleri böyle konuşurlar.”

TK, s.285-286

Yani hayatımız boyunca hem bir defadan fazla gülmeli, hem de güldüğümüz için pişmanlık duymamalıyız. Gülen hayvan olduğumuzu hiç unutmadan, ağız dolusu gülebiliyoruz. Gülünce, kahkaha atınca cenneti kaybedeceğimiz korkusuyla değil, tam tersine yaşadığımız yeri cennete çevireceğimiz inancıyla yapmalıyız bunu. Nietzsche’ye göre bu bizim daha ‘insan’ olduğumuzu gösteren bir işarettir.

“Sahiden yürekten bakir olanlar vardır: kalpleri yumuşaktır, sizden daha içten ve daha sık gülerler.” Z, s.60

Görüldüğü gibi Nietzsche daha sık gülmeyi şeytani olmanın bir işareti gibi değil, daha bakir ve daha saf olmanın bir

işareti gibi görüyor. Öbür dünya hesaplarıyla içi bulanmamış, beklentisiz ve aslında çok güçlü tinlerin harcıdır ona göre gülmek. Zaten Nietzsche insanı doğuştan suçlu ilan eden, ilk günahı derhal onun omuzlarına yükleyen ve onu dünyada kefarete peşinde koşturmayla şartlandıran dinlerin bu tutumuna 'ağırlığın ruhu' der. İnsan 'ağırdır', 'suçludur' ve kendini temizlemesi, kefarete ulaşması gerekir. Dünyayı bir 'imtihan yeri'ne indirgeyen, yaşamı da 'sahte', 'fâni' ilan ederek değersizleştiren dinlerin bu tutumuna karşı Nietzsche yine gülmeyi ve gülererek karşı çıkmayı önerir. Ona göre biz bu 'ağırlığın ruhu'nu kızıp bağırarak değil gülererek ortadan kaldıracabiliriz.

"Öfkeyle değil, gülmeyeyle öldürür insan. Hadi, öldürelim ağırlığın ruhunu!" Z, s.44

Nietzsche'ye göre, gülecek bir şey bulamayanların sevgi eksikliği vardır. Bir çocuğun bile gülecek pek çok şey bulabildiği bu dünya gülüşsüz ve ağır ruhluları uzağımızda tutarsak, onların zırvalarına kanmazsak çok daha güzel bir yer olur.

"En büyük günah neydi şimdiye kadar? Burada gülenlerin vay hâline, diyenin sözleri değil miydi? Kendisi bulamamış mıydı yeryüzünde, gülmek için bir sebep? İyi arayamamıştı o hâlde. Bir çocuk bile bulur burada gülmek için bir sebep. O kişi-yeterince sevmiyordu. Yoksa bizi de severdi, biz gülenleri!"

Z, s.334

Dinlerin sevgi üzerine değil de korku, korkutma ve cezalandırma üzerine kurulmasını yadırgadığını bu şekilde bel-

li eden Nietzsche, gülüşünü ve kahkahasını kolay kolay feda etmeye razı değildir. Otoritenin ve dinin kahkahayı bir kötülük ilan ettiği yerde, o şiddetle karşı çıkıp kahkahasını kut-sar ve yüceltir.

"Bu gülünlerin tacını, bu gül çelengi tacı, ben taktım bu tacı kendime, ben kutsadım kahkahamı. Başka birini bulamadım bugün, bunu yapacak kadar güçlü olan." Z, s.335

Dinin bir çöküş, bir küfür gibi gördüğü ve şeytan işi ilan edip neredeyse lanetlediği kahkaha, Nietzsche için bir yükselme, bir güç işaretidir. Ona göre, ancak en yükseslere çıkabilmiş olan güler ağırlığın ruhuna ve her türlü yapay yas ciddiyetine.

"Var mı içinizde, hem gülebilen ve hem de yükselmiş biri? En yüksek dağlara çıkan, güler tüm yas oyunlarına ve yas ciddiyetlerine." Z, s.43

Gülmek, ağız dolusu gülmek zordur çoğu insan için. Bu 'gülüşsüz'lerin gülmeleri ya hiç yoktur ya da iğretidir. Gülmek onlara hiç yakışmaz. Çünkü gülmek onlar için insan olmanın, sağlığın ve içtenliğin doğurduğu bir eylem değildir. Gülmek bu gülüşsüzler için bir saldırı silahıdır. Sadece aşağılayacakları zaman, sadece yıkmak istediklerinde gülerler. O gülüşte de insanı ısıtan, neşe saçan hiçbir şey yoktur. Daha ziyade benim sırtlanlarda gördüğüm bir gülüştür bu: sinsî, hain ve saldırgan. Bu irkiltten gülüşü asla sevemezsiniz. Tabii onun sahibini de. Dostoyevski boşuna dememiş, 'dost, gülüşünü sevdiğiniz kişidir' diye.

İşte bu gülüşsüzler asık suratla dolaşmayı da bir marifet sanırlar. Belki bu şekilde insanlara daha kolay hükmedebiliyorlardır. Ya da belki ciddi görünmekle ciddi olmayı aynı şey sanıyorlardır. Onlar mutsuz, üzgün ve ciddidirler. Ve böyle olmayanlar onlara karşı borcunu ödemeli, onları rahatlatmaya, onların hayatını kolaylaştırmaya çalışmalıdırlar. Bu haklı müşterilerin kendileri gibi olmayanlardan bekledikleri tam da budur.

Gülmek otoriteye en büyük başkaldırıdır. Kişinin dünyayı, yaşamı sevdiğinin ve onayladığının en güçlü işaretidir.

Gülüşsüzlerin bu denli uzak durduğu kahrkaha Nietzsche için hakikati belirleyen bir göstergedir. Nietzsche, içinde bir kahrkaha barındırmayan hakikatten bile şüphelenir.

"Yanlış kabul etmeliyiz, bir kahrkaha içermeyen her türlü hakikati!" Z, s.239

Nietzsche, kötü insanların şarkıları olmadığına inanır. Bence güzel gülüşleri, kahrkahaları da yoktur onların.

"Kötü insanların şarkıları yoktur." PB, s.13

Kanınla Yaz; Göreceksin ki Kan, Tindir!

Bu bölümde Nietzsche'nin entelektüel dünyasını, okuryazarlıkla ilişkisini, özdeyişi üslubunu, yazarlık önerilerini, sev-

diklerini ve sevmediklerini incelemeye çalışacağız. Bilindiği gibi Nietzsche kısa kısa, özdeyişler biçiminde yazar. Aslında bu tarz onun bilinçli bir şekilde seçtiği zor bir tarzdır. İyi bir üslupçu olan Nietzsche kendi üslubunun okuyucu için barındırdığı zorlukların da farkındadır. Ama o bir şeyin daha farkındadır; güzel ve değerli şeylerin hem çok zor oluşturulduğunun, hem de bunların ancak çok emek sarf edilerek tadına varılabildiğinin. Özdeyişlerinden söz ederken bu konuya tekrar döneceğiz.

Nietzsche iyi bir yazar olduğu gibi, iyi bir okurdur da. Gözlerini büyük oranda kaybettiği yıllarda bile okumaya devam etmiş ve okumayı âdeta bir dinlenme etkinliği gibi görmüştür.

"Her türlü okuma benim için dinlenmeden sayılır." EH, s.33

On beşer dakikalık kısa periyodlarla ve çok şiddetli baş ağrıları eşliğinde de olsa okumalarını sürdürmüştür. Küçükken bir kutu kibriti sönene dek elinde tutarak gösterdiği sarılsamaz iradesini ve kararlılığını, yetişkinlikte de sürdürdüğünün bir işaretidir bu.

Peki Nietzsche kimleri okur, kimleri severdi ve kimlerden pek hoşlanmazdı? Nietzsche'nin bir klasik filolog olarak Yunancaya çok hâkim olduğu bilinir. Basel'de öğretim üyeliği yaptığı dönemde Antik Yunan filozofları hakkında dersler verdiğini de biliyoruz. Örneğin Nietzsche kendisini pek sevmese de Platon hakkında dersler vermiştir.

"Platon can sıkıcıdır; öylesine ahlaklaşmış ve vaktinden önce Hristiyan ki." PB, s.107

Nietzsche, Platon'un hocası Sokrates hakkında ise karmaşık duygulara sahiptir. *"Sorgulanmamış bir hayat yaşamaya değmez"* diyen Sokrates'le Nietzsche arasında aslında çıkış noktasında bir benzerlik vardır ve Nietzsche de bu benzerliğin farkındadır. Sonuçta Nietzsche de tüm değerlerin bir sorgulamaya tabii tutulmasını, 'değerlerin yeniden değerlendirilmesi'ni talep etmektedir. Fakat hem yöntemlerindeki, hem de hayata bakışlarındaki benzerlik bununla sınırlı görünmektedir. Çünkü Sokrates'in hayalindeki insan, içgüdülerinden utanan bir akıl varlığı ve erdemin kendinde somutlaştığı bir ahlak abidesidir. Nietzsche ise insanın içgüdülerinden utanmasını bir çöküş ve yozlaşma işareti sayar. Ahlaklı insan ise Nietzsche'nin hayallerinde hiç yer kaplamayan aşağı bir türdür. Nietzsche ayrıca Sokrates-Platon felsefi çizgisini, bir 'öte' yaratıp bu dünyanın değerini düşürmekle suçlar. Nietzsche'ye göre bu ikisi, daha sonra Hristiyanlığı ve ardından nihilizmi doğuran geleneksel Batı metafiziğinin başlangıç noktalarıdır.

Nietzsche, Sokrates ve Platon'dan pek hoşlanmaz ama onun Herakleitos sevgisi bir başkadır. 'Tanrı benzeri adam' diye söz ettiği Herakleitos Nietzsche için apayrı bir yere sahiptir.

"Onun yakınında kendimi her yerden daha sıcak, daha rahat duymuşumdur hep." EH, s.61

Karanlıklar filozofu olarak bilinen Herakleitos sürüden, yığından nefret eder. 'Eşekler samanı altına tercih eder' ve 'bana göre, bir insan çok iyi ise bin kişidir' diyerek sürüyü küçümseyen Efesli Herakleitos bu konuda Nietzsche'ye güçlü bir il-

ham kaynağı olmuştur.

Nietzsche'nin Antik Yunan'dan okuyup sevdiği bir başka isim ise *'Adalet güçlünün işine gelendir'* sözünü söylemiş olan Sofist Thukydides'tir. Nietzsche'ye göre, sofizm en yetkin anlamını onda bulur.

Daha yakın zamanlara geldiğimizde, örneğin 16. yüzyıl-da Nietzsche'nin hayran olduğu bir başka düşünürle karşılaşırız: 'Montaigne'. Nietzsche gibi, hayatı olumlayan ve yücelten Montaigne şu güzel sözün sahibidir:

"Bugün bir şey yapmadım ne demek? Yaşadınız ya! Bu sizin yalnız başlıca işiniz değil, en parlak, en onurlu işinizdir."

Nietzsche ise Montaigne hakkındaki düşüncelerini çok tutkulu bir biçimde ifade eder.

"Böyle bir insanın yazı yazmış olması, sahiden bu dünya üzerinde yaşamının zevkini artırmıştır." EOS, s.19

Biraz daha yakın zamanlara geldiğimizde Nietzsche'nin sevdiği bir başka figür de kendisi gibi bir özdeyiş ustası olan 17. yüzyıl Fransız soylusu La Rochefoucauld'dur. Nietzsche, *"Erdemin adı da tıpkı kötü huylar gibi, çıkara alet edilir,"* diyerek tıpkı kendisi gibi erdeme kuşkuyla yaklaşan ve *"büyük kusurları olmak, ancak büyük adamların barcıdır,"* diyerek pırıltılar saçan bu adamın zekâsına hayrandır.

Nietzsche'nin hayran olduğu bir başka 17. yüzyıl düşünürü Spinoza'dır. *"Pişmanlık bir erdem değildir, yani onun kökü akıldan gelmez; fakat, yaptığından pişman olan kimse, iki defa bahtsız ve güçsüzdür"* sözünü söylemiş olan Spinoza, Nietzsche'ye göre 'dünyanın en arı bilgesi'dir.

18. yüzyıla geldiğimizde Nietzsche'nin eşitlikçi ve liberal tavrı yüzünden hiç sevmediği, dünyanın ise Fransız Devrimi'ndeki fikri katkısı nedeniyle göklere çıkardığı bir isimle karşılaşırız: 'Jean Jacques Rousseau'. Devrimin, demokrasinin ve insan haklarının bu parlak ismini bakın Nietzsche nasıl anıyor:

"Rousseau, idealistin ve alçağın bir kişide toplandığı bu ilk modern insan – kendi görünümüne katlanabilmek için 'ahlaki' saygınlığa gereksinim duyan;" PB, s.102

Biraz daha ilerleyip 18. yüzyılı bitirip 19. yüzyıldan da biraz aldığımız zamanlarda Nietzsche'nin en az Herakleitos ve Spinoza kadar saygı duyduğu bir figürle karşılaşırız: 'Goethe'. Nietzsche'nin de çok sevdiğini sandığım *"Neşesizlik de bir tembelliktir"* sözünü söylemiş olan ve başyapıtı *Faust*'u tam altmış yılda yazan Goethe, Nietzsche için 'üstinsan' gibi bir şeydir. Bakın Alman ve dünya edebiyatının en büyüklerinden olan Goethe için Nietzsche ne söylemiş:

"Goethe yalnızca Almanya için değil, tüm Avrupa için bir ara olay, nafiye bir güzellik olmuştu... Goethe, derin saygı duyduğum son Almandır." PB, s.105

Ve bu fasılda başka, ilginç bir isimden daha söz etmeliyiz: 'Dostoyevski'. Nietzsche, tesadüfen keşfettiği *Yeraltından Notlar*'ı Fransızcadan okuduktan sonra, insan ruhunun derinliklerine inebilmekteki gücüne hayran kaldığı Dostoyevski için aynen şöyle eder:

"Dostoyevski kendisinden öğrenecek bir şeyler bulduğum biricik psikologdur. Yaşamın en güzel şanslarından biridir." PB, s.99

Elbette Nietzsche'nin türlü gerekçelerle sevdiği ya da kıyasıya eleştirdiği başka yazarlar ve düşünürler de vardır. Ama biz onun entelektüel ikliminin nasıl oluştuğu yolunda bir fikir versin diye açtığımız bu bahsi burada kapatıp, konumuza onun yazma üslubu ve yazarlıkla ilgili görüşleriyle devam edelim.

Nietzsche'nin çok küçük yaşlardan beri yazmaya eğilimi olduğunu biliyoruz. Daha on üç yaşındayken tanrı sorunu konusunda felsefi bir deneme yazacak kadar iştahlıdır. Nietzsche, insanın bir diyeceği varsa bunun şartlar ne olursa olsun ortaya çıkacağına inanan biri olarak hayatı boyunca tutkuyla çalışmıştır. Nietzsche, kendisinin iyi bir yazar olduğunu düşünür. Bu konudaki görüşlerine birazdan değineceğiz fakat önce onun yazarlık hakkındaki düşüncelerine bir göz atalım. Ona göre tüm iyi yazarlarda iki ortak yön bulunur.

"İyi yazarların iki ortak yönü vardır: anlaşılmaktan çok kendilerine şaşırılmasını tercih ederler ve titiz ve aşırı duyarlı okur için yazmazlar." İPİ 2, s.77

Nietzsche'ye göre, yazarın yazdığı her şeyi yaşaması gerekmez. Hatta ona göre gerçek bir yazarın buna hiç ihtiyacı yoktur.

"Gerçek bir yazar, başkalarının duygulanımlarını ve deneyimlerini sözcüklere döker sadece, duyumsadığı az şeyden, çok

şey çıkarmak için sanatçıdır o.” İPİ 1, s.173

Nietzsche, yazarın okura göre yazmasının büyük bir hata olacağını iddia eder. Ona göre, yazar sırf anlaşılır olmak için kendini okurun düzeyine getirirse ve yeteneğini gizlerse okura karşı suç işler.

“Yazar salt kendini okurla eşit düzeye getirmek için kendi yeteneğini gizlerse, okurun asla bağışlamayacağı biricik büyük günahı işlemiş olur.” İPİ 1, s.165

İyi bir yazarın aslında kendisi için yazdığını düşünen Nietzsche, bana Türk edebiyatının büyüklerinden biri olan Oğuz Atay’ın bir sözünü hatırlattı: *“Ben kendi okumak istediğim kitapları yazıyorum.”* Nietzsche de buna yakın düşünüyor olmalı.

“Akıllı bir yazar, kendisinininkinden başka bir gelecek için yazmaz; yani kendi yaşlılığı için, daha sonra da kendi kendisinden zevk alabilsin diye yazar.” İPİ 2, s.88

Yazarlık ve iyi yazmak hakkındaki görüşlerini bu şekilde sergilediğimiz Nietzsche aslında kötü yazarların da gerekli olduğunu düşünür. Ona göre toplumdaki gelişmemiş ve olgunlaşmamış grupların okuma ihtiyaçları da bir şekilde giderilmelidir ve kötü yazarlar aslında bunun için gereklidir.

"Her zaman kötü yazarlara gerek duyulacak, çünkü gelişmemiş, olgunlaşmamış yaş gruplarının beğenisine hitap ediyor onlar, bu yaş gruplarının da olgunlar kadar kendi gereksinimleri vardır... Üstelik bunlar, gençliğin ateşli kıskançlığıyla, gereksinimlerini doyurmayı arzuluyorlar ve kötü yazarları arayıp buluyorlar kendilerine." İPİ 1, s.169

Nietzsche aforizmalar (özdeyişler) şeklinde yazdığı için ve buna bağlı olarak parça parça düşünceler bir miktar anlaşılma gücünü yarattığından, bazen okur için anlaşılma güçlükleri ortaya çıkarttığını kabul eder. Kullandığı metaforlarla ve dil oyunları ile dolu edebi üslubunun da, zorluğu biraz daha artırdığını belirtelim. Fakat Nietzsche anlaşılmasız olmak için çabalayan ve 'derin görünmek' isteyen bir düşünür değildir. O, sadece zamanının önünde gittiği için, kendi sözleriyle söylersek 'zamanı henüz gelmediği' için öyledir. Yoksa Nietzsche yalınlığı daha çok sever.

"Düşünür o demek ki şeyleri olduğundan daha yalın duruma getirmeyi biliyor." ŞB, s.149

Zaten karmaşıklık, bulanıklık Nietzsche'ye göre derin olmadığı hâlde derin görünenlerin harcıdır ve derin olanların buna hiç ihtiyacı yoktur.

"Derin olduklarını bilenler, duru olmaya çalışırlar. Derin görünmek isteyenler, bulanıklık için uğraşırlar. Çünkü kalabalık, dibini göremediği şeyin derin olması gerektiğini düşünür. Bu yüzden suya girmeye ürker, bu yüzden isteksizdir." ŞB, s.146

Nietzsche hem söyleyecek sözü olan biridir, hem de yazmak ona acılarından kurtulma şansı vermiştir. O neredeyse mümkün olan her türde kendini ifade etmiş; mektup, deneme, şiir ve özdeyiş yoluyla yaratmış ve bu sayede acılarından dönem dönem kurtulmuştur.

"Yaratmak acılardan büyük kurtuluştur." Z, s. 94

Yazmak, yaratmaktır, konuşmaktır ve kendini ifade etmektir. Nietzsche eser tamamlanıncaya kadar bunun doğal olduğunu ama eser tamamlandıktan sonra artık yazarın susması gerektiğini söyler. O, diyeceğini eserinde demiştir artık.

"Yapıtı ağzını açtığı anda, yazarın ağzını kapaması gerekir."

İPİ 2, s. 77

Nietzsche yazdığı kitaplarda düşüncelerini neden aforizmalar şeklinde yazdığını da anlatmıştır. Bu aslında Nietzsche için neredeyse bir zorunluluktur. Çünkü onun sağlık durumu, özellikle belli bir dönemden sonra tıpkı aforizmalarındaki gibi parça parça çalışmasını gerektiriyordu. Arkadaşı Paul Ree'ye 1879 yılında, üniversiteden henüz istifa ettiği dönemde yazdığı bir mektupta Nietzsche, sekizde yedi kör olduğunu ve baş ağrıları yüzünden kesintisiz olarak ancak on beş dakika çalışabildiğini yazar. O, kendisinin de yazdığı gibi kısıtlı olan çalışma zamanını iyi kullanmak ve başkalarının bir kitapta anlattığını dokuz on aforizmada anlatmak istedi.

"Benim hırsım, başkalarının bir kitapta söylediğini on cümlede söylemektir – başka herkesin bir kitapta söylemediğini..."

PB, s.105

Aslında hakkında kitaplar yazılabilecek bir konuyu kısaca ve özlü cümlelerle anlatabilmek çok zordur. Belki de bu yüzden dünyada iyi aforizma yazarlarının sayısı çok azdır. Yani aforizma çok değerli ve nadir bir şeydir ve Nietzsche de bunun farkındadır.

"İyi bir özdeyiş, zamanın dışına sert gelir ve her dönemi beslediği hâlde binlerce yılda tüketilmez: böylece en büyük paradokstur edebiyatta, değişenin ortasında ölümsüz olandır, değeri hep bilinen bir besindir, tuz gibi ve tıpkı bunun gibi, asla çürümez." **İPİ 2, s.88**

Aforizma bu kadar değerli bir şey olduğu hâlde, onu sırf kısa diye küçümseme eğiliminde olan okurları uyarır Nietzsche. Onun için bu okur 'miyop'tur.

"Size parça parça verildiği için (verilmesi gerektiği için) onun parça buçuk bir yapıt olması gerektiğini mi sanıyorsunuz?" **İPİ 2, s.73**

'Her dönemi beslediği hâlde binlerce yılda tüketilemez' olan aforizma hem çok değerlidir, hem de anlaşılması zordur. Kısacık bir metin içinde bir sürü alt metin, çağrışım ve bilgi barındırır. Bunu yorumlayabilmek gerekir ve elbette yo-

rum da bilgi ve birikim gerektirir. Nietzsche de bu zorluğun farkındadır.

“Bir aforizma, doğru dürüst oluşturulmuş, biçimlendirilmişse, üstün körü okunduğunda, hemen çözülmez, onun yorumundan yola çıkmalı; bunun için yorum sanatı gerekiyor.”

ASÜ, s.32

Dolayısıyla Nietzsche herkes için yazmaz. O, metni kendisiyle birlikte yeniden oluşturabilecek kadar ilgili ve istekli, yorum yapabilecek denli bilgili ve derinden bakan gözler için yazar. Nietzsche zaten herkes için olan hiçbir şeyi sevmez. Herkes için olan kitapları ise hiç sevmez.

“Herkes için olan kitaplar her zaman pis kokan kitaplardır. Küçük insanların kokusu sinmiştir onlara.” İKÖ, s.47

Ama Nietzsche’nin ‘yağmacı okur’ dediği kesim için, Nietzsche’nin okurdan talepleri ve hassasiyetleri hiç önemli değildir. Çünkü onlar yağmacı askerler gibidirler ve hiçbir şey umurlarında değildir.

“En kötü okurlar, yağmacı askerler gibi davrananlardır: işlerine yarayabilecek bazı şeyleri alırlar, geri kalanı kirletir ve dağıtırlar ve bütüne küfür ederler.” İPİ 2, s.77

Nietzsche bu yağmacı askerlerin dışında kalan özdeyiş okurundan da pek emin değildir. Onların, incelmış kafalar bile olsalar, eğer özdeyiş sanatına eğitilmemişlerse fazla zevk alamayacaklarını düşünür. Nietzsche bu grup okur için şöyle yazar:

"Renkli kabartma taşlara bakan sıradan insanlar gibidirler: sevedikleri için överler ve hemen hayranlık duymaya hazırırlar, ama daha da çabuk hazırırlar çekip gitmeye." İPİ 1, s.57

Nietzsche'ye göre özdeyiş yazarını bekleyen bir tehlike de anonimlik iddiasıdır. Acemi ve yetersiz kafalar yeni duydukları bir özdeyişin aslında eski ve ortak bir mal olduğunu iddia ederler. Nietzsche bunun daha çok hasetten olduğunu düşünür.

"Acemiler, bir özdeyiş kendi basit hakikatlerinin arasından hemen ışıldadığında, her zaman bunun çok eski ve bildik olduğunu öne sürerler ve bu sırada özdeyişin sahibine, sanki o herkesin ortak malını çalmak istiyormuş gibi, haset dolu gözlerle bakarlar." İPİ 2, s.87

Bir de bunlardan daha tehlikeli bir grup vardır. Nietzsche'nin 'adi kafalar' dediği bu tip insanlar için özdeyiş yazarının ne yazdığı aslında o kadar da önemli değildir çünkü ne yazmış olursa olsun, onlar her şeyde sadece kendi sıradan fikirlerini görürler.

*"Adi kafaların çirkin bir marifeti vardır: En derin ve en zengin özlü sözde kendi sıradan fikirlerinden başka hiçbir şey bulamazlar."*YTÇF, s.69

Peki Nietzsche yazdığı kitaplara karşı nasıl bir tutum takınmıştır. Adaleti en değerli erdem ilan eden Nietzsche, kendi yazdıklarına karşı adil olabilmış midir, yoksa ben ne eylersem iyi eylerim havasında mıdır? Nietzsche'nin iki kitabına yaklaşımını esas alarak kendi kitaplarına karşı tutumunu göstermeye çalışalım. İlki Nietzsche'nin 1872 yılında yazdığı *Tragedyanın Doğuşu* adlı kitaptır. Nietzsche, yazdığı ilk kitap olan *Tragedyanın Doğuşu* hakkında bakın neler diyor:

"Bir kez daha söyleyeyim, bugün bana uymayan bir kitap bu – kötü yazılmış, hantal, aşırı imge delisi, duygusal, temposu çok dengesiz..." TD, s.10

Nietzsche eleştirmenlere pek iş bırakmadan kendi kitabını gayet güzel eleştirmiş. *Tragedyanın Doğuşu*'nu böyle acımasızca eleştiren Nietzsche, en sevdiği kitabı olan *Böyle Söyledi Zerdüşt*'ü överken ise hayli cömerttir:

"Bu yapıtın yeri apayrı... Onunla ölçülünce, insanoğlunun yaptığı öbür işlerin hepsi zavallıca, olağan şeyler olarak görünür... Tüm büyük kişilerin düşünce gücünü, iyiliğini bir araya getirseniz gene de Zerdüşt'ün bir tek konuşmasını çıkaramazsınız." EH, s.91

Aslında eleştirmenlerin yapması gereken bu işi Nietzsche onlara bırakmaz ve kendisi gayet güzel yapar. Bu arada Nietzsche'nin eleştirmenlerle ilgili de çok hoş bir aforizması vardır ve yeri gelmişken onu da paylaşalım.

"Böcekler sokarlar ya, kötülükten değil, kendileri de yaşamak istedikleri için, eleştirmenlerimiz de öyle; kanımızdır istedikleri, canımızın yanması değil." İPİ 2, s.87

Bu bölümde son olarak Nietzsche'nin alkol ve sigarayla ilişkisinden bahsetmek istiyorum. Nietzsche gibi uçlarda yaşayan birinin genellikle alkol ve sigarayla haşır neşir olması beklenir. Algı tüm dünyada da bizde de yaklaşık olarak böyledir. Yazan-çizen adam elbette böyle şeyler yapar. Bol bol içer ve sigara neredeyse onun vücudunun bir parçasıdır. Sigarayla böyle düşünüyormuş gibi afili pozlar verir. Alkol, bu tarz kişilerin baş edemedikleri varoluş problemlerinden kaçmak için kullandıkları doğal bir sığınaktır. Adam kocaman bir düşünür, elbette içki de içer, sigara da. Hem sen onları içmeden düşünmeyi kolay bir şey mi sanıyorsun? Öyle olsa herkes düşünürdü.

Nietzsche, pek çok kalıp inanışı alt üst ettiği gibi, bu 'düşünür içer' inanışını da yıkar. *Ecce Homo* adlı kitabında anlattığına göre alkolle arası pek iyi değildir. Ama tuhaf bir şekilde az alkolle başı hoş değildir. Yani çoksa pek sorun yok...

"Alkollü içkiler dokunur bana; günde bir bardak şarap ya da bira yaşamı bana cehennem etmeye yeter – işin şaşılacak yanı, az içkinin, bir de sert değilse, alabildiğine keyfimi kaçırma-

*sına karşılık, çok içmeye karşı bir deniz kurdu gibi dayanıklı oluşum. Daha çocukken göstermişimdir bu konuda yürekli-
liğimi.” EH, s.29*

Nietzsche'nin daha çocukken gösterdim dediği yüreklilik, herhâlde on üç yaşındayken Kösen İstasyonu'nda bir arkadaşıyla bira içip sarhoş olması ve bu yüzden okul yönetiminden ceza alması olayı olmalı. Nietzsche, bir yandan alkol bana yaramıyor derken, bir yandan da 'iş başa düşerse güzel içerim ha' anlamına gelen şeyler söyleyerek aslında tipik bir Türk davranışı sergiliyor. Bu topraklarda çok rastladığımız ve genellikle yerlerden topladığımız bir tip. Çok alçakgönüllü olduğu için genellikle son birkaç kadehi de yerde yatar vaziyette içen sıkı içici. Her neyse.

Nietzsche, galiba alkol kendisine yaramadığı için olacak, entelektüel faaliyet yapanlara içki yerine su içmelerini önerir.

“Düşünceye dönük tüm yaradılışlara, alkollü içkilerden hepten uzak durmalarını ne denli salık versem gene azdır. Su ne güne duruyor.” EH, s.30

Aslında sarhoşluğun, kendinden geçmenin ve taşmanın sembolü şarap tanrısı Dionysos'un bir havarisi olan Nietzsche'nin böyle bir tavsiyede bulunması pek beklenmez. Nitekim Nietzsche bize başka bir kitabında da Dionysosca sarhoşluğu över.

“Sarhoşluk duygusu, aslında güç artışının karşılığıdır; sarhoşluk diye adlandırılan keyif durumu, yüceltilmiş bir güç

duygusudur – zaman ve mekân hissi değişmiştir: olağanüstü mesafeler incelmış ve âdeta ilk kez anlaşılmıştır; vizyon, daha büyük kitlelere ve enginliklere yayılmıştır; organlar, oldukça küçük ve fâni olan birçok şeyi anlamak üzere incelmıştır...” Gİ, s.502

Burada da Nietzsche sarhoşluğu ne güzel anlatıyor değil mi? İnsanın durup dururken sarhoş olası geliyor vallahi...

İnsanın İyi Bir Babası Yoksa Kendine Bir Tane Edinmelidir!

Nietzsche'nin baba kavramıyla ilişkisi ilginçtir. Daha da ilginç olan Nietzsche'nin baba kavramını çağrıştıran ve babalığın değişik formları gibi görülebilecek üç unsurdan – tanrı, devlet, baba – ikisine (tanrı ve devlet) büyük bir nefretle yaklaşması ve sonuncusunu canhıraş aramasıdır.

Devlet için 'tanrının yeryüzünde iş gören eli' diyen ve onu 'lüzumsuzların putu' olarak ilan eden Nietzsche, *Zerdüş'te* devlet alerjisini iyice belli eder.

“Devlet tüm soğuk canavarların en soğuktur. Soğuktur söylediği yalanlarda; ve şu yalan dökülür dudaklarından: ‘Ben devlet, halkın ta kendisiyim’... Devlet, herkesin yavaş yavaş intihar etmesine ‘yaşam’ adı verilen yer.” Z, s.53-54

Nietzsche devleti, bireye rağmen vücut bulduğu için, bireye pek fazla alan bırakmayan mutlak bir sistem olduğu için sevmez. Onun tanrıya da benzer gerekçelerle karşı çıktığını daha önceki bölümlerde anlatmıştık.

Devleti ve tanrıyı bu şekilde mahkûm eden Nietzsche'nin, onların daha mikro düzeydeki bir temsilcisi sayılabilecek 'baba' figürüne özlem duyması gerçekten tuhaftır. Yaşam öyküsünde değinmeye çalıştığımız Nietzsche'nin baba arayışları neredeyse yürek burkucudur. İyi bir babanın şart olduğunu, Nietzsche yazdıklarında da gösterir.

"İnsanın iyi bir babası yoksa, kendine bir tane edinmelidir."

İPİ 1, s.268

Protestan bir papaz olan Karl Ludwig Nietzsche için iyi bir baba mıydı? Öyle olsa bile ömrünün vefa etmediğini ve babalık misyonunu Nietzsche ancak beş yaşına gelene kadar ifa edebildiğini biliyoruz. Schopenhauer'ın da erken ölümü nedeniyle Nietzsche'ye babalık edemediğini, Wagner'inse fikir uyuşmazlığı yüzünden babalıktan istifa ettiğini biliyoruz. Nietzsche'nin *'Onda bir Almanı bile sevimli yapan o cana yakın baştan çıkmışlık vardı'* diye tanımladığı ve kendisini Basel Üniversitesi'ne önermiş olan hocası Ritschl'e de babacan bir sevgi beslediğini varsaymak için yeterince belirti var. Zaten Nietzsche'de kendisini sadece biyolojik akrabalarıyla sınırlamaz, dahası o biyolojik akrabalığa da pek inanmaz.

"Akrabalığı belirleyen tüm kavramlar saçmanın saçmasıdır fizyolojik açıdan. En az anne babasıyla akrabadır kişi. Bil-

miyorum ama Julius Caesar benim babam olabilirdi – ya da İskender, o ete kemiğe bürünmüş Dionysos...” EH, s.17

Nietzsche'nin baba figürüne çok önem verdiği anlaşılıyor. Ona göre bir baba ile oğlu arasındaki ilişki de çok özel ve önemlidir.

“Babalar ve oğullar birbirlerini anneler ile kızlardan çok daha fazla dikkate alırlar.” ŞB, s.154

Nietzsche bir aileyi oluşturan unsurları ve aralarındaki ilişkileri didik didik etmiş bir düşünürdür. Bu çerçevede anneler ve çocukları hakkında da gözlemleri vardır. Nietzsche'nin evlat sevgisi denen şeyin evlat dolayımıyla kendine dönen, özedönüslü bir sevgi olduğuna dair ciddi kuşkuları olduğunu gösteren aforizması son derece ilginçtir. Yani bir annenin evladında sevdiği şey aslında kendisidir Nietzsche'ye göre.

“Analar, oğullarının arkadaşlarını, özel başarıları varsa, kolayca kıskanabilirler. Genellikle, oğlunun kendisinden çok, oğlunda kendini sever bir anne.” İPİ 1, s.269

Nietzsche bazı annelerin ise çocuklarının mutsuzluğundan beslenmekte olduklarına inanır. Onlara mutsuz çocuklar gerekir çünkü ancak bu sayede iyiliklerini gösterebilirler.

"Kimi annelere mutlu, değerli çocuklar gerekir, kimilerine de mutsuz: yoksa anne olarak iyiliklerini gösteremezler." İPİ 1, s.269

Anne babaların, çocukları hakkında verdikleri ve doğru luğundan kesin emin oldukları birtakım yargılar vardır. 'Benim oğlum asla böyle bir şey yapmaz' derler ya da 'benim kızım asla öyle bir kelime kullanmaz.' Bu, Nietzsche'nin (benim de) ifrit olduğu bir durumdur. Ebeveynler böyle cümleleri kurarken farkında olmadan çok çirkinleşirler. Hatta ben bazen şöyle bile düşünüyorum: eğer insanın adalet duygusunu bu kadar yok ediyorsa o zaman anne baba olmak iyi bir şey olmamalı. Anne baba olmak insanların omuzlarına çocuklarını 'her' aptal durumda korumak ve ölümüne savunmak görevini-zorunluluğunu yükler mi tartışılır. 'Benim oğlum asla oturarak işemez.' 'Benim kızım asla öyle bir pozisyonda sevişmez.' Nereden biliyorsunuz belki her ikisinin de zevkleri değişmiştir. Belki her ikisi de sizden bu yönlerini yıllardır gizlemişlerdir. Ne biliyorsunuz belki siz onlar hakkında hep 'asla'lı cümleler kurduğunuz için bebeler size karşı kendilerini asla rahat hissedememişlerdir. Siz 'bu hatayı belki benim oğlum-kızım yapmıştır' deseydiniz kim bilir belki onlar da size yaptıkları başka hataları anlatacaklardı ve böylece siz de oğlunuzun-kızınızın sık sık hata yapabilen bir organizma olduğuna daha rahat inanacaktınız. Ve belki bu sayede 'bilmiyorum ama bunu benim oğlum-kızım yapmış olabilir' noktasına terfi edecektiniz. Böylece daha bir 'insan' olacaktınız.

Hem içinde hiç adalet barındırmayan bir sevgi ne kadar değerli olabilir ki?

İnsanın çocuğuna kötü bir şeyi yakıştıramaması da bana hiç masum gelmiyor doğrusu. Bu aslında kendimize kötü bir

şey yakıştıramadığımız için olabilir mi? Yani kibirden ve dangalaklıktan!

İnsanın olumsal bir varlık olduğunu ve kendisini çevreleyen şartlar öyle gerektirdiğinde her şeyi yapabileceğini ve her şeyi söyleyebileceğini çok iyi bilen Nietzsche, anne-babaların bu iğrenç tavrına 'ebeveyn budalalığı' der.

"Bir insan hakkında yargıda bulunurken en vahim hatalar onun ebeveyni tarafından yapılır: bir gerçektir bu, ama nasıl açıklamalı bunu? Ebeveynler çocuk hakkında çok fazla deneyime sahiptirler de, bir bütünlük hâlinde toplayamıyorlar mıdır bunu? Yabancı halklar arasında gezenlerin, bir halkın genel ayırt edici özelliklerini, konaklamalarının sadece ilk dönemlerinde doğru olarak kavrayabildiklerine işaret ediliyor; bu halkı ne kadar çok tanıyorsa onun tipik ve ayırt edici yönlerini de o kadar çok unutuyorlarmış. Yakını gördükleri anda, uzağı görmeyi bırakıyor gözleri. Ebeveynler de onlara yeterince uzak durmadıkları için mi yanlış yargıda bulunurlar çocukları hakkında? İnsanlar kendilerini çevreleyen şey hakkında artık düşünmez, ona sadece katlanır (ya da severler). Belki de ebeveynlerin bu yaptığı alışkanlıktan kaynaklanan bir düşüncesizliktir." İPİ 1, s.280-281

Nietzsche ayrıca ebeveynlerin kişisel sorunlarını da çocuklarına miras bıraktıklarını ve onların halledemediği iç çelişkilerinin ileride çocuklarının iç dünyasında acılar şeklinde tezahür ettiğini ifade eder.

"Ebeveynin karakteri ve zihniyeti arasındaki ilişkide halledilmemiş kakafoniler, çocuğun özünde tınlamayı sürdürür ve onun iç dünyasındaki acı çekmenin öyküsünü oluştururlar."

İPİ 1, s.267

Nietzsche'yi genel hatlarıyla tanıtmayı amaçladığımız bu bölümü böylece bitirmiş olduk. Bu bölümün bir amacı da okurun Nietzsche'ye olan aşinalığını biraz daha artırmak ve bu sayede şimdi geçeceğimiz ikinci bölümden daha fazla zevk almasını sağlamaktı. Şimdi onun bu bölümdeki konu başlıklarının dışında kalan ve hemen hemen hayatın her alanına değinen aforizmalarının tadını çıkarma zamanı geldi sanırım.

İKİNCİ BÖLÜM İÇİN GİRİZGÂH

Bu bölümde yapmaya çalıştığım şey Nietzsche'nin hemen hemen her konuda yazdığı ve bence her biri birer pırlanta değerinde olan aforizmalarını bir araya getirmektir. Nietzsche'nin yazdığı yirminin üstündeki kitaba dağılmış bulunan bu aforizmaları bir araya toplamaya çalışmamın bir kaç amacı var; öncelikle Nietzsche'nin tüm kitaplarını okuma zahmetine giremeyecek kadar tembel ve kurnaz olan okuru bu zorluktan kurtararak rahatlatmak istiyorum. Gizli amacım ise şu: Nietzsche'nin güzelliklerini gösterip tembel ve kurnaz okuru kandırarak ona tüm Nietzsche kitaplarını okutmak. Ayrıca Nietzsche konusunda zaten var olan ilgiyi daha da artırıp onun hayatlarımıza daha fazla girmesini sağlamak da amaçlarım arasında. Çünkü Nietzsche bunu fazlasıyla hak eden bir düşünür. Hem sonra ne dedik: *'Nietzsche'siz Hayat Bir Hatadır'*

Nietzsche, aforizmalarının nasıl okunması gerektiği konusunda zaten hepimizi uyardı. Artık biliyoruz ki o, 'yağmacı askerler' gibi olan okurları sevmiyor. Sırf kısa ve parça parça diye aforizmaları küçümseme eğiliminde olanları da önce kendisi küçümsüyor. Nietzsche, okurdan, çok özenli, sabırlı ve çok katmanlı bir okuma istiyor. Malum, derin şeyleri keşfetmek de tüketmek de zaman alır ve zaten onlar tam da bu ne-

denle derindirler. Bu konuda Dostoyevski'nin de '*Çabuk keşfedilen çabuk tüketilir*' dediğini hatırlatarak sizi bu zorlu ama çok zevkli keşfe biraz daha hazırlayabilmiş olmayı umuyorum. Nietzsche'nin kendisi de '*Derin olan şeyler maskeyi sever*' diyerek bir bakıma keşfin zorluklarını anlatmak istemiştir. Tamam, Nietzsche zor bir filozoftur ama sizin gözünüzü de bu kadar korkutmayayım; zaten Nietzsche'den o kadar korksaydınız bu kitap şu anda elinizde olmazdı.

Biraz da bu bölümde takip edeceğim yöntemden söz etmek istiyorum. Öncelikle Nietzsche'nin beni çarpmış ve bu nedenle buraya alınmayı hak etmiş olan aforizmasını kaynağını da belirterek alacağım. Daha sonra bu aforizma hakkında tıpkı sizin de yapacağınızı umduğum gibi derinlemesine düşüneceğim. Sonra da bu aforizma beni nereye götürürse oraya gideceğim. Kendimi serbest bırakıp tüm çağrışımlarıyla o aforizmayı kendi bünyemde yeniden ete kemiğe büründüreceğim. Sizin de, benzer yolları izleseniz bile yorumun gücünden kaynaklanan özgürlükle farklı noktalara ulaşacağınızdan eminim. Bence bu okur için de ilave bir hoşluk olacak çünkü okur hem o Nietzsche'nin doyumsuz aforizmalarının tadını çıkaracak, hem de ilgili aforizmanın kendisini götürdüğü yeri görüp daha fazla zenginleşecek ve böylece kendi değerlendirmelerini daha geniş bir bakış açısından yapma şansı yakalayacak. Bazen üç yıl süren Nietzsche okumalarımın bana verdiği yetkiye dayanarak ve metnin yorumlanmasına katkıda bulunur umuduyla açıklayıcı notlar da düştüm. Tek dileğim okurun bu notlardan gönlünce yararlanması. Ancak bu noktada okurun en çok dikkat etmesi gereken husus şudur: okur kesinlikle aforizmanın bende çağrıştırdığı şeyleri tek doğru yorum veya olması gereken yorum şeklinde kabul etmemelidir. Bu, Nietzsche'nin de asla tasvip etmeyeceği bir tutum olurdu. Çünkü Nietzsche perspektivizm ilkesi-

nin edebiyata ve felsefeye bu yoğunlukta girmesine öncülük etmiş bir düşünürdür. Bu ilkeye göre dünya dediğimiz, hakikat dediğimiz her şey bizim yorumumuzdan ibarettir. Kendi yaşadığımız hayat bile aslında bizim yorumlarımız sayesinde elde ettiğimiz bilgilerle sürdürdüğümüz bir hayattır. Ayrıca Nietzsche bütün hayatı kendi oluşturduğumuz bir edebiyat metni gibi görmeye eğilimli bir filozoftur.

Evet bu kadar girizgâh yeter. Çok fazla sözle vuslatı fazla geciktirmeyeyim ve sizi artık Nietzsche keyfiyle baş başa bırakayım.

[illegible]

İkinci Bölüm:
NIETZSCHE'DEN PIRILTILAR VE ÇAĞRIŞTIRDIKLARI

"Görünüş nasıl varlık olur. – Bir tiyatro oyuncusu sonunda en büyük acısında, örneğin evladının cenazesinde bile, rolünün bıraktığı izlenimi ve genel sahnesel etkiyi düşünmekten vazgeçmez; kendi acısına ve bu acının dışavurumlarına kendi kendisinin izleyicisi olarak ağlar. ...Birisi, uzun bir süre ve inatla bir şey gibi görünmek isterse sonunda bundan başka bir şey olmak zor gelecektir ona. Her zaman bir sevecenlik maskesi takınan biri, sonunda onlar olmadan sevecenlik ifadesinin elde edilemeyeceği güleryüzlü ruh halleri üzerinde bir güç kazanır. – Ve sonunda bu ruh hâlleri de onun üzerinde güç kazanır, kendisi güler yüzlü olur." İPİ 1, s. 70-71

Uzun süre yaptığımız rol, gibi görünmek, miş gibi yapmak sonunda vücudumuza yapışır diyor Nietzsche. Bir noktadan sonra istesek de başka türlü yapamaz hâle geliriz. Bu bence özellikle oyunculuk gibi, öğretmenlik gibi baskın mesleklerde böyledir. Mesela ben bir öğretmeni ilk birkaç cümleden sonra tanırım. O, hep öğretmendir. Mesleği bünyesini ele geçirmiş, ona nüfuz etmiş hâldedir. Hep öğretir gibidir, otoritesever ve doğrucudur.

Aynı şey güleryüz-iyilik maskesiyle dolaşan insanlar için de geçerli sanki. Öyle bir arkadaşım var mesela benim. Andre Gide'in *Isabelle* romanında söylediği bir sözü hatırlatır bana hep: "Bir yüzü, iyiliğin maskesi kadar, anlaşılmaz, çözülmez yapan hiçbir şey yoktur."

Onun gerçek duygularını hiç anlayamazsınız. Yüzünde hep o güleryüz-iyilik maskesi takılı vaziyettedir. Kızıyor mu, üzülüyor mu yoksa gergin mi hiç belli etmez. Bir tür '*poker face*'. Bu pokerde işe yarayabilir ama hayatta işe yarar mı? En fazla deşifre olana kadar belki. Acaba rol yapa yapa insan bazı duyguları hiç hissetmez hâle gelebilir mi? Sahicilik bu kadar korkunç bir şey mi?

"Neyin sözü verilebilir. – İnsan eylemlerin sözünü verebilir, duyguların değil; çünkü duygular istem dışıdır. Birisine onu her zaman sevmeye ya da ondan nefret etmeye ya da ona sadık olma sözü veren kimse, gücünün dışındaki bir şeyin sözünü veriyordur; elbette, gerçi genellikle sevginin, nefretin ve sadakatin ürünü olan ama başka güdülerden de doğabilen eylemlerin sözünü verebilir: çünkü bir eyleme götüren birden fazla yol ve güdü vardır. O halde, birini her zaman sevmeye sözü şu anlama gelir: seni sevdiğim sürece sana sevgi eylemlerini göstereceğim, seni artık sevmesem, başka güdülerle de olsa aynı eylemleri görmeye devam edeceksin benden: – Demek ki, insan kendini kandırmadan birisine ebedi sevgi vaa-dinde bulunduğunda, sevgi görüntüsünün süreceğine söz vermektedir." İPİ 1, s.75-76

'Seni sonsuza dek seveceğim' ya da 'seni hep seveceğim' gibi sözler büyük yalandır diyor Nietzsche. Çünkü insan gelecekte nasıl bir duygu durumunda olacağını ya da sevgisinin aynı güçte sürüp sürmeyeceğini bilemez. Bu aslında 'seni hep şimdi gibi sevmek istiyorum' demeye çalışmaktır bir anlamda. Ama insan sadece sevgiyle yetinecek kadar kanaatkâr bir varlık değildir; o, daima sevmeyi, sadece kendisinin sevilmesini ve mümkünse bunun sonsuza dek sürmesini ister. Sanki kendisi için sonsuzluk mümkünmüş gibi sonsuzluğu ister üstelik. 'I'll always love you'... ama şarkılarda ve filmlerde!

"İntikamın tadını çıkarma. – Hakarete uğradıklarını hissedenden ham insanlar, uğradıkları hakaretin derecesini olabildiğince yükseltirler ve bunun nedenini aşırı abartılmış sözcüklerle anlatırlar; sırf, bir kez uyanmış bulunan nefret ve intikam duygusunun tadını çıkarmak için." İPİ 1, s.78

Tekrarlanan kötülükler, sadece tekrarlanmakla kalmaz git-
tikçe daha da büyür. Hakarete uğrayan kişiler, kendilerini in-
tikam kıvamına getirebilmek için uğradıkları hakareti hep
düşünerek ve dile getirerek kılıçlarını bilerler. Ama intikam
da tatlı bir şey.

*"Küçümsemenin değeri. – Kendilerine duydukları saygıyı ve
eylemlerindeki belirli bir becerikliliği koruyabilmek için, ta-
nındıkları tüm insanları hayallerinde küçük düşürme ve kü-
çümseme gereği duyan insanların sayısı hiç de az değildir,
belki de büyük çoğunluğu oluşturur bunlar." İPİ 1, s. 78*

Küçük insana, küçük insan gerek. Böyle küçük bir bün-
ye büyüklerin arasında hayat bulamayacağı için ne yapsın as-
lında onunki bir çeşit nefsimüdafaa. Kendini kolayca diğer-
lerinin düzeyine çıkaramayacağı için o da mecburen herke-
si kendi bulunduğu çukura indiriyor. Masum aslında yazık.
Belki o da istemez küçük olmayı.

*"Çabuk öfkelenen. – Bize çabucak öfkelenen birine karşı, kar-
şımızda, bir zamanlar canımıza kastetmiş biri varmış gibi
dikkatli olmalıyız: çünkü hâlâ yaşıyor oluşumuzun nedeni,
onun öldürme gücünün eksikliğidir; bakışlar yetseydi buna,
çoktan gelirdi ölüm başımıza. Birisini, fiziksel vahşiliği gö-
rürünür kılarak, korku uyandırarak susturmak ham kültürün
bir parçasıdır. – Seçkinlerin hizmetlilerine yönelttikleri o so-
ğuk bakış da, insanla insan arasındaki o kast sınırlamaları-
nın bir kalıntısı, ham antikçağdan bir parçasıdır; eskinin ko-
ruyucuları olan kadınlar bu yadigârı da, daha bir sadakatle
korumuşlardır." İPİ 1, s. 78*

Bakarak öldürme ustası olan kadınların bu yeteneği tarihselmiş demek ki. Çabuk öfkelenen tipler genellikle çabuk da soğudukları için masumlaştırılırlar toplum tarafından. Aslında yeterli öldürme gücü olsa hepsi birer katil olacak bu tipleri neden sevimli göstermeye çalışırız ki? 'Çabuk kızar ama altın gibi bir kalbi vardır.' Mutlaka öyledir; bizi öldürmeyip bağışladığına göre.

İyi de niçin bu kadar çabuk öfkelenir bir kişi? Bütün ihtimaller arasından en olumsuzlarını, üstelik sürekli olarak seçmesi ve hazımsız bir bünye olması gerekmez mi 'öfkeli'nin? Bir de bu öfkeli aptal öfkelerine 'haksızlığa hiç dayanamıyorum' gibi salakça kılıflar bulup zayıflıklarını bir asalet ve erdem gibi göstermeye çalışmazlar mı, işte ona bayılıyorum. Bence bu kadar kolay öfkelenen biri içten içe kendine kıızıyordur. Niye hemen öfkelenim diye kendine öfkeleniyordur bu zat. Öfkesinin çabuk geçmesi ve bir cinayete bulaşmamasının nedeni bu olabilir.

"İdam. – Nasıl oluyor da idam bizi bir cinayetten daha çok incitiyor. Yargıçların soğukluğu, utanç verici ön hazırlıklar, burada bir insanın başkalarının gözünü korkutmak amacıyla araç olarak kullanıldığı kavrayışıdır bunun nedeni. Çünkü bir suç varsa bile cezalandırılıyor değildir: eğitimcilerde, anne babalarda, çevrelerde, bizdedir o suç, katilde değil – neden olan koşulları kastediyorum." İPİ 1, s.81

İdam bir cezalandırma değil, intikamdır diyor Nietzsche. Katılıyorum. Ama nasıl yenebileceğimiz canilere karşı olan öfkemizi? O şartlar o suçu doğurduysa, şartlarla birlikte onun sonucu olan suçluyu da lanetlemek ve onun yıkımını istemek

doğal değil mi? İdam bir intikamsa bile kayıpları dolayısıyla yaralı olan mağdurların sızısı ne olacak? Yani kamu vicdanı! Suç üreten bataklık kurutalım tamam bu akıllıca ama peki o bataklıktan beslenen sivrisinekler niçin hastalık ve yıkım yaymaya devam etsin? İdam iyi bir çözüm değil belki ama bir çözüm yine de. Ve son olarak: insancıl olmak niçin hep iyilerin borcu olsun ki?

"İsteği dışında şehit. – Bir partide, arkadaşlarına karşı çıkmayacak denli korkak ve ödlele bir insan vardı: onu her işe koşarlardı, ondan her şeyi isterlerdi, çünkü dostlarının kendisi hakkında kötü düşünmeleri, ölümden daha çok korkuturdu onu; zavallı, zayıf bir ruhtu o. Bunu anladılar ve anılan özelliklerinin temelinde onu bir kahraman ve hatta bir şehit yaptılar. Ödlele insan, içinden her zaman hayır dediği hâlde, hep evet sözü çıktı dudaklarından, partisinin görüşleri için öldüğü idam sehpasında bile: o sırada eski yoldaşlarından biri vardı yanında, sözleri ve bakışlarıyla öyle bir baskı yapmıştı ki ona, gerçekten ciddi bir biçimde karşılamıştı ölümü ve o zamanda beri de bir şehit ve büyük bir kişilik olarak övölür durur." İPİ 1, s.82

Büyük davaların küçük insanlarına güzel bir tanım. 'Dostlarının kendisi hakkında kötü düşünmeleri, ölümden daha çok korkuturdu onu' aslında her şeyi anlatıyor. Başkalarının ne düşündükleri bir insan için bu kadar önemliyse zaten kestirmeden ölmek bu kişi için çok daha hayırlıdır bence. Çünkü ölünce artık onlara zarar veremeyeceğimizden olsa gerek, hep iyi şeyler düşünürler hakkımızda.

"Kişisel saygınlığını davaya aktarmak. – Genel olarak sevgi ve başkasının yararına kendini feda etme eylemlerine, nereden görülürse görülsünler saygı duyulur. Böylelikle, bu tarzda sevilen ya da insanın kendini feda ettiği şeylerin değeri artırılmış olur: belki de kendi başlarına çok değerli olmasalar bile. Yürekli bir ordu, uğrunda savaştığı davaya ikna eder."
İPİ 1, s.83

Bir davanın değeri, asla sadece o davanın kendi değerinden kaynaklanmaz.

"Acı çekenin ve failin yanılgıları. – Zengin, yoksulun sahip olduğu bir şeyi (örneğin bir prens, köylünün sevgilisini) elinden alırsa, yoksulda bir yanılgı oluşur: sahip olduğu az şeyi elinden alması için, zenginin tamamen alçak olması gerektiğini düşünür. Oysa zengin tek bir mülkün değerini pek de derinden duyumsamaz, çünkü çok şeye sahip olmaya alışkındır o: bu yüzden kendini yoksulun ruhunun yerine koyamaz, ve yoksulun zannettiği kadar da haksızlık etmemektedir. İkisi de birbirleri hakkında yanlış tasarımlara sahiptirler. Tarihte en çok can sıkıcı, güçlünün haksızlığı, görüldüğü kadar büyük değildir. Büyük iddiaları bulunan, yüksek bir varlık olmaya yönelik kalıtsal duygu bile oldukça soğukkanlı kılar ve vicdanını rahatlatır: hatta hepimiz kendimizle bir başka varlık arasındaki fark çok büyükse, artık hiçbir haksızlık duyumsamayız ve örneğin bir sivrisineği, hiçbir vicdan azabı duymadan öldürürüz."
İPİ 1, s.85

Sivrisineği öldüren bir insan ya da çalışanın hakkını yiyen zengin bir patron haksızlık yaptığını düşünmez. Çün-

kü aradaki güç farkı çok büyüktür. Kaybedilen ya da kazanılan avantajın-hakkın değeri her iki taraf için de aynı değildir. Demek ki gerçek hak ve adalet için de güçlerin birbirine yakın olması gerekiyor.

Acaba çok güçlü olan, kendisini engelleyecek yasa, vicdan vb. şeyler olmadığında adaleti tümünden elden bırakıyor mu? Yanıt 'evet' olmalı ki hak güçlüünün insafına bırakılmayıp yasalara düzenlenmeye çalışılıyor.

"Utancın incelmışliği. – İnsanlar pis bir şeyi düşünmekten utanmazlar ama, bu pis düşüncelerin kendilerine yakıştırılacağını tasarladıklarında utanırlar." İPİ 1, s.86

Utanılan şey, utanç doğurması beklenen duygu mu yoksa dışarıya verilen görüntü mü? Demek ki utanç da kaynağı bizde olmayan, başkalarında bırakılmasından korkulan izlenimden doğan sahte bir insancılık. Ne güzel!

"Kibirlilik. – ... Kişi genellikle başkalarının kanaati sayesinde kendisi hakkında sahip olduğu kanaati onaylatmak ve kendi kendisine doğrulamak istemektedir: ne var ki güçlü otorite alışkanlığı – insan kadar eski bir alışkanlık – birçoklarını, kendine duyduğu inancı da bir otoriteye dayamaya, yani ötekilerden almaya yöneltir; başkalarının yargı gücüne, kendilerinininkinden daha çok güvenirler." İPİ 1, s.87-88

Yani, başkalarının bizim hakkımızda ne düşündüğü bizim kendi hakkımızda düşündüğümüzden daha önemlidir. Tabii ortalama ruhlar için.

"Kötülükteki masum yan. – Kötülüğün, örneğin intikam duygusu ya da daha güçlü bir sinirsel heyecan olarak hedefi, ötekine acı çektirmek değil, kendimize haz sağlamaktır. Her türlü alay etme bile, gücümüzü başkalarının üstünde uygulamanın ve bununla zevk verici üstünlük duygusuna ulaşmanın ne denli eğlendirici olduğunu göstermektedir. Peki, başkalarının acısı üzerinden haz duymakta ahlaksız bir yan var mıdır?" İPİ 1, s.99

Yani sırf haz almak için kötülük yapıyorsa masum, karşıdakine acı çektirme amacı da varsa gayrı ahlaki denebilir mi? Zevkine adam öldürenler, sosyopat katiller son derece ahlaklılar bu durumda çünkü onlar zaten başkalarına verdikleri acıyı hissedemiyorlar. Masumca zevk alıyorlar işte ne yapsınlar.

"Meşru müdafaa. – ... Bir eylemin ne kadar acı verdiği bilinmiyorsa, bu eylem bir kötülük eylemi değildir; bu yüzden çocuk, hayvanlara karşı kötücül, kötü değildir: hayvanı kendi oyuncağıymış gibi incelemekte ve ona zarar vermektedir."

İPİ 1, s.101

Kedinin kuyruğuna teneke bağlayan çocuklar o kadar da kötü veletler değilmiş yani. Ama bunu anlamamız için Nietzsche amcalarının bu dünyada yaşaması gerekti. Aynı mantıkla ne kadar zarar verdiklerini bilmeyen sosyopatlar da kötülükten yapmıyorlar bütün o caniliklerini.

Acaba çocuğun ve sosyopatın bu masum zarar verme işteğinde bir tür bencillik var mı? Ama masum bir bencillik. Çocuk benmerkezcidir. Kendi kurduğu dünyanın merkezin-

de o yer alır. Olayı dışarısı açısından da düşünüp empati yapabilmesi duygusal olgunluğun geliştiği daha ileriki yaşlarda mümkündür ancak. Yani istese de düşünemez. Bu durumda sosyopat da büyümüş ve daha tehlikeli olmayı öğrenmiş bir çocuk mu?

“Yasaklanmış eli açıklık. – Birazını da hayal ürünü varlıklara sunabilecek kadar sevgi ve iyilik yok ki dünyada.” İPİ 1, s.122

Nietzsche tanrı sevgisinin bir tür sevgi israfı olduğunu söylüyor. Bu ödül-beklentili sevginin birazı bu dünyaya yöneltilse acaba dünya nasıl bir yer olurdu? Olabilir mi böyle bir şey? Onu müsriflere sormak lazım.

“Zanaatın ciddiyeti. – Yetenekten, doğuştan gelen kabiliyetlerden söz edip durmayın! Pek yetenekli olmayan her türden büyük adam sayabiliriz! Bu adamların hepsinde de büyük bir bütün yapmaya girişmeden önce, parçaları mükemmel yapmayı öğrenen, mahir zanaatçı ciddiyeti vardı: kendilerine zaman tanırırlardı bunun için, çünkü göz kamaştırıcı bir bütünün etkisinden çok, küçük, ikincil olanı iyi yapmaktan daha büyük zevk alırlardı.” İPİ 1, s.153

Bu aforizma ampulün mucidi Thomas Edison'un bir sözünü çağrıştırdı: “Dehanın %99'u çalışmak %1'i ise zekâdır.”

“Özgür tinli görelî bir kavram. – Kendisinden, kökeni, çev-

resi, zümresi ve mevkiisi temelinde ya da zamanın egemen görüşleri temelinde beklenilenden farklı düşünen kişiye özgür tinli denir. O bir istisnadır, bağlı tinliler kuraldır.” İPİ 1, s.191

Özgür tinli sürü dışı ve yüksek bir varlık, bağlı tinli ise Nietzsche’nin sürü, ayaktakımı ve lüzumsuzlar diye tanımladığı türdür.

“Bağlı tinlilerde şeylerin ölçütü. – Bağlı tinliler, dört tür şeyin doğru olduğunu söylerler. Birincisi: kalıcılığı olan tüm şeyler doğrudur; ikincisi: bizi rahatsız etmeyen her şey doğrudur; üçüncüsü: bize yararı dokunan her şey doğrudur; dördüncüsü: uğruna kurban verdiğimiz her şey doğrudur. Bu sonuncu ilke, örneğin halkın isteği dışında başlanmış olan bir savaşın, ilk kurban verildiği andan itibaren coşkuyla sürdürülmesini açıklıyor.” İPİ 1, s.195

Kalıcılığı olan tüm şeyler doğrudur: bu topraklarda siyasilersırf yıllardır aynı yerde diye saygı gördü çok uzun süre, yani kurumlaştılar. Kırk yıl bir partinin genel başkanı olarak kalabilen ve sırf bu yüzden saygı görebilen insanlar gördük. Kalıcı olan her şey değerli mi? Örneğin kalıcı bir kan davası ya da kalıcı bir bağnazlık ne kadar değerli? Bizi rahatsız etmeyen her şey doğrudur: bu bize çok uyuyor sanki ve ‘bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın’ı hatırlattı bana. Bize yararı dokunan her şey doğrudur: o yararın hangi yolla ve ne pahasına elde edildiği hiç önemli değil. Yeter ki ‘yarar’ olsun. Güzel vallahi. Bu kadar derin düşünse zaten bağlı tinliler grubunda olmazdı bu arkadaşlar. Uğruna kurban verdiğimiz her

şey doğrudur: aptal bir savaş uğruna ölen insanlar olması o savaşı meşru kılar mı? Ya da biz trafiğe her yıl yüzlerce kurban veriyoruz diye doğru mu şimdi trafik?

“Espirit fort. – Özgür tinli, geleneği yanına alan ve eylemleri için bir neden göstermeye gerek duymayan birisiyle karşılaştırıldığında, her zaman zayıftır, hele ki eylemlerinde; çünkü çok sayıda güdü ve görüş açısı bilmektedir ve bu yüzden emin, idmanlı değildir.” İPİ 1, s.195

Nietzsche hep nedenlerle hareket eden özgür tinlinin günlük hayat karşısında hep inançlarla hareket eden bağlı tinli-den daha zayıf olduğunu söylüyor. Bu durum bana kolay kandırabildiği için manavın entelektüel birisiyle dalga geçmesini hatırlattı.

Çok donanımlı olan, nedenlerle düşünen ve farklı bakış açılarına sahip bir özgür tinli günlük hayatta sadece inançlarla hareket eden ve basit düşünen bağlı tinli karşısında oldukça zayıftır. Çünkü bağlı tinli basit ve sadedir. Çok az şey bilir ama bildiklerini iyi bilir. Hayatla başa çıkmak onun için bir çocuk oyuncağıdır. Hayatta kalabilmek için gerekli olan temel şeyleri içgüdüleri ve kurnazlığıyla öğrenivermiştir hemen. Tüm gücüyle günlük hayata odaklanmıştır. Zaten başka işi de, düşüncesi de yoktur. Diğer taraftan özgür tinli içinse hayat binlerce ayrıntıdan biridir. Kafasında binlerce farklı bakış açısı ve binlerce farklı olabilirlik vardır. Bu nedenle, düşüncelerinde ve tavırlarında kesinlik barındırmaz. Günlük yaşamın en basit kararlarında ve işlerinde bile tereddütlü bir görünüm sunar dışarıya.

İşte manavın ve uyanık taksicinin dalga geçmeye ve kü-

çümsemeye değer buldukları bu görüntüdür. Bilgi ve derinlik onlar için hayatı karma karışık hale getiren bir lüks, bir fazlalıktır. Onlar bu nedenle biraz da gurur duyarak, "Ben hayat üniversitesini bitirdim abicim!" derler. Hayatın çok az kesinlik barındırdığını bilmeden hep kesin ve köşeli konuşurlar. Kesin konuşmaktan ve hüküm vermekten kaçınan özgür tinli onların gözünde hiçbir şey bilmiyordur, okumuştur ama boşunadır. Özgür tinli manavın şartlarını ve geldiği noktayı anlayabilir. Nefret edemeyecek kadar üstündedir onun. Manav onun 'iş'i değildir. Fakat sürünün seçkin bir temsilcisi olan manav için özgür tinli bir istisna, bir fazlalıktır. Onu kendisine bir tehdit sayar. Her kötülüğü 'bunun gibiler' yüzünden yaşadığımız iddiasındadır. Böylece geçip gider hayat.

"Deliliğin kıyısında. – Duyguların, bilgilerin, deneyimlerin toplamı yani kültürün tüm yükü öyle arttı ki, sinir ve düşünme güçlerinin aşırı uyarılması genel bir tehlikedir. Avrupa ülkelerinin kültürlü sınıfları, istisnasız nevrotiklerden oluşuyor ve en büyük ailelerin hemen hemen herbirinin bir üyesi deliliğin eşiğinde duruyor." İPİ 1, s.206

Nietzsche kendi kaderini de görüyor gibi. Gerçi o, bildiğimiz gibi artan kültür yükünden deli olmadı; frengiye bağlı organik bir beyin felci sonucu zihni melekelerini yitirdi. Durumondokuzuncu yüzyılda Nietzsche'nin anlattığı gibiyse eğer günümüzde nevrotik sayımız az bile denebilir. Gerçi bugün düşünme güçleri aşırı uyarılıyor mu tartışılır. Ortada çok bilgi var ama düşünme daha az sanki. Modern insan düşünmeyi uzun zamandır bırakmış görünüyor. Bir defa günlük yaşamın hızı o kadar arttı ki zaten durup düşünmeye zaman da yok. Görüntüler önümüzden hızla akıyor. Modern insan artık 'iyi bir izleyici' en fazla.

"Çok sayıda dil öğrenmek. – Çok sayıda dil öğrenmek, belleği olgular ve düşünceler yerine sözcüklerle doldurur, oysa her insanda sadece sınırlı ölçüde içeriği alabilen bir haznedir bellek. ... En büyük üslupçuları doğuran iki halk, Yunanlılar ve Fransızlar, yabancı dil öğrenmiyorlardı. ... Çok sayıda dil öğrenmek artık zorunlu bir kötülüktür." İPİ 1, s.223-224

Kendisi de bir dilbilimci olan ve birkaç dil bilen Nietzsche'nin bunları söylemesi özellikle ilginç. Ama çok sayıda dil vurgusuna dikkat etmek lazım. Günümüzde bir yabancı dil neredeyse zorunluluk. Zaten boş tutulan belleği hiç olmazsa yeni bir dilin sözcükleriye dolduralım bence.

"Çalışan insanların başlıca eksiği. – ... Gününün en az üçte ikisine kendisi için sahip olmayan kişi, devlet adamı, tüccar, memur, bilgin, ne olursa olsun bir köledir." İPİ 1, s.233-234

Günümüz modern toplumlarının kölelerden oluştuğu gerçeğinin Nietzsche tarafından gözümüze sokulması gibi anladım ben bunu. Çalışmak için dünyaya gelmiş gibi davranan ve kendini işinde 'tüketen' insanlara karşı hep kuşkuluyumdur. Bu tarz insanlar bana hep bir şeylerden kaçıyor gibi gelirler. Kendilerine bırakılsa asla anlamlı bir şekilde dolduramayacakları tüm zamanı işlerine verirler ve sonra da çok çalıştıkları için şikâyet edip takdir filan beklerler. Kölelik takdir edilecek bir şey olmasa gerek. Tabii zorunluluktan bütün zamanını işine verenler değil burada anlatmak istediğim.

"İyiniyetle rol yapma. – İnsanlarla ilişkilerde, sanki onların eyleminin güdüsünü anlamamışız gibi, iyi niyetle rol yapmamız gerekir çoğu zaman." İPİ 1, s.240

Örneğin bize yardım eden birinin bunun karşılığında bizden bir jest beklemekte olduğunu anlamamış gibi yaparız, bizim için üzülen birinin bu üzüntüden devşirdiği zevki, onun aslında üzüntümüzden duyduğu ilkel-insanı hazzı ve üstünlük duygusunu anlamamışız gibi yaparız. 'Seni seviyorum' diyen birinin aslında 'sana çok ihtiyacım var, beni sevmeni istiyorum' demek istediğini anlamamış gibi yaparız. Zaten herkes oynadığı için pek sorun da çıkmaz. Sadece ara sıra birileri çıkıp başka birilerine bütün her şeyin kocaman bir yalan olduğunu haykırdığında ve onları dürüst olmaya (rol yapmama) davet ettiğinde ufak tefek sorunlar çıkabilir. Zaten bu küçük aksaklıklar da kısa zamanda halledilir. O kişi ya hemen toplum dışına atılır ya da metnini adam gibi oynamaya davet edilerek bir şans daha verilir kendisine. Hem zaten dünya büyük bir tiyatro sahnesi değil miydi? Gösteri böylece sürer gider. Biz de elimizden geldiğince oynar gideriz. Hayat işte...

"Kopyalar. – Önemli insanların kopyalarına sık sık rastlanır; ve çoğu kimse resimlerde olduğu gibi burada da, kopyaları orjinallerinden daha çok beğenir." İPİ 1, s.240

Çünkü sürü çoğunlukla kopyayla asıl arasındaki değer farkını ayırt edemeyecek düzeydedir. Zaten bu yüzden sürüdür. Ama ben en çok kopyaların asılmış gibi davranmalarına katlanamıyorum. Hatta asıl olanı sindirmeye, kara çalmaya ve alt etmeye çalışmalarına.

"En tehlikeli parti adamı. – Her partide, parti ilkelerine inancını dile getirmesiyle bile öteki üyeleri ayrılmaya kıskırtan birisi vardır." İPİ 1, s.241

Yani, her partide üslubu ve tavırlarıyla farkında olmadan rakip parti için çalışan yandaşlar vardır. Bunlarınki aslında 'aşırı gelişmiş bağıllık duygusundan kaynaklanan' bir arıza ben-
ce. Ben böyle 'aşırı gelişmiş bağıllık duygusu' filan diyerek yumuşatmaya çalıştım ama sanırım 'yalakalık' dersem daha iyi anlaşılır. Ya da 'dalkavukluk' belki. Yalaka aşırıdır ve sivri-
dir çünkü o kişi ya da grup için ne kadar çok çaba gösterdi-
ğini göstermek ihtiyacındadır. Bunun bu yollarla olabilece-
ğine inanır. Çok fazla angaje olduğu ve bir sürü insanı karşı-
sına aldığı için zaten bir noktadan sonra gözü de kararır. O,
artık geri dönemeyeceği bir noktadadır. Artık dışarıdan nasıl
göründüğünü de fazla umursamaz. Yalaka herkesi kendi gibi
sandığı ve bu nedenle çevresinde gördüğü her davranışı yala-
kalık olarak yorumladığı için hep daha fazlasını yapmak zo-
runda olduğuna inanır. Bir sorun da şudur; yalakaları aslında
hiç kimse – kendisine yalakalık yapılan kişi dahil – sevmedi-
ği için, yalaka bir şeyler elde edebilmek adına dozu hep ar-
tırmak zorundadır. Yalakalar sevilmez ama onlara hep ihti-
yaç duyulur. Çünkü yalakalığa ihtiyaç duyacak kadar aşağılık
ruhlar hep vardır çevrede. Aslında yalaka-yalanan ilişkisinde
bir gerçek gizlidir. Yalaka güçsüz olduğu, daha fazla güç ve
avantaj elde etmek istediği için yalar. Yalanan da bunu anlar
çünkü o da aslında yalakayla aynı mayadan yapılmıştır. Gücü
daha az olsa çok rahat ve hızlı bir biçimde yalakayla yer de-
ğiştirir. Çünkü o da doğru olanın bu olduğuna inanmak-
tadır. Yani aslında yok aslında birbirimizden farkımız ama biz
hede hedefiz durumu. Zor iş.

"Hastaya akıl veren. – Bir hastaya önerilerde bulunan birisi, söyledikleri ister kabul edilsin, ister reddedilsin, hastanın üzerinde bir üstünlük duygusu kazanır. Bu yüzden, alingan ve gururlu hastalar, hastalıklarından daha çok nefret ederler akıl verenlerden." İPİ 1, s.241

Hasta sağlıklı olandan nefret eder. Sebebi basittir: çünkü o anda eşit değillerdir. Hastaya akıl verme psikolojisi de ilginçtir. Bir defa bu akıl veren tarafından bir hak olarak görülür. Kendisi hasta olmadığına göre doğruları yapmış ve sağlığını muhafaza edebilmiştir. Şimdi kendisi bu derin tecrübelerini lütfedip paylaşacaktır. Ne yapalım, o da hasta olmasaydı da kendisi bu tavsiyeleri vermek zorunda kalmasaydı. Madem ki artık hasta, şimdi dinlemek ve faydalanmaya çalışmak zorunda. Benim onun hastalığının nedenleri hakkında hiçbir şey bilmemem ve hatta hastalığının tam olarak ne olduğunu bile bilmemem hiç önemli değil. Sonuçta ortada bir gerçek var: o hasta, ben sağlıklıyım. Şimdi şifa bulman için tarifi veriyorum. İyileşmek için bunu uygulamak zorundasın. Lütfen. Yazıver bir kenara:

Taze yapılmış bir avuç dağ keçisi bokunu distile edilmiş ılık suda iki gün bekleteceksin. İkinci günün sonunda tam güneş battığında bu suyu içeceksin. Ama bir dikişte. Bak bir şeyciğin kalıyor mu! Aynısını halamın dünürünün oğlunun asker arkadaşı yaptı. Gerçi onun başka bir hastalığı vardı ama şimdi turp gibi çocuk! Hadi geçmiş olsun. Sen de biraz dikkat et canım kendine.

"Eşitliğin ikili türü. – Eşitlik düşkünlüğü ya başka herkesi kendine doğru aşağıya çekmek istemekle (küçültmek yoluyla)

la) ya da kendini herkesle birlikte yukarıya çekmek istemekle (kabul etmek, yardım etmek, başkalarının başarısından zevinç duymak yoluyla) dile gelebilir." İPİ 1, s.241-242

Birinci grup zayıfların, ikinci grup ise güçlülerin eşitlik istemine denk düşüyor. Hepimiz aynıyız, eşitiz diye feryat fiğan bağırırlarda hep bir acizlik ve kurnazlık sezmişimdir. Kendini daha yukarı çıkaramayacağını bilenler, biraz da sinsi bir zevkle herkesi kendi bulundukları çukura çekmek isterler.

"Sıkılganlığa karşı. – Çok sıkılğan kimselere yardım etmenin ve onları sakinleştirmenin en iyi yöntemi, onları kesin bir dille övmektir." İPİ 1, s.242

Övgü her bünyenin ihtiyacıdır; ama zayıfların daha çok. Zaten kendine güven sorunu olan birini (bu yüzden sıkılğan), rahatlatmak istiyorsak sürekli övmeli yani. Benim gerçekten böyle bir tanıdığım var ve ben bu taktiği onun üstünde kullanıyorum. Çalışıyor.

"Tek tek erdemleri tercih etme. – Rakiplerimizde tamamen eksik olduğunu algılamadıkça bir erdeme sahip olmaya özel bir değer vermeziz." İPİ 1, s.242

Bir erdemin bizde olması tek başına yeterli değildir. Önemli olan, ona başkaları sahip değilse bunu onlara hatırlatmak ve kendi erdemimizle onları aşağılamaktır. Yani bazıları için erdemler onları tamamlayan şeyler değil, rakiplerini aşağıla-

mada kullandıkları bir silahtır.

"Neden karşı çıkılır. – Bir görüşe, aslında sadece bize sunulduğu sesi sempatik bulmadığımız için karşı çıktığımız çok olur." İPİ 1, s.242

İnsanoğlu ne kadar objektif ve adil bir yaratık değil mi? Üstelik önce böyle saçma sapan nedenlerle karşı çıkarız, sonra da karşı çıkışımıza ciddi ciddi akla yakın nedenler buluruz. İşin kötüsü, başkalarını karşı çıkışımızın aslında kişisel nedenler yüzünden olmadığına bile inandırırız. Her şey bittikten sonra genellikle gizli itiraflar da gelir aslında. 'Sesi de çok çirkin değil mi?' Gören gözler için hayat çok kolay sanki.

"Cesur insanlar nasıl kazanılır. – Cesur insanları bir eylem için ikna etmek, o eylemi olduğundan daha tehlikeli göstermekle mümkündür." İPİ 1, s.243

Burdaki 'cesur' kelimesini 'aptal'la değiştirdiğimizde anlam bozuluyor mu? Bir eyleme ikna olmak için o eylemin çok tehlikeli olmasına ihtiyaç duyan kişiyi tanımlarken daha nazik sıfatlar gelmiyor aklıma.

"İncelikler. – Sevmediğimiz insanların bize gösterdikleri incelikleri, onların suç hanesine yazarız." İPİ 1, s.243

Bunun nedeni sevmediğimiz insanı otomatik olarak düş-

man kategorisine almamız ve ardından da düşmanımızdan gelen inceliğin ve jestin bizi küçülttüğüne inanmamız olabilir mi? Olumlu düşünme kapısı bir kez kapandığında kolay kolay açılmıyor galiba.

“Bekletmek. – İnsanları zıvanadan çıkarmanın ve kafalarına kötü düşünceler sokmanın güvenli bir yöntemi, onları uzun süre bekletmektir. Bu, ahlaksızlaştırır.” İPİ 1, s.244

Gözünü ufka dikip umut içinde çok uzun süre birşeylerin olmasını beklemek. Ummak ve hep bir beklenti ikliminde yaşamak insanı vesveseye, türlü kötü düşünceye sevk edebilir gerçekten. Çünkü insanın beklerken kötü şeyler düşünmek için bolca vakti oluyor.

“Samimi olana karşı. – Bize tam bir samimiyet sunan kimse-ler, böylelikle bizim samimiyetimizi hak ettiklerini sanırlar. Yanlış bir çıkarımdır bu; armağanlar sunarak haklar kazanılmaz.” İPİ 1, s.244

Bu karşı tarafın samimiyeti bile olsa hak edilerek ve mücadele ederek elde edilir ancak. Ayrıca bizim karşı tarafa sunduğumuz samimiyet bir armağan mıdır, tartışılır. Samimiyet insanın bütün örtülerinden sıyrılıp kendini karşı tarafa neredeyse çırlıçıplak sunması demektir ve bunun da bol miktarda sakıncası vardır. Bir kere çırlıçıplak ortada olan şey, şeffaf olan şey o kadar da değerli değildir. Çünkü o zaten ortadadır ve pek keşfedilecek bir şey kalmamıştır. Ayrıca her şeyle ortada olan birinde hoşlanmayacak pek çok yön bulu-

nabilir. Gördüklerimiz hoşumuza gitmeyebilir. Malum, gözlerimiz kötü olanı çok daha kolay fark eder; hatta arar onu.

“Dengeleme yolu. – Kendisine zarar verdiğimiz başka bir kişinin gönlünü almak, hatta bizden yana iyi düşünmesini sağlamak için, ona hakkımızda bir espri yapma fırsatı vermek yeterlidir genellikle.” İPİ 1, s.244

A: Mahmut abi var ya sen de az ayı değilsin haa.

B: Doğru söylüyorsun Halilim. Barıştık mı?

“Özenli. – Hiç kimseyi incitmek, hiç kimseye zarar vermek istememek, adaletli, tarafsız bir zihniyetin olduğu kadar, korkakça bir zihniyetin işareti de olabilir.” İPİ 1, s.244-245

Tarafsız, pısırik, korkak, kendi fikri yok yani özenli. Hiç kimseyi incitmek istemeyen kişiler tanıdım gerçekten. Özellikle bir tanesi sinirime dokunmuştu. Hiçbir konuda fikir beyan etmek istemezdi çünkü fikrini söylediğinde birilerini karşısına almaktan korkardı. Gözünün önünde haksızlıklar yapılırdı ama bizim ‘özenli’, taraf tutmamak adına her zaman, herkese eşit mesafede durmaya çalışırdı. Çünkü birinin tarafının tutmanın başkalarını karşısına almak anlamına geleceğini bilecek kadar kurnazdı. Başkalarını incitirim korkusuyla zamanla sivri fikirlerini törpülemişti. Şimdi herkesin, her zaman düşünebileceği ve hiçbir orijinallliği olmayan harcıâlem düşüncelere sahipti. Renksiz, kokusuz bir tipe dönüşmüştü. Dostluğu da, düşmanlığı da değerli değildi.

"Ortam ve kendini beğenmişlik. – Kişi her zaman hak ettiği insanlar arasında olduğunu bilirse, kendini beğenmişliği unuttur; yalnız olmak kibri besler. Genç insanlar kendini beğenmiş olurlar, çünkü hepsi de birer hiç olan, ama çok önemli görünmeyi seven benzerleriyle arkadaşlık ederler." İPİ 1, s.245

Henüz hiçbir şey üretmemiş, düşünmemiş ve yaşamamış genç insanlarda bir tür budalalıkla karışık kibir gözlüyorum. Bu tarz insanlar bir yerlerden duyup henüz sindirmedikleri fikirlere yapışırlar ve onları çok yüksek sesle dillendirirler. O fikrin kendilerine bir saygınlık vermesini umarak ona âdeta sığınır. Bir yandan da dışarıya 'ben kendime güveniyorum' mesajı vermek için abartılı bir üslup ve jestlerle ifade ederler kendilerini. Dış dünyayı yeterince bilmemekten kaynaklanan kof bir kendine güven sergilerler.

"Merhametliler. – Merhametli, kara günde daima yardıma hazır yaradılışlarla, aynı zamanda arkadaş da olunabilmesi çok enderdir: başkalarının iyi gününde yapacak işleri yoktur, gereksizdirler, üstünlüklerine sahip olmadıklarını hissederek ve bu yüzden hoşnutsuzluklarını kolayca belli ederler."

İPİ 1, s.246

Sadece kara gün dostu dost değildir yani. Senin acılarını paylaşmak için can atanlar bir süre sonra senin acıların olması için de can atmaya başlarlar. Çünkü onların tek anladığı acılı bir dosta güya teselli vermek, onun acısını paylaşmaktır. Bu, bildikleri tek paylaşım türüdür. Başkalarının acıları bayağı

ruhlara bir tür üstünlük duygusu verir. Tıpkı daha önce sözünü ettiğimiz hastaya tavsiye veren sağlıklı gibi, o da kendisini teselli vermekte ve acı paylaşmakta yetkili görür. İyi günde ise bunlar kendilerini gereksiz hissederler çünkü hiç bilmedikleri ve artık üstün olmadıkları bir durumdadırlar.

"İntihar eden birinin akrabaları. – İntihar eden birinin akrabaları, kendi itibarlarını düşünüp de hayatta kalmadı diye kınarlar onu." İPİ 1, s.245

Ölen öldüğüyle kalır yani. Ne vardı sanki ölecek? Şimdi uğraş bakalım filancanın akrabası intihar etmiş diyenlerle.

"Nankörlüğü önceden görmek. – Büyük bir armağan veren kimse, şükranla karşılanmaz; çünkü armağan verilen kişi, almakla zaten çok büyük bir yükün altına girmiştir." İPİ 1, s.246

Büyük borçlar insanı minnet duymaya değil, kin tutmaya sevk ederler anlamına gelen başka bir Nietzsche sözünü hatırladım. Burda yük altına girdiği söylenen kişi küçük bir ruh olsa gerek. Çünkü asil bir ruh büyük borçlardan da, büyük acılardan da korkmaz. Ama bu durum bayağı ruhlar için farklıdır. Asil ruhlar her büyüklüğü asilce taşıdıkları gibi, büyük minnet duygusunu da aynı şekilde taşırlar. Asil bir ruhun kendisine yapılan o büyük iyilikle baş edebilecek, o büyük armağanı sindirebilecek gücü vardır. Öncelikle kendisini buna değer bulur; o değerlidir ve ona böyle büyük armağanlar verilmesi de olağandır. Sonra zamanı geldiğinde bu büyüklük-

te ya da daha büyük bir armağanı-iyiliği vermeye-yapmaya gücü vardır asil ruhun. Bu nedenle asilce şükran duyabilir o.

"Cesaretsiz. – Toplum içinde kendilerini güvende hissetmeyen insanlar, üstün oldukları bir yakınlarına, bu üstünlüklerini toplumun önünde açıkça, örneğin sataşma yoluyla göstermek için her fırsattan yararlanırlar." İPİ 1, s.248

Kendine güveni olmayan bir insan saatli bir bomba gibi ve kişi bunu yanında taşımamalı. Akrabası bile olsa.

"Yabancılaşma belirtisi. – İki insan arasındaki görüşlerin yabancılaştığının en güçlü belirtisi, ikisinin de birbirlerine ironik bir şeyler söylemeleri, ama ikisinin de bu sözlerin ironik yanını hissetmemeleridir." İPİ 1, s.248

Yani artık birlikte gülemiyorsan o ilişki bitmiştir. Bence artık birlikte ağlamak denenebilir ilişkinin ölümü üzerine.

"Kesişen kibirler. – Eşit ölçüde kibirli olan iki kişi karşılaştığında, sonradan birbirleri hakkında kötü bir izlenim edinirler, çünkü her biri öteki üzerinde bırakmak istediği izlenimle öyle meşgul olmuştur ki, öteki onda bir izlenim uyandırmamıştır; sonunda ikisi de çabalarının boşa gittiğini fark eder ve ikisi de suçu diğerinin üstüne atar." İPİ 1, s.250

Allah'tan eşit ölçüde kibirli olup da hasbelkader ilişkiye geçebilen çok insan yok. Ne büyük bir şans!

"Az saygı gören. – Kendilerine beklediklerinden daha az saygı belirtisi gösterilen çok kibirli kişiler, uzun süre kendilerini ve başkalarını bu konuda yanıltmaya çalışırlar ve başkalarının kendilerine aslında yeterince saygı duyduğunu ortaya çıkarmak için kılı kırk yalan psikologlara dönüşürler: hedeflerine ulaşamazlarsa, yanılsamanın örtüsü yırtılır, bu yüzden daha büyük bir öfkeye kapılırlar." İPİ 1, s.251

İnsanın saygıya muhtaç olması ne acı; daha da acısı saygı gördüğünü başkalarına göstermek zorunda olması. Hâlbuki insanın kendine duyduğu saygının yeterli olması gerekir.

"İncitmek ve incinmek. – İncitmek ve sonradan özür dilemek, incinmek ve özür dilenmesini beklemekten çok daha rahattır. Birincisini yapan, önce güç, sonra da iyi karakter işereti verir. Diğerinin ise, insanlıktan uzak olduğunun kabul edilmesini istemiyorsa, zaten bağışlaması gerekir; ötekini utandırmaktan duyulan haz bu zorunluluktan dolayı azalır." İPİ 1, s.253

İkinci gruptakiler için bir çözüm bulmaya çalışalım. Yani önce incitilen ve sonra özür dilenen grup. Şahsen ben özellikle yok yere incitilmişsem asla bağışlamam ve ötekini utandırmaktan elde edeceğim hazdan vazgeçmem. İnsanlıktan uzak olmakla suçlayamaz kimse beni. Hoş, suçlasalar da sorun değil. Hem sonra niçin bütün aptal erdemleri benim göstermem

gerekiyor ki? Yok yere incitildim ve bunu yapana kendini kötü hissettirmeye çalışmak benim hakkım. O da acı çeksin. Evet, o aptal özrü kabul etmediğim için belki ben söylendiği gibi insanlıktan uzağım ama en fazla beni yok yere inciten kişi kadar.

"Kendini beğenmişlik işareti olarak merhamet istemek. – Öfkeye kapıldıklarında ve öteki insanları incittiklerinde ilk önce kusurlarına bakılmamasını ve ikinci olarak da böyle şiddetli geçici nöbetlere kapıldıkları için kendilerine acınmasını isteyen insanlar vardır. İnsanın kendini beğenmişliği buraya kadar varabilir." İPİ 1, s.256

Gerçekten akıllıca bir taktik. Önce kır, dök, bağır, çağır sonra da mağdurlardan merhamet dilen. Hep sana verilsin yani sen hiç verme. Ama asıl kabahat mağdurlarda bence. Saldırganın foyasını tez elden ortaya çıkarmadıkları ve ona aptallıkları yüzünden merhamet göstermeyi kesmedikleri için. Belki saldırgan da içten içe buna öfkeleniyordur.

"Seçkinlik ve şükran borcu. – Seçkin bir ruh, şükran borcu duymaktan hoşnut olacaktır ve kendisini bu borçla yükümleyen olaylardan korkakça kaçmayacaktır; daha sonra şükran borcunu dile getirirken de aynı rahatlıkta olacaktır; düşük ruhlar ise her türlü yükümlülüğe ayak direrler ve daha sonra, şükran borçlarını dile getirişlerinde abartılı ve fazlasıyla gayretli davranırlar. Ayrıca ikincisi düşük kökenli ya da ezilmiş konumdaki kişilerde de görülür: kendilerine yapılan bir iyilik, bir lütuf mucizesi gibi görünür onlara." İPİ 1, s.259

Asil ruhlar için şükran duymakta da, bu duygularını anlatmakta da sorun yoktur. Düşük ruhlar için ise zaten her şey sorundur.

“İroni. - ... Tüm ironik yazarlar, kendini beğenmişliklerinin ağızlıkları olarak gördükleri yazarla birlikte kendilerini, başka herkesten üstün görmek isteyen, ebleh insan türüne güvenirler. İroniye alışmak da, alaycılığa alışmak gibi karakteri bozar, yavaş yavaş başkalarının zarar görmesinden sevinç duyan bir üstünlük özelliği kazandırır: ısırmanın yanı sıra bir de gülmeyi öğrenmiş olan, azgın bir köpeğe benzer kişi.”

İPİ 1, s.262-263

‘Isırmanın yanı sıra bir de gülmeyi öğrenmiş olan azgın bir köpeğe benzer kişi.’ İyi de ironik yazmayı seven biri olarak bunda kötü bir yan göremiyorum. Hem ısırabilen, hem de gülebilen kişi bir güç sergiler ve bu aslında Nietzsche’nin de sevdiği bir güç türüdür. Isıran kişi alay ediyordur, değersizleştiriyordur, yıkmak ve değiştirmek istiyordur. Söyleyecek sözü vardır ve bunu bağırıp çağırmadan zarif bir akılla söylüyordur. İronik kişi ya da yazar, saldırı silahını hayli inceltmiştir ve artık gürültü bile çıkarmadan öldürüyordur. Bu yazarı anlayabilen ve gülebilen okur da ödülünü almaktadır; zekâsının ve o yazarı seçmiş olmasının.

Gülebilmek ise zaten ilk bölümde de söylediğimiz gibi Nietzsche’nin bayıldığı bir özelliktir. O, gülmeyi yaşamı onaylayanın en önemli işareti gibi görür. Birisi eleştirir, değersizleştirir ya da yıkarsa zaten başka birileri bundan zarar görür ve bunun için de ironik kişinin üzüntü duyması gerekmez.

Bence hem ısırıp, hem de gülebilen kişi kutlu biridir.

"Dost. – Acıyı değil sevinci paylaşmaktır dost kılan." İPİ 1, s.324

Yine sadece 'kara gün' dostlarına eleştiri. Sevinç-mutluluk paylaşma özürlü olan bol miktarda insan var. Böyle biri benim çevremde de var. Azıcık enerjim düşse ya da biraz yorgun olsam hemen sorar bir şey mi var diye. Beklediği benim sıkıntılı-üzgün olmamdır. Leşi bekleyen bir akbaba tavriyla bekler üzgün olmamı. Ama sevinçlerimi bulandırmakta da üstüne yoktur. Geçenlerde nasıl gidiyor, dedi, valla harika dedim, iki yıldır üstünde yoğun olarak çalıştığım yüksek lisans tezimi bitirdim. Ne dese beğenirsiniz: *"Aman ha intihal filan olmasın!"*

Hangi türlü ruhun aklına önce kötü ihtimaller gelir? Bu, o durumda söylenecek ilk cümle midir? Niçin sevincimi paylaşacak en küçük bir hareket yapmayıp şaka yollu da olsa giydirmeye, sevincimi bulandırmaya çalışıyorsun? Sen ne aşağılık bir ruhsun! Nokta.

"En seçkin ikiyüzlü. – Kendinden hiç söz etmemek, çok seçkin bir ikiyüzlülüktür." İPİ 1, s.325

Kendinden hiç söz etmemek normal mi? İnsan zevklerinden, üzüntülerinden, başarılarından, hayallerinden söz etmek istemez mi? Ya da kendini niye gizler? Alçakgönüllü görünmek için mi yoksa kendini gizlemek için mi? Her iki durumda da biraz sahtekârlık yok mu? Konuşuyorsun ama içinde hiç 'sen' yoksun. Tuhaf...

“Sevilmeyi istemek. – Sevilme talebi, kendini beğenmişliklerin en büyüğüdür.” İPİ 1, s.329

Beni sevin diye ortada dolaşan tipler... Sevgi bağımlısı minyatür tipler. Aslında bu bünye çok değerli lütfen onu sevin demeye çalışan karikatür tipler değil mi? Sevilme isteği başlı başına saçma bir istek bence. Sen bunu istemezsin. Olduğun gibi olursun sadece ve sonuçta sevilirsin ya da sevilmezsin. Diğer türlü şımarıklık ve bir tür kibir bence.

“Bir görüşte ısrar etmek. – Bir kişi, bir görüşe kendi başına vardığını sandığı için ısrar eder onda, bir başkası da o görüşü güçlkle öğrendiği ve onu kavramış olmaktan gurur duyduğu için: yani ikisi de kibirden.” İPİ 1, s.330

İnsanların, anadan atadan kalma değer ve inanışları niçin kolay değiştiremediklerini ya da bir fikri değiştirmenin niçin bu kadar zor olduğunu pek güzel anlatmış Nietzsche.

Hakikaten çoğu insana fikrini değiştirmek çok zor gelir. Yıllarca uğraşıp güç bela kendilerini bir fikre yamamışlar için böyledir durum daha çok. Zaten bu tipler çoğunlukla o fikre bir yorum, açılım ve değer katacak derinlikten yoksundurlar. Lider değil de neferdirler daha ziyade.

Neferlere ise ‘fikrini değiştir’ diyeceğine ‘öl’ de daha iyi. Bu, onlar için bir namus ve onur sorunudur. Çünkü sonradan edindiği fikrini kendi üstüne o kadar yapıştırmıştır ki âdeta fikri ve kendisi bir bütündürler. Bu nedenle fikri çürütüldüğünde gururu kırılır, incinir. Kendini boşluğa düşmüş hissederek, yıkılır. Ama pek haksız da sayılmaz hani; şimdi o kısıt-

lı aklıyla kolay mıdır yepyeni bir fikir edinmek? Belki yıllar boyu inandıklarının tam tersini savunabilmek; Allah muhafaza, kendini inkâr etmek.

“Gençlik. – Gençlik can sıkıcıdır, çünkü gençlikte herhangi bir anlamda üretken olmak olanaklı ya da akıllıca değildir.” İPİ 1, s.330

Bu işte gençlerin bir suçu yok yani. Herhangi bir şekilde üretken olamamak insanı yozlaştırır. Yetişkin bedenine sahip olan, sürekli reşit olduğunu ispat etme yükünü omuzlarında taşıyan ama içten içe bir hiç olduğunu bilen bir ruh. Kendi gibilerin bulunduğu gruptan devşirilen sahte bir saygı (çünkü gerçek saygı için de olgunluk gerekir) ve abartılı jest ve davranışların ardına gizlenmeye çalışılan bir güvensizlik. Ancak babasının arabasını çalarak, herkesten fazla içerek ya da kavgaya etmeye en hazır görünerek elde edilebilen bir itibar. Yaptığın işi ancak ‘en’ yaparsan saygı görebileceğini sanan bir bölülük. ‘En milliyetçi’, ‘en hızlı şoför’, ‘en orijinal’ vb.

Gençlik güzel şey!

“Büyük hedefler. – Kendine açıkça büyük hedefler koyan ve sonradan kendisinin bunlar için zayıf kaldığını gören birisinin, genellikle bu hedeflerden açıkça vazgeçecek gücü de yoktur ve sonra kaçınılmaz bir biçim bir ikiyüzlüye dönüşür.” İPİ 1, s.333

Peşinde koştuğu hayalleri ve onlara ulaşma umudunu çoktan yitirmiş ama çaktırmayan karikatür idealistler. Büyük da-

vaların küçülmüş insanları. Hedeflerinden vazgeçse küçük-
lüğü ortaya çıkacak, vazgeçmese yol uzun, sarp ve onun ça-
pını aşan bir zorlukta.

Galiba bazen ikiyüzlülük daha kolay.

*"İrmakta. – Güçlü sular çok fazla taşı ve çalılığı sürüklerler
beraberlerinde, güçlü tinler de çok fazla aptal ve karışık ka-
fayı." İPİ 1, s.333*

Azgın bir nehir miyiz yoksa o nehrin taşıdığı çalı ve pislik
mi? Takip mi ediyoruz yoksa kendi yolumuz mu var? Gali-
ba bütün mesele bu.

*"Tin'in cisimleşmesi. – Bir kimse çok ve akıllıca düşündüğün-
de, sadece yüzü değil, bedeni de akıllı bir görünüm kazanır."*

İPİ 1, s.333

Aptal görünenlerin, çoğunlukla aptal çıkması tesadüf de-
ğil demek ki. Zekânın insanın yüzünü de, bedenini de güzel-
leştirmesi ne hoş gerçekten.

*"Kibirlikte kendinden haz duymak. – Kibirli kişi seçkin ol-
mak değil kendini seçkin duyumsamak ister, bu yüzden hiç-
bir kendini aldatma ve kendini kandırma yöntemini hor gör-
mez. Ötekilerin görüşü değil, onların görüşü hakkındaki ken-
di görüşü yatar gönlünde." İPİ 1, s.334*

Hâlbuki gerçekten seçkin olmaya çalışmak, seçkin görünmeye çalışmaktan daha kolay olmalı. Ama bunun için nasıl görüldüğünden çok nasıl olduğuyla daha çok ilgilenen soylu ruhlar gerekli galiba. Devir komple görüntü devri. Artık nasıl görüldüğünüz nasıl olduğunuzdan daha önemli ve birbirli insanların işini kolaylaştıracak çok yardımcı eleman var. Kibrin sonu selamet midir yoksa felaket mi?

"Kolay feragat. – Kişi hayal gücünü geçmişi çirkinleştirmeye alıştırdıysa, gerçekleşmemiş arzulardan pek acı çekmez." İPİ 1, s.337

Yani aslında kendini hep çirkin-kötü düşünmeye alıştırmış biri için hayal kırıklığı diye bir şey yok. Çünkü zaten onun için güzel hayal-umut diye bir şey yok. Ne güzel. Hep bataklıkta debelenen ve yıldızlara bakmayı hiç akıl edemeyen biri. Kararlı ve azimli en azından.

İnsan kendini hep acılara-kötülüklere-çirkinliklere alıştırsa acaba bir süre sonra sevinçleri-mutlulukları gerçekten göremez-hissedemez hâle gelir mi? Hep kötüye bakmak, hep kötüyü görmek zamanla ruhu bozar mı? İnsanın bu özellikleri antrenmansız kaldığı için gittikçe körelir mi? Bunun gibi şeyler işte...

"İtiraf. – Kişi, bir başkasına itiraf edince unuttur suçunu, ama genellikle o bir başkası unutmaz." İPİ 1, s.339

Acaba bu, biz başkalarının acılarını, mutsuzluklarını ve düşmüşlüklerini daha çok sevdiğimiz için olabilir mi?

"Soğuk insanlara duyulan önyargı. – Çabuk tutuşan insanlar çabuk soğurlar ve bundan dolayı genelde güvenilmezdirler. Bu yüzden her zaman soğuk olan ya da kendini öyle gösterenlerin özellikle güvenilmeye değer, güvenilir insan oldukları yolunda olumlu bir önyargı vardır: onlar yavaş tutuşan ve uzun süre öyle kalan kişilerle karıştırılıyorlar." İPİ 1, s.349

Yani, her soğuk ve sakın görünen insan güvenilir olmaya bilir. Hatta ben bu tarz insanlara diğerlerinden daha az güvenirim. Soğuk görünmek ya da soğuk olmak eğer sürüyle araya bir mesafe koyma çabasıydansa bu tamam. Yani sürü dışı olanların, kendilerini sürüden koruyabilmek için hakkı var böyle yapmaya.

Ama sürüden olanlar böyle davranırsa kuşkulanıyım ben hemen. Onlar sığılıklarını genellikle soğukluk ve ciddiyet maskesi ardına saklıyor gibi gelirler bana. Yapay bir farklı görünme çabası, yani kibir gibi gelir bana onların bu tavrı.

"Yaş ve hakikat. – Genç insanlar, ilginç ve özel olanı severler, ne kadar doğru ya da yanlış olduğuna aldırmaksızın. Daha olgun tinler, hakikatteki ilginç ve tuhaf yanı severler. Sonunda, olgunlaşmış kafalar hakikati, yavan ve tekdüze görüldüğü ve sıradan insanlarda can sıkıntısı uyandırdığı yönüyle de severler, çünkü hakikatin, tinin sahip olduğu en yüce şeyi tekdüze bir çeşreyle dile getirdiğini fark etmişlerdir." İPİ 1, s.351

Çıplak gerçeği, hiç süslemeden kabul edebilmek ve sevebilmek için belli bir olgunluğa ulaşması gerekir kişinin. De-

mek ki olgunluk ve deneyimin gittikçe artması hiç de fena bir şey değil. Ve kişi hakikate olduğu hâliyle katlanamıyorsa daha gidecek çok yolu var demektir.

"Yaşın tınısı. – Yeniyetmelerin konuşurken, överken, azarlar-ken, şiir söylerken kullandıkları ses tonu, yetişkinlerin hoşuna gitmez, çünkü çok yüksektir ve üstelik aynı zamanda boğuk ve anlaşılmazdır, boşluğu sayesinde böyle bir yankı gücüne sahip olan bir kubbedeki ses gibi; çünkü yeni yetmelerin düşündüklerinin çoğu kendi doğalarının bereketinden çağlıyor değildir, yakınlarında düşünülenlerin, konuşulanların, övmelerin, azarlamaların bir sesi, bir yankısıdır." İPİ 1, s.353

Kökü kendinde bile olmayan ve hiç özümseyemediği bir düşünceyi bağıra bağıra dillendiren bir figür. Henüz yaşan-tı yoluyla açık olmadığı bir davranışı son derece kendinden emin bir şekilde aşağılamak ya da övmek = yeni yetmelik...

"Sevinci paylaşmak. – Bizi sokan yılan, bize acı verdiğini düşünür ve sevinir buna; en alçak hayvan başkasının acısını tasavvur edebilir. Ama başkasının sevincini tasavvur etmek ve bu yüzden sevinmek, en yüksek hayvanların en yüksek ayrıcalığıdır ve onların arasında da en seçkin örneklerle özgüdür." İPİ 2, s.44

Nietzsche'nin belki de en önemli dostluk kriteri bu; 'sevinci paylaşmak!' Ben de artık doğrudan buna bakıyorum ve birini anlamada çok işe yarıyor diyebilirim. 'Dost'larımızı böyle sınayabiliriz bence. Sahte sevinçler uydurup onlarla pay-

laşabilir ve onların tepkilerini gözleyebiliriz. Belki biraz kur-nazca ama yıllarca sahte dostların bizde yaratacağı tahribatı düşünürsek bu kadarcık hakkımız olsun. Ben artık benim-le üzülen insanlar istemiyorum zaten ben üzüntülerini bile seven biri olarak buna ihtiyaç duymuyorum. Bana, benimle birlikte sevinebilecek, hatta coşkusuyla sevincimi artırabile-cek dostlar lazım sadece.

“Okurun küstahlıkları. – Okurun yazara karşı çifte küstah-lığı, yazarın ikinci kitabını birinci kitabı harcamak pahası-na övmesi (ya da tersi) ve bu sırada yazarın kendisine şükran duymasını istemesidir.” İPİ 2, s. 74

Birinci kitabı yeterince anlamamış olabilir misin acaba? Ya da niçin kendi beğenini âdeta bir kuralmış gibi yazarın gözü-ne sokuyorsun. Hem yazar şunu demek istediğini anlamaz mı acaba: ‘*Bak ben ikinci kitabı beğendim demek ki beğenebilen, be-ğeni sahibi bir insanım. İlk kitabı beğenmediğime göre suç sizde yazarcık.*’ Ayrıca herhangi bir kitabı övdün diye neden şük-ran bekliyorsun? Yazar senden övmediğin (anlamadığın) ki-taplar için bir özür bekliyor mu? Beğenmişsin tamam güzel ama hepsi bu. Hiç acımam böyle durumlarda doğrudan ya-zarın yanına geçerim. Kan çekiyor işte.

“Özgür olan. – Yeni bir şeyi ilk önce görmek değil, eski bildik, herkesin gördüğü ve gözünün alıştığı bir şeyi yeni gibi gör-mektir, asıl özgün kafaların ayırt edici özelliği. İlk kâşif, o ta-mamen sıradan ve ruhsuz hayalperesttir genellikle – rastlan-tıdır.” İPİ 2, s. 109

Yani, asıl özgünlük herkesin eski olarak gördüğü, eski dediği şeydeki yeniyi keşfetmektir. Eski olan da içinde mutlaka yeni bir şeyler barındırır; çünkü üstünden zaman geçmiştir ve en azından ona bakan gözler değişmiştir. Şimdi 'eski', yeni ve özgün gözler arar içindeki 'yeni'nin açığa çıkartılması için.

"Espri. – Espri, bir duygunun ölümü üzerine bir taşlamadır." İPİ 2, s.109

Hakkında espri yapabildiğimiz bir duygu artık ölmüştür ya da biz bir duygu hakkında espri yapabilir hâle gelmişsek onu alt etmişiz demektir. Başka bir deyişle, her şey hakkında espri yapabilen tipler, her şeyi feda etmeye hazır tiplerdir. Örneğin, ölüm hakkında -kendi ölümü dahil- espri yapabilen biri ölüm korkusunu yenmiştir diyebiliriz.

Zaten espri-ironi nihilist bir tavrıdır. Tüm değerlere saldırma, alay etme ve yıkma eğilimi taşır. Kutsal tanımaz.

"Yolcular ve dereceleri. – Yolcular beş dereceye göre ayrılırlar: en düşük derecedekiler, gezen ve bu sırada görülenlerdir, – aslında gezdirilirler ve âdeta kördürler; bir üst derecedekiler gerçekten kendi gözleriyle görürler dünyayı; üçüncüler görme sonucunda bir şeyler yaşarlar; dördüncüler yaşantıların kendi içlerine alırlar ve beraberlerinde taşırlar; son olarak, son derece güçlü bazı insanlar vardır ki, gördükleri her şeyi, yaşantıladıktan ve içlerine aldıktan sonra, sonunda zorunlu olarak yeniden dışlaştırarak yaşarlar, eylemlerinde ve yapıtlarında, evlerine döndükleri andan itibaren. – Genellikle tüm insanlar, yaşam gezintisi boyunca bu beş tür yolcu-

ya benzer yol alırlar, en düşükleri, katıksız edilgenlerdir, en yüksekleri eyleyenler ve dışlaştıranlar yaşayanlardır geride bırakılmış içsel süreçleri, geride hiçbir artık bırakmadan.” İPİ 2, s.128

Beşinci derecedekilerin yaratıcılar ve sanatçılar olduğu çok açık. Yaşayıp, içselleştiren ve dışlaştıran. Yani, yaşadıklarını bir ürün olarak dışarı veren. İlk derecedekilerinse sadece izleyiciler oldukları ve yaşama gerçek anlamda katılmayıp ‘iyi bir izleyici’ olarak yaşamda bulundukları belli. Sonuçta herkes çıkıyor yaşam yolculuğuna ama işte her yerde olduğu gibi burada da dereceler ve makamlar var.

“Dikkat. – Kişisel olandan ürkmeyi bilmeyen insanlarla ilişki kurmamalı ya da önceden acımasızca mesafeliliğin keleplerini takmalı onlara.” İPİ 2, s.131

Senin kişisel alanına fütursuzca burnunu sokan tipler vardır. Onlara sorsan haklarıdır bu. *‘Ne olacak canım, insan değil miyiz hepimiz’*dir saldırı silahları. İsrarla sadece sana ait olanla ilgilenirler. Sarsılmaz bir merakları vardır ama bilimsel değil de magazinел bir merak. Kişisel olandan ürkmeyenle aranızda mesafe koyun diyor üstad. Ne demeli doğru söze!

“Zarafetin düşmanı. – Sabırsız ve kibirli kişi, zarafetten hoşlanmaz ve kendisine yönelik apaçık bir suçlama gibi duyumsar onu; çünkü yüreğin hoşgörüsüdür zarafet, devinimlerde ve jestlerde.” İPİ 2, s.136

Bir güzelliği anlamak için o güzelliğin bize aşına olması gerek. O duyguyu, o güzelliği kabaca da olsa biliyor olmamız gerekir. Yaşantı yoluyla açık olmadığı bir duyguyu tanıması beklenmemeli hiç kimseden.

"Yeniden karşılaşıldığında. – Eski dostlar uzun bir ayrılıktan sonra birbirlerini yeniden gördüklerinde, artık tamamen kayıtsız oldukları şeylerden söz ettiklerinde, çok ilgiliymiş gibi görünürler genellikle: bu arada ikisi de fark eder bunu ama oyunu bozmaya cesaret edemezler – hüzünlü bir kuşku yüzünden. Bu yüzden konuşmaları ölümler ülkesinde geçiyor gibidir." İPİ 2, s.136

O hüzünlü kuşku dostluğun artık bittiği ve paylaşılacak hiçbir şey kalmadığı şüphesi midir acaba? Bunu düşünür ve anlar da insan, niçin farkında değilmiş gibi yapar ki? Dostluğun hâlâ sürmekte olduğu aldatmacasından her iki tarafın da acaba nasıl bir menfaati vardır? Kendilerini daha mı bir güvende hissederler? Her şeyin hâlâ eskisi gibi olduğu düşüncesi ruhlarının bir tür huzura ermesini mi sağlar? Huzur bulmak ve kendini güvende-iyi hissetmek için hâlâ böyle şeylere ihtiyacı olan bir ruhtan kime ne fayda gelir? Başka sorum yok...

"Zenginlikteki tehlike. – Sadece tini olanın mülkü olması: yoksa mülk herkes için tehlikelidir. Çünkü mülkiyetinin kendisine sağlayabileceği boş zamanı kullanmasını bilmeyen mülk sahibi, hep sürdürecektir mülkiyet için çabalamayı." İPİ 2, s.152

Ama nedense sadece kör hırsı olanın mülkü oluyor; tini olan zaten mülke o kadar ihtiyaç duymuyor. Kör hırs sadece mülke kilitlenerek ona sahip olabiliyor. Sahip olduktan sonra da başka meşgalesi olmadığından ve kendini dışardan görebilecek derinlikten uzak olduğundan sürükleniyor. Mülk artık hayatının yegâne amacı oluyor.

"Hayranlıktaki tehlike. – Yabancı erdemlere çok büyük bir hayranlık duyduğunda, kendi erdeminin bilincine varmak-taki ve onu uygulamadaki eksikliği yüzünden, sonunda ken-di erdeminde de yitirir kişi, bunun yerini yabancı erdemle de dolduramaz." İPİ 2, s.169

Pirince giderken bulgurdan olma durumu. Başkasında hayran olunan şeyi kendinde yaratmaya çalışmak yerine ahmakça bir hayranlıkla kendi elindekini de kaybetmek. Zaten kendi erdemleri olan sağlam bir ruhun başkasına bu derece hayran olabileceğine de inanmıyorum ben. Hayranlıktaki aşağılayıcı yöne dikkat edilmeli bence.

"Hastalıklı olmanın yararı. – Sık sık hastalanan, sık sık sağlığına kavuştuğu için, sağlıklı olmaktan çok daha büyük bir keyif almak-la kalmaz: yapıtlarda ve eylemlerde, kendisinininkilerde ve başkalarıninkilerde, sağlıklı ve hastalıklı olana karşı son derece keskin bir duyarlılık kazanır: örneğin tam da hastalıklı yazarlar – ve ne yazık ki hemen hemen tüm büyükler vardır bunların arasında – yazılarında çok daha kesin ve dengeli bir sağlamlık tınısını korurlar; çünkü bedensel açıdan taş gibi olanlardan daha iyi anlarlar ruhsal sağlık ve iyileşme felsefesinden ve bunun ustalarından: öğlen öncesi, güneş ışıltısı, orman ve su kaynağından." İPİ 2, s.169-170

Nietzsche hastalıklı hâlini bile sevip onaylayan bir filozof. O yaşamını bir bütün olarak, içinden en küçük bir şeyi bile çıkarmadan kabul eden biri. Çünkü yaşam onaylanacaksa ancak bir bütün olarak onaylanacak yoksa o senin yaşamın olmaz. Sadece kremasını yiyip posasını, acılarını atamazsın. *'Kamburdan kamburu alınırsa tını alınmış olur ondan'* diyen Nietzsche'den de başka türlü bir tavır beklenemezdi herhâlde.

Ayrıca Nietzsche'nin sevdiklerinin neredeyse çoğu hastalıklı; İskender, Caesar, Byron, Dostoyevski ve diğerleri. Çoğu da sara hastası.

"Denge ilkesi. – Haydut ve bir cemaate onu haydutlara karşı koruma sözü veren güçlü kişi, büyük bir olasılıkla temelde tamamen benzer varlıklardır; yalnızca ikincisi çıkarına birincisinden farklı bir yoldan ulaşır: soygun yaparak değil de cemaatin verdiği düzenli ödentilerle. (Uzunca bir süre ve aynı kişi olan tüccar ve korsan arasındaki ilişkinin ta kendisidir bu: bir rolü uygun bulmadığında, hemen öteki rolü üstlenir. Aslında şimdi bile bütün bir tüccar-ahlakı yalnızca korsan-ahlakının akılcılaştırılmış biçimidir: olabildiğince ucuza satın alıp –mümkünse yalnızca girişimcilik masraflarına mal edip- olabildiğince pahalıya satmak.)" GG, s.26

'Rızkın onda dokuzu ticaret ve cesarettedir' ya da korsanlıkta. Artık hangisi olursa. Tüccar tayfasını pespaye bulan bir tek ben değilim demek ki. Hep aldatma üzerine kurulan bir hayat. Oh ne rahat. Sorana da ekmek parası dersin. Bütün rezillikleri gizlersin ekmek parasının arkasına. Gramajdan çalarsın, bozuk mal satarsın, öldüm fiyatına alıp fahiş fiyata satarsın. Hesap sormaya kalkacak biri olursa da dükkanın ca-

mına yazarsın: 'Cuma'ya gittim yarım saate geleceğim.'

"Dinginliğin ve huzurun bir türü. – Dikkat et de, dinginliğin ve huzurun, bir kasap dükkanının önünde duran köpeğinkiyle aynı olmasın: korkusundan ileriye iki, hırsından da geriye bir adım atamayan ve gözlerini ağzıymış gibi açan."
GG, s.46

Hep efendisinden bir beklenti içinde olan köpeği ve köpek davranışını hiç sevmem. Gerçek huzur ve sükûn galiba beklentisiz olabilen kimselere özgü. Kimseden bir şey beklemeyecek bir yüksekliğe çıkabilmek ne büyük bir asalet. Hem orası ne kadar görkemli bir zirve olmalı.

"Küçük olabilmek. – Çiçeklere, otlara ve kelebeklere yakın olabilmeli, onlardan fazla yukarıda durmayan bir çocuk gibi. Buna karşılık biz büyükler onların çok fazla üstüne çıktık ve onların düzeyine inmemiz gerekir; diyorum ki, onlara sevgimizi dile getirdiğimizde nefret ediyor otlar bizden. – İyi olan her şeyden pay almak isteyen, her an küçük olmayı da bilmeli." GG, s.48

Küçüklüğü bilen, onu içinde barındıran bir büyüklük galiba özlenir olan. Yeterince küçük ve gerektiği kadar büyük. Küçüklüğü hiç tanımayan ve ona yabancı olan bir büyüklük kesinlikle eksiktir. Hastalığı hiç bilmeyen bir sağlık, ahlak-sızlığı hiç tanımayan bir ahlaklılık ya da kötülüğü hiç bilmeyen bir iyilik gibi. Ne derler bilirsiniz; her şey zıddıyla kaim.

Belli bir yükseklikten bakınca pek çok küçük ayrıntıyı ve hoşluğu kaçırabilir insan. Biraz eğilip küçük, önemsiz, iyi şeylere aynı hizadan bakmayı becerebilmeliyiz belki de.

“Ayrılıştaki bir yapmacılık. – Bir partiden ya da bir dinden ayrılmak isteyen, şimdi onu çürütmesi gerektiğini düşünür. Oysa çok fazla kibirli bir düşüncedir bu. Gerekli olan yalnızca, şimdiye dek hangi perçinlerin onu bu partiye ya da dine bağladıklarını ve şimdi artık bunu yapmadıklarını, hangi niyetlerin onu buraya sürüklediklerini ve şimdi başka yöne sürüklediklerini açıkça görmesidir. O partinin ya da dinin yanına bilgiye dayalı kesin gerekçelerle geçmiş değilizdir: ondan ayrıldığımızda da böyleymiş gibi yapmamalıyız.” GG, s.62

Demek bir partinin ya da inancın en büyük düşmanlarının onun eski mensupları olması sadece kibirden; çoğu şeyimiz gibi. Şu kibir sorunu çözülebilse her şey daha iyi olacak sanki. Artık oradan ayrıldın diye eski yerini karalamak niye! Ben orada olmadığımı göre orası o kadar da değerli değildir mantığı. Kof kibir!

“Zekâsını göstermek. – Zekâsını göstermek isteyen herkes, kendisinde bunun tam tersinden de bol miktarda olduğunu belli eder. Zeki Fransızların, en iyi fikirlerine bir tutam hor-görü katma kabalıklarının kökeninde, olduklarından daha zengin görünme niyetleri vardır: tıka basa dolu hazinelerden gelen sürekli bağışlardan âdeta yorulmuş bir hâlde, saygısızca hediye etmek isterler.” GG, s.67

Hep zeki, hep iyi, hep dürüst olmanız çoğu zaman rahatsız eder insanları. Ara sıra ve önemsiz durumlarda bunun tersini de göstermeli sağlam bir etki için. Çünkü sürekli parıldayan bir güneş bir süre sonra gözleri rahatsız etmeye başlar. Bir süre sonra güneş bile sıkar insanı. Güneşten çok gölgeye bakmaya alışık olanlara ise zaten her hâliniz batır. Her durumda işler biraz can sıkıcıdır yani.

"Alıntı yaparken özen.- Genç yazarlar bilmezler, iyi anlatımın, iyi düşüncenin ancak kendisi gibiler arasında iyi bir etki yaptığını, harika bir alıntının boydan boya sayfaları, hatta tüm kitabı mahvedebileceğini, okuru uyararak ve ona âdeta 'dikkat et, ben değerli taşım ve etrafımdakiler kurşun, soluk adı kurşun' diye seslenerek. Her sözcük, her düşünce ancak kendi toplumunda yaşamak ister: budur seçilen biçimin ahlakı." GG, s.73-74

Güzel bir alıntı, güzel bir kitabı daha da güzelleştirir. Kötü bir üslup ve kötü bir kitap içinse yapılabilecek pek bir şey yoktur. Onu cafcı alıntılar bile kurtaramaz.

"Maske olarak sıradanlık. - Sıradanlık üstün tinin taşıyabileceği en mutlu maskedir, büyük kitlenin, yani sıradanların aklına bir maske olduğunu getirmez -: yine de tam da onların yüzünden tercih etmiştir bunu, - onları kıskırtmak için, hatta hiç de az değildir bunda, acımanın ve iyiliğin payı." GG, s.102

Sürü kendine benzeyeni sever ve kabul eder. Bu sosyolojik bir olgudur. Sürüyü tahrik etmemek için ve ayrıca seni bir tehdit gibi algılamalarını önlemek için sıradanlık maskesi takıyor Nietzsche. Milli birlik ve beraberlik ruhu için ve bir de memleketin selameti için yani. Özellikle kritik bir dönemden geçtiğimiz şu günlerde. Not: Tıpkı son elli yıldır olduğu gibi. İroni ama suçlamayın kendinizi. Bakın ben çok rahatım.

"Yalnız kişi konuşuyor. – Fazla bıkkınlığın, keyifsizliğin, can sıkıntısının – dostlar, kitaplar, ödevler, tutkular içermeyen bir yalnızlığı beraberinde getirmesi gereken tüm bunların – ödülü olarak, kendine ve doğaya en derin dönüş için çeyrek saatler alınır. Can sıkıntısından tamamen kaçan, kendisinden de kaçmaktadır: en içteki pınarından çağlayan en güçlü ferahlatıcı suyu asla içemeyecektir." GG, s.116

Can sıkıntısı iyidir oradan beslenirsin fikrine hiç katılmıyorum şahsen. Tam tersine, çok zengin bir iç dünyası olan insanların bir ayrıcalığı gibi görüyorum can sıkıntısı olmadan yaşamayı. Yani canı bile sıkılmayacak kadar derin olanların bir ayrıcalığı.

Derin ve çok düşünmeye alışmış insanların kitapsız, dostsuz ve ıssız kaldığı zamanlarda bile yapayalnız kalmayacakları gibi bir iddiam var. O 'en içteki pınardan' gelen suyu içebilmek için insanın illa canı sıkılması gerekmiyor bence. Ayrıca can sıkıntısından hiç kaçmayan çünkü nerdeyse hiç canı sıkılmayan derin insanlar tanıyorum çok yakınımnda. Hatta 'Can sıkıntısı sığ insanların cezasıdır' diye iddialı laflar edenler bile var aralarında. Çok yakınımnda hem de.

"Dost canlısı. – 'Kendime iyi gelmiyorum' derdi biri, topluma yatkınlığını açıklamak için. 'Toplumun midesi daha güçlü benimkinden, kaldırıyor beni.'" GG, s.134

Kendinden bir kaçış olarak toplumsallık. Büyük davaların içinde böylelerini çok gördüm. Kendisi olarak kocaman bir hiç ama davada büyüdüğünü sanıyor. Tabii davayı da hiç leştirmediğini bilmeden. 'Bir' olarak değerli olmayan kişi, 'çok' içinde nasıl değerli olabilir? Ya da soruyu başka türlü soralım. Bir sürü değersiz 'bir' sırf kalabalık oldular diye artık değerli sayılabilir mi?

"En korkunç intikam. – Bir düşmandan kesinlikle intikam almak istiyorsa kişi, eli ona karşı oynayabileceği hakikatlerle ve haklılıkla tamamen doluncaya dek beklemeli aldırıssızca: böylelikle intikam almak, hakkını almakla örtüşür. İntikamın en korkunç biçimidir bu, çünkü hâlâ başvurabilecek başka bir merci yoktur üstünde. Voltaire böyle aldı intikamını Piron'dan, berikinin tüm yaşamını, yaratışını ve istemini beş satırla yargıladı: bu kadar sözcük, bu kadar hakikat; böylele intikam aldı aynı kişi, Büyük Frederik'ten (ona Ferney'den yazdığı bir mektupta)." GG, s.135

İntikamını almayı, o artık bir hak olana dek beklet diyor Nietzsche. Böylece intikam alıyor olma görüntüsünden kurtulacağın gibi (bayağıdır bu) hakkını da alabilirsin; ama intikam tadında.

Ama burada minik bir sorununuz var sanki. Çok az insan intikam için o kadar bekleyebilir. Belki de hiç gelmeye-

cek o haklı intikam saatini bekleyebilecek kadar güçlü olanlar bence zaten intikam almasalar da olur. O aşmış tin için bir lüzumsuzluktur intikam.

"Dilencilerin hâlâ yaşıyor oluşunun nedeni. – Bütün sadakalar merhametten ötürü veriliyor olsaydı, dilencilerin alayı ölürdü açıktan." GG, s.136

Bir sonraki aforizma durumu yeterince açıklıyor zaten.

"Dilencilerin hâlâ yaşıyor oluşunun nedeni. – En büyük sadaka veren, korkaklardır." GG, s.136

Korkaklık ve üstünlük duygusu çoğu zaman merhamet kılığına girer. Çok merhametli olduğumuzu düşünüp kendimizi bile kandırırız çoğu zaman. Aslında bu zaafımızı dilenciler de çok iyi bilirler. Gözlerine kestirdikleri avlarına öyle çok yalvarırlar ki zavallı kurban merhamet duygularının hareketine geçtiğini bile sanır. Sadaka verirken dilenci karşısındaki bariz üstünlüğümüzün tadını çıkarırız aslında. Zaten rahatlamayı sağlayan da budur. Yoksa birine iyilik yaptığımız düşüncesi değil. Hem zaten öyle iyilik de olmaz. Bir dilenciye ona sadaka vererek hep dilenme pozisyonunda tutmanın nesi iyilik olabilir ki? Üstünlüğümüzü dilencinin ve izleyenlerin gözüne sokup böylece rahatlama ihtiyacımızı tatmin ederiz. Bu ihtiyacımızı dilenci de bilir ve bize kendimizi üstün hissettirmek için var gücüyle alışkın olduğu rolü oynar. Dilencinin yanından merhametli ve iyi bir insan olduğumuza kendimizi biraz daha inandırmış halde ayırılırız. Dilenci ise kendini iyi

hissetmek için dilencilere para vermesi gereken kötü ve sahtekar insanların varlığına şükrederek yeni kurbanını gözetlemeye koyulur. Hayat her zamanki ritminde öylece akar gider.

“Işığa. – İnsanlar daha iyi görmek için değil, daha iyi parıldamak için koşarlar ışığa. – Kimin önünde parıldıyorsa, onun ıyık olduğu kabul edilir seve seve.” GG, s.139

Ana kaygı hep daha iyi görünmek. Görecek ne var ki zaten. Ben göreceğimi görmüşüm, yeterince olmuşum hissiyatı. Işığın yakınındasın ama daha iyi görmek için en küçük bir çaban bile yok. İşin gücün ışığa sırtını dönüp gölge yapmak.

“Sabırsızlar. – Oluşmakta olan, tam da oluşmakta olanı istemez: çok sabırsızdır bunun için. İnsanlara ve olaylara ilişkin resminin uzun incelemeler, acılar ve yoksunluklardan sonra tamamlanmasını bekleyemez: bu yüzden kendisine sunulan hazır bir resmi güvenerek ve inanarak alır, sanki bu resmin kendi resminin çizgilerini ve renklerini öncelemesi gerekirmiş gibi, bir felsefeciye, bir şaire yer verir gönlünde ve uzun bir süre angarya yapması ve kendini yadsıması gerekir. Çok şey öğrenir bu sırada: ama delikanlı genellikle unuttur en öğrenmeye ve bilmeye değer şeyi: kendini; yaşamı boyunca bir parti yandaşı olarak kalır. Ah, ne can sıkıntılarının aşılması, ne terlerin dökülmesi gerekir kendi renklerini, kendi fırçasını, kendi tuvalini buluncaya dek! – Ve yine kendi yaşam sanatının ustası olmaktan uzaktır, – ama en azından kendi atölyesinde efendidir.” GG, s.144

Hayat insanın kendisine yaptığı bir yolculuktur. Sadece bazıları yolda fazla oyalanırlar. O kadar oyalanırlar ki kendilerine varmaları asla mümkün olmaz. Bir partide, bir fikirde, bir cemaatte ya da kendini bekleyemediği için bir yere kapılanan sabırsızlardan oluşan benzerlerinin bulunduğu herhangi başka bir toplulukta tamamlarlar hayatlarını. Çünkü kişinin kendi olma yolculuğu zor ve zahmetli bir yolculuktur. Her babayığidin harcı değildir bu. Alışılmış fikir ve inançların rahat kucağından kalkıp her şeyi sorgulamak ve gerekirse her şeyi tuz buz etmek. Kendi doğrularını, kendi erdemini ve kendi biricik hayatını âdeta bir sanatçı gibi oluşturmak. Zordur kendin olmak. Zaten bu yüzden herkes başkası.

"En tehlikeli yandaş, - En tehlikeli yandaş, yokluğu tüm partiyi yok edebilecek olandır: yani en iyi yandaştır." GG, s.159

Bir partinin ya da bir grubun has adamı aslında en büyük tehlike olabilir onlar için. Ama has bir yandaş zaten yeterince tehlikeli bir kavramdır. Hararetli bir partizan, körleşmiş, fanatik bir taraftar, akli tutulmuş bir inanan ya da şekilsiz bir idealist varlık. Bunların hepsi bir şekilde akrabadır. Uzak ya da yakın fark etmez.

"Zamansız görmek istememek. - Bir şey yaşanıldığı sürece, yaşantılanana boyun eğmeli ve gözleri kapamalı; yani hemen burada gözlemciyi oynamamalı. Yoksa, yaşantının iyi hazmedilmesine engel olunur; bir bilgelik yerine bir hazımsızlık kalır geriye." GG, s.164

Yaşarken yaşantısına kaptırmalı insan kendini. Henüz yaşarken bileni, gözleyeni, bilgiyi oynamamalı, sadece yaşamalı. Bilgelik daha sonra yaşadıklarını değerlendirirken gerekli. Yoksa gözlemekten yaşayamaz hâle gelebiliriz maazallah. İyi bir gözlemciye, kötü bir yaşayana dönüşürüz zamanla.

“Veda etmek ne zaman gerekli. – Bilmek ve ölçmek istediğin şeylere veda etmelisin, en azından bir süreliğine. Ancak şehirden uzaklaşırsan görürsün, kulelerin binaların üzerinden ne kadar yükseğe uzandığını.” GG, s.166

Çok yakınındayken bir insanı, bir fikri, bir ideali sağlıklı değerlendiremez insan. Biraz geri çekilip uzaktan bakmayı becerebilmeli. Ama işte bir kez kuyruğu kaptırdı mı insan, kendini başka bir yerde bile hayal edemiyor. Sürüklenip gidiyor.

“Uzun süre hasta olmamak. – Uzun süre hasta olmaktan sakınılmalı: yoksa, seyirciler bildik merhamet gösterme ödevi yüzünden, bu durumu uzun süre sürdürmekte zorlandıkları için sabırsızlaşırlar – ve sonra vardıkları sonuçla doğrudan doğruya karakterinizi suçlamaya başlarlar: ‘Hak ediyorsunuz siz hasta olmayı ve bizim merhamet göstererek kendimizi daha fazla yormamıza gerek yok.’” GG, s.169

Uzun süre gösterilen her duygu gibi merhamet de aşınıyor. Kronik hastaların ve merhamet bağımlılarının dikkatine!

"Pişmanlık. – Asla pişmanlığa yer vermemeli, hemen demeli ki: bir aptallığa ikincisini eklemek olur bu." GG, s.172

Pişmanlık, yaşanmış bitmiş olan ve şimdi bize bir hata gibi görünen geçmişin kabul edilememesidir aslında. Sindirilememesidir yani. Hâlbuki o zamanki şartlar bizi öyle davranmaya itmiştir ve şimdinin gözüyle bizim bakıp 'hata' dediğimiz şey aslında bizim o zamanki zorunluluğumuzdur. Biz genellikle şartları ve nedenleri unuttur, sadece sonuca odaklanırsınız. San-ki durup dururken o hatayı yapmışsınız gibi pişmanlık duyarız. O şartlarda yapabileceğimiz en iyi şeyin o 'hata' olduğunu ve daha iyisini yapabilecek olsak zaten yapacağımızı hiç aklımıza getirmeyiz. İşte ikinci hata da burada bence.

"Dokunma! – Bir sorunu, onu çözmek yerine, bu sorunla ilgilenmek isteyen herkes için dolaştıran ve daha zor çözülür kılan korkunç insanlar vardır. Çivinin başına isabet ettiremeyenden onu hiç eline almaması rica edilmeli." GG, s.173

Çözüme hiç katkısı olmayacağı hâlde bir sorunu kaşı-maktan zevk alan insanlar vardır. Senin çözemediğin ve bel-ki unutmak istediğin sorunu ısrarla kaşırlar. Üstelik bir çö-züm bulacakmış ya da çözüme yardımcı olacakmış havaların-da. Aslında bu tarz insanlar için sizin bir sorunuz olma-sı yeterlidir. Sizin bu sorun yüzünden çok acı çekiyor olma-nız filan onlar için bir ayrıntıdır. Bu da insana kötülüğün haz verdiğini düşündürüyor.

"Derinlik ve can sıkıcılık. – Derin insanlarda da derin kuyularda olduğu gibi uzun sürer, içine düşen bir şeyin dibe ulaşması. Genellikle uzun süre beklemeyen izleyiciler, kolayca düşünürler bu tür insanların durgun ve sert olduğunu – ya da aynı zamanda can sıkıcı." GG, s.173

Derinlik çoğu zaman sıkıcılık gibi görünebilir. Tabii derin olan şeye kimin baktığına bağlı olarak. Bir kitabın hemen başında sıkılıp bırakmak ya da bir filmin ilk on beş dakikasını izledikten sonra sıkılıp çıkmak da bunun gibi bir şey bence. Taş daha kuyunun dibine ulaşmadan sıkılmak. Büyük ödülü alamayacak kadar sabırsız ve çiğ olmak. Bir şeyin oluşum sürecini, olmasını bekleyememek. Kendisi de henüz olmamış, oluşmakta olan bir şey olduğu için oluşmakta olan başka bir şeye katlanamamak.

"Köprüünün üzerinde. – Kendi duygularından utanan kişilerle ilişkimizde yapmacıklı bir tutum takınmamız gerekebilir. Böyle kişiler, beklenmedik bir anda onların sevecen, coşkun, şablanan duygularını yakalayanlara, sanki bunlar kendi gizlerini görmüşler gibi kinleniverirler. Böyle bir anda onların kendilerini iyi hissetmeleri için onları güldürmeli ya da soğuk ama akıllıca şakalar yapmalısınız, o zaman duyguları buzlanır, yeniden kendilerine gelirler." ŞB, s.54

Kendi duygularından utanan kişiyle ilişki bıçak sırtı yani. Acaba insanın kendi duygularından, içgüdülerinden, kısacası kendinden utanmayı bırakması için geçmesi gereken aşamalar neler? O ısıltılı tepeye hangi yollardan ve hangi acılardan geçtikten sonra ulaşabiliyor insan?

"Patlayıcı olan. – İnsan gençlerdeki gücün patlamaya ne çok gerek duyduğunu göz önüne alınca, onların şu ya da bu konuda yargı vermekteki dangıl dungulluklarına ya da özensizliklerine şaşmaz. Onları çeken bir şeyin çevresini kuşatan isteğin görüntüsüdür – sanki olgunun kendisi değil de yanan fitilin görüntüsüdür –." ŞB, s.67

Gençlik ve hüküm verme. Yan yana gelmesi sakıncalı iki kavram. Taşan, patlayan kof bir güç ve onun cehaletle beslenen hükümleri. Ama neylersin ki bu yol bu şekilde geçilmek zorunda. Kır a döke ve bol hatalı.

"Başkalarının bizimle ilgili bilgisi. – Kendimizle ilgili bilgimiz, anımsadıklarımız yaşamdaki mutluluğumuz açısından sanıldığı ölçüde önemli değil, o ölçüde belirleyici de değildir. Günün birinde ötekilerin bizimle ilgili bilgisi (ya da bildiklerini düşündükleri şeyler) üstümüze saldırır. O zaman bunun daha güçlü olduğunu kavrarız. Kötü ünle başa çıkmak, kötü vicdanla başa çıkmaktan zordur." ŞB, s.75

Özgür tinlinin rahatlıkla başarabileceği bir şey bence bu. Yani başkalarının onun hakkındaki fikirlerini bir noktaya kadar önemsememeyi başarmak. O, kötü ünle başa çıkmak için kendi iç sığınağına kaçabilecek ve umursamayabilecek kadar beceriklidir. O zaten o kadar uzun süre yalnız kalmıştır ve kendini sürünün o kadar dışında hissediyordur ki kendi iç sığınağını hep hazırda bekletir.

"Sanatlara gönül borcu. - ... Şöyle ya da böyle kendinden utanıyorsan bizden değilsin henüz." ŞB, s.115

Bu söz bana Nietzsche'nin başka bir aforizmasını hatırlattı. 'Özgürleşmenin mührü insanın artık kendi kendinden utanmamasıdır.' Kendinden utanan biri özgürleşme anlamında daha yolun en başındadır.

"Övenlere karşı. - A: 'İnsanı olsa olsa ona denk olanlar över.' B: 'Evet, seni öven, sana 'senin denginim' der.'" ŞB, s.149

Sizi öven birisi aslında sizi anladığını, o düzeyde olduğunu yani sizin denginiz olduğunu söylemek ister. Yani bir başarınızdan ya da karakter özelliğinizden dolayı sizi öven biri aslında dolaylı olarak kendini de övüyordur. Bu bakımdan bize yapılan övgünün hepsini kendi üstümüze almamalıyız.

"Sesteki tehlike. - Sesi pek gür olan birinin incelikleri düşünme becerisi yok gibidir." ŞB, s.153

Aksi gibi ben de davudi sesli insanları beğenirim. Bana onların sesi gönül zenginliklerinden taşan bir fazlalık gibi gelir ve huzur verir. Hiçbir zaman onların incelikleri düşünemeyecek hödükler olabilecekleri aklıma gelmez. Tam tersine, onların bangır bangır konuşmalarını hesapsız, net ve kendilerinden emin olmalarına bağlarım. Bu yüzden seslerini en uzağa bile iletmekte bir sakınca görmüyorlar diye düşünürüm.

Ben en çok fısıldar gibi, mıy mıy konuşan ve ne konuş-

tukları pek anlaşılmayan insanlardan korkarım. Tekinsiz bulurum onları. Derin ve karmaşık hesaplardan dolayı duyulan suçluluğun onların sesini o hâle getirdiğini düşünürüm hep. Emin bir ses değildir. Hesaplı, korkak ve mütereddittir. Pis ayak oyunlarının, derin bir güvensizliğin ve rıyanın sesi-
dir hep duyduğum.

“İnsanı kahraman yapan nedir? – Aynı anda hem en büyük acı ile hem de en büyük umutla karşılaşmaya gitmek.” ŞB, s.162

Bu Nietzsche’nin trajik bilgelik tarifi zaten. Acılarına sadece katlanmak değil, onları da tıpkı mutluluğun gibi kabul etmek ve sevmek. Hayatın sevinçler kadar acılara da ihtiyacı olduğu bilinciyle davranmak ve her ikisini de coşkuyla kabul edebilecek olgunluğa erişmek.

“Sana göre insanca şey ne? – Birini utançtan kurtarmak.”

ŞB, s.163

Bu Nietzsche’nin asalet ve nezaketten ne anladığını çok açık gösteren bir aforizma. Birini utançtan kurtarmak ya da mümkünse daha iyisi; onu hiç utandırmamak.

“Özgürleşmenin mübrü nedir? – İnsanın artık kendi kendinden utanmaması.” ŞB, s.163

Kendinden utanmayan kişi bizim ‘utanmaz’ dediğimiz kişiyle aynı değil. O, istediğini yapan ve yaptığının hesabını verebilen biri. O, kendi kendinin patronu, olmak istediği kişi olan biri; toplumun, dinin ya da ahlakın olmasını istediği kişi değil. O, özgür tinli biri.

İnsan kendinden niye utanır? Muhtemelen o kendini geleneksel ahlakın değerleriyle yargılıyordu. Henüz kendi yolu, kendi erdemleri yoktur. Henüz doğrularını ve ilkelerini kendi hayatına dayandırmayı başaramamıştır. Ve olması beklenen ahlaklı, erdemli vb. kişi olamadığı için kendinden utanır.

Utanır çünkü henüz kendisi değildir o.

“Ölüm düşüncesi. – Bu küçük küçük, daracak sokaklarda, gereksinimlerde, seslerin kargaşasında yaşamak bana bir kara sevda mutluluğu veriyor. Her an ne çok zevk, sabırsızlık, istek; ne çok yaşama susamışlık, yaşamaktan sarhoşluk gün ışığına çıkıyor. Gene de çok geçmeden bütün bu gürültü, diri, yaşama susamış insanların üzerine bir sessizlik çöker. Şimdi bile onun karanlık yoldaşı olarak sessizlik nasıl da herkesin peşinde dolanıyor.

Durum hep bir göçmen gemisinin kalkışından önceki son sa-niyelerdeki gibi; insanların birbirlerine söyleyecekleri şeyler her zamankinden daha fazla. Vakit geç, bütün bu gürültü patırtının ardında okyanus, onun ıssız sessizliği sabırla bekliyor. – Öylesine ağgözlü, avlarından öylesine emin. Herkes, oradakilerin her biri şimdiye dek pek az bir şey ya da hiçbir şey olduğunu, yakın geleceğin her şey olduğunu düşünüyor. Bütün bu aceleciliğin, yaygaranın, bas bas bağırmanın, birbirini dolandırmanın nedeni de bu. Herkes bu gelecekte birinci olmak istiyor. – Oysa bu gelecekte hepsi için ortak olan,

kesin olan yalnızca ölüm, yalnızca ölümcül sessizlik. Bu biricik kesinliğin, ortak ögenin insanlar üzerinde hiç etkisi olmaması, akıllarında kendilerinin bir ölüm kardeşliği oluşturdıkları düşüncesinden daha uzak hiçbir şeyin olmaması ne tuhaf. Bu insanların ölümü düşünmeyi istememesi beni mutlu ediyor. Yaşamı düşünmeyi onlar için yüz kat daha çekici kılan bir şey yapmayı çok isterdim.” ŞB, s.168-169

Bir yazgı olarak ölüm ve yaşarken onu hiç düşünmek istemeyen ve bu sayede yaşamı değerli kılan insan. Bu yaşamı mümkün ve güzel kılan bir mucize. İnsanın ölümü yok sayması aslında onu en azından yaşadığı sürece alt etmesi anlamına geliyor. Yani, yaşam ve ölüm birarada barınamıyorlar.

“Yıldız arkadaşlığı. – Biz arkadaşlık ama yabancı olduk şimdi. Gelgelelim doğru olan buydu. Sanki bir utanç nedeni varmışçasına, bunu kendimizden gizlemek ya da durumu bulandırmak istemiyoruz. Biz iki gemiyiz, her birimizin kendi amacı, kendi rotası var. Yollarımız kesişebilir, bir bayramı birlikte kutlayabiliriz, biz de öyle yaptık. O zamanlar iyi gemiler ayrı ayrı limanlarda öyle iyi dinlenmişti ki, sanki aynı günüşiğinde bir tek amaçları varmış, bu ortak amaçlarına ulaşmış gibi görünmüşlerdi. Ama sonra ödevlerimizin her şeye yeten gücü bizi gene ayırıp başka başka denizlere, güneşli kuşaklara sürdü. Belki bir daha görüşemeyeceğiz, belki de gene karşılaşacağız ama birbirimizi tanımayacağız. Uğradığımız başka denizler, başka güneşler bizi değiştirecek. Bizi yabancılaştıran bizim üzerimizdeki bir yasa. Aynı nedenden ötürü birbirimiz için daha saygıdeğer olacağız. Eski dostluğun anısı daha da kutsallaşacak. Herhâlde koskocaman ama görünmez bir yıldız yörüngesi var. Haydi bu düşüncüyü yük-

seltelim. Bu yörüngede bizim çok farklı yollarımız, amaçlarımız onun yolunun küçük küçük bölümleri. Gelgelelim bu yüce olasılık anlarında bir dosttan daha fazlası olabilmek için ömrümüz çok kısa, görme gücümüz çok zayıf. Yeryüzünde düşman olmak zorunda kalsak da gel yıldız arkadaşlığına inanalım.” ŞB, s.169-170

Bu hüznü aforizmayı Nietzsche ilişkileri koptuktan sonra Wagner için yazmıştı. İlişkilerinin kopmasının kendi üstlerindeki bir yasadan, zorunluluktan kaynaklandığını bilen soy-lu bir ruh olarak yazmıştı bu metni. Ama Wagner'den aynı soyluluğu göremedi. Wagner yıldız arkadaşlığına müsait bir bünye değildi. Farklı yörüngelerde ama birbirine saygı duyan insanların asil dostluğu için uygun değildi Wagner. O, yalnızca hayranlar istiyordu belki. Zaten Nietzsche'nin kendisine olan hayranlığı bitince dostlukları da bitiverdi.

“Doğaya kara çalanlara karşı. – Bütün doğal eğilimleri he-men çarpıtıcı bir hastalığa dönüşen ya da düpedüz bir alçaklık olup çıkan kişiler canımı sıkar. İnsanın eğilimlerini, içgüdülerini kötü saymaya götürüyorlar bizi. Kendi içgüdüleri-ne, zarafetle, kaygısızca güvenen yeterince insan var. Bunlar doğanın sözde 'kötü niyetinden' korkmazlar. İnsanın kendisinden korkmaması, kendisinden alçakça bir şey beklememesi soyluluğun işaretlerinden biri olacak hep.” ŞB, s.178

İnsanın içgüdülerinden utanması, kendinden utanması demektir. Bu da yozlaşmanın, çökmenin işaretidir. Kendisinden kötü bir şey beklememeli insan.

"Kısa süreli alışkanlıklar. — Kısa süreli alışkanlıkları severim. Onları, birçok şeyi tanımanın, dünyanın tatlısını acısını sonuna dek bilmenin paha biçilmez aracı sayarım. ... Kalıcı alışkanlıklardan nefret ediyorum. Olaylar sonunda ister istemez kalıcı alışkanlıklara yol açacak gibi görüldüğünde, sanki soluduğum hava kalınlaşmış, bir zorba yaklaşıyormuş gibi gelir bana. Örneğin, resmi bir konum yüzünden aynı insanlarla sürekli ilişki; kalıcı konut ya da yalnızca sağlıklı olmak. Evet bütün sefilliğime, hastalık yüzünden çektiğim sıkıntılara, bende yetkin olmayan her şeye, derinden gönül borcu duyuyorum. Çünkü bu tür şeyler bana kalıcı yüz tane arka kapı bırakıyorlar. Yaşamımda hiç alışkanlık olmaması, sürekli doğaçlama yapmayı gerektiren bir yaşamım olması, en katlanılmaz şey, kesinlikle olabilecek en korkunç şey olurdu. Bu, benim sürgünüm, Sibiryam olurdu." **ŞB**, s.178-179

Uzun süreli alışkanlıklar zamanla içine gönüllü girdiğimiz birer hapishaneye dönüşür. İnsan mecburiyetlerini güzelleştirme ustasıdır ve bu hapishaneleri bile güzelleştirir. Bu alışkanlıklar iyidir, değerlidir, onları biz seçmişizdir filan.

Bir şeyi hep aynı şekilde yapmak, bellediğimiz kalıpların dışına çıkmamak daraltır hayatı. İnsan kendini çeşitliliğin ve değişikliğin sağlayacağı zenginlikten bile mahrum eder. Peki neden yapar bunu? Alışkanlığın sağladığı rahatlığı kaybetmemek için. Yani biraz kaygı, biraz da korku. Yeni olanın, farklı ve bilinmez olanın korkusu.

Örneğin bir yerde yazlık alıp kırk yıl boyunca her yaz tatili için oraya gitmek. Bu, benim anlamakta çok zorlandığım bir şey. Keşfedilecek o kadar yer varken ve gidilecek o kadar deniz varken körün değneğini bellediği gibi tek bir yeri bellemek tuhaf gelir bana hep. Bir hapishane değil mi bu? Üste-

lik zamanla güzelleştirilen bir hapisane: *'Vallahi bizim buranın denizi hiçbir yerde yok şekerim!'* Mutlaka öyledir.

*"Acıdaki bilgelik. – Acıda, hazdaki kadar bilgelik var. İki-
si de türün korunmasına en üst düzeyde katkı yapan etken-
lerdendir. Acı olmasa tür çoktan yok olurdu. Acının acıtma-
sı onun kötü olduğunun kanıtı değildir, acıtmak onun özü-
dür."* ŞB, s.190

Ceylanı ısırın kaplan acı verir ama kötülüğünden değil. Acı acıdır sadece. Kötü ya da iyi değildir o. Hem acı kadar insanı derinleştiren başka bir şey var mı? Hayatın büyük ekonomisi sevinç kadar hüznü, iyilik kadar kötülüğü ve mutluluk kadar acıyı gereksinen bir sistem. Bunların bir kısmını gereksiz görüp onlardan kaçınmak olsa olsa hayatı yoksullaştıran bir tutumdur.

"Yeni özen. – Gelin cezalandırmayı, kınamayı, başkalarını adam etmeyi bu ölçüde çok düşünmeyelim. Biz bir bireyi pek seyrek değiştiririz. Bir kez bunu başarırsak, dikkat çekici başka bir şey daha başarılmış olabilir: o da bizi değiştirmiştir. Kendimizi bütün kınamalar, cezalandırmalar ve başkalarını adam etme girişimlerinin çok daha yukarısına yükseltelim. Kendi örneğimizi daha da göz alıcı renklerde boyayalım. Kendi parıltımızın onları çok fazla gölgede bırakmasını sağlayalım. Hayır, başkalarını kınayan, kendini doyuma ulaşamamış hissedenler gibi onların hesabına kendimizi karartmayalım.

İyisi mi yolumuzu değiştirelim! Kendi yolumuza bakalım."

ŞB, s.191

Nietzsche cezalandırma eğilimi güçlü olan insanlardan korkar. Ben de korkarım. Onların bir köpeğin, cellatın gözlerinden baktığını düşünür. Cezalandırmayı, hizaya sokmayı, adam etmeyi bu kadar çok düşünmememiz gerekiyor. Bu totaliter bir yaklaşımdır ve sonunda gidip faşizme dayanır. Köy kahvelerinde sürekli birilerini sallandırmaktan söz edenler keskin ahlakçılardır ve bunun da bir adım sonrası faşizmdir.

Sen yapabiliyorsan kendi örneğini göz alıcı renklerle boya, kendini parlat. Yani kendi yoluna bak. İnsanın başkaları hakkında fazla düşünmemesi ve kendisinden hoşnut olabilmesi; galiba mutluluk burada.

"Ahlaki modalar. – ... Eğer kendinizi çok sıkıcı ya da çirkin bir şey olarak görüyorsanız, o zaman kendinizden çok başkalarını düşünün! İyi edersiniz!" TK, s.105

Yine kendinden kaçıp can hıraş topluma, iyiliğe, fedakarlığa sığınanların öyküsü. Kişi kendinden çok başkalarını düşünebilir mi? Ya da düşünmeli mi? Bu doğal mı? Bu bir anlamda kendini feda etmek, ihmal etmek değil mi? İnsan kendine yeterince saygı ve sevgi besliyorsa önce kendini düşünür, düşünmek zorundadır. Çünkü doğa bize otomatik bir varoluş şansı tanımaz. Her şeyi kendimiz elde etmemiz, bunun için mücadele etmemiz gerekir. Doğal olan da budur.

Kendinden çok başkasını düşünmek bir yalandır ve dahası bir kendinden kaçıştır. Burada annelik örneği bir istisna oluşturuyor gibi görünse de bence öyle değildir. Anne de yavruları dolayısıyla kendini sever aslında. Yavrusu onun bir uzantısıdır, gururudur, yani ondan farklı biri değildir annenin kendisidir. Annenin tehlike durumlarında kendini feda edip yav-

rusunu kurtarması ise doğanın hemen hemen tüm dişilerin genlerine nakşettiği türün devamı içgüsünün bir dayatmasıdır. Bu durumda doğa zaten görevi bildirir. Gelecek, genç ve taze olan içindir. Nispeten yaşlı olan ve doğurarak misyonunu tamamlamış bulunan anne kendini feda etmelidir. O da genellikle öyle yapar.

"Dilenciler. – Dilenciler ortadan kaldırılmalı: çünkü insan onlara bir şey verince de kızıyor, vermeyince de kızıyor." TK, s.138

Zabıtalara duyması gereken bir aforizma. Bu aforizmadan haberdar olsalar, işlerini daha rahat ve iç huzuru içinde yerine getirebilirlerdi. Bence bundan sonra dilencilerin çalışmasını yasaklayan tebligatı yaparken ilgili yasanın yanında Nietzsche'nin bu aforizmasını da bildirsınler dilencilere. Ve hepsi Nietzsche'den tiksinsin. Böylece nefretleri karşılıklı olsun en azından.

Verince, aptalca merhametimize yenildiğimiz için, vermeyince ise acaba gaddar mıyız diye kızıyoruz kendimize. Yani, dilenciler iyi gelmiyor insana.

"Yoksulluğa katlanmak. – Asil bir soya sahip olmanın en büyük avantajı, yoksulluğa katlanmayı kolaylaştırmasıdır."

TK, s.152

Böylece asaletin bir faydası daha ortaya çıktı. Asil ama yoksul olunabiliyor demek ki.

*"Onur ve korkaklık. – Törenler, resmi ve rütbeyle ilgili giysiler, ciddi tavırlar, ciddi bakışlar, yavaş yürüme tarzı, üstü kapalı konuşma biçimi ve onur denen ne varsa: bunlar korkak kimselerin olduklarından başka türlü görünme biçimidir, – böyle yaparak korkutmak isterler."*TK, s.170

Korkutma isteği bizzat korkudan kaynaklanıyor olabilir mi? Bütün o tören ciddiyetini hep yapay ve komik bulmuşumdur. Kurumlaştırılmış maskaralıklar.

*"Yakınımızın yaşadığı felakette bizi 'yücelten' şey. – O bir felaket yaşamıştır ve tüm 'merhamet sahibi' insanlar gelir ve ona yaşadığı felaketi abartarak anlatırlar – nihayetinde tatmin olmuş ve yüceltilmiş bir biçimde oradan ayrılırlar. Felakete uğramış kişinin duyduğu dehşetten sanki kendileri dehşet yaşıyormuş gibi keyiflenip, güzel bir öğleden sonra geçirirler."*TK, s.171

Başkalarının felaketleri bizim için daha çok zevk kaynağıdır; gizli ya da açık. Felakete uğrayan biz değilizdir en azından ve bu bile sevinmek için iyi bir nedendir. Burada üzüntü görüntüsü ve sevincin iç içe geçtiği tuhaf bir kombinasyon söz konusu sanki.

*"Yeniye eski olarak ortaya koymak. – Çoğu insan kendisine yeni bir şey anlatılınca sinirlenir, onlar yeniye önce bilenin bir üstünlük kazandığını düşünür."*TK, s.189

Kibir yine çıktı karşımıza. Amma çok formu var kibrin.

"Dünyayı yok edenler. – Bu bir şeyi başaramaz; sonunda öfkeyle şöyle bağırır 'Batsın bu dünya!' Bu iğrenç duygu, kıskançlığın doruğa ulaşmasıdır ve şu anlama gelir: ben bir şeye sahip olamadığım için, dünya da hiçbir şeye sahip olamasın! Tüm dünya bir hiç olsun!" TK, s.195

Nietzsche'den Orhan Baba'ya selam var ve bir de not iliş-tirmiş selamına: 'batsın bu dünya'cılar batsın. Batsın bu dünya diyerek dünyayı değersizleştirenler kendi bayağılıklarını ve değersizliklerini bulaştırırlar dünyaya. Yani sorun dünya-da değil, kendilerindedir.

"Cimrilik. – Bir şey satın alırken, cimriliğimiz nesnelerin ucuzluğu ile artar – neden? Küçük fiyat farkları cimrinin hasisliğini artırdığı için mi?" TK, s.195

Ya da belki insan küçük fiyat farklarında kandırıldığını daha iyi duyumsuyor olabilir. Pahalı şeylerdeki hissiyat ise şöyle olabilir: 'Zaten o kadar para vermişim, artık üçe beşe bakmayayım!' Zaten çok olan, başka çokları da davet edebilir ya da mazur gösterebilir; çok kazık, çok kâr gibi.

Peki konuyu birazcık değiştirelim. Yoksulların, yani hep az parayla yaşayanların cömert olmasını nasıl açıklayacağız? Yoksa zaten çok az şeye sahip oldukları için vermek daha mı kolaydır onlar için? Zaten hesabını tutacak fazla bir şey yoktur. Haydi biraz da şeytanın avukatlığını yapalım. Yoksullar şunu mu demek isterler yoksa: 'Bakın bende olsa daha çok ve-

receğim ama yok işte. Aslında çok cömertim ve cömertlik güzel bir şeydir. Varlıklılar da işte tam böyle olmalı ve daha çok vermeli.'

İnsan düşündükçe, destekçe neler buluyor değil mi? Bütün üstü örtülmüş ve cıllanmış pislikler çıkıyor ortaya. Düşünce tembellerinin hemen buna sarılıp *'İnsan fazla düşünmemeli, düşündükçe kötülükler ortaya saçılıyor'* demelerine hiç şaşır-
mam ama fazla düşünenler zaten olanı kelimelere dökenler. Yoksa bu duygu ve düşünceler birileri çok düşündüğü için ortaya çıkıyor değiller. Çok düşünenler belki herkesin hissettiği çamuru güzelce tanımladıkları için suçlanabilirler en çok; başka bir şey yüzünden değil.

"Yanılmadaki incelik. — ... İnsan hayranlarına, zaman zaman eleştiri hakkı tanıyarak, onların nefes almasını sağlamalıdır; çünkü hiç kimse aralıksız parlayan ve kalıcı bir iyi-liğe dayanamaz." TK, s.207

Tıpkı sürekli parlayan kuvvetli bir ışığın zamanla gözümü-
zü yorması gibi. Fazla olunca ısıltı ısıltı bir güneş bile yorar insa-
nı. Biz başkalarının erdemlerini ve üstünlüklerini olduğu ka-
dar, kusurlarını ve zaafılarını da görmek isteriz. Böylece daha
tam görünürler gözümüze. Kahraman ve lider bile olsalar.

*"Nedenler ve bunların nedensizlikleri. — Ona karşı bir anti-
patin var ve bu antipatiyi açıklayacak yeterince neden ileri
sürüyorsun — ama ben sadece senin duyduğun antipatiye ina-
nıyorum, nedenlerine değil! İçgüdüsel olarak cereyan eden bir
şeyi, kendine ve bana bir akıllılık gibi göstermek, kendi ken-
dine iltifat etmektir."* TK, s.210-211

Nedenleri boşver, antipatinin ve nefretinin tadını çıkar. Dürüst ol, nedenler uydurma.

Hem başkalarını, öyle olmadığı hâlde, haklı nedenlerin olduğuna inandırmaya çalışmak niye? Her duygumuzu gerekçelendirmek zorunda mıyız? Nedenler kadar nedensizliklere de alışsak iyi olmaz mı? Nedeni yok işte. Öyle.

"Kibir. – Kibir özgün görünme endişesidir, yani onur eksikliği ama kesinlikle özgünlük eksikliği değil." TK, s.212

Yine kılık değiştirmiş kibir; bu defa özgün görünme isteği olarak.

"Denenmiş öğüt. – Teselliye ihtiyacı olan insanlara, onların durumuna uygun hiçbir teselli yok iddiasından başka iyi gelen hiçbir teselli yoktur. Bunda öyle bir övgü var ki, onların yeniden toparlanmasını sağlar." TK, s.216

Bazen en büyük teselli söylenecek hiçbir tesellinin olmadığını söylemektir. Tesellisi bile olmayan büyük bir acı yaşadığını düşünen kişi böylece teselli bulur.

Şahsen ben teselli etmeyi de, edilmeyi de pek sevmem. Zaten 'boşver geçer', ya da 'unut gitsin sen daha iyilerine layıksın' gibi teselli kalkışmalarında aptalca bir yön, bir çığlık vardır. Neyi boşvereceksin? O kadar kolay mı bu? Hem öyle olsa o da şimdiye kadar unutmaz mıydı? Nasıl unutacaksın öyle sipariş üstüne? Ayrıca ben daha iyilerini değil, onu istiyordum. Yani daha kötüsüne razıydım ama o beni bıraktı. Birbirimizi

kandırmayı bırakalım. Teselli işe yaramıyor.

'Tesellide riya had safhaya çıkar; istemem kimse teselli etmesin beni' diyen düşünür ne mübarek adammış öyle.

*"Nezaketin koşulu. – Nezaket çok iyi bir şeydir ve gerçekten dört ana erdemden biridir: ama nezaketle birbirimizin canını sıkmamak için, o sırada ilişkide olduğum insanın benden bir derece daha az ya da daha fazla nazik olması gerekir – yoksa ilerleme kaydedemeyiz, ve merhem sürülmekle kalmaz, bizi birbirimize yapıştırır."*TK, s.219

Bu aforizmayı okuyunca gözümün önüne apartman kapısında birbirine yol veren nazik insanlar geliyor; her biri ısrarla karşısındakinin önce girmesini istiyordur. İçlerinden biri bir noktadan sonra daha az nazik olmayı kabul etmezse ilerleme sağlanamaz ve ortam tıkanır.

*"Tehlikeli erdemler. – 'O hiçbir şeyi unutmaz, ama her şeyi affeder.' – o zaman ondan iki kez nefret edilir, çünkü iki kere utandırır, belleği ve hoşgörüsüyle."*TK, s.219

Böylece affet ama unutma tavsiyesinin iğrenç bir şey olduğu da anlaşılıyor. Yapabiliyorsan unut gitsin. Ya da en azından unutmadığını gösterip de utandırma insanları. Neydi Nietzsche'nin en insanca şey dediği tavır: 'Birini utançtan kurtarmak!'

"Korkaklar. – Özellikle beceriksiz, korkak varlıklar kolay ka-

til olurlar: küçük, amaca uygun bir savunmanın ya da intikamın ne olduğunu bilmezler, nefretleri zeka ve akıl yok-sunluğunun, yok etmenin dışında bir çözüm tanımaz.” TK, s.222

Korkaklar ve aptalların kolayca katil olduğunu öğreniyoruz. Çünkü zekâları cinayetten başka ara formüller üretmek için yeterince gelişmiş değildir. Ortamda bin tane intikam seçeneği varken aptal kişi sadece birini görür: ‘cinayet!’ Aptalın kendisine saygısı o kadar düşük ve kibri o kadar büyüktür ki, bu yüzden kendisine yapıldığını düşündüğü kötülüğü en pahalı bir şekilde ödetmek ister.

Cinayet bir insanın böyle durumlarda gösterebileceği en uç tepkidir. Öldürerek sorun çözülmek değil, tamamen ortadan kaldırılmak istenir. Bu da daha çok o soruna bir türlü katlanılamadığı için arzulanır. Yani onun da kökeninde bir miktar kibir vardır. ‘*Nasıl bana böyle bir şey yapabilir?*’ sorusu cevap bulamadan döner durur ortalıkta.

Ve nihayet öldürür. Artık başta kendisi olmak üzere, cümle aleme bu boyutta bir tepki verebileceğini göstermiştir. Haklıdır o, yoksa öldürmezdi. Bütün soru işaretlerinden ve aşagılanmalardan kurtulmuştur artık. Hesap kapanmıştır. Cehaletin, kibrin ve zekâ eksikliğinin bedeli bir hayat olmuştur. Muhtemelen aynı durumda olsa aynı şeyleri yapacak olan bir hayat. Katilin arkadaşı olan maktûl.

“Hakikati oynamak. – Bazısı gerçekçidir, – ikiyüzlülüğten nefret ettiği için değil, tersine ikiyüzlülüğüne inandırıcılık kazandırmayacağından dolayı. Kısaca, o oyuncu olarak yeteneğine güvenmeyip, dürüstlüğü tercih ediyor, ‘hakikati oynamayı’” TK, s.224

İkiyüzlülüğü, yalancılığı ve rol yapmayı hiç tanımadığı için mecburiyetten dürüst olanların dürüstlüğü o kadar da değerli değil anlaşılan. Adamın başka çaresi yok. Oynayabilse başka bir şeyi oynayacak ama işte beceremediği için, yani zekâsı ve yeteneği elvermediğinden hakikati oynuyor. Tabii bu durumda seçme şansı olduğu hâlde erdemin gereği olarak dürüstlüğü seçenleri ayırmak gerek. Onlar gerçekten dürüsttüler.

"Direnişe şaşırarak. – Bir şey bizim için şeffaf bir hâle gelmişse, bize artık direnemeyeceğini düşünürüz – ve sonra içini görebileceğimiz şeye nüfuz edemediğimize şaşırırız! Bu bir sineğin her camın önünde yaşadığı aptallık ve şaşkınlıkla aynı şeydir." TK, s.236

Çok yakınımızda olan ve her şeyini bildiğimiz insanlara ya da durumlara da hükmedemeyebiliriz. Yani, şeffaf diye teslim olmuş değildir bir şey. Bu şeffaf insanlar için de geçerlidir. Acaba insanlar bu korku yüzünden mi yeterince şeffaf değildirler? Tam olarak anlaşılırsam kötü niyetli insanlar tarafından istismara uğrayabilirim korkusu yüzünden mi bazı şeyleri sonuna kadar kendimize saklarız? Belki de.

Genellikle her şeyiyle ortada olan insanlara daha kolay hükmedilebileceği düşünülür. Bence yanlıştır bu; çünkü her şeyini ortaya koyacak kadar açık ve dürüst olan biri, gerektiğinde her şeyini savunacak kadar cesurdur da.

Bence şeffaf insanlara karşı daha temkinli olmalıyız. Aman dikkat! Camın önünde vızır vızır uçan kafası karışık bir sineğe dönüşmeyelim sonra!

"Ender rastlanan kanaatkârlık. – Başkasını yargılamak istememek ve onun hakkında düşünmekten kaçınmak, genelde küçümsenecek bir insanlık göstergesi değildir." TK, s.264

Bu aforizma bana Nietzsche'nin bir başka sözünü hatırlattı: *'Filozof adil olmak ister; diğerleri ise yargıç.'* Başkalarını kolayca yargılama eğiliminde olan insanlardan daima çok çekinmişimdir. Çünkü genellikle yargılama dürtüsüne eşlik eden tehlikeli bir dürtü daha vardır: 'cezalandırma dürtüsü.' Zaten insanlar cezasını vermek için yargırlarlar; layığı bulsun diye.

Bir kez bu cezalandırma yoluna girilince artık bizim gibi olmayan herkesi; bizim kadar dindar olmayanları, bizim kadar ahlaklı olmayanları, bizim kadar milliyetçi olmayanları ve başka tüm zararlı gördüğümüz unsurları terbiye etmek, hiza-ya sokmak, haddini bildirmek ve gününü göstermek isteriz.

Bu nedenle çok tehlikeli bir eğilimdir yargılama eğilimi ve ben bu eğilime sahip olmayanlara, yani aşağılık ruhunu beslemek için başkalarını yargılama ihtiyacı duymayan asil insanlara ilişkilerimde pozitif ayrımcılık yapıyorum.

"Deri değiştirmek. – Derisini değiştirmeyen yılan mahvolur. Fikirlerini değiştirme konusunda engellenen ruhlar da böyledir; o zaman ruh olmaktan çıkarlar." TK, s.287

Fikirlerimiz artık mecburiyete ve çaresizliğe dönüştüğünde bizi mahvedebilir. Gönüllü girdiğimiz ama artık içinden çıkamadığımız hapishanelere fikir ya da ideoloji dediğimiz çok oluyor. Mahkûmiyemiz ve acizliğimiz belli olmasın diye onları bazen güler yüzle, bazen de canhıraş savunuyoruz. Kader bir-

liğimiz yüzünden kendimizi ve başkalarını onları sevdiğimize inandırdığımız bile oluyor bazen. Ne kibirli yaratıklarız biz!

"Unutmamalı! – Uçamayanlara, yükseldiğimiz ölçüde küçük görünürüz." TK, s.287

Peki yerdekiler uçanlara nasıl görünür? Öyleyse bırakalım herkes olduğu gibi görünsün. Zaten durumda bir adaletsizlik yok. Hem yerdekilere küçük görüneceğiz diye uçmaktan vazgeçecek değiliz ya! Yerdekileri bu derece umursayan birinin pek uçuşma şansı da olmaz bence.

Zaten Nietzsche de *'Uçun ama yerdekilere nasıl görüldüğünüzü de unutmayın'* diyor; yani sürünün nefretinin nasıl oluştuğundan söz ediyor daha çok.

"Uykusu bozuk olan. – Saygılı ve utangaç olun uyku karşısında! Birincisi bu! Ve uykusu bozuk olan ve gece uyanık kalan her kim varsa, kaçın ondan! Hırsız bile utangaç davranır uykuya karşı: hep usulca çalar, gecenin içinde. Kolay zanaat değildir uyumak: bunun için gün boyunca uyanık kalmak gerekir. On hakikat bulmalısın günde: yoksa gece de ararsın hakikati ve aç kalır ruhun. Günde on kez gülmelisin ve neşeli olmalısın: yoksa gece rahatsız eder seni miden, bu dert küpü.

İyi uyumak için bütün erdemlere sahip olmalı. Yalancı şahit mi olacağım? Zina mı işleyeceğim? Komşumun hizmetçisiyle nefsimi mi körelteceğim? Tüm bunlar uyuşmaz iyi bir uykuyla ve insan tüm erdemlere sahip olsa bile, bir şeyi çok iyi bilmeli: erdemleri bile zamanı gelince uykuya göndermeli." Z, s.30

Yıllardır uykusuzluktan muzdarip iki tanıdığım var. Ben hayatımın hiçbir döneminde uykusuzluk çekmediğim için sorunu bu tanıdığım iki kişi üzerinden tahlil etmeye çalışacağım. Çünkü onların bünyesi düzenli olarak uykusuzluk üretiyor. Yani belki onların ruh hâllerine ve karakterlerine biraz derinden bakmak bu sorunu anlamada işimize yarayabilir. Tanıdıklarımın birinci kişi (BK), ikinci kişi (İK) diye söz edeceğim. Her ikisinde ortak olarak gözlediğim şeylerden söz ederken de, her ikisi anlamında (Hİ) kullanacağım. Kendilerini ikişer harfe indirgediğimi bilseler memnun olmazlardı eminim çünkü onlar neredeyse hiçbir şeyden memnun olmazlar. Her neyse biz başlayalım artık.

BK için hayat bir hesaptan ibarettir. O baktığı her yerde hesap görür. Kâr eder, zarar eder, kandırır ya da kandırılır. Aldatılma tehlikesine karşı hep tetiktedir. Bu ilerlemiş yaşında kendi hayatının bilançosunu çıkardığında gördüğü tek şey koyu harflerle yazılmış büyük bir 'ZARAR'dır. Bu nedenle hayatı hep pişmanlıklarla doludur. Onun sevinçleri az, hüznüleri ise çoktur. O kadar yüzeysel biridir ki BK, sevgi için gereken derinlikten çok uzaktır. Sevgi duyduğu hiçbir şey ya da kişi yoktur. Onun sadece bağımlılıkları vardır. Aynı nedenden dolayı nefretleri de yoktur.

İK'ye gelince; İK de tam bir küçük hesap uzmanıdır. Hayat onun için uzun süren bir alışveriş gibidir. İlişkilerdeki stratejisi ise bir şekilde üstün çıkma üstüne kuruludur. Bu nedenle gerektiğinde rakiplerini alt edebilmek için sürekli malzeme toplar. Rakiplerinin açıklarını gözler şehvetle. Ve en önemlisi kin biriktirir. Rakibinin farkında bile olmadığı günlük ayrıntılarda onun için biriktirilecek ne kinler vardır. Rakibine doğrudan saldıracak cesareti olmadığı için zamanı geldiğinde dolaylı yollardan saldırır ve korkakça imalarda bulunur.

Gülüſü de, övgüsü de hep büyük bir üstünlük oyununun gereklilikleridir. Güneſe bakınca hep gözü kamaştığı ve kendini rahatsız hissettiği için daima gölgeye bakar. Böylesi onun için daha rahattır.

Hİ de korkak, tedirgin ve ölümüne mutsuzdur. En önemli ortak yanlarını ise yazının başında söylemiştim. Hİ de sürekli uykusuzdur. Acaba uykunun yukarıdaki karakter özellikleriyle bir ilişkisi olabilir mi?

“Taşımak zordur yaşamı. – Taşımak zordur yaşamı; ama bu kadar çıtkırıldım olmayın siz de: hepimiz şirin, dayanıklı eşekleriz, erkeğiyle dişiyle.” Z, s.44

Hep duyarız ‘Artık bu kadarına da katlanamam’, ‘yok daha fazla dayanamayacağım’ şikâyetlerini. Ama dayanırız ve katlanırız gerekirse. Bu, daha çok bir çığlıktır ve şunu demek ister sanki: ‘Lütfen yeter, bana daha fazla sıkıntı yüklemeyin!’ Yoksa insanın taşıyamayacağı acı yok gibidir. Ama tabii dayanıklı eşekler de kendi aralarında bir tasnife tabi tutulabilir.

a- Şirin ve dayanıklı eşekler

b- Sadece eşekler

Birinci gruptaki eşekler hayatın kendilerine getirdiği yükleri zevkle ve memnuniyetle taşırlar. Diğer eşeklerin başka yükleri olduğunu bilirler ve kendi yüklerini de onlara taşıtarak kurnazlık yapmazlar. Asil eşeklerdir bunlar. Ayrıca çok güzel gözlere sahiptirler ve güzel bakarlar.

İkinci gruptaki eşeklere gelince; bunlar da yüklerini taşı-

lar ama binbir sitemle ve oflaya puflaya. Hep kendilerine daha ağır yük vurulduğundan ve haksızlığa uğradıklarından dem vururlar. Yaşadıkları hayatı sadece yük taşımaktan ibaret görürler ve bu yüzden de onu katlanılmaz bulurlar.

"Derinlik ve kötülük. – İnsanlar da ağaç gibidir. Ne kadar yükseğe ve aydınlığa çıkmak isterse, o kadar kuvvetle toprağın altına inmek ister kökleri, karanlığa, derinliğe – kötülüğe." Z, s.45

Kendi içindeki karanlığı ve kötülüğü kavrayan, onun farkında olup onunla yüzleşebilen kişi bu bilinçle çok daha yükseğe erişebilir. Kendi köklerinin, kendinin farkında olan kişi daha fazla ve daha 'tam' bir insandır. Ya da başka türlü söylersek; kendi büyüklüğünü ve görkemini tam olarak ortaya çıkarmak isteyen insan, bir noktada içindeki karanlık, derinlik ve kötülükle mutlaka yüzleşecektir. Bu keşiflerden korkanlar, kendilerinde sadece iyinin, doğrunun ve aydınlığın barındığına inanmak isteyenler ise hazır kalıplara inanmaya devam eden küçücük insanlar olarak kalacaklardır.

"Delice çalışmak kendinden kaçıştır. – Siz hepiniz, delicesine çalışmayı ve hızlı, yeni, yabancı olanı sevenler – kendinize katlanamıyorsunuz, sizin çalışkanlığınız bir kaçıştır ve kendi kendini unutmaya istemidir." Z, s.50

Bütün hayatını işiyle dolduranlar, 'işiyile evli' olanlar ve tüm işkolikler! Kendinizden daha ne kadar kaçacaksınız? Nereye kadar kaçacaksınız? Etrafınız sarıldı! İşyerinde olduğunu-

zu biliyoruz! Hemen ellerinizi başınızın üstüne koyup işy-
rinden dışarı çıkın ve YAŞAYIN! Sakın yanlış bir şey yapa-
yım demeyin çünkü şimdiye kadar yaptığınız yanlışlar yeter.

*“Yalnızlığına kaç dostum. – Çok düşünürler senin hakkında,
daracak ruhlarıyla – şüpheli gelirsin hep onlara! Şüpheli olur,
çok düşünülen ne varsa. Tüm erdemlerin yüzünden cezalan-
dırırlar seni. Sadece hatalarını bağışlarlar – içtenlikle. Senin
karşında küçük hissederler kendilerini; ve küçüklükleri yanar
tutuşur sana karşı, görünmez bir intikam içinde. Fark etme-
din mi, onlarla karşılaştığında ne de çok suskun kaldıklarını:
ve nasıl da güçlerini yitirdiklerini, sönmeye yüz tutmuş bir
ateşten çıkan bir duman misali? Kaç dostum, yalnızlığına ve
sert, şiddetli bir havanın estiği yere. Senin kaderin değil, si-
neklik olmak..” Z, s.58-59*

Zaten etrafta artık sivrisinek vızıltısından başka bir şey du-
yulmuyorsa, insanın yalnızlığına kaçması galiba en iyisi. Eğer
etrafındakiler sende bir sivrisineğin insanda bıraktığı izleni-
mi bırakıyorlarsa, yani sadece vızıldıyor, ısıyor ve çokça hu-
zurunu kaçırıyorlarsa yalnızlığına kaçma vaktin çoktan gel-
miş demektir.

Sonuçta insan sivrisinek kovarak geçireceği zamanı ken-
disine daha faydalı olacak şekilde değerlendirebilir. Hem ay-
rıca sivrisineklerle dolu bir ortamda insan zamanla kendi bü-
yükliğini bile unutur.

*“Kendini gizlemeyen, öfkelenendirir. – Kendini gizlemeyen, öf-
kelendirir: bu kadar çok nedeniniz var, çıplaklıktan korkmak
için.” Z, s.61*

Herkesin kendini gizlediği bir yerde çıplaklık ortada olan kişi başkalarını öfkeliendirir. Öncelikle öyle de olunabildiğini göstererek kötü örnek olduğu için, sonra herkesi çıplaklığa-içtenliğe zorlayabileceğinden korkulduğu için.

Örtülerinden sıyrılmış ve çıplaklık ortada olan kişi tesettürlü cemaat için büyük bir tehlikedir. O, oyunbozandır bir kere. Herkesin örtülü-içtenlik gösterisi yaptığı bir yerde onlardan farklı bir biçimde çıplak-içtenlik sergilediği için sevilmmez. Sonra onun çıplaklığı başka ve daha büyük bir tehlikeyi barındırmaktadır. İnsanlar her şeyiyle ortada olan, şeffaf bir bünyeyi kurcalamak, bozmak ve yıkmak yönünde dayanılmaz bir eğilim duyarlar; tıpkı ortada duran ilginç ve yeni bir şeye herkesin dokunmak ve kurcalamak istemesi gibi. 'Lütfen ellemeyiniz' yazıları bunun için yazılır çünkü hemen herkes 'ellemek' ister. Her şeyi ortada olan birinin neredeyse her şeyine dokunmak isterler.

Nedense haddini bilmez, küstah ve kurnaz insanlarda şöyle bir hissiyat vardır: 'ortada olduğuna göre dokunabilirim, kurcalayabilirim.' Muhtemelen mahremiyet diye bir kelimeyi hiç duymamış oldukları için fütursuzdurlar ve kişisel olana paldır küldür dalma konusunda hiçbir sınır tanımazlar. 'Madem dokunmamızı istemiyordun da ne halt etmeye orta yerde bıraktın?' Budur meşruiyet kaynakları.

Bir başka sıkıntı da şudur: Çıplaklığa-içtenliğe bir türlü inanmaz insanlar. Herkes sürekli rol yaptığı için bunun olabileceğini bir türlü kabul etmek istemezler. Bu yüzden sürekli rol yapmaktan yürekleri kağşamış olanlar her şeyleriyle ortada olan insanlara aslında böyle davranarak bir şeyleri saklamaya çalışan sahtekârlar gözüyle bakarlar ve onlara hep kuşkuyla yaklaşırlar. Zaten kendisinin antitezi olduğu için kuşulanılmayı çoktan hak etmiş olan bu insanların hep açıkları

aranır. Neyi sakladıkları anlaşılmaya çalışılır hep.

Yani, çıplaklık-içtenlik iyi bir şey değildir; usta oyuncuların nefretini çeker.

"Büyük iyilikler. – Büyük iyilikler, şükran borcu değil, intikam duygusu yaratırlar." Z, s.96

Çünkü büyük iyilikler özellikle küçük ruhları ezer ve küçük bir ruh için intikam almak minnet duymaktan daha zevkli ve daha kolaydır.

"Gereksiz bilgi. – Ah kardeşlerim! Herkes hakkında biraz fazla şey biliriz! Ve zordur insanlarla yaşamak, çünkü öyle zordur ki susmasını bilmek." Z, s.97

Bilmediğimiz bir peynir türü hakkında genellikle yorum yapmaktan kaçınırız. Ama tanımadığımız insanlar hakkında kolayca yorumlar yapar ve hatta hükümler veririz. Neden?

"Cezalandırma dürtüsü. – Cezalandırma dürtüsü güçlü olan hiç kimseye güvenmeyin! Türü ve soyu kötü insanlardır bunlar; yüzlerinde cellat ve hafiye köpeği bakışı vardır." Z, s.110

Cezalandırma dürtüsü biraz sorgulansa altından totaliter eğilimler ve ahlak saplantısı çıkar gibi geliyor bana. Olması gerektiği gibi bir dünyaya beslenen inanç, başkalarını bir güzel hizaya sokma hevesi ve otoriter tavırlar. Bunlar gücünden emin olmayan ve daha fazla güç isteyen küçük insanın

belirtileridir. Zaten cezalandırma işi de böyle araçlar kullanılarak gerçekleştirilir.

Cellada sorsan “mutlaka cezalandırılmalı” der. Onun işi bu. Muhtemelen işi hakkında da pek düşünmemiştir. Kurbanı getirip önüne koyduklarına göre mutlaka bir bildikleri vardır diye düşünür. Kendisini hiç kurban gibi hissetmemiştir ve mutlaka evde köpek besliyordur.

“Susarak geçiştirmek zehirler. – Kötü de olsa, söz edelim bundan. Susmak daha kötüdür; suskunlukla geçiştirilmiş tüm hakikatler zehirlenir.” Z, s.128

Susarak geçiştirilen, yani yutulan hakikatler mideyi bozar, hazımsızlık yapar; bu da başka saçma hakikatler doğurur. Çünkü hakkında düşündüğümüz bir konuyu sözlere dökmeysek o bir vesveseye ve bir kuruntuya dönüşür. Bu, genellikle korkakların tavrıdır. Onlar, bir şey hakkında açıkça konuşmak, fikirlerini açıklamak ya da tepki vermek yerine susarlar. Karınlarından konuşup sonra da anlaşılmadıklarından ya da haksızlığa uğradıklarından yakınır.

“Tersine sakatlar. – Öyle insanlar gördüm ki, her şeyleri eksik de, bir şeyleri çok fazla – büyük bir gözden, büyük bir ağızdan, ya da büyük bir karından ya da herhangi büyük bir şeyden ibaret bu insanlar – tersine sakatlar diyorum bunlara.” Z, s.153

Zaten bir şeyin çok fazla olması başka şeylere rağmen elde edilmiş bir özelliktir. Çok fazla olan bir özellik mutlaka bazı

şeyleri çok az bırakmıştır. Örneğin tepeden tırnağa dürüst ya da baştan ayağa sofu olan biri acaba bunun için neleri feda etmiştir?

"Akıllılık. – Dolandırıcılara karşı hep tetikte durmayayım diye, bırakırım dolandırınlar beni." Z, s.158

Hemen bir maliyet hesabı yapmak lazım. Dolandırılma korkusuyla sürekli tetikte durup hayatını bir kâbusa çevirmek mi, yoksa üç beş aptalın kurnazlıklarını görmezden gelmek mi bize daha çok zarar verir? Şahsen ben de ikincisini tercih ederim.

"Kendini sevmeyi bilmeli insan. – İnsan kendisini sevmeyi öğrenmeli, şıfalı ve sağlıklı bir sevgiyle. Ve sahiden, kendini sevmeyi öğrenmek bugünden yarına yerine getirilecek bir buyruk değildir. Daha çok, tüm sanatların içinde en incesi, en kurnazı, en sonuncusu ve en sabırlısıdır." Z, s.217

Ben çoğu insanın kendini sevdiğine inanmıyorum. Bunu da daha çok başkalarına karşı olan davranışlarından anlıyorum; içinde hiç sevgi barındırmayan davranışlardan. Çünkü sevgi davranışı bir bütündür. Yani kişinin kendine gösterdiği sevgiyle başkalarına gösterdiği sevgi birbirinden çok farklı değildir. Kendini savunmak, haklı görmek gibi tutumlar bizi aldatmamalı. Onlar sevgi işaretleri değil refleks ve zaten herkes yapıyor. Ama kendini sevmek başka bir şey; insanın kendini tüm zavallılığı, tüm yüceliği, tüm insani zaaflarıyla kabul edip sevmesi gerçekten ancak yaşam ustalarının ulaşabileceği bir aşama.

"Tat vermek. – Tat vermediği yerde, tat almak istememeli kişi ve – tat almak istememeli kişi! Tat ve masumiyet çok utangaç şeylerdir: ikisi de aranmak istemez." Z, s.225

Her bulunduğu ortamda mutlu edilmeyi, eğlendirilmeyi bekleyen tipler vardır. Başkalarının görevi onu eğlendirmektir. Bu tipler son derece yüzsüzdürler ve hiçbir zaman 'acaba ben birilerini eğlendirebiliyor muyum?' diye düşünmezler. Tat vermezler ama hep tat almak isterler. Bunlardan bazılarının başkalarını 'çok sıkıcı olmakla' suçladığını bile gördü bu gözler.

"Fiyat ve değer. – Fiyatı olan her şeyin çok azdır değeri."

Z, s.230

'Paranın satın alamayacağı bir şey' denir, 'parasal karşılığı yok' denir gerçekten değerli olan şeyler için. Bir fiyatı varsa değeri gerçekten 'az'dır. Parasal değeri değil elbette sözü edilen; parayla satın alınabildiği için azdır değeri.

Diğer yandan pek çok insanın da hayatını fiyatı olan şeyler için kararttığı bir gerçektir. İnsanın hayattaki çoğu hedefi fiyatı olan şeylerden oluşuyorsa durup düşünmeli bence. Gerçi durup düşünebilse zaten kendine böyle hedefler koymaz değil mi?

"Pazar yeri ve kalite. – Pazar yerinde hiç kimse inanmaz daha yüce insana. Siz daha yüce insanlar, uzaklaşın Pazar yerinden!" Z, s.325

Kalite pazar yerinde bulunmaz. Pazar her şeyi, herkesi eşitlemek ister. Farklı ve yüce olana ayaktakımının mekânı olan pazarda yer yoktur. Yani kaliteli olan şey ortalıkta bulunmaz, 'pazara düşmez.' Onu arayıp bulmak gerekir. Dikkatli gözler gerekir bunun için.

"Büyük şeyler istemek ve sahtelik. – Gücünüzü aşan şeyler istemeyin: güçlerini aşan şeyler isteyenlerde, kötü bir sahtelik vardır. Özellikle de büyük şeyler isterlerse! Çünkü bu kurnaz kalpazanlar ve oyuncular büyük şeylere karşı şüphe uyandırırılar." Z, s.329

Bu aforizma bana çok büyük davaların peşinde koşan küçük insanları hatırlattı. Onlarda da bir çığlık, bir sahtelik yok mu? Ya da insan gücünü bilmez mi? O küçük insanları görenlerin büyük bir davaya inancı kalır mı?

Gücünü aşan büyük şeyler isteyenlerde şöyle bir duygu olduğunu düşünüyorum: Kendi küçüklüğünü ve aczini idealin-davanın büyüklüğü yardımıyla gizlemek. Fakat bence bu başaramaz çünkü dikkatli gözler aradaki büyüklük farkını anında anlarlar.

"Eşitlerin ilişkisi. – Her ilişki kötü ilişkidir, eşit olanların ilişkisi dışında." İKÖ, s.43

Herhangi bir ilişki de, dostluk da ancak eşitler arasında olabilir. Eşit derken parasal güç, statü vb. kastedilmiyor. Kendini diğerine eşit, denk gören insanlar kastediliyor. Nietzsche özellikle dostluğun eşitler arasında (inter pares) olabileceğine inanır.

'Bir köle misin? O hâlde bir dost olamazsın. Bir zorba mısın? O halde dostların olamaz' der Nietzsche dostluğa bakışını anlatmak için.

"Derinlik ve maske. – Derin olan her şey maskeyi sever."
İKÖ, s.54

Derin olan her şeyin bir örtüsü vardır ve o derinliğe ulaşabilmek için o örtüyü kaldırabilmek, sırrına vakıf olmak gerekir. Kolaylıkla ulaşılan bir şeyin derin olmadığı düşünülür genellikle.

"Bağımsızlık testi. – Sınamalı insan kendisini, bağımsızlığa mı yazgılı, boyun eğmeye mi? Hiçbir kişiye bağlı olmadan: en sevilene bile. Her kişi bir hapishanedir ve bir köşe. Anayurduna bağlı kalmadan: en fazla acı çeken ve en fazla yardıma muhtaç da olsa. Bir acıma duygusuna bağlanmadan: bu acıma bir rastlantının bakmamıza izin verdiği yüksek bir insan için duyulsa bile. Bilime bağlanmadan: görünüşte kesinlik, bizim için ayrıldığı sanılan en değerli buluşlarla bizi kendine çekse de. Kendi erdemlerimize bağlanmadan: böylece de içimizdeki bir ayrıntının tümüyle kurbanı olmadan; örneğin konukseverlik gibi. Kendini korumayı bilmeli insan: bağımsızlığın en zor denemesidir bu." İKÖ, s.55

Gerektiğinde her şeyden kopabilecek gücü olmalı insanın; yurdundan, sevdiğinden hatta erdemlerinden. Uzaklaşabilme ve kopabilme gücü tam bir meydan okuma. *'Ben hiçbir şeye bağlı değilim; hatta kendime bile'* diyebilmeli insan.

Sevdiklerine, inandığı şeylere ve yurduna fazla bağlanmadan belli bir mesafede durabilmeli insan. Kendini kaptırmak ve mesafeyi korumak bize tüm bunları daha sağlıklı değerlendirme şansı tanır. Eleştirebilmek ve karşı çıkabilmek için de belli bir mesafe gerekir. Fazla yaklaşp 'kendini kaptıran' insandan bütün bunları yapması beklenemez.

Bağımlılık hâline gelmiş her fikir, her insan, her durum bir hapishanedir. Çoğu zaman bu hapishanelere gönüllü gireriz ama bunun yine de bir hapishane olduğu hep akılda tutulmalı bence. Tabii ara sıra hapishane-özgürlük ilişkisi de düşünülerek.

"Nadide bitki. – Biz aykırı olanlar, vicdanımız ve gözümüzü 'insan' bitkisinin şimdiye dek nasıl ve nerede, en güçlü biçimde belli bir yüksekliğe eriştiği sorusuna açıyoruz; bunun her zaman aykırı koşullarda olduğunu düşünüyoruz." İKÖ, s.57

İnsanın tüm görkemi zorlandığında ve gücü sınındığında ortaya çıkar; tıpkı bir spor dalında hep rakipleriyle yarışmak zorunda olan bir sporcu gibi. O, hep diğerlerini geçmek ve rekorlar kırmak zorundadır.

Bir de aykırı koşullarda bulunmak büyütür insanı. Herkesin gittiğinin tam tersi bir yönde ilerleyenler, yani aykırı ve sürü dışı olanlar, insana dair sürünün asla yapamayacağı keşifleri yaparlar ve insanın büyüklüğünün ortaya çıkarılmasında ortalama olanlardan çok daha faydalıdırlar.

Bence insanlığın selameti için her ortamdaki aykırı sesleri, şeytanın avukatlarını, 'nadide bitki'leri koruyalım.

"Tatlı dâhi. – Deha sahibi insan, en azından iki şeye daha sahip değilse, hiç çekilmez: dünyayla barışık olmak ve saflık." İKÖ, s.80

Dünyayla barışık ve saf bir dâhi; çocuksu masumiyetini ve oyun duygusunu yitirmemiş, dünyayı sevebilecek kadar anlamış biri. İnsan daha ne ister.

"Kendini aşağılayan. – Kendini aşağılayan kişi, yine de aşağılayan biri olarak kendine saygı duyuyordur." İKÖ, s.81

Burada bir kişilik bölünmesi mi söz konusu acaba? Aşağılayan ve aşağılanan olarak ikiye bölünen aynı kişi! Aşağılayan, kendini dışarıdan gözleyen, aşmış, özeleştiri yapabilen ve olaya hâkim taraf; aşağılanan, diğer tarafın kuyruğunu kurtarabilmesi için feda edilmiş kişiliğin zayıf tarafı, yani zayıf halka. Sonuç; kendini bile aşağılayabilen üstün varlık.

"İnsanın olgunluğu. – İnsanın olgunluğu, oyunda sahip olduğu ciddiyeti yeniden keşfetmek demektir." İKÖ, s.83

Yani hayatın büyük bir oyun olduğunu unutmadan ama büyük bir ciddiyetle oynamak olgunluktur. Ya da başka türlü söylersek, çocuğun oyunda sahip olduğu ciddiyete ve masumiyete ulaşabilirsek olgunlaşmışız demektir.

"Hayran masumiyeti. – Hayran olmada bir masumluk var: kendilerine de bir gün hayran olunabileceği hiç akıllarına gelmemiş olanlarda bulunur." İKÖ, s.87

Acaba Nietzsche'nin Wagner hayranlığı böyle bir dönemde mi yaşanmıştı? Nietzsche o dönemde kendisine de bir gün hayran olunabileceğini hiç düşünmüş müydü mesela? Hayranlıkta masumiyetten daha çok alçaltıcı bir şeyler var bence. Zaten burada da Nietzsche 'masumluk' derken daha çok aptallığı kastediyor gibidir. Çünkü bir tür kendini sıfırlamaktır bence hayranlık. Kendine yeterince değer vermeyenlerin mesleği olabilir ancak. Zaten Nietzsche'nin Wagner hayranlığı da kısa sürmüştür. Nietzsche kendini bulur bulmaz gerekli mesafeye çekilmiş ve besteciye karşı eleştirel bir tavır takınmıştır.

Bu çerçevede Nietzsche'nin Wagner'e beslediği hayranlıktan oldukça farklı olan günümüzün popstar-hayran ya da daha doğru bir deyişle star-paspas ilişkisine biraz daha yakından bakmayı deneyelim. Günümüzün paspası o kadar aciz ve zavalı bir durumdadır ki insanın acıyası gelir. Herhangi bir figüre hayran olmayı gelebileceği son nokta olarak hayal eden paspas, kendisi olarak elde edemediği saygınlığı bir star vasıtasıyla elde etmeyi umabilecek kadar dangalaktır. Bilmemkimin hayranı olmak onun bu hayatta elde edebileceği neredeyse en anlamlı statüdür. Âdeta o starı anladığı ve beğendiği için başkalarından takdir bekler. O anlayan ve çok takdir eden biridir. Birini bu derece sevip hayran olarak, kendinden vazgeçme fedakarlığını gösterdiği için insanlardan fazladan bir saygı bile bekler. İnce zekâların alaylarını bile anlayamayacak kadar kaptırmıştır kendini. Hatta o starı en iyi kendisinin anladığını kanıtlama çalışmaları çerçevesinde başkalarını onu anlamamakla bile suçlar. O işiyle gurur duyan bir paspastır.

"Paylaşılan bilgi. – İnsan, bir başkasına ilettiğinde, artık bilgisini yeterince sevmez olur" İKÖ, s.92

Yoksa bilgiyi değerli kulan şeylerden biri de onun sadece bize ait ve biricik olması mı? Her bilgi aslında bir tür keşiftir ve belki insan keşfederek, kazıyarak ulaştığı o değerli şeyi paylaşmak istemeyebilir. Belki bilgi yolculuğu tek başına çıkılması gereken bir yolculuktur.

"Konuşarak gizlenmek. – Kendimiz hakkında çok konuşma, kendini gizlemenin bir yolu da olabilir." İKÖ, s.94

Kendisi hakkında çok konuşan bize bir bilgi veriyordur. Ama sadece kendi istediği bilgiyi. Ve bizim kendisini buradan tanımamızı bekliyor olabilir o kişi. Yani, kendi verdiği kadarıyla yetinmemizi istiyor olabilir. Elbette dikkatli gözler bu kadar çok bilgiden rahatlıkla başka bilgileri de çıkartabilirler. Yani, tam bir gizlenme mümkün olamayabilir her zaman.

"Eşitlik ve hoşlanma. – 'Hoşlanmıyorum ondan' – 'niçin?' – 'eşit değilim ona' – insan hiç böyle bir yanıt verebilir mi?" İKÖ, s.96

Demek ki Nietzsche sadece ilişkinin ve dostluğun değil, hoşlanma ve sevmenin de eşitler arasında olabileceğine inanıyor. Bizden üstünse genellikle gıpta eder ve hayran (her zaman paspas değil) oluruz; bizden aşağıysa genellikle belli etmeden küçümser ve alay ederiz.

"Dava ve şehit. – Bir konuda şehit verilmiş olması, o konunun doğruluğu için bir şey kanıtlamaktan öylesine uzaktır ki... Ne yani? Birisi onun için yaşamı terk ediyor diye, bir şeyin değerinde bir değişiklik mi meydana geliyor? Kanla işaretler yazarlar yürüdükleri yolda, ahmaklıkları da onlara öğretir ki, kişi kanla hakikati kanıtlar. Oysa kan, en kötü tanıgıdır hakikatin; kan, en saf öğretiyi bile zehirler, yürek çılgınlığına, yürek nefretine dönüştürür." D, s.78-79-80

Kan, meşruiyeti de bozar, masumiyeti de. Çünkü kan nefret doğurur, nefret de en halis duyguların katilidir.

"Yaşamın savaş okulundan. – Beni öldürmeyen, beni güçlü kılar." PB, s.10

'Dayanıklı eşekleriz biz' ve her ölmediğimizde daha dayanıklı hâle geliriz.

"Neden ve nasıl. – Kişi yaşama ilişkin kendi 'neden'ine sahipse, hemen hemen her 'nasıl'la uyum gösterebilir." PB, s.11

Yaşamı haklılandırarak, onaylayacak nedenleriniz varsa, tüm nasıllar birer ayrıntıya dönüşür. Nasıllar çözülür, sen yeter ki iyi 'neden'ler bul!

"Şikâyet ve rahatlama. – Şikâyetçi olmak hiçbir durumda işe yaramaz: zayıflıktan kaynaklanır. Kişinin kendini kötü his-

*sedişinin suçunu, başkalarına ya da kendi kendisine yükleme-
sinden kaynaklanır." PB, s.85*

Tüm mızırmız, sünepe kocakarılara Nietzsche'den selam var.

*"Hoca ve öğrenci. – Hep öğrenci kalan insan, öğretmenine
borcunu kötü ödüyor demektir. Neden benim çelengimi yol-
mak istemiyorsunuz? Daba kendi kendinizi aramamışken
beni buldunuz. Böyledir tüm inananlar; inancın değeri az-
dır bu yüzden. Şimdi size beni yitirmenizi, kendinizi bul-
manızı buyuruyorum; hepiniz beni yadsıdığınız gün, ancak
o gün geri döneceğim sizlere..." EH, s.10*

Nietzsche ömür boyu süren öğrencilikler istemez. Bizzat kendisi de aşılmayı, sorgulanmayı talep eder. Açıkça 'çelengi-
mi yolun' diyor. Ama bunun için müritliğe aykırı bünyeler ge-
reker. Kişinin kendi olma yolculuğu tek başına çıkılması gere-
ken zor bir yolculuktur. Hep başkalarını takip ederek kendi-
ne varamaz kişi. Bir noktadan sonra ayrılıp kendi yoluna git-
meli. Tarikatlarda, cemaatlerde vb yerlerde niçin hiç bireyler
olmadığı böylece daha iyi anlaşılıyor. Herkes başkasının yo-
lundan gidiyor çünkü.

*"Düşman olabilmek. – Düşman olabilmek, düşman olmak, –
bunun için güçlü bir yaratılış gereklidir belki de; en azından,
her güçlü yaratılıшта zorunlu olarak bulunur bu." EH, s.22*

Düşman olabilenler ve bir düşmanlığı sürdürebilenler as-

linda güçlü yaratıklardır. Öncelikle düşmanlığa uygun bir bünye cesurdur. Düşman ilan ettiği kişiden gelebilecek tehlikeleri göğüslemeye hazırdır. Sonra düşmanlık yapabilen bir bünye dürüst kabul edilmelidir. Çünkü o affetmiş, unutmuş ve al-dırmıyormuş numaraları yapmaya tenezzül etmez. Belki bir olumsuzluk olarak böyle bir kişinin kolay incinebilir ve fazla kibirli olduğu söylenebilir ama bunlar da onun güçlü bir yaradılış olduğu gerçeğini değiştirmez. Ahmet Arif, *Hasretinden Prangalar Eskittim* adlı güzel şiirinde şöyle sitem eder:

“Erkekçe olsun isterim, dostluk da, düşmanlık da

Hiçbiri olmaz hâlbuki.”

İnsan, düşmanının da mert olmasını ister. Ve bu yüzden hak eder asil ve güçlü düşmanlarımız saygıyı.

“Dört saldırı ilkesi. – Birincisi: yalnız üstün gelmiş şeylere saldırırım, gerekirse üstün gelmelerini beklerim.” EH, s.23

Nietzsche’nin Hristiyanlığa ve ahlaka saldırısı bu grupta değerlendirilebilir. Sonuçta onlar zamanın hâkim değerleridir.

“...İkincisi: hiçbir taraftar bulmayacağım, tek başıma kalacağım ve yalnız kendi adımları tehlikeye atacağım şeylere saldırırım.” EH, s.23

Onun üniversite çevresine, sosyalizme ve Almanlara saldırıları bu grupta değerlendirilebilir. O bunları yapayalnız kalma pahasına da olsa yapmıştır.

"...Üçüncüsü: kişilere saldırmam hiç; onları genel, ama usul usul yayılan ve yakalanması güç bir tehlike durumunu görür-nür kılmak için bir büyüteç gibi kullanırım." EH, s.23

Nietzsche'nin Wagner ve Schopenhauer'e saldırısı bariz bir biçimde bu gruba aittir. Çünkü o bunu hiçbir zaman kişisel bir sorun gibi görmedi; onun için ilke sorunuydu çatışmanın temelinde yatan. Wagner'e aşırı Alman ve antisemit olduğu için; Schopenhauer'e ise merhameti ve iradeyi olumsuzlayan yaklaşımı nedeniyle saldırmıştı. Yani Nietzsche, kişilere saldırıyor görüldüğünde bile aslında fikirlere, ilkelere saldırıyordu.

"...Dördüncüsü: altında hiçbir kişisel anlaşmazlık yatmayan, geçmişinde kötü deneyimler bulunmayan şeylere saldırırım yalnızca. Saldırmak benim için iyilikseverliğimin, bazen de minnetimin kanıtıdır. Adımı bir şeye, bir kişiye bağlamakla onu saydığımı, seçip üstün tuttuğumu göstermiş olurum: ya-nında ya da karşısında, - bu bakımdan benim için fark et-mez." EH, s.23

Nietzsche'nin tüm saldırıları ve karşı çıkışları bu gruba alı-nabilir. O asla, kişisel anlaşmazlıklarla, kıskançlıklarla ya da geçmişin kötü anıları yüzünden saldırmaz. O, üstün gördü-ğü, önemli bulduğu -bazılarını zararlı ve yıkıcı bulsa da- ki-şilere ya da şeylere saldırır. Ve aslında saldırarak, adını onla-rın adına bağlayarak onurlandırır onları.

"Kişi nasıl kendisi olur? - Kişinin kendisi olmasının koşulu, kim olduğunu hiç mi hiç bilmemesidir." EH, s.42

Sana öğretilen, belletilen her şeyi bir kenara bırakıp kendi olma yolculuğuna sıfırdan çıkacaksın; kim olduğunu hiç mi hiç bilmeden, kendini her gün yeniden oluşturarak ama bu işi kendin yaparak. Korkmadan ve 'yüksek dağda, buz içinde gönüllü yaşamayı' göze alarak. Bütün değerlerini ve erdemlerini kendin yaratacaksın. Onlar seni 'iyi'lerin ve senin 'kötü'lerin olacak.

Sorgulayıcı ve eleştirel bir tavrın yoksa sen sürüye aitsin demektir ve zaten böyle bir yolculuğa çıkamazsın. Kendi olma yolculuğu zor ve yıpratıcı bir yolculuktur. Ama elde edilen bütün değerli şeyler böyle elde edilmez mi zaten?

"Amor fati. – Bir insanın büyüklüğünü belli eden bence 'amor fati'dir. İnsanın hiçbir şeyi geçmişte, gelecekte, sonsuza dek başka türlü istememesidir. Zorunluluğa yalnızca katlanmak, hele onu gizlemek yetmez; iş onu sevmekte." EH, s.46

'Amor fati' Nietzsche'nin temel kavramlarından biridir ve 'kader sevgisi' anlamındadır. Yani Nietzsche'ye göre, kişi kaderine sadece katlanmamalı, onu sevmelidir. Fakat onun kaderden anladığı şey dinlerin anladığından biraz farklıdır. Nietzsche'de kader, kişinin olduğu hâle gelmesidir. Onun kader anlayışı miskin tevekkülden farklıdır. 'Amor fati', bütün olanların, oluşun zorunlu bir tezahürü olduğunu görebilme-tir. 'Amor fati', geçmişteki hangi unsurların bugünün yaratıl-masını zorunlu olarak belirlediğini görebilmek ve hayatı ah-laktan bağımsız olarak onaylayabilmektir. 'Amor fati'deki ka-der, maruz kalınan değil, bizzat oluşturulan bir kaderdir. Ka-der sevgisi de oluşturulan bu sonucu onaylamak ve sevmektir.

"Bilgi ve yaşantı. – Hiç kimse bir şeyden – kitaplar da giriyor bunun içine – zaten bildiğinden çoğunu çıkarıp alamaz. Bir şey bize yaşantı yoluyla açık değilse, onu duyacak kulak da yoktur bizde." EH, s.49

Bir bilgi bizim yaşantımız için bir anlam taşıyorsa ancak anlaşılabilir. Yani, o bilgide sözü edilen şeyi yaşama ihtimalimiz varsa, en azından onun yaşanılabilir olduğuna inanıyorsak açarız kulaklarımızı o bilgiye. Yoksa tepki standart: *"Hadi canım olur mu öyle şey!"*

Bir şeye yaşantı yoluyla açık olmak onun kendi hayatımızda ya da dünyada bir yerlerde, herhangi bir zamanda olabilirliğini hayal edebilmek demektir.

"Tolerans ve objektiflik. – Tolerans; evet ve hayır deme yeteksizliğidir.

Objektiflik; şahsiyet eksikliği, istenç eksikliği, sevme beceriksizliğidir." Gİ, s.75

Tolerans, tavır alamama hastalığı, pasiflik ve sürüklenmenin diğer adı olabilir; objektiflik ise akmaz-kokmaz, bulaşmaz, karışmaz ve hep başıma bir şey gelmesin diye uzaktan bakmayı tercih eden korkak izleyicinin diğer adı.

"Çöküş. – Bir yaşantının üstesinden gelememek, çöküşün bir işaretidir." Gİ, s.172

Pişmanlık ve şikâyetle sarmalanmış ve sonunda insanın kendine saygısını kaybettirecek bir yol. Küçük ya da travmatik olması o kadar önemli değil, bir yaşantının üstesinden gelemiyorsak bugünü sağlıklı bir şekilde yaşama şansımız hiç yok. Söylediğimiz ya da söylememiz gerektiği hâlde söylemediğimiz bir sözde, yaptığımız bir hatada, yaşadığımız onur kırıcı bir anda takılıp kalmışsak terapilik olmuşuz demektir. Bu, açık bir çöküş işaretidir bence.

"Küçümseme. – Sırları ve fark edemediklerimizi küçümseriz."
Gİ, s.200

Küçümsemek bazen bir tedbir davranışı da olabilir. Ben anlamadığıma göre önemli bir şey olmamalı ya da bilmemem gereken bir sır niye önemli olsun ki gibi. Önemli bir şey olsaydı ben zaten fark ederdim tavrındaki gibi ya da.

Ortada bir sır olduğunu ve bazı şeylerin bize açılmayacak kadar değerli-önemli olabileceğini kolay kolay kabul etmek istemeyiz. Kıbrımıza dokunur.

"Sevgi ve tamlık. – Sadece en eksiksiz insanlar sevebilir; kişisellikten uzaklaşanlar, 'objektif' olanlar en kötü âşıklardır. Bu, tanrı sevgisi veya vatan sevgisi için de geçerlidir." Gİ, s.211

Burada sağlam ve sağlıklı bir sevginin koşullarından söz ediliyor olmalı. Yoksa cinselliğin körüklediği kör aşk ve nefretten beslenen saldırgan vatan sevgisi olmamalı sözü edilen şey.

Sevmek için bir olmuşluk, bir tamlık lazım gerçekten. Kişi kendi içini halletmiş olmalı iyi bir sevgi için. Sevme yeteneğine sahip olmalı ayrıca. Taşan bir güç duygusunun ve kendinden hoşnutluğun doğurduğu sevmeye isteğine sahip olmalı kişi sevebilmek için.

Velhasıl zor şey sevgi.

"İtaat. – Güç edinme acizliği, ikiyüzlülüğü ve kurnazlığı – emir altına girme, görevde gurur, ahlaklılık, teslimiyet, içten bağlılık, sevgi (dengelemek ve dolaylı olarak kendini yüceltme amacıyla emir verenide idealleştirmek, tanrılaştırmak)"
Gİ, s.458

Kölece itaatin ve kuyruk sallamanın hiç de öyle göreve bağlılık, sadakat vb. adlar altında yüceltilmemesi gerekir. İtaat etmede bulunan sinsilik, ikiyüzlülük ve bayağılık da gözden kaçırılmamalı.

"Oruç. – Her anlamda – hatta insanın güzel şeylerden zevk alma kabiliyetinin hassasiyetini koruma aracı olarak, insanın erdemleri için bile bir oruç günü olmalı.

Manastır. – Ayartmalardan değil, görevlerden sakınmayı arzu eden çok derin özdeşünce ve öziyileştirme türü: günlük hayattan bir kaçış ve geçici izolasyon." Gİ, s.574

Hep yaptığımız şeylere, bunlar harika şeyler olsa bile biraz ara vermeli ve olayları, kendi yaşamımızı daha net değerlendirebilmek için geçici izolasyonlar yaşamalıyız.

Hep dürüst olan biri dürüstlüğünden tat alabilir mi? Ya da hep fedâkar olan biri artık başka türlüünü hayal edebilir mi? İnsanın meziyetleri artık onun görevleri hâline gelmişse bence bir oruç gerekir. Dürüstlüğü mutlak olmaktan çıkarmak ve fedakarlığı biraz da karşı taraftan beklemek kendi durumumuzu daha iyi değerlendirmek için bir vesile olabilir.

Manastır da günlük hayatın hayhuyundan ve sürüklenmekten kaçabilmek için gerekli. Gerçi bu, felsefi düşüncesin bir armağanı olan zengin iç dünyalara sahip insanlar için pek gerekli olmayabilir. Onlar zaten sürüklenmezler.

"Fazla tarih yaşama zarar verir

Anıtsal tarih: geçmişin büyüklerine duyulan tok bir hayranlık için zamanın büyüklerinin tüketilmesi, aşagılanmasıdır. Geçmiş hayranlığı bunun bir maskesidir. Sloganı şudur: bırakın ölümler yaşayanları gömsün!

Antikacı tarih: eskiye ait ne varsa körü körüne üst üste yığılır. Şimdiki zaman, taze yaşam ona can vermemeye başladığından itibaren yozlaşır. İnsan bir çürük kokusuna bürünür. Çoğu zaman o kadar dibe batar ki, sonunda her türlü pislikten hoşnut kalır.

Eleştirel tarih: insan yaşayabilmek için geçmişi kıracak ve parçalayacak güce sahip olmalıdır. Bu güce de geçmişi yargılayarak, amansızca sorgulayarak ulaşır. Bu yargılamada kararı ise merhamet değil, yaşam verir."

TYİYS, s.21-22-23-24-25-26-27-28

Hep tarih konuşan, geçmişi öven ve ona özlem duyan tipler beni irkiltir. Onların bugün nefreti ve tatminsizlikleri yorar

beni. 'Biz tarihte' diye başlayan cümleler kurarlar ve tarihten kendi kusurlu bünyeleri için övünecek bir şeyler devşirmeye çalışırlar. Tarihle o kadar yakın ve haşır neşirdirler ki, bir zaman sonra gerekli mesafeyi kaybettikleri için geçmişî tüm-den temize çıkarmaya, onu her şeyiyle masum ilan etmeye ve hatta ona tapmaya soyunurlar. Onların 'geçmiş' sevgisi aslında 'bugün'den duydukları nefreti perdelemek için kullandıkları bir paravandır. Onlar aslında 'bugün'ü sevmezler.

Tarih deyince benim aklıma çürük kokusu ve naftalin geliyor. Çürümüş ve sırf çürüdüğü için asilleştirilen bir sürü pespaye hayat, tarih adı altında kutsallaştırılıyor.

Hüküm süren şöven tarih anlayışının bende yarattığı tahribata bakar mısınız?

"Akıl ve kibir. – Her adamda ne kadar akıl eksigi varsa o kadar kibir fazlası bulunduğu ilkesini dikkate almak gerekir."

TYİYS, s.57

Kibir bir tür ahmaklık yani.

"Süs, gizler. – Her türlü süs, süsleneni gizler." TYİYS, s. 99

Kendimizi neyle süslüyoruz? Dürüstlikle mi, ahlakla mı, merhametle mi, yoksa alayla mı? Ve bu süslerimizle aslında neyi gizlemek istiyoruz?

KAYNAKÇA

- Ansell-Pearson, Keith: **Kusursuz Nihilist**, Ed. Mehmet Küçük, Çev. Cem Soydemir, 1. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.
- Arif, Ahmet: **Hasretinden Prangalar Eskittim**, 55. Baskı, İstanbul, Everest Yayınları, 2005.
- Atay, Oğuz: **Günlük**, Ed. Bahar Siber, 11. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.
- Atay Oğuz: **Tutunamayanlar**, Ed. Can Belge, 22. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.
- Baykan, Fehmi: **Nietzsche'nin Felsefesi**, 1. Baskı, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2000.
- Danto, Arthur: **Nietzsche**, Çev. Ahmet Cevizci, 1. Baskı, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2002.
- Dikmen, Mehmet: **Binbir Hadis**, 1. Baskı, İstanbul, Cihan Yayınları, 2007.
- Eczacıbaşı, Şakir: **Bernard Shaw: Gülen Düşünceler**, 9. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.
- Eczacıbaşı, Şakir: **Oscar Wilde: Tutkular, Acılar, Gülümseyen Değişler**, 2. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002.
- Erhat, Azra: **Mitoloji Sözlüğü**, 11. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002.
- Herakleitos: **Fragmanlar**, Ed. Çiğdem Dürüşken, Çev. Cengiz Çakmak, 1. Baskı, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005.
- Goethe: **Genç Werther'in Acıları**, Ed. Zeynep Gülbay, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2002.
- Jaspers, Karl: **Nietzsche**, Ed. Ayşe Özkan, Çev. Murat Batmankaya, 1. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2008.
- Kaufmann, Walter: **Nietzsche Philosopher, Psychologist, Antichrist**, 4. Edition, London, Princeton University Press, 1974.
- Kaufmann, Walter: **The Portable Nietzsche**, Penguin Books, 1976.
- La Rochefoucauld: **Özdeyişler**, 4. Baskı, İstanbul, Varlık Yayınları, 2004.
- Meriç, Cemil: **Bu Ülke**, 25. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- Middleton, Christopher: **Selected Letters of Friedrich Nietzsche**, Indianapolis/ Cambridge, Hackett Publishing Company, Inc., 1996.

Nietzsche, Friedrich: **Aforizmalar**, Çev. Sedat Umran, 2. Baskı, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2000.

Nietzsche, Friedrich: **Ahlakın Soy-kütüğü Üstüne**, Ed. Özgü Çelik, Çev. Ahmet İnam, 2. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2004.

Nietzsche, Friedrich: **Böyle Buyurdu Zerdüşt**, Çev. A. Turhan Ofla-zoğlu, İstanbul, Cem Yayınevi, 2000.

Nietzsche, Friedrich: **Böyle Söyledi Zerdüşt**, Ed. Esen Gür, Çev. Mustafa Tüzel, 2. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, 2008.

Nietzsche, Friedrich: **Deccal**, Ed. Ahmet Öz, Çev. Oruç Aruoba, 2. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, 2008.

Nietzsche, Friedrich: **Ecce Homo**, Ed. Ahmet Öz, Çev. Can Alkor, 1. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, 2003.

Nietzsche, Friedrich: **Eğitici Olarak Schopenhauer**, Ed. Berna Akkıyal, Çev. Mustafa Tüzel, 1. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, 2007.

Nietzsche, Friedrich: **Gezgin ve Gölgesi İnsanca, Pek İnsanca 2**, Çev. Mustafa Tüzel, Ed. Ayça Sabuncuoğlu, İstanbul, İthaki Yayınları, 2005

Nietzsche, Friedrich: **Güç İstenci**, Ed. Derya Önder, Çev. Nilüfer Epçeli, 1. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2010.

Nietzsche, Friedrich: **İnsanca, Pek İnsanca 1**, Ed. Ahmet Öz, Çev. Mustafa Tüzel, 2. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, 2007.

Nietzsche, Friedrich: **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, Ed. Özgü Çelik, Çev. Ahmet İnam, 2. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2004.

Nietzsche, Friedrich: **Putların Batışı**, Ed. Ahmet Öz, Çev. Mustafa Tüzel, 1. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, 2005.

Nietzsche, Friedrich: **Richard Wagner Bayreuth'da**, Ed. Özgü Çelik, Çev. Mehmet Osman Toklu, 2. Baskı, İstanbul, 2006.

Nietzsche, Friedrich: **Şen Bilim**, Çev. Levent Özşar, 1. Baskı, Bursa, Asa Yayınları, 2003.

Nietzsche, Friedrich: **Tan Kızıllığı**, Çev. Özden Saatçi, 3. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2009.

Nietzsche, Friedrich: **Tragedyanın Doğuşu**, Ed. Ayça Sabuncuoğlu, Çev. Mustafa Tüzel, 1. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, 2005.

Nietzsche, Friedrich: **Wagner Olayı Nietzsche Wagner'e Karşı**, Ed. Özgü Çelik, Çev. M. Osman Toklu, 2. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2005.

Nietzsche, Friedrich: **Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe**, Çev. Gürsel Aytaç, 3. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2009.

Örnek, Süleyman Ayhan: **Nietzsche'de Yaşama Sorunu**, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Platon: **Devlet**, 5. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1985.

Salomé, Lou: **Nietzsche**, Çev. Nil Erdoğan, 1. Baskı, İstanbul, Versus Yayınları, 2007.

Sanders, Barry: **Kahkahanın Zaferi**, Ed. Sait Kızılırmak, 1. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.

Savater, Fernando: **Nietzsche'nin İdeası**, Ed. Berna Akkuyal, Çev. Saliha Nilüfer, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2008.

Schopenhauer: **Aşkın Metafizigi**, Ed. Zeynep Gülbay, Çev. Selâhattin Hilâv, 8. Baskı, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2002.

Spinoza: **Etika**, Çev. Hilmi Ziya Ülken, 3. Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2009.

Toptaş, Hasan Ali: **Yalnızlıklar**, Ed. Mürşit Balabanlılar, 1. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.

Wolf, Abraham: **Nietzsche'nin Felsefesi**, Ed. Musa Balcı, 1. Baskı, Erzurum, Babil Yayınları, 2003.

İnternet Kaynakları:

www.thenietzschechannel.com

www.darthmouth.edu/nietzschechronicle

www4.hmc.edu:8001/humanities/beckman/nietzsche/biography.htm

www.plato.stanford.edu

NIETZSCHE SİZİ ÇOK İYİ TANIYOR!

Kendisine 'tehlikeli belki'nin filozofu diyen Nietzsche'ye kayıtsız kalmak imkânsızdır. O, öylesine güçlü bir sesle konuşur ki, mutlaka kafanızı çevirip bakmak ihtiyacı duyarsınız. Onun ya izinde, ya da karşısında olursunuz. Çünkü bir yaşam filozofu olan Nietzsche'nin eserleri, insan olmanın ne anlama geldiğine dair en önemli sorularla ilgilenir. Onun derdi kuru ve soyut sözlerle felsefe yapmak değildir; Nietzsche, yaşama doğrudan dokunmak ister. Onun amacı yeni ve insana uygun, onu yücelten değerlere yer açmaktır. O, putları, sorgulamadan inanılan değerleri, insanı bir 'sürü' varlığı hâline getiren inanışları yerle bir etmek ister.

Peki bir yaşam filozofu olarak Nietzsche bize nasıl yaşamamızı gerektiğini söyler mi ya da insanlara bir reçete verir mi? Cevap hayır. O, insanlığı kurtarmak ve düzeltmek gibi şeylere inanmadığını açıkça ilan eder.

"İnsanlığı düzeltmek herbâlde benim vadedeceğim en sonuncu iş olurdu..."

Bu kitapta Nietzsche'nin yaşam öyküsünü, hayata yön veren aforizmalarını ve "üstinsan" olmaya giden yolun ipuçlarını okuyacak, Nietzsche'siz hayatın bir hata olduğuna siz de inanacaksınız...

nemesis
K İ T A P

₺15

ISBN: 978-605-5395-84-1

9 786055 395841